

**SOCIAL ENTERPRISES AND ROLE OF THE THIRD SECTOR
LEADING TO SUSTAINABLE SOCIAL DEVELOPMENT:
A CASE STUDY OF KHUN MECHAI VIRAVAIIDYA**

**BY
CHANATNAN MUANGWICHIAN**

**A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENTS FOR
THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY IN PUBLIC
ADMINISTRATION
INSTITUTE OF PUBLIC ADMINISTRATION
COLLEGE OF GOVERNMENT**

**GRADUATE SCHOOL, RANGSIT UNIVERSITY
ACADEMIC YEAR 2018**

คดียุติพันธุ์เรื่อง

กิจการเพื่อสังคมกับบทบาทภาคส่วนที่สามเพื่อการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

กรณี คุณมีชัย วีระไวทยะ

โดย

ชนันันันท์ ม่วงวิเชียร

ได้รับการพิจารณาให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาปรัชญาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยรังสิต

ปีการศึกษา 2561

ศ.ดร.ติน ประชัญพฤทธิ
ประธานกรรมการสอบ

พล.อ.ต.หญิง ดร.จิราภรณ์ ศรีศิริ
กรรมการ

ศ.(กิตติคุณ) ดร.สุเทพ เชาวลิต
กรรมการ

รศ.ดร.จุมพล หนิมพานิช
กรรมการ

ศ.(พิเศษ) ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์
กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษา

ศ.ดร.สมบูรณ์ สุขสำราญ
กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

บัณฑิตวิทยาลัยรับรองแล้ว

(ผศ.ร.ต.หญิง ดร.วรรณิ สุขสาตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

6 มีนาคม 2562

Dissertation entitled

**SOCIAL ENTERPRISES AND ROLE OF THE THIRD SECTOR
LEADING TO SUSTAINABLE SOCIAL DEVELOPMENT:
A CASE STUDY OF KHUN MECHAI VIRAVAIIDYA**

by

CHANATNAN MUANGWICHIAN

was submitted in partial fulfillment of the requirements
for the degree of Doctor of Philosophy in Public Administration

Rangsit University
Academic Year 2018

Prof. Tin Prachyapruit, Ph.D.
Examination Committee Chairperson

AVM. Jiraporn Srisil, D.M.
Member

Prof. Suthep Chaovalit, Ph.D.
Member

Assoc.Prof. Jumpol Nimpanich, Ph.D.
Member

Prof. Anek Laothamatas, Ph.D.
Member and Advisor

Prof. Somboon Suksamran, Ph.D.
Member and Co-Advisor

Approved by Graduate School

(Asst.Prof.Plt.Off. Vanee Sooksatra, D.Eng.)

Dean of Graduate School

March 6, 2019

กิตติกรรมประกาศ

คุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ ด้วยความเมตตาช่วยเหลือในการให้แนวความคิด แนวทางการทำวิจัย การให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล และเป็นกำลังใจในการขับเคลื่อนงานวิจัยอย่างต่อเนื่องภายใต้เงื่อนไขและกรอบเวลาของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการทำงานวิจัย รวมทั้งงานรับผิดชอบหลักของผู้วิจัย

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบป้องกันคุษฎีนิพนธ์ที่ให้ความเมตตาชี้แนะเพื่อให้งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยที่อยู่บนฐานทางวิชาการ โดยเฉพาะศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และ ศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ สุขสำราญ อาจารย์ที่ปรึกษาที่ได้สรรค์สร้างกระตุ้นให้คิดในมุมสร้างสรรค์ก่อให้เกิดความเป็นรัฐประศาสนศาสตร์แนวใหม่อย่างแท้จริง รวมทั้งแนะนำการเข้าถึงหนังสือและเอกสารต่างประเทศ และกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.ติน ปรัชญพฤทธิ รองศาสตราจารย์ ดร.จุมพล หนิมพานิช พลอากาศตรีหญิง ดร. จิราภรณ์ ศรีศิลป์ และศาสตราจารย์ (กิตติคุณ) ดร.สุเทพ เชาวลิต ที่ช่วยชี้แนะให้งานวิจัยฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ คุณมีชัย วีระไวทยะ ผู้ให้ข้อมูลหลักของงานวิจัยฉบับนี้ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ กระแส ชนะวงศ์ และคุณอุคร ดันตีสุนทร ผู้ให้ข้อมูลสนับสนุนให้การเขียนงานวิจัยสมเหตุสมผลมากขึ้น สุดท้ายขอขอบพระคุณ คุณแม่จริยา วรรณจักร คุณพ่อนัส ม่วงวิเชียร คุณเอกพจน์ คงกระเรียน และลูกเกรส (วิลาลินี) – ลูกमितเตอร์ (ศิวกร) ม่วงวิเชียร ที่คอยเป็นกำลังใจ ส่งความรัก เต็มพลังชีวิตให้กันและกันตลอดเวลาของการเรียนและการทำวิจัยอย่างต่อเนื่องเป็นอย่างดี

ทั้งนี้ คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากคุษฎีนิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอมอบให้เป็นกตัญญูบูชาแด่ บิดา มารดา ครู อาจารย์ และผู้มีพระคุณที่ไม่อาจกล่าวนามได้อย่างทั่วถึงทุก ๆ ท่าน

ชนัฐนันท์ ม่วงวิเชียร

ผู้วิจัย

5608010 : สาขาวิชาเอก: รัฐประศาสนศาสตร์; ปร.ค. (รัฐประศาสนศาสตร์)

คำสำคัญ : กิจการเพื่อสังคม, ภาคส่วนที่สาม, การพัฒนาอย่างยั่งยืน, มิชัย วีระไวทยะ

ชื่อนักศึกษา : ม่วงวิเชียร : กิจการเพื่อสังคมกับบทบาทภาคส่วนที่สามเพื่อการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน กรณี คุณมิชัย วีระไวทยะ (SOCIAL ENTERPRISES AND ROLE OF THE THIRD SECTOR LEADING TO SUSTAINABLE SOCIAL DEVELOPMENT: A CASE STUDY OF KHUN MECHAI VIRAVAIIDYA) อาจารย์ที่ปรึกษา: ศ.ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์, อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม: ศ.ดร.สมบูรณ์ สุขสำราญ, 184 หน้า.

การวิจัยนี้เป็นเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและกลไกของกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ในฐานะภาคส่วนที่สาม เพื่อศึกษาผู้ประกอบการทางสังคม (Social Entrepreneurs) ภายใต้อัตลักษณ์ความเป็นไทย และเพื่อสังเคราะห์และสร้างองค์ความรู้ใหม่แนวทางการศึกษา ใช้วิธีการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์เชิงลึก คุณมิชัย วีระไวทยะ และบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจการเพื่อสังคม

ผู้วิจัยพบว่า รูปแบบและกลไกของกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ในฐานะภาคส่วนที่สาม คือ การส่งเสริมและพัฒนาประชาสังคมในฐานะของผู้ประกอบการเพื่อให้สังคมเติบโตและเข้มแข็ง อันเป็นผลดีต่อการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจของประเทศ

ผู้ประกอบการทางสังคม (Social Entrepreneurs) ภายใต้อัตลักษณ์ความเป็นไทย พบว่า แม้ปัจจุบันบทบาทการพัฒนาสังคมของประชาสังคมในนามกิจการเพื่อสังคมเป็นที่ยอมรับกว้างขวางมากขึ้น แต่ไม่สามารถตอบสนองต่อการพัฒนาชุมชนและสังคมได้ทั้งหมด เพราะชุมชนและสังคมมีความซับซ้อนและมีกลุ่มผลประโยชน์หลายกลุ่ม อย่างไรก็ตามความพยายามของภาคส่วนที่สามก็ยังคงเดินหน้าต่อไป トラบใดก็ตามที่รัฐยังจัดสรรสวัสดิการได้ไม่ทั่วถึงและประชาชนยังไม่สามารถพึ่งตนเองได้

การสังเคราะห์และสร้างองค์ความรู้ใหม่เพื่อการดำเนินกิจการเพื่อสังคมอย่างยั่งยืน ผู้ประกอบการทางสังคมต้องกำหนดเป้าหมายของกำไรจากการดำเนินงานหลังหักค่าใช้จ่ายอย่างชัดเจน 3 ประการ คือ ประการแรก ใช้เป็นเงินทุนสำรอง ประการที่สอง ใช้เป็นเงินทุนเพื่อขยายกิจการ และประการที่สาม ใช้เป็นเงินเพื่อการสนับสนุนกิจกรรมเพื่อสาธารณะประโยชน์

ลายมือชื่อนักศึกษา ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
 ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

**5608010 : MAJOR: PUBLIC ADMINISTRATION; Ph.D.
(PUBLIC ADMINISTRATION)**

**KEY WORDS : SOCIAL ENTERPRISES, THIRD SECTOR, SUSTAINABLE
DEVELOPMENT, MECHAI VIRAVAIIDYA**

**CHANATNAN MUANGWICHIAN: SOCIAL ENTERPRISES AND ROLE OF THE
THIRD SECTOR LEADING TO SUSTAINABLE SOCIAL DEVELOPMENT: A CASE
STUDY OF KHUN MECHAI VIRAVAIIDYA. DISSERTATION ADVISOR: PROF. ANEK
LAOTHAMATAS, Ph.D., DISSERTATION CO-ADVISOR: PROF. SOMBOON
SUKSAMRAN, Ph.D., 184 p.**

The qualitative research aims to study the model and structure of social enterprises as the third sectors under the Thai identity as well as synthesize and develop new knowledge. This methodology included documentary review and an in-depth interview with Mechai Viravaidya and other key figures involved in social enterprise operation.

The result revealed that the model and mechanism of social enterprises was part of the third sectors supports contributing to the development and the strength of the civil community which resulted in positive economic growth of the country.

In terms of social entrepreneurs with Thai identity, it was found that, despite their well-recognized role of the civil community as social enterprises contributing to social development, they could not fully meet the needs of the community and social development due to the complexity of the communities and various interests groups. Social enterprises, however, still kept continuing their operation as long as the welfare provided by the government is not enough and available to allow the independent living and self-reliance living for all to become true.

The synthesis and knowledge construction result of this study is for the sustainable operation of the social Enterprises. The social entrepreneur's have to set 3 goals for the usages of the profit earned after deducting the cost of operation. The first goal is to set certain amount of the earning as the reserve fund, secondly the profit earned should be used for the Enterprises' expansion and thirdly the profits earned should be used to support the public affairs and public interest activities.

Student's Signature.....Dissertation Advisor's Signature
Dissertation Co-Advisor's Signature

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
สารบัญ	ง
บทที่ 1	
รัฐสามารถทำทุกอย่างได้จริงหรือไม่	1
1.1 เกริ่นนำ	1
1.2 กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) แตกต่างจากความรับผิดชอบต่อสังคมเชิงบริษัท (Corporate Social Responsibility: CSR)	8
1.3 ปัญหาในการสร้างกิจการเพื่อสังคม	13
1.4 ตัวอย่างกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ในประเทศไทยและต่างประเทศ	18
1.5 ผู้นำทางความคิดของกิจการเพื่อสังคม	22
1.6 นิยามศัพท์	33
บทที่ 2	
จากภาครัฐ (Government) สู่ภาคส่วนที่สาม (Third Sector)	35
2.1 เกริ่นนำ	35
2.2 ผลกระทบที่สืบเนื่องจากของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม	45
2.3 เหตุแห่งการสร้างเป็นกิจการเพื่อสังคม	46
2.4 พลังคนหัวรั้นเปลี่ยนโลก	49
2.5 การประกอบการเพื่อสังคม (Social Entrepreneurship)	59
2.6 ผลกระทบของการเกิดขึ้นเกี่ยวกับการประกอบการทางธุรกิจ	63
2.7 การประกอบการเพื่อสังคมและบรรทัดฐานใหม่	68
2.8 ความเป็นกิจการเพื่อสังคมในบริบทที่ต่างกัน	71
2.9 ภาคส่วนที่สาม	73

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3	
วัฒนธรรมด้านอาหารของไทย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	76
3.1 เกริ่นนำ	76
3.2 ครอบครัพล่อหลอมจิตสาธารณะ	78
3.3 การศึกษาก่อเกิดการเรียนรู้และการแบ่งปัน	80
3.4 อาชีพที่รักหรืออาชีพที่รวย	81
3.5 เมื่อความจริงสวนทางกับความคิด	84
3.6 จากจุดเริ่มต้นการพัฒนาในด้านอื่นๆ	86
3.7 จากองค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์สู่กิจการเพื่อสังคม	88
บทที่ 4	
บทบาทของผู้ประกอบการเพื่อสังคมกับการพัฒนากิจการเพื่อสังคมใน บริบทของประเทศไทย	97
4.1 เกริ่นนำ	97
4.2 จุดเริ่มต้นของกิจการเพื่อสังคมของประเทศไทย	98
4.3 คุณมีชัย วีระไวทยะกับบทบาทนักพัฒนากิจการเพื่อสังคม	117
4.4 กิจการเพื่อสังคมมีส่วนช่วยสถาบันพระสงฆ์ได้หรือไม่	149
4.5 ความแตกต่างของสังคมสงเคราะห์กับกิจการเพื่อสังคม	152
บทที่ 5	
บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	154
5.1 พระมหากษัตริย์นักพัฒนาแผ่นดิน	157
5.2 ผลงานของคุณมีชัย วีระไวทยะ	162
5.3 อภิปรายผล	168
5.4 ข้อเสนอแนะ	175
บรรณานุกรม	176
ภาคผนวก รายชื่อผู้ให้การสัมภาษณ์	182
ประวัติผู้วิจัย	184

บทที่ 1

รัฐสามารถทำทุกอย่างได้จริงหรือไม่

1.1 เกริ่นนำ

สถานการณ์โลกมีการเปลี่ยนแปลงนับตั้งแต่เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 18 จนถึง ศตวรรษที่ 20 โลกก้าวหน้าและมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว มนุษย์มีปฏิปัติกริยาตอบสนองอย่างยินดีกับการเกิดกระบวนการ “เรื่องปัญญา (Enlightenment)” หรืออาจเรียกว่า “แสงแห่งการรู้แจ้ง” ที่เน้นการให้เหตุผลและหลักฐานเท่านั้น แต่ยิ่งแสงสว่างยิ่งเจิดจรัสมากเท่าไรก็ยิ่งเข้มข้นมากเท่านั้น แต่เหรียญย่อมมีสองด้านเสมอ เมื่อมีด้านสว่างที่แสดงออกเห็นถึงความเจริญก้าวหน้าแต่อีกด้านก็บ่งชี้ให้เกิดปัญหาที่มีความหลากหลายและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น บางคนอาจมองไม่เห็นปัญหาเพราะคิดว่าไม่ใช่ของเราเป็นปัญหาของเขาต่างหาก นั่นหมายความว่าขาดการเชื่อมโยงปัญหา จนกระทั่งเกิดปรากฏการณ์ภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ทวีความรุนแรงและเกิดขึ้นทั่วโลกในระยะเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นคลื่นยักษ์สึนามิที่ประเทศญี่ปุ่น แผ่นดินไหวที่เฮติ การปะทุของภูเขาไฟในไอซ์แลนด์ รวมถึงมหาอุทกภัยครั้งใหญ่ในรอบ 50 ปีที่ประเทศไทยที่สร้างความเสียหายอย่างมหาศาล

สำหรับต้นตอของปัญหาที่กล่าวข้างต้น เป็นผลมาจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่มาพร้อมๆ กับการพัฒนานับตั้งแต่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมทฤษฎี ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมแบบผูกขาด และมาถึงปัจจุบันที่ขับเคลื่อนด้วยระบบเศรษฐกิจทุนนิยมอุตสาหกรรม ซึ่งการจัดสรรทรัพยากรและสินค้าจะอาศัยกลไกราคาตลาด ต้องมีการกำหนดแผนงานทั้งระยะสั้นและระยะยาว และมีการแทรกแซงโดยภาครัฐ ซึ่งระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเปิดให้เอกชนมีการแข่งขันทางธุรกิจอย่างเสรี มีการแสวงหากำไรสูงสุดเป็นเป้าหมาย ผู้คนต่างกอบโกยผลประโยชน์ ผลาญทรัพยากรโลกที่นำมาซึ่งภัยพิบัติต่างๆ แม้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมจะมีผลดีในการในการสร้างโอกาสให้ประชาชนในการยกระดับสถานะเศรษฐกิจและสังคม เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ประชาชนได้รับสิทธิและเสรีภาพ แต่ก็ยังนำมาซึ่งปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ภาวะโลกร้อน สารพิษตกค้าง ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ค่าครองชีพสูง ปัญหาความยากจน ปัญหาช่องว่างระหว่างคนจน ปัญหา

สังคม รวมถึงการขับเคลื่อนสู่มิติอื่น โดยเศรษฐกิจสารสนเทศ (Information Economy) ซึ่งเป็นผลจากการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศและโทรคมนาคม เป็นต้น

ปัญหาดังที่กล่าวมานานวันยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น แสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม อีกทั้งการทำธุรกิจภายใต้การแข่งขันยังมีการใช้ทรัพยากรเพิ่มขึ้นอย่างไม่มีที่สิ้นสุด นำไปสู่การใช้กลวิธีการแข่งขันที่ทรยศทรพากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ไม่ว่าจะเป็นการละเมิดกฎหมาย การทำลายจรรยาบรรณ หรือการรุกรานชุมชนหรือหมู่บ้าน เป็นสาเหตุสำคัญที่ไม่ก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงเป็นที่มาของหน่วยงานที่เรียกว่า องค์กรสาธารณประโยชน์ (Non-Governmental Organization: NGOs) ที่ดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ในสังคม ซึ่งในอดีตหน่วยงานที่ทำงานเพื่อสังคมส่วนใหญ่เป็นหน่วยงาน เช่น สหกรณ์ มูลนิธิ สมาคม องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร และองค์กรเอกชน เป็นต้น ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ได้รับการรับรองตามกฎหมายมีการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ในสังคมตั้งแต่โลกไปจนถึงระดับท้องถิ่น พอเวลาผ่านไปการดำเนินงานขององค์กรสาธารณประโยชน์ เหล่านี้จำเป็นต้องพึ่งพาแหล่งเงินทุนจากภายนอกในรูปแบบต่างๆ กัน เช่น การขอรับบริจาค การขอรับการสนับสนุนแบบให้เปล่า หลายครั้งที่เกิดความไม่ต่อเนื่องในการดำเนินงาน และยังมีข้อจำกัดในการขยายขอบเขตงาน รวมทั้งความยั่งยืนขององค์กรอีกด้วย

การช่วยเหลือสังคมนั้นไม่สามารถทำเพียงลำพังหรือต่างคนต่างทำได้ เพราะจะไม่สามารถที่จะช่วยให้สังคมมีความสุขที่ยั่งยืน ได้ทำให้มีนักวิชาการ นักธุรกิจ และภาครัฐที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม สังคม สิ่งแวดล้อม ประเทศชาติ และโลกของเรา จึงเกิดรูปแบบธุรกิจใหม่ เรียกว่า กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) เพราะจะช่วยทำให้สังคมเป็นสุข และประชาชนมีความอยู่ดีกินดี คุณภาพชีวิตดีขึ้น หรืออย่างน้อยจะบรรเทาปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมให้ลดลง ทั้งปัญหาการว่างงาน และความไม่เท่าเทียมกันในสังคม รวมทั้งการเข้าถึงการบริการต่างๆ หรือการกีดกันทางสังคมที่มาจากสาเหตุจากสถานะเศรษฐกิจและสังคม ความยากจน อาชญากรรม ตลอดจนปัญหาการเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม

จึงเป็นที่มาของ Social Enterprise หรือกิจการเพื่อสังคม เรียกอีกชื่อว่า กิจการเพื่อสังคม ในประเทศไทย ถือเป็นกระแสใหม่ของการสร้างเศรษฐกิจไทยที่ยั่งยืนที่เติบโตควบคู่กับทุนนิยมหลังวิกฤตต้มยำกุ้งปี พ.ศ. 2540 ยุคฟองสบู่ของประเทศไทย เพราะการลงทุนและการบริโภคอย่างเกินตัว หรือวิกฤตแฮมเบอร์เกอร์ที่ลุกลามขยายวงไปกว้างไปทั่วโลกล้วนมาจากสาเหตุสำคัญคือ เศรษฐกิจทุน

นิยม ทำให้ผู้รู้หลายต่อหลายท่านเริ่มตระหนักว่า “การวัดรอยเท้าจากตะวันตกอาจไม่ใช่แนวทางที่ถูกต้องอีกต่อไป (กรุงเทพธุรกิจออนไลน์, 2553)

หนึ่งในแนวคิดที่โดดเด่นและเริ่มมีอิทธิพลต่อความเชื่อของประเทศต่างๆ ว่า การสร้างความยั่งยืนให้เศรษฐกิจประเทศได้ดีกว่าคือ “Social Enterprise” เพราะเมื่อธุรกิจเข้มแข็ง ประเทศชาติย่อมต้องแข็งแรง ยิ่งถ้ารัฐยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการเพื่อสังคม ก็จะเป็นอีกพลังที่จะผลักดันเศรษฐกิจและสังคมไทยให้เดินต่อไปได้ในภาพลักษณ์ใหม่ ที่มีเอกลักษณ์ความเป็นไทย จากแนวคิดนี้ ทำให้รัฐบาลไทยริเริ่มหน่วยงานใหม่คือ คณะกรรมการส่งเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ โดยมี นายกรัฐมนตรีนั่งเป็นประธานคณะกรรมการฯ

ในอดีตที่ผ่านมาประเทศไทยไม่ต่างจากประเทศอื่นๆ ทั่วโลกที่เชื่อว่า “ความมั่งคั่งเป็นหนทางนำความสุข” จีดีพีรายไตรมาสเป็นเป้าหมายสำคัญที่ทุกรัฐบาลใช้วัดความสำคัญของการบริหารประเทศ เอกชนเร่งสร้างผลผลิต สร้างผลกำไร กระตุ้นการใช้จ่ายของผู้บริโภคจนกลายเป็นความฟุ้งเฟ้อ เป็นบ่อเกิดของวิกฤตการณ์เศรษฐกิจทำให้ปัจจุบันรัฐบาลมองเห็นถึงการพัฒนาเพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับเศรษฐกิจและสังคมในระยะยาวโดยกิจการเพื่อสังคมซึ่งถ้าสามารถส่งเสริมกิจการเพื่อสังคมให้เข้มแข็งได้ ก็จะเป็นหลักสำคัญของประเทศที่จะนำไปสู่รากฐานการพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืนมากขึ้น

แนวคิดกิจการเพื่อสังคมนี้ได้ผ่านการพิสูจน์ในหลายประเทศแล้วว่า สามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจได้ และทุกภาคส่วนตั้งแต่เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมก็เข้มแข็งขึ้นดังเช่น ประเทศอังกฤษซึ่งรัฐบาลได้ตั้งหน่วยงาน Office of the Third Sector เพื่อพัฒนากิจการเพื่อสังคม เมื่อรัฐออกมาออกแรงผลักดันเชิงนโยบายทำให้ในประเทศอังกฤษมีผู้ประกอบการเพื่อสังคม ประมาณ 55,000 องค์กร สร้างรายได้จำนวน 8.4 พันล้านปอนด์ให้กับจีดีพีของประเทศ เกิดการจ้างงานกว่า 675,000 คน หรือแม้กระทั่งแคนาดาก็ได้ตั้ง The Chantier de l'economiesociale คณะทำงานเฉพาะกิจเรื่องเศรษฐกิจสังคมขึ้นมา

สำหรับประเทศไทยแล้วเรื่องนี้เป็นเรื่องที่กำลังดำเนินการอยู่บ้างแล้ว เพียงแต่ธุรกิจเหล่านี้ทำกันอย่างกระจัดกระจาย ต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างคิด และมักอยู่ในกลุ่มของเอ็นจีโอ ผู้นำชุมชน ดังนั้นงานหลักของคณะกรรมการส่งเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติชุดนี้จึงเป็นการต่อยอดและส่งเสริมให้กิจการเพื่อสังคมที่มีอยู่แล้ว ให้ไปได้ดียิ่งขึ้น รวมทั้งเป็นการเชื่อมโยงให้เอ็นจีโอ ชุมชน เอกชน

รัฐบาล ช่วยกันคิดช่วยกันทำ โดยมีเป้าหมายที่จะให้กิจการเพื่อสังคมที่มีอยู่และกำลังจะเกิดขึ้นเติบโตจนสามารถเป็นฐานรากให้ประเทศในอนาคตได้ โดยการพัฒนาประเทศไทยนำโมเดลของประเทศอังกฤษมาเป็นต้นแบบในการขับเคลื่อนกิจการเพื่อสังคมในประเทศไทย (อภิรักษ์ โกษะโยธิน, 2553)

การให้ความหมายของคำว่า “กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise)” นั่นคือ กิจการที่มุ่งแสวงหาผลกำไรเหมือนกับองค์กรธุรกิจเอกชนทั่วไป แต่ไม่ได้มุ่งแสวงหากำไรสูงสุด (Maximized Profit) แต่มุ่งเน้นการแสวงหาผลกำไรในระดับที่เหมาะสมและมีเป้าหมายหลักที่จะนำผลกำไรที่ได้รับมาจ่ายคืนหรือแบ่งปันให้กับสังคม โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญการดำเนินธุรกิจทุกขั้นตอนในกิจกรรมการผลิตและการดำเนินงาน การตลาด ผลิตภัณฑ์และการบริการจะต้องไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อเนื่องในระยะยาวต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2560) กอปรกับต้องมีแผนธุรกิจที่สามารถสร้างรายได้โดยอาศัยยุทธศาสตร์แบบกลไกการตลาด ที่สามารถสร้างรายได้เพื่อหล่อเลี้ยงการดำเนินงานและการขยายงานขององค์กรให้เต็มศักยภาพได้

ที่ผ่านมาสิ่งที่เราได้ยินได้ฟังบ่อยครั้งว่า “นายทุน” กับ “ภาคประชาสังคม” หรือองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO - Non Government Organization) มักอยู่กันคนละฝั่งเป็นเส้นขนานที่ไม่อาจบรรจบกันเพราะนายทุนจะคำนวณตัวเลขโดยยึดผลกำไรก่อนเสมอ ขณะที่ภาคประชาสังคมทำหน้าที่เป็นผู้กดดันต่อต้านเรียกร้อง มองนายทุนคือ “ตัวร้าย” ผู้สร้างความเสียหายต่อคุณภาพชีวิตสังคม และสิ่งแวดล้อม ส่งผลกระทบที่ตามมาจากความคิดสุดขั้วดังกล่าว ก่อให้เกิดการ “เสียสมดุล” จากช่องห่างของความเหลื่อมล้ำระหว่างคนจนคนรวยที่กว้างมากขึ้น เกิดความขัดแย้งทางความคิดในขณะที่ผลกระทบสิ่งแวดล้อมก็ยังไม่ถูกขยายอย่างเป็นรูปธรรม

การดำเนินงานกิจการเพื่อสังคม เป็นหน้าที่ของธุรกิจที่ต้องมีส่วนร่วมดูแลพัฒนาคุณภาพชีวิต สิทธิมนุษยชน และรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อม รวมถึงมีระบบการบริหารจัดการ โปร่งใส มีคุณธรรมอย่างไรก็ตามความคิดแบ่งฝักแบ่งฝ่ายเริ่มเคลื่อนไหวเข้าหาจุดสมดุลมากขึ้น หลังสหประชาชาติ (UN) ประเมินว่า ความรับผิดชอบทางสังคม และการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นแนวโน้มใหญ่ของโลก โดย โคฟี อันนัน เลขาธิการสหประชาชาติในขณะนั้นได้ประกาศปฏิญญาในปี ค.ศ. 2000 ให้ธุรกิจทั่วโลกทำสัญญาประชาคม (Social Compact) 10 ประการ จนกลายเป็น “แรงกระเพื่อม” ไปให้ภาคธุรกิจร่วมลงนามในปฏิญญาดังกล่าว เพราะหากไม่ยอมลงนามจะเป็นจุดอ่อนให้คู่แข่งในสินค้าเดียวกันที่ลงนามไปแล้ว ใช้เป็นข้ออ้างโจมตีตราสินค้าคู่แข่งจนเสียภาพลักษณ์ กลายเป็นผู้ร้ายในสายตาคนอื่น

นับจากนั้น “จิตสำนึกเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม” เริ่มเกิดเป็นกระแสแรงขึ้นๆ โดยเพิ่มพันธกรณี เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับสังคม ในขณะที่ปฏิญญาดังกล่าวได้เพิ่มความตกลงจาก 10 ข้อเป็น 17 เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2558 ประเทศสมาชิกของสหประชาชาติได้รับรองวาระการพัฒนาอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2573 ซึ่งจะบรรลุเป้าหมายภายในระยะเวลา 15 ปี โดยมี 169 เป้าหมายเฉพาะเจาะจง และ 230 ตัวชี้วัด เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนเน้นให้ความสำคัญกับการปรับสมดุลทั้ง 3 มิติของการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมในรูปแบบบูรณาการและการมีส่วนร่วมเพื่อไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง ประกอบด้วย (1) ขจัดความยากจนรูปแบบทุกสถานที่ (2) ขจัดความหิวโหยเพื่อบรรลุความมั่นคงทางอาหาร พร้อมการส่งเสริมเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน (3) มีสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี รับรองการมีสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีของทุกคนในทุกช่วงอายุ (4) การศึกษาที่เท่าเทียมรับรองการศึกษาที่เท่าเทียมและทั่วถึง ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน (5) ความเท่าเทียมทางเพศเพื่อบรรลุความเท่าเทียมทางเพศ พัฒนابทบาทสตรีและเด็กผู้หญิง (6) การจัดการน้ำและสุขาภิบาล รับรองการมีน้ำใช้ การจัดการน้ำและสุขาภิบาลที่ยั่งยืน (7) พลังงานสะอาดที่ทุกคนเข้าถึงได้ รับรองการมีพลังงานที่ทุกคนเข้าถึงได้ เชื่อถือได้ ยั่งยืนและทันสมัย (8) การจ้างงานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุมและยั่งยืน การจ้างงานที่มีคุณค่า (9) อุตสาหกรรมนวัตกรรม โครงสร้างพื้นฐาน พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ส่งเสริมการปรับตัวให้เป็นอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืนและทั่วถึง และสนับสนุนนวัตกรรม (10) ลดความเหลื่อมล้ำ ทั้งภายในและระหว่างประเทศ (11) เมืองและถิ่นฐานมนุษย์อย่างยั่งยืนทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความปลอดภัย ทั่วถึง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาอย่างยั่งยืน (12) แผนการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน รับรองแผนการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน (13) การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ดำเนินมาตรการเร่งด่วนเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบ (14) การใช้ประโยชน์จากมหาสมุทรและทรัพยากรทางทะเล อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทรและทรัพยากรทางทะเลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (15) การใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศทางบก ปกป้อง ปันฟู และส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศทางบกอย่างยั่งยืน (16) สังคมสงบสุข ยุติธรรม ไม่แบ่งแยก ส่งเสริมสังคมสงบสุข ยุติธรรม ไม่แบ่งแยก เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน และ (17) ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สร้างพลังแห่งการเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือระดับสากลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

นั่นคือ โอกาสของการพัฒนาร่วมกันระหว่างทุน และภาคประชาสังคม เพราะแต่ละฝ่ายต่างมีข้อจำกัดของตัวเอง ภาคธุรกิจก็ต้องมีส่วนพัฒนาสังคมสู่ความยั่งยืน จุดแข็งของภาคธุรกิจ คือ การ

มีเงินทุน แต่ขาดองค์ความรู้ และประสบการณ์ เพราะกิจการเพื่อสังคมไม่ใช่ธุรกิจหลัก (Core Business) ที่คำนึงถึงกำไรสูงสุดจึงมองหาพันธมิตรที่เข้าใจวัฒนธรรมการทำงานเพื่อสังคม ขณะที่ภาคประชาสังคม หรือ เอ็นจีโอ รวมถึงผู้ประกอบการเพื่อสังคมนั้นมีองค์ความรู้การจัดการ มีประสบการณ์แต่ขาดเงินทุน ไม่มีรายได้ ที่จะขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมที่สำคัญทั้งสองกลุ่มมีโจทย์ความต้องการทางการตลาดเหมือนกันคือผลิตสินค้าที่ตลาดต้องการ

ถึงเวลาที่ต้องกรพัฒนาเอกชนรวมถึงนักกิจการเพื่อสังคม ต้องปรับทัศนคติเดินเข้าไปหาเงินทุน อ้างอิงถึงโจทย์ใหญ่ 17 ประการที่หาปัญญาไว้ หากกิจการเพื่อสังคมที่สนับสนุนแล้วสำเร็จ ก็มีความคุ้มค่าที่จะส่งผลให้บริษัทที่มีชื่อเสียง มีการรายงานเข้าถึงคณะกรรมการบริหารก็มีโอกาสที่จะได้รับการสนับสนุนงบประมาณต่อเนื่องทุกปี เป็นการเปิด โอกาสที่จะได้ร่วมกันทำงานทั้งกับภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคธุรกิจ เข้าไปขอสนับสนุนงบประมาณแบบมีโปรแกรมรองรับ ดีกว่าการขอรับบริจาคไปเรื่อยๆ แล้วจบอย่างไม่มีศักดิ์ศรีนักเท่าไร อีกอย่างโลกของทุนเริ่มเคลื่อนเข้าหาสังคมและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เช่นเดียวกันกับภาคประชาสังคมก็ต้องเปิดกว้างยอมรับ

กล่าวได้ว่า หมาดยุคที่จะรังเกียจเดียวจันท์ทุนนิยม เพราะทุนก็มีโจทย์ทำเพื่อสังคมได้ เช่นเดียวกัน สอดคล้องกับทฤษฎีที่ว่า โลกมี 5 สี เริ่มต้นจาก 3,000 ปีที่ผ่านมา เริ่มจาก “ไม่มีสี” มนุษย์มองกันเองเป็นอาหารมาสู่ยุคเริ่มต้น “สีขาว” ที่คนเริ่มมองเห็นแสงสว่าง ถูกต้อง เชื่อหมอสอนศาสนา ไม่ว่าพระเจ้า หรือ พระสันตะปาปาและเปลี่ยนเป็น “สีแดง” ในยุคที่กาลิเลโอค้นพบว่า โลกแยกตัวออกจากมาเป็นสุริยะจักรวาล ผู้ยุคต่อมาเมืองขึ้นควบคุมฝูงชนที่ใหญ่ขึ้น เพื่อเรื่องอำนาจ ต่อมาเปลี่ยนเป็น “สีน้ำเงิน” ในยุคที่กษัตริย์ต่อสู่ช่วงชิงอำนาจเหนือชีวิตมนุษย์ และยุค “สีเขียว” คือยุคประชาชนลุกขึ้นมาต้องการความเท่าเทียมและประชาธิปไตย ขณะที่โลกที่กำลังเคลื่อนไปสู่อีกยุค “สีส้ม” คือ การเปลี่ยนผ่านมนุษย์เริ่มมีจิตสำนึก และกลมกลืนกับธรรมชาติ ผู้อารยธรรมที่ดั่งงาม

ธุรกิจไม่สามารถปฏิเสธความรับผิดชอบต่อสังคม เพราะอนาคตธุรกิจจะถูกกระแสสังคมสร้างกฎเกณฑ์และข้อบังคับต่างๆ ที่สอดคล้องทฤษฎีที่ว่า โลกมี 5 สี พร้อมกับการทำงานกับภาคประชาสังคม เช่น ร่วมงานแบบบริหารจัดการ โครงการ ธุรกิจพร้อมส่งพนักงานเข้ามาช่วยทำงาน ฯลฯ แม้จะต่างวัฒนธรรมกันแต่มีแนวโน้มจะมีการหันเข้าหากันมากขึ้น จึงไม่ควรรังเกียจเดียวจันท์ธุรกิจ เพราะมีแนวโน้มจะเคลื่อนมาหากันมากขึ้น ส่วนภาคประชาสังคมก็ไม่ต้องเป็นกังวลว่า ธุรกิจจะไม่สปรอรรถอย่างที่ผ่านมา เพราะพฤติกรรมของภาคธุรกิจเปลี่ยนไปจากกคจีเป็นยอมรับ และต้องการภาคีหรือพันธมิตรทำงานมากขึ้น

นั่นก็หมายความว่า กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) จะมีการมุ่งเป้าหมายการเงินตามแนวทาง Triple Bottom Line ของ (Elkington and Hartigan, 2553) ซึ่งพัฒนาจากแนวคิดเดิมที่ Brundtland Commission ขององค์การสหประชาชาติได้กำหนดไว้เมื่อปี ค.ศ. 1987 ที่วางเป้าหมายการสร้างรายได้เป็นฐานที่จะเพิ่มผลประโยชน์ของสังคมและสิ่งแวดล้อม แทนที่จะเป็นผลประโยชน์ขององค์กรหรือผู้ถือหุ้นเหมือนองค์กรธุรกิจทั่วไป โดยเน้นเรื่องประชาชน(People) โลก(Planet)และประโยชน์(Profit)คือให้ความสำคัญกับการมองคุณค่าและประเมินความสำเร็จขององค์กรอย่างสมดุลทั้ง 3 ด้าน คือ เศรษฐกิจ (การทำให้ธุรกิจเติบโต) สังคม (การเกื้อกูลต่อสังคมรอบข้าง) และสิ่งแวดล้อม (การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม) รวมถึงดำเนินกิจการด้วยความโปร่งใส และมีธรรมาภิบาล ซึ่งช่วยให้องค์กรสามารถประเมินความเสี่ยงและตอบสนองต่อความต้องการของผู้มีส่วนได้เสียได้อย่างครบถ้วน อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนขององค์กร

ซึ่งแนวทาง Triple Bottom Line (TBL) เป็นการวัดผลกระทบสุทธิด้านเศรษฐกิจ (Economic) ด้านสังคม (Social) และด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) ของบริษัท ในการพัฒนาซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความสมดุล ความเท่าเทียมเป็นธรรม และสามารถเปลี่ยนวิธีการดำเนินธุรกิจไปสู่วิถีการพัฒนาธุรกิจอย่างยั่งยืนได้ แต่อย่างไรเสียการวัดผลกระทบทั้งทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมนั้นยังวัดได้ยากอยู่ดี (สฤณี อาชวานันทกุล, 2553)

แนวคิดนี้ได้รับการสนองตอบจากประชาชนส่วนหนึ่งที่หันมาสนใจเรื่องกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) มีความมุ่งหมายอยากที่จะให้องค์กรที่มีลักษณะเป็นหน่วยธุรกิจที่แสวงหากำไรโดยไม่มุ่งหวังกำไรสูงสุด และกำไรมิได้นำกลับไปสู่เจ้าของทุนหากแต่กำไรที่ได้จะใช้ในการช่วยเหลือสังคมและสิ่งแวดล้อมตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เกิดขึ้นในประเทศอย่างแพร่หลายไปทั่วถึงจนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจทุนนิยมในปัจจุบัน กล่าวคือ กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ที่ไม่มุ่งแสวงหากำไรสูงสุด หากประกอบธุรกิจอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ถึงแม้จะแสวงหากำไรเพื่อเป็นผลตอบแทนเฉกเช่นเดียวกับองค์กรภาคธุรกิจเอกชนที่มุ่งเน้นผลกำไรสูงสุด แต่กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise)กลับไม่ได้มีความโลภโมโทสันจนเป็นพิษเป็นภัยดังสถานการณ์ปัจจุบันที่สนับสนุนให้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมนี้สามารถคงอยู่ได้

นอกจากการดำเนินงานเพื่อสร้างประโยชน์ทางสังคมและสิ่งแวดล้อมแล้วกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ยังมีลักษณะเฉพาะสามประการ อันประกอบด้วย ประการแรก ต้องมีแนวทางการหารายได้ด้วยตนเองเพื่อหล่อเลี้ยงการดำเนินงานอย่างยั่งยืน เช่น การผลิตและจัดจำหน่าย

สินค้าหรือบริการที่แสวงหากำไรเพื่อเลี้ยงตัวเอง ฯลฯ ประการที่สอง เน้นการใช้นวัตกรรมเพื่อการแก้ไขปัญหา เป็นการคิดค้นวิธีการใหม่ๆ ที่สามารถแก้ไขปัญหาที่เป็นเป้าหมายของการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ ได้ผล ยั่งยืน และสามารถต่อยอดผลลัพธ์ได้ และประการสุดท้าย การดำเนินงานแบบอาศัยความร่วมมืออย่างกว้างขวางจากเครือข่าย เพื่อใช้ศักยภาพเฉพาะทางของหน่วยงานนั้น ในการร่วมแก้ปัญหาที่มีความซับซ้อน

1.2 กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) แตกต่างจากความรับผิดชอบต่อทางสังคมเชิงบริษัท (Corporate Social Responsibility: CSR)

ก่อนหน้านี้ วงการธุรกิจต่างๆ ในประเทศไทยต่างตื่นตัวกับคำว่า ความรับผิดชอบต่อทางสังคมเชิงบริษัท (Corporate Social Responsibility: CSR) จนเกิดกระแสกิจกรรมที่เป็น ทั้งความรับผิดชอบต่อทางสังคมเชิงบริษัทแท้ และความรับผิดชอบต่อทางสังคมเชิงบริษัทเทียม (CSR) ที่มีลักษณะเน้นประชาสัมพันธ์และการสร้างภาพลักษณ์ ดังนั้น คนส่วนใหญ่เมื่อได้ยินคำว่า กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ก็มักเหมารวมทันทีว่าเป็นความรับผิดชอบต่อทางสังคมเชิงบริษัทเทียม (CSR) ใช่มั้ย?

กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ต่างจากความรับผิดชอบต่อทางสังคมเชิงบริษัทเทียม (CSR) ตรงที่ความรับผิดชอบต่อทางสังคมเชิงบริษัทเทียม (CSR) นั้นเป็นเพียงกิจกรรมหรือโครงการเพื่อสังคมของกิจการหรือธุรกิจที่แสวงหากำไรตามปกติ แต่กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) คือตัวธุรกิจเองที่มีเป้าหมายไม่ได้แสวงหากำไรสูงสุดแต่มีเป้าหมายที่จะเป็นวิถีทางหนึ่งในการช่วยแก้ปัญหาทางสังคมหรือสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก เพราะแนวคิดของกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) มองเห็นความเป็นจริงว่า สังคมยิ่งเจริญก้าวหน้ามีความใหญ่โตและซับซ้อนมากขึ้นเท่าไร ปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมก็จะยิ่งเกิดตามมากและทวีความซับซ้อน หลากหลาย และความรุนแรงตามความเจริญนั้นด้วย หากที่หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งจะสามารถจัดการได้ทั่วถึงทั้งหมด หรือจะรอให้ภาครัฐเข้ามาแก้ไขอย่างเดียวยังไม่ทันการณ์เป็นแน่ขณะเดียวกันหน่วยงานเอกชนที่มักดำเนินงานเพื่อผลประโยชน์ของหน่วยงานและผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) โดยตรง เช่นผู้ถือหุ้นนั้นอาจไม่สามารถเข้ามามีส่วนช่วยจัดการปัญหาได้เพราะอาจขัดกับประโยชน์ที่เป็นเป้าหมายทางธุรกิจ หรือบางครั้งตัวธุรกิจของหน่วยงานนั้นเองก็เป็นเหตุหนึ่งของปัญหาการใช้งบประมาณเพียงส่วนน้อยกับโครงการหรือกิจกรรมความรับผิดชอบต่อทางสังคมเชิงบริษัทเทียม (CSR) จึงไม่เพียงพอและไม่ใช่ว่าคำตอบที่แท้จริง

ชนชั้นนำและนักคิดส่วนใหญ่ในหลายสาขาต่างมองว่าถึงเวลาแล้วที่ศตวรรษนี้มนุษย์ต้องเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่มองเห็นและยอมรับปัญหาที่แท้จริง ตัวอย่างเช่น ปัญหาเรื่องโลกร้อนซึ่งถ้าตระหนักอย่างลึกซึ้ง ทุกวันนี้สถานการณ์รุนแรง อันตราย และเข้าใจลึกลับมนุษย์มากขึ้นทุกขณะ ปัญหาความยากจน ฯลฯ และควรเข้ามามีส่วนร่วมแก้ปัญหาอย่างจริงจังทุกภาคส่วน โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนตน หรือเฉพาะองค์กรของตนเองให้น้อยลง เพื่อความอยู่รอดของสังคมโลก และกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ก็คือ เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่ถูกนำเสนอให้โลกภาคส่วนธุรกิจได้ ทบทวนที่จะดำรงบทบาทตนเองใหม่ให้สอดคล้องกับสิ่งที่ควรจะเป็นในโลกศตวรรษนี้

ส่วนที่ถามว่ากิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) สำคัญอย่างไร? คำตอบนี้อาจดูได้จากการให้ความสำคัญกับกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ของประเทศใหญ่ๆ หลายประเทศ ในระดับนโยบายรัฐบาล การสนับสนุนกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) โดยมีการขับเคลื่อนที่สำคัญจากการนำของภาครัฐอย่างจริงจังและกว้างขวาง เช่น

ประเทศอังกฤษ ในปี ค.ศ. 1997 นายกรัฐมนตรีโทนี่ แบลร์ ได้ประกาศริเริ่มให้มีการนำเอาแนวทางกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) มาใช้ในการฟื้นฟูประเทศผ่านนโยบาย “ภาคส่วนที่สาม (Third Sector Policy)” ซึ่งหมายถึง ภาคส่วนของกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) เมื่อเปรียบเทียบกับภาคส่วนที่มีอยู่เดิมคือ ภาคส่วนแรก (First Sector Policy) หมายถึง ภาครัฐ (Government) และภาคส่วนที่สอง (Second Sector Policy) หมายถึง ภาคธุรกิจ (Business) ดังนั้นประเทศอังกฤษจึงตั้งเป้าหมายที่จะพัฒนากิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ให้เป็นภาคส่วนทางเศรษฐกิจใหม่เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน (Sustainable Economy) ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล แต่ก็ยังมีการรักษาหลักการของนโยบายเดิม แต่ดัดแปลงเป็นนโยบายใหม่ภายใต้ชื่อว่า “นโยบายสังคมเป็นใหญ่” (Big Society Policy) ให้ความสำคัญประเด็นในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง การปรับปรุงบริการสาธารณะ และสนับสนุนการขับเคลื่อนภาคสังคม โดยการผลักดันเชิงนโยบายของอังกฤษ ได้นำไปสู่การดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมผ่านการตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบและการตรากฎหมายเพื่อส่งเสริมกิจการเพื่อสังคมอย่างต่อเนื่อง โดยจัดตั้งองค์กร Social Enterprise Coalition ขึ้นเพื่อ (ปัจจุบันคือ Social Enterprise UK) เพื่อเป็นหน่วยงานกลางในการส่งเสริมกิจการเพื่อสังคมของประเทศ และรัฐบาลได้อนุมัติให้เกิดการจัดระเบียบรูปแบบ Community Interest Companies (CICs) รองรับการจัดระเบียบของบริษัทที่ต้องการเป็นกิจการเพื่อสังคมเพื่อจูงใจและให้สิทธิประโยชน์แก่องค์กรเหล่านั้น นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาแหล่งทุนสำหรับกิจการเพื่อสังคมหลายแห่งทั้งที่ริเริ่มโดยภาครัฐและเอกชน โดยในปี ค.ศ. 2011 ได้มีผลสำรวจที่แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าของกิจการเพื่อสังคมในประเทศอังกฤษ วัตถุประสงค์ของกิจการเพื่อสังคม

68,000 กิจการ และมีเงินหมุนเวียนรวมกันทั้งสิ้นถึง 27 พันล้านปอนด์ หรือเท่ากับ 5 % ของมูลค่ารวมทางธุรกิจในสหราชอาณาจักร เกิดรายได้รวมกว่า 8.4 พันล้านปอนด์ต่อปีต่อ GDP ของประเทศ ก่อให้เกิดการจ้างงานรวมกว่า 800,000 คน และพิจารณาจากยอดขายเฉลี่ยต่อปีของกิจการเพื่อสังคม ได้เพิ่มขึ้นจาก 175,000 ปอนด์ ในปี ค.ศ. 2009 เป็น 240,000 ปอนด์ในปี ค.ศ. 2011

ขณะที่ประเทศแคนาดา ก็มีการออกพระราชบัญญัติความร่วมมือขององค์กรไม่แสวงหาผลกำไร โดยลดความแตกต่างของกฎระเบียบสำหรับองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรและรัฐบาล จัดตั้งเงินกองทุนสนับสนุนกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ภายใต้การดูแลของรัฐมนตรีด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และศักยภาพ นอกจากนี้ยังก่อตั้ง Co-operative Development Initiative (CDI) ในปี ค.ศ. 2003 เพื่อทำวิจัยพัฒนาเรื่องนี้โดยตรง

ในส่วนภูมิภาคเอเชีย ประเทศสิงคโปร์ มีการจัดตั้งกองทุน Social Enterprise (Social Enterprise Fund - SEF) เพื่อให้เงินทุนสนับสนุนการเริ่มต้นกิจการเพื่อสังคม และจัดตั้งคณะกรรมการ Social Enterprise Committee (SEC) เพื่อกระตุ้นความรับผิดชอบทางสังคมของธุรกิจ สร้างกิจการเพื่อสังคมที่มีความชำนาญด้านสิ่งแวดล้อมและสร้างวัฒนธรรมของการเป็นผู้ประกอบการด้านสังคม

ปัจจุบันประเทศไทยมีการตื่นตัวมองเห็นศักยภาพและความเป็นไปได้ของกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน มีการมองหาธุรกิจที่มีลักษณะของกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) เพื่อให้เป็นต้นแบบการก่อเกิดธุรกิจใหม่ๆ บนแนวคิดของกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ขณะเดียวกันรัฐบาลก็สนับสนุน โดยการจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมกิจการเพื่อสังคม และกำลังเร่งจัดทำแผนแม่บทสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคม

บทบาทการดำเนินงานด้านกิจการเพื่อสังคมของรัฐบาลในประเทศไทยเริ่มครั้งแรกเมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2552 ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมกิจการเพื่อสังคม ตามนโยบายส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นการร่วมมือเอื้อเพื่อต่อกันต่อกัน ไม่เบียดเบียนกันระหว่างกิจการต่างๆ ของทุกภาคส่วนในสังคมมาเป็นฐานในการสร้างระบบเศรษฐกิจใหม่อย่างเป็นรูปธรรม โดยเรียกกิจการดังกล่าวว่า “กิจการเพื่อสังคม” (Social Enterprise) ซึ่งเป็นธุรกิจหรือวิสาหกิจลักษณะพิเศษที่สร้างขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม สุขภาวะ และสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการสร้างรายได้อย่างยั่งยืนเพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติ

โดยกิจการเพื่อสังคมนั้นมีอยู่ในหลายด้าน เช่น กิจการด้านพลังงานทดแทนในระดับท้องถิ่น การท่องเที่ยวที่จัดการโดยชุมชน กิจการให้สินเชื่อขนาดเล็กสำหรับคนยากจน (Micro-Credit) การเกษตรยั่งยืน การพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับคนยากจน การนำสินค้าทางวัฒนธรรมของชาวบ้านมาทำการตลาด เช่น โครงการคอตจุง การใช้เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตเพื่อแก้ปัญหาสังคม การสร้างงานให้กับผู้พิการ สร้างสื่อสร้างสรรค์ ฯลฯ ซึ่งลักษณะของกิจการเพื่อสังคมเหล่านี้กำลังดำเนินการกันทั่วโลก เช่น

ในยุโรปโดยเฉพาะรัฐบาลอังกฤษนั้นได้ให้ความสนใจในการเข้าไปพัฒนากิจการเพื่อสังคมของประเทศตนเอง จนเกิดกิจการเพื่อสังคมกว่า 50,000 แห่ง และปรากฏผลว่า กิจการเพื่อสังคมสามารถสร้างรายได้ให้ประเทศถึงประมาณ 8,000 ล้านปอนด์ต่อปี และยังคงสร้างผลเชิงบวกต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างมากอีกด้วยเพื่อส่งเสริมการพัฒนากิจการเพื่อสังคมให้ก้าวหน้า รัฐบาลอังกฤษโดย British Council จะเชื่อมประสานกับทั้งรัฐและเอกชนอังกฤษในการสนับสนุนการสร้างกิจการเพื่อสังคมในประเทศไทย โดยจะสนับสนุนทั้งในเชิงความรู้ เครื่องมือ และความช่วยเหลืออื่นๆ

นอกจากนี้ ยังพบอีกว่า ขณะที่ประเทศเกิดภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจโลกทำให้หลายบริษัทต้องปิดตัวลง มีผลกำไรลดลง แต่กิจการเพื่อสังคมยังสามารถเจริญเติบโตและคงสภาพได้ดีกว่า เพราะการดำเนินกิจการเพื่อสังคมไม่ได้คำนึงถึงกระแสเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว จึงทำให้กิจการเพื่อสังคมมีความยั่งยืนอย่างชัดเจน เพื่อให้มีแนวทางร่วมกันในการดำเนินการรัฐบาลจึงให้มีการทำแผนแม่บทสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ขึ้น ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าการเจริญเติบโตของภาคกิจการเพื่อสังคมจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน และจะช่วยให้ประเทศไทยไม่ต้องประสบปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจเช่นที่ผ่านมา

สำหรับยุทธศาสตร์ในการดำเนินการงานของคณะกรรมการสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคมนั้นประกอบด้วย 3 ยุทธศาสตร์หลัก คือ

1) การสร้างการรับรู้ และการเรียนรู้ในสังคมไทย โดยผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ หรือการพัฒนาเนื้อหาประกอบการเรียนเข้าไปในระดับโรงเรียน มหาวิทยาลัย และสถาบันเฉพาะทางเพื่อให้ประเทศไทยกลายเป็น (Social Enterprise ASIA)

2) การพัฒนารูปแบบและขีดความสามารถของกิจการเพื่อสังคม ซึ่งอาจนำไปสู่การพัฒนากฎหมายหรือกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะ และการจัดตั้งเครือข่ายศูนย์บ่มเพาะธุรกิจ เพื่อให้คำปรึกษาแก่บริษัทที่ต้องการเปลี่ยนธุรกิจตนเองให้เป็นกิจการเพื่อสังคมหรือพัฒนาขีดความสามารถของกิจการเพื่อสังคมให้เจริญเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง

3) พัฒนาช่องทางเข้าถึงเงินทุนและทรัพยากรด้านการจัดตั้งกองทุน เพื่อระดมการสนับสนุนทรัพยากรอื่นๆ โดยสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชน และได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการทั้ง 3 ด้านเพื่อขับเคลื่อนงานตามยุทธศาสตร์

การเติบโตของกิจการเพื่อสังคมจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและสังคมที่มีความเท่าเทียมกัน และมีปัญญามากขึ้น กิจการเพื่อสังคมจึงเป็นนโยบายที่สามารถกระตุ้นเศรษฐกิจในระยะยาวและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิตของประชาชน สำหรับประเทศไทยสามารถแจ้งประโยชน์ของกิจการเพื่อสังคมได้ 4 ประเด็น คือ

- 1) สร้างเสริมกลไกตลาดที่มีคุณธรรมและยั่งยืน
- 2) พัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนขยายผลได้
- 3) สร้างเศรษฐกิจใหม่แห่งคุณธรรมและความยั่งยืน
- 4) พัฒนาคุณภาพการบริการสาธารณะ

กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ได้เสนอความเห็น ว่า ควรกำหนดเป้าหมายของกิจการเพื่อสังคมให้ครอบคลุมการแก้ไขปัญหาความยากจนสุขภาวะของผู้ที่ทำงานและผู้ที่เกี่ยวข้อง การดำเนินธุรกิจต้องไม่เบียดเบียนหรือทำลายสิ่งแวดล้อม และเปลี่ยนชื่อจาก “กิจการเพื่อสังคม” เป็น “วิสาหกิจเพื่อสังคม” ที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นพัฒนาการของกิจการเพื่อสังคมทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ

ในส่วนของภาคธุรกิจเอกชนในประเทศไทย มีความร่วมมือกันระหว่างธุรกิจชั้นนำจากหลายภาคธุรกิจของประเทศไทยร่วมก่อตั้งเครือข่ายที่เรียกว่า “เครือข่ายโกลบอลคอมแพ็กประเทศไทย” (Global Compact Network Thailand) จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นการรวมตัวของสมาชิกโกลบอลคอมแพ็กของสหประชาชาติ (UN Global Compact) ในประเทศไทย ถือได้ว่าเป็นการนำหลักการความยั่งยืนของสหประชาชาติในด้านต่างๆ มาปรับใช้ในภาคธุรกิจของประเทศไทย มีภาคเอกชนเป็นผู้ขับเคลื่อนหลัก พร้อมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากทุกภาคส่วนเพื่อนำไปสู่การทำธุรกิจอย่างยั่งยืนที่แท้จริง

1.3 ปัญหาในการสร้างกิจการเพื่อสังคม

แม้ว่ารัฐบาลจะได้เล็งเห็นความสำคัญ และเริ่มดำเนินการแล้ว แต่ในสภาพความเป็นจริงในสังคมปัจจุบัน สภาพสังคมมีการพัฒนาพัฒนาที่มีความสลับซับซ้อนมาก จึงยากมากที่จะแก้ไขปัญหา ถือเป็นความท้าทายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างหลากหลาย ทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนถดถอย หากไม่มีระบบและกลไกที่ช่วยปัญหา แม้ว่ารัฐบาลมีหน้าที่แก้ไขปัญหาแต่ด้วยความซับซ้อนในทุกมิติของสังคมและปัจจัยต่างๆ การขาดความเชี่ยวชาญหรือประสบการณ์ ข้อจำกัดของระบบราชการ ตลอดจนงบประมาณ ทำให้ความพยายามของรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาไม่เกิดผลได้ทันต่อการเกิดขึ้นของปัญหา

ส่วนการดำเนินของภาคเอกชน แม้จะไม่มีข้อจำกัดเหมือนรัฐบาล แต่ภาคเอกชนก็มักมุ่งแสวงหากำไรเป็นหลัก ทำให้ทรัพยากรและความเชี่ยวชาญถูกใช้ไปกับกิจการที่แสวงหากำไร ไม่ใช่กิจการที่สร้างประโยชน์แก่สังคมหรือสิ่งแวดล้อม หรือบางธุรกิจมีกิจกรรมเพื่อสังคม แต่ก็ยังไม่ยั่งยืนและไม่ก่อให้เกิดผลในการแก้ปัญหา หากแต่เป็นเพียงเครื่องมือในการสร้างภาพลักษณ์ หรือเป็นกลวิธีเพื่อการประชาสัมพันธ์และโฆษณาองค์กรมากกว่าการคำนึงถึงประโยชน์ของสังคม

ด้วยข้อจำกัดของรัฐบาลและภาคธุรกิจดังกล่าวนี้ ทำให้เกิดเป็นภาคส่วนที่สาม (Third Sector) ในสังคมสมัยใหม่ คือ ภาคประชาสังคม เช่น องค์กรสาธารณประโยชน์ องค์กรศาสนา แต่องค์กรภาคประชาสังคมก็มีข้อจำกัดที่สำคัญ เพราะไม่มีเป้าหมายในการสร้างรายได้เพื่อการดำเนินงานและการขยายงานด้วยตนเอง ทำให้ต้องพึ่งพาทรัพยากรจากภายนอก การขาดวัฒนธรรมในการคิดค้นนวัตกรรมเพื่อการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

ทั้งนี้ปัญหาดังกล่าวสอดคล้องกับ กฤตนิ ญัฐวุฒิสิริ และคณะ (2553) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง พลวัตการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของโลกที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า รัฐบาลไม่สามารถดูแลประเทศแบบรวมศูนย์อำนาจได้ แต่ต้องกระจายอำนาจออกไปเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งด้วยตัวเอง โดยรัฐบาลเป็นผู้สนับสนุนด้านการเงินและนโยบายเพื่อให้ชุมชนสามารถเริ่มต้นกิจการเพื่อสังคมที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แล้วนำกำไรมาหมุนเวียนสร้างประโยชน์กลับคืนสู่ชุมชนอีกครั้ง ซึ่งควรกระทำควบคู่กับระบบเศรษฐกิจเดิม กล่าวคือ ระบบทุนนิยมยังคงดำเนินต่อไป แต่ต้องมีสิ่งที่ควบคู่กัน ไปด้วยคือ ทุนนิยมอย่างคำนึงถึงสังคมและสิ่งแวดล้อม จึง

จะเกิดเป็นการทำธุรกิจอย่างยั่งยืนหรือ Sustainable CSR หรืออาจเรียกว่า กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise)

การทำกิจการเพื่อสังคมให้ยั่งยืนได้นั้นต้องเริ่มตั้งแต่กระบวนการผลิตที่ดูแลสิ่งแวดล้อมดูแลคนทำงาน และคนในชุมชนรวมพลังกันขับเคลื่อนเพื่อประโยชน์ของสังคม ยกตัวอย่างเช่น ตลาดสามชุกที่เกิดจากการรวมกลุ่มของประชาชนในพื้นที่เพื่อแก้ปัญหาคนทิ้งถิ่น ด้วยการเปลี่ยนตลาดเก่า 100 ปี ให้เกิดมูลค่าก็ต้องนำกิจการเพื่อสังคมเข้ามาใช้ในการจัดการผลประโยชน์ ต่อยอดให้เกิดมูลค่าเพิ่ม และขยายผลเชิงธุรกิจเป็นการสร้างความเข้มแข็งระดับชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อมนำไปสู่ความยั่งยืน (กฤตนิ ฌัญฐวุฒิสิริ และคณะ, 2553)

ปัญหาอีกประการหนึ่ง คือแรงจูงใจ (Motivation) ธรรมชาติของมนุษย์ที่หากผลประโยชน์ของผู้ประกอบการได้น้อยก็จะมีแรงจูงใจ หรือพนักงานอาจจะมีแรงจูงใจน้อย ไม่มีโบนัส แต่อีกมุมหนึ่งก็เป็นความภาคภูมิใจของกิจการเพื่อสังคมที่ให้ความสำคัญที่คนควบคุมเรื่องแรงจูงใจถ้าเป็นคนที่มีอุดมการณ์อาจจะทำให้มากกว่าเก่า แต่ถ้าไม่มีอุดมการณ์อาจจะเหี่ยวเฉา และกิจการเพื่อสังคมสามารถเล่นกล หลอกหลวง ได้กำไรมากเพราะคนแห่มามาก เพราะเห็นว่าเป็นกิจการเพื่อสังคมก็อาจรู้ว่าเหล่านี้เป็นการฉ้อฉลอันหนึ่งเพราะฉะนั้นเป็นเรื่องที่ต้องกำกับ ถ้าไม่มีแนวทางอาจเป็นผลเสียก็ได้ (พยุหศักดิ์ วิริยะบัณฑิตกุล, 2552) สอดคล้องกับ เกวลิน มะลิ (2557) ที่เห็นว่าปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนากิจการเพื่อสังคมในประเทศไทย ประการแรกยังไม่มีกฎหมายที่เกี่ยวกับกิจการเพื่อสังคมที่เป็นรูปแบบเฉพาะที่ชัดเจน ยังไม่รวมถึง พ.ร.บ.สหกรณ์ พ.ศ. 2542 หรือ พ.ร.บ.ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ที่เกิดขึ้นก่อนแนวคิดกิจการเพื่อสังคมทำให้มีประเด็นที่ไม่อาจที่จะสอดคล้องกันสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ประการต่อมาแม้จะมีการจัดตั้งสำนักงานส่งเสริมกิจการเพื่อสังคมแต่ในความเป็นจริงกิจการเพื่อสังคมก็ยังไม่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายนัก ลักษณะของการพัฒนา ยังคงเป็นรูปแบบแยกส่วนอย่างสิ้นเชิงไม่สะท้อนการบูรณาการระหว่างหน่วยงานต่างๆ เลย อีกทั้งยังมีข้อจำกัดเรื่องของเงินทุนและแหล่งเงินทุนสนับสนุน หากเป็นผู้ประกอบการรายใหม่ๆ ยังคงประสบกับปัญหาเงินทุนหมุนเวียน ยิ่งกิจการเพื่อสังคมที่จัดอยู่ในขององค์กรสาธารณประโยชน์ แหล่งเงินทุนส่วนใหญ่ก็นั้นมาจากเงินบริจาคเพื่อการกุศลจึงมีความเสี่ยงมากเพราะหากในภาวะวิกฤตทางด้านเศรษฐกิจตกต่ำอาจส่งผลให้ยอดการบริจาคเพื่อการกุศลนั้นก็ลดลงเช่นเดียวกัน ประการสุดท้าย ผู้ประกอบการเพื่อสังคมส่วนใหญ่ไม่มีความรู้และความชำนาญด้านการประกอบธุรกิจ โดยเฉพาะกิจการที่เกี่ยวข้องกับชุมชน การให้คำจัดความยังคลุมเครือ ส่งผลให้รูปแบบของกิจการเพื่อสังคมยังไม่สอดคล้องกับบริบทของประเทศไทยมากนัก (เกวลิน มะลิ, 2557)

กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) เป็น Public Administration การบริหารภาครัฐในภาคส่วนที่สาม หรือเรียกว่า Third Sector ซึ่งไม่ใช่ส่วนที่หนึ่งคือภาครัฐ (Government Sector) และไม่ใช่ภาคส่วนที่สองคือภาคธุรกิจเอกชน (Private or Business Sector) ซึ่งภาคส่วนที่สามนี้ในภาษาไทยเรียกว่า “ประชาสังคม” มาจากการรวมตัวของกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจและมีบทบาทในการพัฒนาสังคม แต่จะว่าไปในแต่ละภาคส่วนล้วนแต่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาสังคมเช่นกัน เพียงแต่มีจุดเน้นที่แตกต่างกันไปตามศักยภาพและเป้าหมายและในความเป็นจริงแล้วภาครัฐไม่ได้สามารถทำได้ทุกอย่างได้ทั่วถึง แต่เพราะคนส่วนใหญ่ชอบคิดว่า การบริหารสาธารณะเป็นเรื่องของรัฐบาล และระบบราชการซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ให้ ส่วนประชาชนมีฐานะเป็นเพียงผู้รับเท่านั้น ซึ่งทุกวันนี้ประชาชนมีความตื่นตัว มีการศึกษา มีความพร้อมที่จะร่วมดูแลและร่วมพัฒนา และร่วมบริหารกิจการของชาติและท้องถิ่น รวมถึงสังคมให้มากขึ้น ถึงเวลาเปลี่ยนกระบวนการทัศน์รัฐประศาสนศาสตร์ใหม่ โดยให้มองประชาชนเป็นกำลังสำคัญของบ้านเมือง เป็นผู้ร่วมคิดกับรัฐ เป็นผู้พึ่งตนเองหรือพึ่งพากันเองได้มากขึ้น (เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ, 2557)

ตามที่ ปีเตอร์ ดรึคเกอร์ (Drucker, 1989) กล่าวไว้ในหนังสือ The New Reality (ความจริงชุดใหม่) เมื่อ ค.ศ.1989 และ The Post – Capitalist Society (สังคมหลังยุคทุนนิยม) ว่า รัฐบาลขนาดใหญ่ที่มีบทบาทภาระหน้าที่ทางสาธารณะกิจการมากมาย จะเป็นอย่างยิ่งที่รัฐจะต้องลดขนาดและบทบาทหน้าที่ลงแล้วปล่อยให้กลุ่มทางสังคมทั้งหลายเข้ามามีบทบาททางสาธารณะกิจการมากขึ้นๆ ดังนั้นกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) จึงถือเป็นภาคส่วนที่สาม (Third Sector Policy) ที่จะ เป็นบทบาทสำคัญที่จะช่วยแก้ปัญหาสังคม นอกเหนือจากอีกสองภาคส่วนที่ไม่ใช่ทั้งภาครัฐและไม่ใช่อุตสาหกรรมให้เข้มแข็งเพื่ออนาคตที่ดีขึ้นเพราะการพัฒนาสังคมโดยรวมซึ่งไม่จ่ากักอยู่ที่รัฐบาลเท่านั้น แต่ควรมีภาคส่วนที่สาม (Third Sector Policy) ทำงานเป็นเครือข่าย องค์กรประเภทนี้นับเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนระดับรากหญ้า เพราะปัจจุบันปัญหาในประเทศไทยมีความหลากหลายและซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น การที่รัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน หรือหน่วยงานใดๆที่จะสามารถแก้ไขปัญหาโดดเดี่ยวยอมเป็นไปได้อย่างมาก มีแต่กระแสประชาสังคมที่จะเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและมีแนวโน้มว่าจะใช้ได้ผลดี (เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ, 2557)

กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองกับคำถามที่มีต่อกระแสทิศทางการพัฒนาหลัก ในช่วงหลายทศวรรษหลังที่ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม ต่างพยายามเข้ามามีส่วนในการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน โดยใช้รูปแบบวิธีการที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิงออกไปอย่างไรก็ดีพบว่า ภายใต้แนวคิดการดำเนินการที่มีอยู่ในปัจจุบันของทุกภาคส่วนกลับพบ

ข้อจำกัดสำคัญที่ทำให้ไม่สามารถเปลี่ยนความพยายามดังกล่าวสู่ผลลัพธ์อันพึงประสงค์ได้ เช่น การขาดประสิทธิภาพและนวัตกรรมของภาครัฐ การพึ่งพาเงินบริจาคขององค์กรภาคสังคม หรือ การสร้างปัญหาและขาดความรับผิดชอบทางสังคมของภาคธุรกิจ ภายใต้ข้อจำกัดดังกล่าว “กิจการเพื่อสังคม” จึงได้ถูกพัฒนาขึ้นจากแนวความคิดสำคัญว่า หากนำเอาจุดแข็งของกลไกการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและพึ่งพาตนเองของภาคธุรกิจมาดำเนินการภายใต้การกำหนดโจทย์ทางสังคมเป็นเป้าหมายเหมือนองค์กรทางสังคม โดยมีกลไกรัฐใช้อำนาจหน้าที่เชิงนโยบายเข้ามาสนับสนุนอย่างตั้งใจ จะสามารถนำสู่ผลลัพธ์ที่แตกต่างและนำสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมได้มากขึ้นเพียงใด

บทบาทของภาครัฐนั้นถือเป็นหัวใจสำคัญของการเติบโตของกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) สืบเนื่องมาจากประสบการณ์ของกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ในประเทศอังกฤษ ซึ่งถือว่าเป็นประเทศที่มีการตื่นตัวและพัฒนาเรื่องนี้มายาวนาน ผู้เชี่ยวชาญที่ไปร่วมสัมมนาในระดับนานาชาติได้ข้อสรุปตรงกันว่า บทบาทของรัฐบาลนั้นสำคัญอย่างมาก หากรัฐยกกระดับประเด็นเรื่องกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ขึ้นเป็นประเด็นระดับชาติจากประสบการณ์ในประเทศอังกฤษเมื่อรัฐบาลเข้ามาสนับสนุนในระดับนโยบายสามารถสร้างความสนใจและขับเคลื่อนทรัพยากรจำนวนมากมาผลักดันให้เกิดกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ถึงเกือบ 60,000 องค์กร และยังเกิดผลทางเศรษฐกิจได้กว่า 2 หมื่น 7 พันล้านปอนด์อีกด้วย หลักการสำคัญที่ทำให้รัฐบาลสนใจประเด็นกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) คือ มองเห็นว่าเป็นรูปแบบการแก้ปัญหาและพัฒนาโอกาสทางสังคม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพที่มีความยั่งยืนทางการเงิน สามารถขยายผลได้ไม่สิ้นสุดต่างกับการสนับสนุนโครงการเพื่อสังคมทั่วไปซึ่งมักจบลงเมื่อไม่สามารถระดมทุนให้เปล่าได้เมื่อหมดโครงการ

ภาครัฐควรมีบทบาทในการให้การสนับสนุน ซึ่ง สุนิตย์ เชมรฐา (2553) เห็นว่า บทบาทของภาครัฐต้องแสดงในรูปแบบของการสนับสนุนในลักษณะการสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมที่จะทำให้เกิดการประกอบการเพื่อสังคมผ่านกิจการต่างๆ ได้อย่างสะดวกและมีประสิทธิภาพทั้งนี้ กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) มีอยู่ในหลายรูปแบบ ครอบคลุมประเด็นต่างๆ เช่น กิจการด้านพลังงานทดแทนในระดับท้องถิ่น การท่องเที่ยวที่จัดการโดยชุมชน กิจการให้สินเชื่อขนาดเล็กสำหรับคนยากจน (Micro-Credit) การเกษตรยั่งยืน การพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับคนรายได้น้อย การนำสินค้าทางวัฒนธรรมของชาวบ้านมาทำการตลาด การใช้เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตเพื่อแก้ปัญหาสังคม การสร้างงานให้กับผู้พิการ สร้างสื่อสร้างสรรค์ ฯลฯ ปัจจุบันกิจการเพื่อสังคม (Social

Enterprise) เป็นมากกว่ากระแสความคิดที่ทั่วโลกให้ตื่นตัว เพราะมีตัวอย่างกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) มากมายที่ประสบความสำเร็จและขยายตัวอย่างรวดเร็ว (สุนิตย์ เชมรฐา, 2553)

จากตัวอย่างข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงพลังในการจัดการบริการสาธารณะ มิใช่พลังที่ระบบราชการเท่านั้น แต่ยังมีรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของภาคธุรกิจ เราต้องยอมรับว่า ในศักยภาพที่ดีของภาคธุรกิจที่ลงมามีส่วนร่วมในการแบ่งปันและช่วยเหลือการดำเนินกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) อาทิ เรื่องการตลาด วัตถุดิบในการช่วยพัฒนาสินค้าและบริการของชุมชน ฯลฯ เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งมากขึ้นด้วย ดังนั้น บทบาทของรัฐในการดำเนินงานต่างๆ จึงลดน้อยลง ซึ่งในทางปฏิบัติจึงเป็นการเปลี่ยน “รัฐกิจ” เป็น “ประชารัฐกิจ” ที่มากขึ้นนั่นเอง ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2545) อาจมองได้ว่าการขับเคลื่อนผ่านการดำเนินงานของกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) นี้เป็นเรื่องเดียวกับ “ประชาสังคม(Civil Society)” ที่มีบทบาทเป็นภาคส่วนที่สาม ทำหน้าที่ถ่วงดุลอำนาจของภาครัฐกับภาคธุรกิจ ซึ่งสามารถเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายและทิศทางการพัฒนาประเทศได้ระดับหนึ่ง รวมทั้งการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองด้วย (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2545)

ผู้ประกอบการเพื่อสังคม (Social Entrepreneur) ถือกำเนิดมาพร้อมกับกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) แตกต่างกันเพียง กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) นั้นหมายความถึงในเชิงหน่วยงานหรือองค์กรที่มีเป้าหมายในการแก้ปัญหาสังคม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ หรือสภาพแวดล้อมของมนุษย์เป็นหลัก (ให้ความสำคัญกับคน) บริหารงานโดยใช้แนวคิดทางธุรกิจในการดำเนินงาน ซึ่งผลกำไรส่วนใหญ่จะถูกนำไปลงทุนเพื่อขยายผลธุรกิจ และช่วยเหลือสังคมตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ส่วนผู้ประกอบการเพื่อสังคม(Social Entrepreneur) เป็นคุณลักษณะส่วนตัวของคนที่สามารถมองเห็นถึงโอกาสทางสังคม และต้องมีความสามารถในการสร้างที่ยั่งยืนทางการเงินและมีความมุ่งมั่นในการแสวงหาวิธีการใหม่ๆ เพื่อแก้ไขสังคมโดยจะใช้รูปแบบใดก็ได้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้โดยไม่สนใจว่าจะจะเป็นแนวคิดทางธุรกิจหรือไม่ก็ตาม นอกเหนือจากความสนใจผลกำไรจากยอดตัวเลขที่เป็น “เม็ดเงิน” แล้วผู้ประกอบการเพื่อสังคมยังมีกำไรเป็น “คุณภาพชีวิตของคนในสังคม” อีกด้วย สามารถที่จะเรียกว่าเป็น “Double Bottom Line” ได้อย่างเต็มปากเต็มคำเลย

1.4 ตัวอย่างกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ในประเทศไทยและต่างประเทศ

เมื่อพิจารณาความเป็นกิจการเพื่อสังคมผ่านคุณลักษณะที่ไม่ใช่รูปแบบทางกฎหมาย ซึ่งมีความแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศทำให้พบว่า รูปแบบองค์กรของกิจการเพื่อสังคมมีความหลากหลายครอบคลุมและสามารถยกระดับได้จากทั้งในกรณีของหน่วยงานภาครัฐ บริษัทเอกชน องค์กรสาธารณะประโยชน์ องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร องค์กรพัฒนาสังคมที่ไม่ใช่ภาครัฐ รวมถึงสหกรณ์หรือวิสาหกิจชุมชน แต่หากมองวิสาหกิจชุมชนไปที่โมเดลการดำเนินการที่มีลักษณะเป็นธุรกิจและการจัดการผลกำไรที่เน้นไปที่การสร้างประโยชน์ให้กับสังคมมากกว่าระดับความมั่งคั่งของตนเองแล้วพบว่า ไม่ว่าจะกิจการนั้นๆ จะอยู่ในรูปแบบหรือสถานภาพทางกฎหมายใดก็มีคุณลักษณะร่วมที่สำคัญดังกล่าวข้างต้นอย่างชัดเจนไม่แตกต่างกัน ดังรายละเอียดของตัวอย่างกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ดังนี้

1.4.1 กิจการเพื่อสังคม(Social Enterprise) ในประเทศไทย

โครงการหลวง

ต้นแบบของกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ในประเทศไทย “มูลนิธิโครงการหลวง” (Royal Project Foundation) เกิดขึ้นตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชประสงค์ให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขาในแต่ละท้องถิ่นดีขึ้น ด้วยการเกษตรแบบใหม่ทดแทนการปลูกฝิ่นและการทำไร่เลื่อนลอย อันนำไปสู่การตัดไม้ทำลายป่าซึ่งเป็นทรัพยากรทางด้านสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของประเทศ ตลอดระยะเวลาในการดำเนินงานตั้งแต่เริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. 2512 จนถึงปัจจุบัน โครงการหลวงได้ทำหน้าที่พลิกฟื้นชีวิตของชาวเขาให้กลับมามีชีวิตที่ดีขึ้นด้วยการให้ความรู้ ให้อาชีพ พลิกฟื้นทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ในพื้นที่ให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ทั้งผืนป่าและผืนดิน ทั้งยังปรับปรุงพื้นที่ในโครงการให้สวยงาม พร้อมต่อยอดพัฒนาให้เป็นที่ท่องเที่ยว ถือเป็นโครงการเพื่อการพัฒนาและยกระดับชีวิตคนในชุมชนควบคู่กับการสร้างกิจการที่ไม่มุ่งแสวงหากำไร ด้วยความร่วมมือและการสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งภายในและต่างประเทศ ก่อให้เกิดผลผลิตเมืองหนาวที่มีคุณภาพมากกว่า 1,000 รายการ ที่เรารู้จักในตราสินค้า “ดอยคำ” (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2560)

โครงการพัฒนาคอยตุง

โครงการพัฒนาคอยตุงและมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง อันเนื่องมาจากพระราชดำริก่อตั้งขึ้นตามพระราชปณิธานของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีจุดมุ่งหมายเพื่อจัดการปลูกฝิ่น และฟื้นฟูพื้นที่ป่าในภาคเหนือ เริ่มขึ้นในปีพ.ศ. 2531 โดยได้นำการพัฒนาทางเลือกในการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน (Sustainable Alternative Livelihood Development หรือ SALD) มาช่วยเหลือคนด้อยโอกาส โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านสาธารณสุขและเพิ่มโอกาสด้านการศึกษา ปลูกฝังจิตสำนึกรักสิ่งแวดล้อมและให้ทางเลือกเศรษฐกิจที่ยั่งยืน โครงการพัฒนาคอยตุงมีทำงานสองส่วน คือ กิจกรรมเชิงธุรกิจ และจำหน่ายผลิตผลการเกษตรงานหัตถกรรม การท่องเที่ยว ฯลฯ มีรายได้ประมาณปีละ 400 ล้านบาท รัฐบาลสนับสนุนปีละ 23 ล้านบาทโดยจัดสรรกำไรให้ฝ่ายพัฒนาสังคมของโครงการพัฒนาคอยตุง และโครงการภายใต้มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ซึ่งดำเนินกิจกรรมด้านพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น การปลูกป่า พัฒนาอาชีพ ให้ความรู้ เป็นต้น

ร้านกาแฟ

เป็นโครงการส่งเสริมอาชีพตามพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เป็นตัวอย่างของกิจการเพื่อสังคมที่ได้สร้าง “วงการตลาดที่มีประสิทธิภาพ” ขึ้นระหว่างสังคมผู้ผลิตกับสังคมผู้บริโภค โดยทั้งสองธุรกิจส่งเสริมให้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภายในท้องถิ่น และสร้างอาชีพให้แก่ผู้อยู่อาศัยในถิ่นทุรกันดาร หรือในระดับที่เล็กลงมาหน่อยก็มีเว็บ eBannok.com ซึ่งเป็นโครงการส่งเสริมอาชีพชาวไทยภูเขาให้ได้ใช้ฝีมือในการสร้างสรรค์งานหัตถกรรมอย่างเต็มที่ นับเป็นการช่วยแก้ไขปัญหาการอพยพเข้ามาใช้แรงงานในกรุงเทพฯ ของชาวชนบท อีกทั้งยังเป็นการถ่ายทอดทักษะงานฝีมือจากรุ่นสู่รุ่นอีกด้วย

สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน (The Population and Community Development Association: PDA)

ก่อตั้งเป็นองค์กรไม่แสวงหากำไร ในปี พ.ศ.2517 โดยมีชัย วีระไวทยะ มีเป้าหมายสำคัญเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่ประชาชนผู้ด้อยโอกาส ปัจจุบันสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน ได้ดำเนินงานตามโครงการต่างๆ เกือบ 300 โครงการ เช่น การวางแผนครอบครัวการสาธารณสุขมูลฐานการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการสร้างความเข้าใจเรื่องเอดส์ การส่งเสริม

ประชาธิปไตย การพัฒนาศักยภาพของสตรีและเด็ก การสนับสนุนทุนการศึกษาทุกระดับ การพัฒนาแหล่งน้ำดื่ม-น้ำใช้และแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การส่งเสริมอาชีพและสร้างรายได้และการกระจายอุตสาหกรรมสู่ชนบทเพื่อสร้างรายได้ให้ประชาชนในชนบทลดการย้ายถิ่นและสร้างความเข้มแข็งให้กับสถาบันครอบครัวและองค์กรชุมชน รูปแบบการดำเนินการสำคัญนอกเหนือจากงานพัฒนาสังคมแล้วคือ การมีเครือข่ายกิจการเพื่อสังคมที่หารายได้สนับสนุนหลัก เช่น ร้านอาหาร Cabbages & Condoms โรงแรม Birds & Bees แพทย์ C&C เขาใหญ่ B.R.E.A.D (บริษัทธุรกิจเพื่อการศึกษาและพัฒนาชนบท) และกิจการข้าวโรงเรียน ผลกำไรที่เกิดขึ้นของธุรกิจถูกนำไปใช้สนับสนุนงานพัฒนาเด็กเยาวชนในชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ก่อตั้งองค์กรคือ มีชัย วีระไวทยะมีบทบาทอันสำคัญในการสนับสนุนและบูรณาการเรื่องการประกอบการสังคมเข้าสู่ระบบการศึกษาในทุกระดับ เช่น โรงเรียนมีชัยพัฒนา เครือข่ายโรงเรียนขนาดเล็ก สถาบันอาศรมศิลป์ (หลักสูตรผู้ประกอบการเพื่อสังคม) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ฯลฯ

บริษัท ธุรกิจเพื่อพัฒนาการศึกษาและชนบท จำกัด หรือ BREAD (Business for Rural Education and Development Co., Ltd.)

ก่อตั้งโดย มีชัย วีระไวทยะเช่นกัน เป็นองค์กรธุรกิจรูปแบบใหม่ เรียกว่า กิจการเพื่อสังคมหรือกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise or Business for Social Progress) มีวัตถุประสงค์เพื่อหารายได้จากการดำเนินธุรกิจไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในชนบทให้ดีขึ้น BREAD ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2552 เพื่อหารายได้จากธุรกิจ เพื่อใช้ในองค์กรสาธารณประโยชน์ในเครือข่าย โดยนำผลกำไรทั้งหมดหลังหักสำรองและขยายธุรกิจแล้ว ไปใช้ในกิจการด้านการศึกษาและพัฒนาคุณภาพชีวิตในชนบท BREAD ก่อตั้งธุรกิจและให้บริการที่มีคุณภาพ และเลือกพันธมิตรธุรกิจที่มีความสำคัญกับผิชอบต่อสังคมร่วมกัน ตัวอย่างการดำเนินงานของ BREAD คือ โรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา ที่จังหวัดบุรีรัมย์โดยมีมูลนิธิเจมส์คลาร์ค ประเทศอังกฤษ สนับสนุนงบประมาณ ปัจจุบันสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษา โดยมีวิสัยทัศน์คือ ผู้เรียน เรียนรู้อย่างมีความสุข เต็มศักยภาพ เป็นคนดีคนเก่ง มีคุณธรรม ภูมิปัญญา และผลิตข้าวโรงเรียนเพื่อจัดจำหน่าย และชูสโลแกน “ข้าวทุกคำ เพื่อสร้างเด็กดีและขจัดความยากจน”

มูลนิธิโรงพยาบาลอภัยภูเบศร

ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2545 เพื่อทำงานเชิงรุกด้านสมุนไพร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์องค์ความรู้เผยแพร่ภูมิปัญญาและพัฒนาสมุนไพรไทย โดยนำรายได้จากการผลิตและจำหน่ายยาสมุนไพรไทยมาสนับสนุนค่าใช้จ่ายของโรงพยาบาลและเผยแพร่ความรู้ด้านสมุนไพรต่อประชาชน รูปแบบการดำเนินการใช้วิธีการส่งเสริมให้ชาวบ้านเป็นแหล่งปลูกสมุนไพรอินทรีย์โดยใช้ระบบสัญญาซื้อขายล่วงหน้า หลังจากนั้นนำมาแปรรูปแล้วจำหน่ายผ่านช่องทางจัดจำหน่ายต่างๆ ในพื้นที่เมือง ปัจจุบันเกษตรกรผู้ปลูกสมุนไพรอินทรีย์มี 9 พื้นที่ ช่วยทำให้ลูกหลานกลับบ้านมากขึ้นเพื่อช่วยทำการเกษตร สามารถปลดหนี้จากเงินรายได้ที่ช่วยหักรวมกันไว้ เกิดการจัดตั้งกองทุนชุมชนและศูนย์การเรียนรู้แบบเกษตรอินทรีย์ ในชุมชนที่เข้าทำงานด้วยมูลนิธิฯ มียอดขายได้จากการจำหน่ายประมาณ 400 ล้านบาทต่อปี เพียงพอต่อการอุดหนุนได้ของการดำเนินการและเหลือกำไรมานอกจากมาใช้เพื่อการสนับสนุน โรงพยาบาลแล้วยังนำมาลงทุนซ้ำเพื่อขยายผลและพัฒนาองค์ความรู้และสนับสนุนกิจกรรมทางสังคมกับชุมชน โดยรอบพื้นที่อีกด้วย

1.4.2 กิจการเพื่อสังคม(Social Enterprise) ต่างประเทศ

บังคลาเทศ Grameen Bank

ก่อตั้งโดยนักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบล มุฮัมหมัด ยูनुส ที่ใช้แนวคิด “ไมโครเครดิต (Microcredit)” หรือ การให้กู้เงินโดยไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน ปล่อยเงินกู้ขนาดเล็กยอมให้แม่บ้านชาวบังคลาเทศลงทุนเพื่อตั้งกิจการของตนเอง กิจการและแนวคิดนี้จึงทำให้ยูनुสได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพในปี พ.ศ. 2549 สำหรับ “ความพยายามในการสร้างพัฒนาการทางสังคมและเศรษฐกิจจากเบื้องล่าง”

อินเดีย (Aravind Eye Hospital and Aurolab)

โรงพยาบาลตาที่ใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์และบริการด้านสาธารณสุขให้ผู้คนเข้าถึงได้ในราคาข่อมเยาว์ แต่องค์กรก็ยังคงมีเสถียรภาพทางการเงิน ทุกวันนี้ Aravind เป็นสถานบริการการผ่าตัดดวงตาที่ใหญ่ที่สุดในประเทศอินเดีย โดยรักษาดวงตาให้กับผู้ป่วยกว่า 1.4 ล้านคนต่อปี และ

รักษาฟรีให้กับผู้ป่วยประมาณร้อยละ 66 ของจำนวนผู้ป่วยต่อปี เพราะรายได้จากผู้ป่วยที่มีกำลังจ่าย ค่ารักษาพยาบาลนั้นครอบคลุมต้นทุนขององค์กรได้

แอฟริกาใต้ (Playpumps)

เพลย์ปั๊มเป็นม้าหมุนสำหรับเด็กทุกครั้งที่เด็กมาเล่นม้าหมุนนี้ พลังงานจากการหมุนจะช่วยสูบน้ำสะอาดสำหรับการอุปโภคบริโภคจากบ่อใต้ดินไปที่แทงก์เก็บน้ำ และแทงก์น้ำนี้ก็เชื่อมต่อกับท่อน้ำในชุมชนทำให้ทุกคนได้มีน้ำสะอาดใช้ ปัจจุบันมีเพลย์ปั๊มประมาณ 700 เครื่องถูกติดตั้งในแอฟริกาใต้แหล่งรายได้ของเพลย์ปั๊มมาจากการขายพื้นที่โฆษณาบริเวณปั๊ม โดยโฆษณาบางส่วนมีเนื้อหารณรงค์เรื่องโรคเอดส์แก่เด็ก

กัมพูชา (Digital Divide Data : DDD)

เป็นบริษัทด้าน IT ขนาดใหญ่ที่เปิดโอกาสการทำงานให้กับผู้ขาดโอกาสและผู้พิการซึ่งแต่เดิมมักถูกกีดกันออกจากสังคม และมีโอกาสก้าวหน้าน้อยมากในประเทศกัมพูชา

1.5 ผู้นำทางความคิดของกิจการเพื่อสังคม

ปัจจุบันการบริหารภาครัฐของประเทศไทยจะมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้กิจการเพื่อสังคมเกิดขึ้นมากกว่าในอดีตที่จะเห็นได้ว่าเป็นรูปธรรม อันได้แก่ การออกระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี การจัดตั้งสำนักงานส่งเสริมกิจการเพื่อสังคม (สกส.) และการจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ (คกส.) ซึ่งเป็นผลมาจากการดำเนินการเป็นสิ่งที่รองรับการก่อกำเนิดธุรกิจและการเจริญเติบโตของกิจการเพื่อสังคมได้ นอกจากนี้ประเทศไทยยังมีต้นทุนทางความคิดและนำมาปฏิบัติจนเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม หรืออาจเรียกได้ว่าเป็น “ผู้นำทางความคิดของกิจการเพื่อสังคม”

1.5.1 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ให้จัดตั้งโครงการหลวงขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2512 เพื่อจะช่วยเหลือแก้ไขปัญหาของชาวเขา และยุติการปลูกฝิ่น มีลักษณะเป็น โครงการส่วนพระองค์เพื่อช่วยพัฒนา

ชาวเขาและการเกษตรในที่สูง มีวัตถุประสงค์หลักคือ จัดดำเนินการให้มีการศึกษาค้นคว้าเพื่อแสวงหาพืชทดแทนฝิ่นอันเป็นพืชสำคัญของชาวเขา ให้มีการพัฒนาการเพาะปลูกพืชเมืองหนาวทดแทน คุณผลการผลิต ช่วยเหลือ ให้ความรู้ และส่งเสริมการตลาดให้สามารถเพิ่มพูนรายได้ของชาวเขาได้โดยไม่ต้องพึ่งพาการปลูกฝิ่น นำสู่การค้นคว้าทางวิชาการทางการเกษตรสาขาใหม่ในประเทศไทย คือ “การเกษตรที่สูง” นับว่าเป็นความสำเร็จอย่างมากไม่ว่าจะเป็นทางด้านคุณภาพชีวิตของชาวเขาที่ดีขึ้น ยังสามารถคลี่คลายปัญหาจากฝิ่นและยาเสพติดให้แก่ประเทศไทยและโลกของเราอีกด้วย ผลงานอันเป็นที่ประจักษ์ชัดเจนคือ “รางวัลแม่ไก่ไข่สาขาส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ พุทธศักราช 2531” จากมูลนิธิแม่ไก่ไข่ให้แก่โครงการหลวงซึ่งถือเป็นรางวัลอันทรงเกียรติให้ไว้เพื่อประกาศเกียรติคุณถึงคุณูปการอันมากมายของโครงการหลวงจนเป็นที่ยอมรับในเวทีโลกซึ่งในปัจจุบัน โครงการหลวงได้ดำเนินการตามพระราชดำริมีความก้าวหน้าแบบไม่หยุดยั้ง มีสินค้าหลากหลาย ได้รับความร่วมมือร่วมใจจากภาครัฐ ประชาชน และต่างประเทศในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติของประเทศ อันได้แก่ ป่าไม้ ต้นไม้ ลำธาร แหล่งน้ำบริสุทธิ์ และสัตว์ป่า ฯลฯ เป็นมาจากการพัฒนาการเกษตรในที่สูงให้สามารถปลูกพืชเมืองหนาวให้มีราคาดี นับว่าเป็นพัฒนาการเกษตรและช่วยเสริมเศรษฐกิจของประเทศได้อีกช่องทางหนึ่ง

1.5.2 มูลนิธิราชประชาสมาสัย

สัญลักษณ์ของความใกล้ชิดผูกพันกันระหว่างสถาบันกษัตริย์กับประชาชนได้เป็นอย่างดีสืบเนื่องจากในเมื่อปี พ.ศ. 2498 ประเทศตกอยู่ในภาวะวิกฤตจากโรคเรื้อนระบาดซึ่งเป็นโรคติดต่อเรื้อรังเป็นปัญหาด้านสาธารณสุข จนส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเสด็จเยี่ยมราษฎรทั่วทุกภาคของประเทศ ทรงทอดพระเนตรเห็นถึงความทุกข์ยากของผู้ป่วยโรคเรื้อนและยังเป็นที่รังเกียจของสังคมทั่วไป พระองค์ทรงเป็นห่วงพสกนิกรของพระองค์ท่านยิ่งนัก จึงทรงมีพระราชดำริในการปราบโรคเรื้อนให้หมดไปจากประเทศไทย แต่อุปสรรคสำคัญในขณะนั้นคือการขาดแคลนบุคลากร เนื่องจากสมัยนั้นยังแสดงอาการรังเกียจหวาดกลัวโรคนี้นี้มาก เสมือนผู้ป่วยโรคนี้เป็นอาชญากรที่ต้องถูกจับกุม ส่งผลให้ผู้ป่วยหลบซ่อนตัวไม่ยอมให้ใครมารักษาบำบัดทำให้โรคแพร่ออกไปอีกมากไม่มีใครสนใจทำงาน กระทรวงสาธารณสุขร่วมกับองค์การอนามัยโลก (WHO) จึงได้จัดทำโครงการควบคุมโรคดังกล่าวขึ้น ซึ่งตามโครงการดังกล่าวต้องใช้เวลาดำเนินการถึง 12 ปี เพื่อหยุดการระบาดของโรคนี้ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเห็นว่าเป็นเวลาที่นาน

เกินไป จึงทรงให้เร่งรัดโครงการให้เหลือ 8 ปี และทรงรับโครงการควบคุมโรคเรื้อนของกระทรวงสาธารณสุขไว้เป็นโครงการในพระราชดำริจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานเงินทุนอันทมหิตล จำนวน 175,064.75 บาท ถือเป็นพระมหากรุณาธิคุณต่อผู้ป่วยโรคเรื้อน แก่กระทรวงสาธารณสุขเป็นทุนแรกเริ่มโครงการควบคุมโรคเรื้อนในประเทศไทย อีกทั้งยังมีพระราชประสงค์ให้เป็นสถานที่ศึกษาวิจัยโรคเรื้อนอีกด้วย

จากเงินพระราชทานจึงได้มีการดำเนินการก่อสร้างตึกในบริเวณสถานพยาบาลพระประแดง ตามโครงการรวม 4 อาคาร ซึ่งรวมค่าใช้จ่ายก่อสร้างทั้งหมด 1,239,200 บาท เมื่อเริ่มก่อสร้างนั้นยังไม่มีเงินเต็มจำนวน แต่ก็ได้ก่อสร้างอาคารขึ้นทีละหลังตามกำลังเงินที่มีอยู่ จากนั้น พระบรมวงศานุวงศ์ ประชาชน สมาคม และชาวต่างประเทศทั้งหลาย ต่างมีความชื่นชมยินดีในพระราชดำริ จึงพร้อมใจกันจัดงานหารายได้โดยเสด็จพระราชกุศลเป็นจำนวนเงินเพิ่มเติมอีกมาก เมื่อการก่อสร้างตามโครงการได้ดำเนินการเป็นที่เรียบร้อยแล้ว โดยเริ่มเปิดใช้งานเมื่อวันที่ 16 มกราคม 2503 คนกระทรวงสาธารณสุขได้ขอพระราชทานนามของสถาบันแห่งนี้ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทาน “ราชประชาสมาสัย” หมายถึง “พระมหากษัตริย์และประชาชนย่อมอาศัยซึ่งกันและกัน” นับเป็นความหมายลึกซึ้งซึ่งบ่งบอกถึงความผูกพันระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนที่มีมาช้านาน ปัจจุบันตามรายงานสถานการณ์โรคเรื้อนของสถาบันราชประชาสมาสัย เมื่อปี พ.ศ. 2548 ปรากฏว่ามีผู้ป่วยโรคเรื้อนมาขึ้นทะเบียนรักษาทั่วประเทศจำนวน 1,560 คน ซึ่งในอดีตจะมีผู้ป่วยโรคนี้ 50 คนต่อประชากร 10,000 ในที่สุดประเทศไทยก็สามารถผ่านพ้นวิกฤตโรคเรื้อนหายไปจากประเทศไทยนับแต่นั้นมา

ช่วงปี พ.ศ. 2499-2537 การดำเนินงานตามแนวพระราชดำริได้ขยายออกไปจนครบทุกจังหวัด สามารถรับผู้ป่วยโรคเรื้อนมาขึ้นทะเบียนผู้ป่วยได้เกือบ 170,000 ราย และบำบัดรักษาจนหายจากโรคจำนวน 83,993 ราย ส่วนผู้ป่วยที่แพทย์เห็นว่าหมดเชื้อที่จะติดต่อได้แล้วนั้น กระทรวงสาธารณสุขได้จัดให้อยู่ในนิคมต่างๆ 12 นิคมทั่วประเทศและทำงานเกษตรกรรม ทอผ้า จักสาน โดยใช้เงินทุนที่ได้รับจากมูลนิธิราชประชาสมาสัยในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อจำหน่ายผลผลิตได้แล้วจึงนำมาผ่อนชำระให้เป็นเงินทุนหมุนเวียนต่อไป ส่วนลูกหลานของผู้ป่วยที่ถูกเลี้ยงแยกออกมาและไม่มีโอกาสได้เข้าเรียนหนังสือ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดตั้งโรงเรียนราชประชาสมาสัยขึ้นที่ตำบลบางจาก อำเภอ พระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ และทรงติดตามความก้าวหน้าของโรงเรียนตลอดมาจนสามารถจัดตั้งมูลนิธิ

โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ เพื่อสนับสนุนโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ซึ่งต่อมาได้อยู่ในสังกัดของกระทรวงศึกษาธิการ

มูลนิธิราชประชานุเคราะห์ จึงเป็นสะท้อนให้เห็นความผูกพันระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนแน่นแฟ้นประดุจพ่อปกครองลูก ดังจะเห็นได้จากการถวายฎีการ้องทุกข์โดยตรงต่อพระมหากษัตริย์เป็นวัฒนธรรมและความเชื่อของคนไทยที่มีมาแต่สมัยสุโขทัย ผู้มีความทุกข์เดือดร้อนสามารถยื่นกระดิ่งร้องทุกข์ต่อพระมหากษัตริย์ได้ ต่อมาในรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ใช้วิธีแขวนกลองไว้ที่หน้าประตูพระบรมมหาราชวัง และทรงออกประกาศระเบียบในการร้องทุกข์โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาได้โดยตรงต่อพระองค์ ด้วยความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติเช่นนี้ได้เป็นมรดกตกทอดมาถึงปัจจุบัน

พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ตามนิติราชประเพณีที่มีมาแต่โบราณนี้ แม้จะไม่มีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่ก็ด้วยพระบรมเดชานุภาพ ความศรัทธา ความเลื่อมใสในองค์พระมหากษัตริย์ที่มีพระราชจริยาวัตร ให้ความคุ้มครองปกป้องดูแลประเทศชาติและประชาชนมาโดยตลอด เมื่อทรงใช้พระราชอำนาจในการแก้ไขวิกฤตการณ์ของประเทศ จึงเกิดสัมฤทธิ์ผลอย่างน่ามหัศจรรย์ยิ่งจะเห็นได้ว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ตามแบบฉบับของประเทศไทย นับเป็นมรดกอันล้ำค่าที่ตกทอดสืบมาจนถึงปัจจุบันไม่มีชาติใดเสมอเหมือน จึงไม่เป็นการเกินเลยหากจะกล่าวว่า “ประชาชนคนไทยโชคดี ที่ประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”

1.5.3 คุณมีชัย วีระไวทยะ นายกรัฐมนตรีผู้ก่อตั้งสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน

ประชาชนคนธรรมดาของประเทศไทยที่มองเห็นปัญหาสังคมและอยู่เฉยๆ ไม่ได้ ขอมละทิ้งหน้าที่การงานที่ดี เพียงบอกตัวเองว่า “ถ้ายังทำงานแบบเดิมอยู่จะไม่สามารถช่วยสังคมได้” เป็นที่มาของการก่อตั้งสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชนเริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. 2517 ในฐานะคนแรกในเมืองไทยที่รณรงค์การใช้ถุงยางอนามัยในการคุมกำเนิดจนประสบความสำเร็จทำให้ท่านมีชื่อเสียงกลายเป็นแบรนด์สินค้าให้ผู้คนจดจำและเรียกขานว่า “ถุงยางคุณมีชัย/มิสเตอร์ คอนดอม” เคลื่อนไหวรณรงค์การวางแผนครอบครัว ใช้แนวทางการดำเนินงาน โครงการเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อยกระดับชุมชน และการมีส่วนร่วมของภาคธุรกิจว่า โครงการเศรษฐกิจพอเพียงหรือชุมชนพอเพียงจะเกิดผลสำเร็จได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและรัฐวิสาหกิจ เนื่องจากทั้ง 3 ภาคส่วนนี้จะ

เป็นแหล่งเงินทุนสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน โดยเฉพาะภาคเอกชนและรัฐวิสาหกิจเป็นองค์กรที่มีทั้งองค์ความรู้และทุนทรัพย์มาก

คุณมีชัย วีระไวทยะ มองว่า

“หมดยุคสมัยแล้วที่จะให้ภาครัฐคอยแต่จะมาอุ้มคนจนอย่างเดียว และความจนไม่สามารถรอนเงินวินาทีสุดท้ายที่ให้รัฐประกาศว่า ไม่ต้องการช่วยเหลืออีกแล้ว การทำธุรกิจในสมัยนี้จำเป็นต้องใช้เงินและสมอง พร้อมความสามารถที่จะเป็น โอกาสให้คนจนหายจนได้ การแจกเงินไม่เคยประสบความสำเร็จในโลกยุคใหม่เพราะไม่ได้เพิ่มทักษะๆ ที่จะเกิดความรู้ ไม่ได้เพิ่มพลังให้กับคน มีแต่ละบ่มเพาะนิสัยชอบขอ (แบมือขอ) ไม่ได้เรียนรู้อะไรเลย แต่ถ้าเราให้ทำอะไรที่เกิดประโยชน์สักอย่างจะได้การเรียนรู้เข้ามาแทน จนเป็นที่มาของการจัดตั้งองค์การบริหารหมู่บ้านเยาวชน สร้างสรรค์ความเป็นประชาธิปไตย โครงการปลูกต้นไม้เป็นอาชีพที่ก่อเกิดรายได้นับสิบล้านบาทต่อปี ยิ่งแก้ไขปัญหาคคนจนหมดเกลี้ยงทั้งหมู่บ้าน ก่อตั้งโรงเรียนมีชัยพัฒนาสู่เส้นทางสายใหม่ของการศึกษาไทยในชนบท พัฒนาจนกลายเป็นหลักสูตรเพาะต้นไม้ในโรงเรียน เพราะจะเป็นหนทางอาชีพที่ทำให้คนหายจนได้” (มีชัย วีระไวทยะ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2561)

องค์กรเอกชนและรัฐวิสาหกิจควรเข้ามามีบทบาทเพื่อช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตและขจัดความยากจน โดยมีส่วนร่วมในการลงทุนกับรัฐบาล เน้นให้ภาคเอกชนและรัฐวิสาหกิจนำผลกำไรที่ได้จากการทำธุรกิจมาช่วยภาคประชาชนและให้ความสำคัญในการพัฒนาสังคมด้านต่างๆ มากขึ้น เน้นทำกิจกรรมหลัก คือ หนึ่งการพัฒนาองค์กรประชาชน ให้เข้มแข็งและยั่งยืน สองการพัฒนาเศรษฐกิจ (สร้างรายได้ เพิ่มทักษะทางธุรกิจ และแหล่งเงินทุน) สามการพัฒนาสิ่งแวดล้อม สี่การดูแลสุขภาพอนามัยและผู้สูงอายุและห้าการศึกษาและพัฒนาเยาวชน ประชาชนแต่ละชุมชนมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการโครงการต่างๆ แต่ยังคงขาดการมีส่วนร่วม และยังคงขาดการสนับสนุนเงินทุนทำให้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา ซึ่งหากได้รับการช่วยเหลืออย่างจริงจัง จะส่งผลดีเกิดแก่ประชาชนทุกระดับ

ความจำเป็นที่ต้องมีกิจการเพื่อสังคม มีชัย วีระไวทยะ บอกถึงความจำเป็นที่ต้องมีกิจการเพื่อสังคมก็เนื่องมาจาก “หากเอ็นจีโออยู่ได้ด้วยงบบริจาคอาจจะมองไม่เห็นอนาคตเพราะวันใดวันหนึ่งหากแหล่งเงินทุนบอกไม่มีเงินให้แล้วองค์กรนี้ก็ล้มละลายลงไป ดังนั้น จึงควรต้องมีอีกขาที่เป็น

กิจการเพื่อสังคม หรือที่เรียกว่า Social Enterprise ยกตัวอย่าง เมื่อ 35 ปีที่แล้วเริ่มจากบริษัท พัฒนา ประชากร จำกัด บริษัทนี้เริ่มต้นจากการเป็นมูลนิธิก่อน ต่อมาจึงค่อยตั้งเป็นบริษัท เพราะคาดคะเนว่า มูลนิธิจะไม่มีทางก้าวไปข้างหน้า หากยังหวังพึ่งเงินคนอื่น พึ่งความกรุณาปราณีจากคนอื่นมันไม่ได้ ตลอดไป บริษัทกู้เงิน 62,500 เหรียญ แล้วเราก็ใช้เงินไป ใช้เงินตรงเวลา เพราะมีแผนและทำตามแผน ทำให้ผู้ให้กู้เกิดความพึงพอใจและความเชื่อมั่นในศักยภาพ ให้จ่ายแค่ครั้งเดียว วัสดุที่สะท้อนให้เห็นว่า เราควรเปลี่ยนเป็นกิจการเพื่อสังคมอยู่ตรงที่ “การจะทำอะไรก็ตามเพื่อสังคมอย่าเริ่มจากการตั้งเป็น มูลนิธิ เพราะมันเหมือนกับการไปขอกทาน แต่ให้เริ่มต้นจากการไปขอชาวบ้าน ควรทำให้ตนเองเลี้ยง ตัวเองได้ก่อน” (มีชัย วีระไวทยะ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2561)

การดำเนินกิจการเพื่อสังคมตามหลักการของ มีชัย วีระไวทยะ กำหนดไว้ชัดเจนว่า “หาก องค์กรมีผลกำไรสามารถนำไปใช้ได้แค่ 3 อย่างคือ สรรอง ขยายธุรกิจ และสาธารณประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำอะไรให้สังคม เพราะจะได้ยั่งยืน แล้วประกาศออกไปให้ใครมาร่วมก็ได้ ไม่ มีการแบ่งกำไรให้ใครทั้งสิ้นตัวอย่างที่น่าสนใจในการดำเนินกิจการเพื่อมาดูแลสังคมก็คือ การทำ โครงการเพื่อส่งเสริมการศึกษา หรือที่เรียกว่า BREAD (Business for Rural Education and Development) เป็นแนวทางที่สร้างขึ้นมามีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 มีภารกิจหารายได้ในเชิงธุรกิจ เพื่อใช้ใน องค์กรสาธารณประโยชน์ในเครือข่าย โดยจะนำผลกำไรที่ได้ทั้งหมดหลังหักสำรองและขยายธุรกิจ แล้วไปใช้ในกิจกรรมสาธารณประโยชน์ด้านการศึกษา และการพัฒนาคุณภาพชีวิตในชนบทให้ดีขึ้น มีพันธสัญญาว่าจะดำเนินธุรกิจอย่างโปร่งใส มีคุณธรรม จริยธรรม มีจุดยืนชัดเจนในการช่วยเหลือ สังคม และพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงานเทียบเท่าองค์กรธุรกิจเอกชนชั้นนำโดยผลประกอบการ ที่ผ่านมามีการผ่านการผ่านองค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์ทางด้านการศึกษา เกื้อกูลชีวิตและการ พัฒนาชุมชนมากกว่า 30 ปี องค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์ต่างๆ ในเครือข่าย ไม่ว่าจะเป็น สมาคม, มูลนิธิ, ศูนย์พัฒนาชนบท, โรงเรียน, วิทยาลัย ฯลฯ หน่วยงานเหล่านี้ได้ช่วยเหลือและส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนจำนวนมากมุ่งให้มีชีวิตที่ดีขึ้น ผ่าน โครงการต่างๆ มากกว่า 200 โครงการ ทำหน้าที่ในพื้นที่ครอบคลุม 137 อำเภอ ใน 46 จังหวัดทั่วประเทศ” (มีชัย วีระไวทยะ, การ สื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2561)

เหตุผลและความจำเป็นที่ทำให้ มีชัย วีระไวทยะ (การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2561) ต้องก่อตั้งธุรกิจของตนเองขึ้นมา ไม่ว่าจะเป็น ร้านอาหารแคบเบจส์แอนด์ คอนโดมส์ (Cabbage & Condom) และ โรงแรมเบิร์ดแอนด์ บี (Bird & Bee) ที่พัทยา ขนาด 54 ห้องที่เปิดบริการเกือบ 10 ปี เนื่องจากมองเห็นแล้วว่า ความช่วยเหลือจากแหล่งต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชนนับวันจะยังมีแต่น้อย

ลดยกลง อีกทั้งแหล่งทุนจากต่างประเทศที่เคยสนับสนุนบางแห่งมองว่าเมื่อประเทศเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วควรนำทุนไปสนับสนุนพัฒนาประเทศที่กำลังพัฒนาจะได้ประโยชน์มากกว่า ขณะที่ความจำเป็นในการพัฒนายังมีอีกมาก ดังนั้น จึงสร้างแหล่งรายได้ของตนเองขึ้นมาเพื่อลดความช่วยเหลือจากภายนอกให้ได้มากที่สุด เพราะจากประสบการณ์ในการพัฒนาชุมชนกว่า 40 ปี พบว่าการช่วยเหลือแบบแจกเงินหรือประชาสงเคราะห์ ไม่สามารถประสบความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนให้พ้นจากความยากจนได้ เพราะการช่วยเหลือรูปแบบนี้ไม่ได้เพิ่มทักษะใหม่ๆ ไม่ได้สร้างการพึ่งพาตนเองและความเข้มแข็งให้กับชุมชน แต่กลับสร้างวัฒนธรรมการขอและรอความช่วยเหลือให้เพิ่มขึ้น ดังนั้น การจัดการของแนวคิดแบบองค์รวม ต้องเน้นพัฒนาทักษะด้านธุรกิจ และการเข้าไปถึงแหล่งทุน เพื่อประกอบธุรกิจ สร้างรายได้ ขณะเดียวกันความสำเร็จของชุมชนจะไม่มีที่ยืน ถ้าขาดการพัฒนาองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง ภายใต้กระบวนการจัดการตนเอง

ความสำเร็จดังกล่าวทำให้ มีชัย วีระไวทยะ (การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2561) มีความภาคภูมิใจในผลประกอบการจากแนวคิดของตนเองที่สามารถขยายกิจการด้วยกำไรจากบริษัทหนึ่ง แล้วนำมาสร้างอีกแห่ง คือ เบิร์ดแอนด์บีมาสร้างโรงเรียน จ่ายค่าบริหารจัดการของโรงเรียน ช่วยจ่ายค่างบประมาณให้เป็นเวลา 5 ปี ด้วยจำนวนเงินที่ค่อยๆ ลดลง และบริษัทที่สองชื่อ BREAD เป็นเรื่องของการศึกษา เป้าหมายคือให้เด็กมีความก้าวหน้าไม่แพ้เด็กในเมือง เรามีโครงการอะไรใหม่ต้องมองที่ความยั่งยืน ต้องมีเงินเตรียมตั้งบริษัทรองรับ เพราะเงินบริจาคให้กับโครงการไม่นานมันก็หมดไป บริษัทก็จะเข้ามาดูแลต่อได้ซึ่งปัจจุบัน BREAD เป็นผู้จัดจำหน่ายข้าวถุงเพื่อการบริโภคภายใต้ชื่อ “ข้าวโรงเรียน” เป็นข้าวหอมมะลิ 100% มีวางจำหน่ายที่ร้านท็อปส์ซูเปอร์มาร์เก็ตร้านไปจากร้านเลมอนกรีน ภายใต้การร่วมมือผลิตของนักเรียน ครู ผู้ปกครอง และชุมชนใกล้เคียง โรงเรียนลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ กับสโลแกนที่ว่า “ข้าวทุกคำ เพื่อสร้างเด็กดีและขจัดความยากจน” และเพียงแค่เดือนเดียวสามารถขายได้กว่า 5 พันถุง

จากการวิเคราะห์หลักการและเหตุผลข้างต้น ผู้วิจัยได้สรุปหลักที่ใช้ในการดำเนินกิจการเพื่อสังคมของ มีชัย วีระไวทยะ มี 2 รูปแบบ คือ รูปแบบแรก ทำกับคนที่มีเงิน ร่ำรวย เน้นกำไร เช่น ร้านอาหาร โรงแรม รูปแบบที่สอง ไม่เน้นทำกับคนมีเงิน เช่น การซื้อผลผลิตกับเกษตรกรสูงกว่าราคาตลาด 10% แต่ขายต่ำกว่าราคาตลาด 10% เช่น ซ็อบบี้ อาหารสัตว์ ฯลฯ อีกอย่างที่สำคัญคือ พัฒนาพื้นที่อาคารร้างเดิมแล้วเปลี่ยนเป็นอาคารโรงงานที่เชื่อเชิญบริษัทไปอยู่นอกกรุงเทพฯ มี 59 โรง เพื่อไม่ให้คนเข้าเมือง ใกล้บ้านคนงาน เพื่อที่จะได้ไม่ทิ้งบ้าน เราทำไม่ขาดทุน แต่ไม่เอากำไรมาก เช่น คิดค่าเช่าตารางเมตรละ 63 บาทต่อเดือน อยู่ที่โคราช บุรีรัมย์ ขอนแก่น มหาสารคาม มีพื้นที่ 30-40 ไร่ มี

อาคาร ช่วยหาคนงาน จัดการเรื่องความสะดวก แนวคิดคล้ายกับนิคม แต่ไม่ใช่ คนมาทำงานที่นี้อยู่ไม่ไกลเกินกว่า 20 กิโลเมตร เขาสามารถมาทำงานได้อย่างสะดวก (ผู้วิจัย, 2560)

สถาบันการศึกษาที่มีชื่อว่า “โรงเรียนมิชชั่นพัฒนา” เป็นความคาดหวังของ มิชชัน วิระไวทยะ (การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2561) เพื่อหวังจะปฏิรูปการศึกษาไทยในชนบท ภายใต้ปรัชญา “การศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์” หมายถึง การเรียนการสอนที่พัฒนาในทุกๆ ด้าน ทั้งร่างกาย ความคิด อารมณ์ และจิตวิญญาณ ภายใต้บรรยากาศการเรียนรู้ที่มีความสุข โรงเรียนมัธยมที่อาคารเรียนทั้งหมดสร้างจากไม้ไผ่ ใช้เทคโนโลยีการก่อสร้างจากมูลนิธิไม้ไผ่ ประเทศอินโดนีเซีย เน้นความเป็นธรรมชาติ สร้างบรรยากาศที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ ผ่อนคลาย ไม่ตึงเครียด และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โรงเรียนที่นี้เป็นมากกว่าห้องเรียน แต่จะเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และพัฒนาที่ขยายไปสู่ครอบครัวและชุมชนที่อยู่รอบตัวเด็กๆ ด้วย ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพ การทำเกษตร รูปแบบใหม่ๆ การสอนเรื่องธุรกิจในหลักสูตร Bare foot MBA หรือเอ็มบีเอเท้าเปล่า (สอนเด็กชาวบ้านให้เป็นผู้ประกอบการ) รวมไปถึงการสร้าง Design School ที่จะยกระดับความคิดสร้างสรรค์ และพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนนับเป็นการก้าวต่ออีกขั้นจากการจัดการเรียนการสอนที่เคยทำที่โรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา โรงเรียนนอกกะลาที่ไม่มีกรอบ ไม่มีเสียงระฆัง ไม่ต้องใช้แบบเรียน ไม่มีดาวให้นักเรียน ไม่ได้จัดลำดับความสามารถผู้เรียน เป็นโรงเรียนที่ครูสอนด้วยเสียงที่เบาที่สุด โรงเรียนที่พ่อแม่ต้องมาเรียนรู้ร่วมกับลูก โรงเรียนที่ทุกคนได้เรียนรู้อย่างมีความสุข

จากกิจกรรมที่ขมุกขมัวโดยสังเขปผู้วิจัยเสนอให้ คุณมิชชัน วิระไวทยะ ถือเป็นผู้นำคนหนึ่งที่ทำประโยชน์ให้กับสังคมไทย หรืออาจเรียกว่า “ผู้นำที่ลงมือทำ (Execution) ซึ่งผลงานที่เป็นประจักษ์ชัดที่สามารถอธิบายความสำคัญของผลงานที่มีจำนวนมากจนเป็นที่ยอมรับในเวทีโลกคือรางวัลแม็กไซไซ สาขาบริการสาธารณะ พุทธศักราช 2537 รวมถึงรางวัลและเกียรติบัตรระดับนานาชาติมากกว่า 10 รางวัลเป็นเครื่องยืนยันความสำเร็จของท่านที่ได้สร้างกิจการเพื่อสังคมหลากหลายกิจการที่เป็นที่รู้จักอย่างดีในระดับนานาชาติ รวมถึงองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรของไทยอื่นๆ ที่ได้รับเริ่มดำเนินการในหลักคิดของวิสาหกิจเพื่อสังคมจนประสบความสำเร็จอย่างมากมาย

จากการศึกษาการดำเนินกิจการเพื่อสังคมผู้วิจัยได้เห็นว่าการขับเคลื่อนนวัตกรรมใหม่ของกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) หากแต่การศึกษาวิจัยนี้ขอเรียกว่า กิจการเพื่อสังคมที่สร้างสรรค์โดยผู้ประกอบการเพื่อสังคม (Social Entrepreneur) ส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวคิดการบริหารภาครัฐใหม่ เช่น แนวคิดการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management) มีหลักคิด

ที่ว่า อะไรที่เอกชนทำได้และทำได้ดี รัฐไม่ควรทำ ควรปล่อยให้เอกชนทำ รัฐมีหน้าที่ตรวจสอบควบคุมคุณภาพให้เป็นไปตามข้อกำหนด โดยมีเป้าหมายสูงสุดในการให้บริการหรือส่งมอบสินค้าสาธารณะที่ดีที่สุดให้แก่ประชาชนเท่านั้น ส่วนแนวคิดการบริการสาธารณะแนวใหม่ (New Public Service) ซึ่งเป็นการปรับตัวของภาครัฐต่อแนวคิดดังกล่าวส่งผลต่อการก่อเกิดกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ได้ดียิ่งขึ้น สรุปได้ว่าไม่เพียงแต่ภาครัฐเท่านั้นที่มีบทบาท แต่การให้ความสำคัญกับปัจเจกชน (Individuals) ชุมชนหรือหมู่บ้าน และภูมิปัญญาวัฒนธรรมท้องถิ่นก็ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวในการสร้างพลเมืองที่รักพื้นที่บ้านเกิด และอยากเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาส่วนรวมที่บ้านเกิดของตนเอง โดยการอาสาสมัคร (Volunteers) หรือการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารชุมชนและหมู่บ้าน มิใช่เป็นเพียงการเรียกร้อง กัดค้ำ หรือการนำเสนอแนวคิดที่ต้องรอการลงมือปฏิบัติจากฝ่ายใดก็ไม่รู้

สรุปได้ว่าหัวใจสำคัญของกิจการเพื่อสังคมและผู้ประกอบการเพื่อสังคมคือ เมื่อดำเนินธุรกิจต้องก่อให้เกิดกำไร องค์กรหรือชุมชนก็จะสามารถพึ่งพาตนเองได้ ไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากภาครัฐหรือเงินบริจาคอีกต่อไป และผลกำไรที่ได้จะถูกแบ่งสรรกลับคืนสังคมเพื่อสร้างประโยชน์และขยายธุรกิจเพื่อการดำรงต่อไปด้วยถึงแม้ปัจจุบันภาครัฐจะเริ่มตื่นตัวในการส่งเสริมกิจการเพื่อสังคมให้มีเพิ่มขึ้น แต่สิ่งสำคัญที่จะก่อเกิดกิจการเพื่อสังคมได้ ต้องพึ่งพาประชาชนและภาคส่วนอื่นๆ เข้ามามีส่วนร่วม โดยความรู้สึกเหมือนประชาชนเป็นเจ้าของประเทศหรือประเทศคือบ้านของตัวเองมีประชาชนเป็นเจ้าของบ้าน เช่นกันให้มองรัฐบาลเป็นเพียงผู้เช่าบ้านที่มาอยู่บ้านเราแค่ 4 ปีแล้วก็จากไป คำถามหลักของงานวิจัยนี้คือ เราจะทำอย่างไรที่จะทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนากิจการเพื่อสังคมเพื่อประโยชน์สาธารณะด้วย ซึ่งงานวิจัยนี้จะสำรวจว่า การก่อเกิดและการพัฒนากิจการเพื่อสังคมในประเทศไทยเป็นอย่างไร รวมถึงศึกษาปัจจัยความสำเร็จและความล้มเหลวของกิจการเพื่อสังคม โดยมุ่งสังเคราะห์ สร้างความรู้ทางด้านแนวคิดกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ซึ่งครอบคลุมการศึกษาของนักวิชาการทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อนำเสนอแนวทางปฏิบัติของกิจการเพื่อสังคมเป็นตัวอย่างของการพึ่งพาตนเองมากขึ้น

กิจการเพื่อสังคมภายใต้บริบทของประเทศไทย หากพิจารณาจากกรณีการก่อเกิดกิจการเพื่อสังคมของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2499 กับ “ราชประชาสมาสัย” พร้อมกับโครงการพระราชดำริต่างๆ และมีชัย วีระไวทยะ นายกและผู้ก่อตั้งสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน เมื่อปี พ.ศ. 2517 จนถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนทุกชนชั้น เริ่มตั้งแต่ชนชั้นนำ ลงมาถึงชนชั้นล่าง มิได้มีการแบ่งแยกเฉพาะชนชั้นสูงเท่านั้นที่จะสามารถ

กระทำหรือดำเนินกิจการเพื่อสังคมได้ แต่หมายรวมถึงประชาชนคนธรรมดาอย่างเราๆ ก็สามารถเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคมได้เช่นเดียวกัน

ปัจจุบันภาครัฐจะเริ่มให้ความสำคัญกับแนวคิดกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) มากขึ้น แต่แนวคิดนี้ประเทศไทยยังไม่ค่อยมีความชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทของกิจการเพื่อสังคม และยังไม่ค่อยเป็นที่รู้จักในวงกว้างมากนัก จนอาจกลายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนากิจการเพื่อสังคม และยังส่งผลต่อการพัฒนาประเทศที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนเช่นกัน คำถามหลักคือบทบาทของภาครัฐจึยกควรจะเป็นอย่างไรรในฐานะภาคส่วนที่สาม (Third Sector Policy) รูปแบบและกลไกของกิจการเพื่อสังคมภายใต้บริบทของสังคมไทย จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงและปรับบทบาทไปอย่างไรคุณลักษณะของผู้นำแบบใดที่สอดคล้องกับกิจการเพื่อสังคมที่นำมาสู่ความสำเร็จในบริบทของสังคมไทย รวมทั้งทำอย่างไรจะทำให้ประชาชนธรรมดาให้เป็นผู้ประกอบการทางสังคม (Social Entrepreneurs) ให้มากขึ้นได้ด้วย

การศึกษาวิจัยนี้จะพยายามค้นหาคำตอบตามข้อคำถามข้างต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบและกลไกของกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ในฐานะภาคส่วนที่สาม (Third Sector Policy) ที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยเป็นอย่างไรร และเราสามารถสร้างผู้ประกอบการทางสังคม (Social Entrepreneurs) ภายใต้ข้อดีลักษณะของความเป็นไทยได้หรือไม่ และอย่างไร ซึ่งการศึกษาวิจัยนี้มุ่งที่จะสังเคราะห์และสร้างองค์ความรู้ใหม่ ครอบคลุมตั้งแต่นักวิชาการทั้งในประเทศและต่างประเทศโดยพิจารณาจากเคลื่อนไหวของบุคคล หน่วยงาน องค์กรหรือภาคประชาสังคมที่จะนำมาสู่การนำเสนอแนวคิดหรือแนวทางปฏิบัติที่ก่อให้เกิดกระบวนการทางสังคมที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนมากขึ้น

การศึกษาวิจัยในเบื้องต้นพบว่า กิจการเพื่อสังคมในสังคมไทยนั้นเกิดมากกว่า 60 ปี จากแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช หรือโครงการต่างๆ ที่ริเริ่มโดยมีชัย วีระไวทยะ นายกและผู้ก่อตั้งสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน จนก่อให้เกิดการทำกิจกรรมหรือโครงการเพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ในชุมชนและสภาวะแวดล้อมได้อย่างมากมาย ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นจากแนวคิดและการร่วมแรงร่วมใจของประชาชนทุกชนชั้น จึงสามารถบอกได้ว่า กิจการเพื่อสังคมถือว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญรูปแบบใหม่ที่สามารถใช้เพื่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชน และสิ่งแวดล้อม และกิจการเพื่อสังคมที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนทางสังคมที่ดีมากขึ้นนั้น ไม่จำเป็นเสมอไปว่าจะต้องเกิดขึ้นจากชนชั้นนำเท่านั้น ชนชั้นล่างหรือประชาชนธรรมดาทั่วไปก็สามารถที่ทำได้เช่นกัน และธุรกิจเอกชนก็สามารถนำมาทำเพื่อสร้างคุณค่าได้ มิใช่แค่ตอบสนอง

ความโลภที่แสวงหาแต่ประโยชน์ส่วนตนเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ดังนั้น การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methods) เพื่อการนำข้อมูลทั้งหมดมาได้ศึกษานำมาวิเคราะห์ ทั้งนี้ การวิจัยจะใช้รูปแบบกรณีศึกษาหลายกรณีศึกษา (Multiple Case Studies) เพื่อทำความเข้าใจแนวคิดและรูปแบบของกิจการเพื่อสังคมและผู้ประกอบการเพื่อสังคมที่อยู่บนพื้นฐานขององค์กรที่เป็นองค์กรทางธุรกิจ โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อหาคำไรและทำสาธารณประโยชน์เพื่อสังคม

การศึกษาวิจัยนอกจากจะมุ่งสร้างความรู้เกี่ยวกับบทบาทของภาคธุรกิจเอกชนในฐานะภาคส่วนที่สาม (Third Sector Policy) รูปแบบและกลไกของกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ในบริบทของสังคมไทย คุณลักษณะของผู้นำที่จะทำให้เกิดกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) นำมาสู่ความสำเร็จในบริบทของสังคมไทย เพื่อเสนอการสร้างผู้ประกอบการทางสังคม (Social Entrepreneurs) ที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยดังที่ข้างไว้ข้างต้นแล้ว ยังจะนำเสนอประสบการณ์ของผู้ที่ดำเนินงานกิจการเพื่อสังคมที่ประสบความสำเร็จมาใช้เพื่อเป็นแนวทางในการนำเสนอความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมด้วย โดยมีระเบียบวิธีวิจัย ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth-Interview) ในการเก็บข้อมูล การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่ สังเกตและมีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่างๆ ของกรณีศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แตกต่างจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกอีกด้วย

ผู้วิจัยได้สอบถามผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ที่มีบทบาทในการดำเนินงานกิจการเพื่อสังคม และการถอดประสบการณ์จากความสำเร็จในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน จำนวน 3 ท่าน ได้แก่ มิชชัย วิริยะ ไวกฤต ผู้ก่อตั้งสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิในฐานะของคุณลักษณะของผู้นำที่จะทำให้เกิดกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) นำมาสู่ความสำเร็จในบริบทของสังคมไทย กระแส ชนะวงศ์ อติตรัฐมนตรีและผู้ก่อตั้งโรงเรียนกระแสพัฒนา และคุณอุคร ตันติสุนทร อติตรัฐมนตรีและอดีตสมาชิกผู้แทนราษฎรจังหวัดตาก 5 สมัย และผู้ก่อตั้งสถาบันพัฒนาภาวะผู้นำการปกครองท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อแสวงหาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเห็นความสำคัญของประชาชน เพื่อสะท้อนประสบการณ์ชีวิตส่วนตัว นอกจากนี้ยังได้เสนอปัจจัยต่างๆ ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม และนำเสนอข้อสังเกตที่ตระหนักควรถึงต่อไป

1.6 นิยามศัพท์

กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) หมายถึง หน่วยงานหรือกิจกรรมที่มีการบริหารจัดการแบบเอกชน แต่มีเป้าหมายในการดำเนินงานเพื่อผลประโยชน์ของสังคมและสาธารณะ สนใจเรื่องของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าที่จะสนใจเรื่องผลกำไรสูงสุดสำหรับผู้ถือหุ้นขององค์กร (Shareholders)

ภาคส่วนที่สามหรือภาคอาสาสมัครและชุมชน (Third Sector) หมายถึง ภาคส่วนที่สามของกลุ่มต่างๆ ในสังคม ที่ไม่ใช่ภาคส่วนที่หนึ่งคือ “รัฐ” (Public Sector) และไม่ใช่ภาคส่วนที่สอง “ธุรกิจ” (Private Sector) โดยภาคส่วนที่สามคือ กลุ่มสังคมที่มีการจัดตั้งหรือรวมกลุ่มกันขึ้นมาเป็นองค์กรหรือเครือข่ายที่จัดกิจกรรมเพื่อผลประโยชน์ของสังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และผู้ด้อยโอกาส ซึ่งอาจเรียกภาคส่วนที่สามนี้ว่า “ภาคอาสาสมัครและชุมชน” (Voluntary and Community Sector) ที่เป็นรวมกลุ่มกันของประชาชนอย่างอิสระจากภาครัฐและทุน ประกอบกับอาสาสมัครในการทำงานเพื่อสังคมและชุมชนในลักษณะขององค์กรที่ไม่ได้มุ่งหวังกำไร (Non-Profit Sector) ภาคส่วนที่สามจึงเป็นเสมือนทางเชื่อมของประชาชนที่ไม่ได้อยู่ในพื้นที่ของตลาดในทางเศรษฐกิจและไม่ได้อยู่ในบริบทของการแข่งขันทางการเมือง แต่จะเน้นในเรื่องของสภาพความเป็นอยู่ กิจกรรมเพื่อสังคม คุณภาพชีวิต ความมั่นคงของมนุษย์ และสิ่งแวดล้อม

ภาคเอกชน (Private Sector) หมายถึง บัณฑิตคนหรือกลุ่มคนที่มาดำเนินธุรกิจ เพื่อประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจในด้านการซื้อขายแลกเปลี่ยนธุรกรรมต่างๆ โดยมุ่งหมายที่จะแสวงหากำไรและความอยู่รอดในระบบเศรษฐกิจ

ภาครัฐบาล (Government Sector) หมายถึง รัฐบาลในระดับต่างๆ จากระดับชาติไปจนถึงระดับท้องถิ่นภาครัฐบาล (Government Sector) จึงหมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่อภิบาลรัฐในทุกๆ ระดับในระบบเศรษฐกิจนั้น เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่า หน้าที่ของรัฐบาลไม่ว่าระดับใด ๆ น่าจะมีอะไรบ้าง และบทบาทหรือผลกระทบมีอย่างไรจากการมีอยู่ของรัฐบาล

ผู้ประกอบการทางสังคม (Social Entrepreneur) หมายถึง บุคคลที่มีวิธีการ ใหม่ในการแก้ไขปัญหาสังคมที่เร่งด่วน บุคคลเหล่านี้มีความมุ่งมั่นและยึดหลักในการแก้ไขปัญหาที่สำคัญ และเสนอแนวคิดใหม่ๆ เพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมในวงกว้าง แทนที่จะปล่อยให้ปัญหาสังคม

เป็นหน้าที่ของภาครัฐ หรือภาคธุรกิจ ผู้ประกอบการทางสังคมมีความมุ่งมั่นที่จะร่วมแก้ไขปัญหา โดยการเปลี่ยนแปลงระบบ เผยแพร่วิธีการทำงาน และจูงใจให้คนในสังคมยอมรับการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ มักหมกมุ่นอยู่กับความคิดของตน และยื่นหยัดที่จะเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานทางสังคมในด้านที่เขาทำ บุคคลเหล่านี้เป็นผู้มีวิสัยทัศน์และเป็นนักปฏิบัติที่มุ่งมั่นจะนำวิธีการแก้ปัญหาที่เป็นจริงมาสร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับสังคมตามวิสัยทัศน์ของเขา ซึ่งแต่ละคนจะนำเสนอความคิดที่เข้าใจง่าย และมีจริยธรรมคุณธรรมสอดแทรก รวมทั้งพวกเขายังแสวงหาการสนับสนุนจากสังคมวงกว้างเพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนลุกขึ้นมายอมรับและนำความคิดไปปฏิบัติให้มากที่สุด หรือเรียกได้ว่าผู้ประกอบการแถวหน้าทุกคนเป็นผู้คัดสรรผู้เปลี่ยนแปลงทางสังคมในชุมชน ซึ่งได้แก่บุคคลที่เป็นแบบอย่างและสามารถพิสูจน์ให้เห็นว่า คนส่วนใหญ่มีความพยายามจะแปรเปลี่ยนความคิดที่มุ่งมั่นของเขาให้เป็นการปฏิบัติที่สามารถจะสร้างสรรค์สิ่งใดก็ได้ในแบบฉบับของเขา

การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน (Sustainable Social Development) หมายถึง รูปแบบของการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่มีผลกระทบในทางลบต่อความต้องการของคนรุ่นต่อไปในอนาคต บนพื้นฐานของการประนีประนอมยอมลดทอนความสามารถในการที่จะต้องสนองตอบความต้องการของตนเองที่จะต้องเชื่อมโยงกับระบบนิเวศน์วิทยาของโลกอันประกอบด้วยองค์ประกอบทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมด้วย

บทที่ 2

จากภาครัฐ(Government) สู่ภาคส่วนที่สาม (Third Sector)

2.1 เกริ่นนำ

การตลาดในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมสูง มีความต้องการที่แตกต่างกัน และการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมอย่างรวดเร็ว ซึ่งในความเป็นจริงกลไกการตลาดจะต้องสามารถตอบสนองความต้องการสาธารณะหรือความต้องการของสังคมในภาพรวมได้ แต่ในสภาพการแบบนี้ส่งผลให้กลไกการตลาดบกพร่อง เมื่อกลไกของรัฐจะเข้ามาแทรกแซง พบว่า รัฐและระบบตลาดไม่สามารถสนองตอบความต้องการที่หลากหลายได้ อีกทั้งคุณภาพของการบริการสาธารณะยังไม่เป็นที่น่ายอมรับเท่าไรนัก ดังนั้นเราต้องยอมรับเมื่อองค์กรประชาสังคมเข้ามาเสนอให้บริการ โดยเริ่มแรกดำเนินการในลักษณะสังคมสงเคราะห์ สำหรับกลุ่มผู้มีรายได้น้อยและผู้ด้อยโอกาส หรือบางแห่งดำเนินการโดยเก็บค่าบริการแต่มีลักษณะไม่ค้ากำไร เช่น มูลนิธิ สมาคม โรงเรียน โรงพยาบาลของกลุ่มศาสนา เป็นต้น

ประชาสังคม (Civil Society) เป็นกระแสแนวคิดที่ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ที่ถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลาย นับจากปี ค.ศ. 1980 ทั้งในประเทศไทยและในประเทศต่างๆ ที่มาของแนวคิดนี้ เริ่มต้นจากนักคิดโลกตะวันตก มีพัฒนาการมายาวนาน ในฐานะที่เป็นพื้นที่ทางสังคมซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับภาครัฐ สามารถการประกอบกิจกรรมของปัจเจกชนที่เป็นอิสระจากรัฐ และได้กลายเป็นพลังขับเคลื่อนในระบบทุนนิยม ซึ่งคูจะตรงกันข้ามกับเมื่อช่วงทศวรรษ 1960 สมัยสงครามเย็น ที่เป็นช่วงของความขัดแย้งทางอุดมการณ์ของทางฟากฝั่งประชาธิปไตยและคอมมิวนิสต์ รัฐและสังคมถือว่าเป็นสิ่งเดียวกัน บทบาทของรัฐสูงมา ถือได้ว่าครอบงำองค์ประกอบทางสังคมวัฒนธรรมได้ทั้งหมด แต่หลังสงครามเย็นสิ้นสุดลง บทบาทของรัฐลดน้อยลง การเสื่อมถอยลงของรัฐเผด็จการ มีการเปิดประเทศในหลายๆ ประเทศ พร้อมกับการพัฒนาระบบการสื่อสารที่ทันสมัยขึ้น มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารข้ามพรมแดน รัฐไม่สามารถครอบงำทางความคิดได้เหมือนเดิม ประกอบกับการขยายตัวของธุรกิจข้ามชาติ ที่เป็นผลมาจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่มีการขยายฐานการผลิตและ

การตลาดสู่ประเทศอื่น จนกลายเป็นทุนนิยมข้ามชาติ (Transnational Capitalism) เรียกได้ว่าเป็นการขยายตัวของวัฒนธรรมบริโภคนิยม และกระบวนการโลกาภิวัตน์

การแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจมีเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกระบวนการโลกาภิวัตน์ทำให้บทบาทของรัฐลดน้อยลง การขยายตัวของเศรษฐกิจโดยผ่านระบบราชการเรียกได้ว่าไม่เหมาะสมแล้ว เพราะระบบราชการนั้นแข็งตัวมากจนเกินไป ทำให้ไม่มีประสิทธิผล ซึ่งปัญหาจากการบริหารจัดการนี้เอง ทำให้รัฐไม่สามารถสนองตอบความต้องการของประชาชนได้อย่างทั่วถึง ก่อให้เกิดปัญหา เช่น ด้านการบริการ การเงิน การบริหารภายในหน่วยงาน เป็นต้น การที่รัฐไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนนำไปสู่ความขัดแย้งอย่างเห็นได้ชัด เมื่อสังคมสมัยใหม่เปลี่ยนแปลงไป มีความซับซ้อน ความหลากหลาย และมีพลวัตมากขึ้น บทบาทของรัฐจำเป็นต้องปรับเป็นการกำกับดูแลแทนการปกครอง รัฐต้องลดระดับของการควบคุมลง การบริหารจัดการต้องกระจายอำนาจ มีกลไกตรวจสอบตนเองหรือจากหน่วยงานอื่น รัฐอาจเข้าไปแทรกแซงและกำหนดแนวทางการบริหารจัดการโดยที่ไม่ต้องลงมือทำด้วยตัวเองทั้งหมด มีการถ่วงดุลอำนาจ และการจัดการความขัดแย้งเพื่อให้เกิดประโยชน์และความสมดุลทางสังคม

ประชาสังคม (Civil Society) ถือว่าเป็นพัฒนาการทางความคิดที่ก่อตัวมาควบคู่กับวิวัฒนาการของภาครัฐ ภาคสังคม ภาคธุรกิจ และชุมชน ซึ่งในแต่ละยุค “ประชาสังคม” เป็นวาทกรรมและคำจำกัดความต่างๆ นานา ตั้งแต่ นักปรัชญาการเมืองในต่างประเทศ จนถึงนักวิชาการและนักเคลื่อนไหวของประเทศไทย ในแวดวงวิชาการทางด้านปรัชญาการเมืองได้ปรากฏแนวคิดเรื่องประชาสังคม (Civil Society) ในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม ในช่วงยุคที่สังคมนิยมเปลี่ยนมาเป็นสังคมนิยมอุตสาหกรรม Thomas Hobbes (1588-1679) เชื่อว่า รัฐมีอำนาจเบ็ดเสร็จ (Totalitarianism) และสามารถประกันสันติภาพให้แก่พลเมือง (Civil Society) ตามแบบประเพณีนิยมและกษัตริย์นิยม และ John Locke (1632-1734) ที่เชื่อในแนวคิดเสรีนิยม (Liberalism) ให้ความเห็นว่า ประชาคม (Civil Society) สามารถทำหน้าที่แทนรัฐได้ และประชาสังคมควรทำหน้าที่ที่คานอำนาจรัฐ ซึ่งสอดคล้องกับ Jean Jacques Rousseau (1721-1778) สนับสนุนบทบาทของประชาสังคม เพราะเชื่อว่า สังคมยุคใหม่ ประชาชนเป็นพลเมืองภายใต้สัญญาประชาคม (Social Contract) สังคมจะคุ้มครองประชาชนและประชาชนยอมอยู่ภายใต้ความดูแลของสังคม (อมรา พงศาพิชญ์, 2549)

นักวิชาการของประเทศไทยหลายท่าน ได้ให้ความหมายของประชาสังคม โดย ประเวศ วะสี (2541) มองว่า “ประชาสังคม” มองดูที่ความเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นจริง ใช้คำว่า “Community Building” การสร้างความเป็นชุมชน อันหมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกันในทุกเรื่องหรือบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน หรือการรวมกลุ่ม มีความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน คำนึงถึงเรื่องจิตใจ ความรัก มิตรภาพ และการเรียนรู้การกระทำร่วมกัน รวมทั้งมีการบริหารจัดการที่นำไปสู่การปฏิบัติ (ประเวศ วะสี, 2541 อ้างถึงใน ชูชัย ศุภวงส์ และยุวดี คาคการณ์ไกล, 2541)

ประชาสังคมในมุมมองของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช หมายถึง องค์กรทุกๆ ส่วนของสังคม ในที่นี้หมายรวมถึงภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ส่วนที่อยู่นอกรัฐ เป็นองค์กรที่จัดตั้งโดยไม่ใช่อำนาจรัฐ ไม่มีอำนาจรัฐเข้ามาเกี่ยวข้อง และทุกฝ่ายเข้ามาร่วมกันทำงาน (Partnership) (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2541 อ้างถึงใน ชูชัย ศุภวงส์ และยุวดี คาคการณ์ไกล, 2541)

ประชาสังคมในมุมมองของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ หมายถึง กลุ่มคนที่รู้สึกว่าเป็นกลุ่มเดียวกันหรือพวกเดียวกัน โดยต้องมีคุณสมบัติสองประการ ประกอบด้วย ประการแรก ต้องสามารถแยกแยะได้ว่า เป็นพวกเดียวกัน และประการที่สอง ต้องมีความสัมพันธ์โดยไม่รู้จักกัน โดยต้องยอมรับสิทธิบางอย่างของซึ่งกันและกัน (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2541 อ้างถึงใน ชูชัย ศุภวงส์ และยุวดี คาคการณ์ไกล, 2541) สอดคล้องกับแนวคิดของ อมรา พงศาพิชญ์ (2549) ที่ได้นิยามคำว่า “องค์กรประชาสังคม (Civil Society Organization)” ว่าเป็นองค์กรภาคีรัฐบาล องค์กรนอกภาครัฐกิจ องค์กรภาคีสังคมหรือองค์กรพัฒนาเอกชนหรือองค์กรสาธารณประโยชน์ ไม่ใช่ทั้งรัฐ ไม่ใช่ธุรกิจงบประมาณดำเนินการทั้งหมดหรือแค่บางส่วนมาจากเงินบริจาคหรือแรงงานอาสาสมัคร มีการดำเนินการอย่างอิสระในการทำงานด้านการพัฒนาและงานรณรงค์ที่มีเป้าหมายในการแก้ปัญหาเฉพาะด้วย

จากความหมายของประชาสังคมที่นักวิชาการไทยได้ให้ความหมายไว้หลากหลาย เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ยังได้ขยายความว่า ประชาคมนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นประชาชน คนทุกซ์ คนยากเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงทุกชนชั้น รวมถึงคนชั้นกลางในเมืองด้วย เน้นเรื่องความสมานฉันท์ ความกลมเกลียว ความกลมกลืนไม่แตกแยก อีกทั้งยังเชื่อมโยงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา (Participation) การมีส่วนร่วมในฐานะพลเมือง (Citizen) ไม่ใช่ในฐานะราษฎร (Subject) ที่รอรับการบริการของภาครัฐเท่านั้น

สรุปได้ว่า ความหมายของประชาสังคมมีความแตกต่างกัน แต่มีสาระสำคัญคือ การที่คนกลุ่มหนึ่งเป็นได้ทั้งภาครัฐ ภาคสังคม และภาคธุรกิจเอกชนที่เห็นสภาพปัญหา มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน จึงนำไปสู่การรวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กรที่มีลักษณะเป็นการทำงานร่วมกัน (Partnership) ในฐานะพลเมือง (Citizen) ทำหน้าที่แทนรัฐได้ เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมได้อย่างบรรลุผลสำเร็จ อีกทั้งยังเกี่ยวข้องกับเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมด้วย

ยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรมที่เปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม ส่งผลต่อการขยายของเศรษฐกิจมาก ทำให้ภาคธุรกิจเอกชนมีบทบาทสูงมาก จนในที่สุดได้เข้ามาส่วนร่วมในบทบาทและกลไกของภาครัฐ ทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนมีอำนาจครอบงำสังคมทุกระดับในโลก ส่งผลให้มีการรื้อเอากลไกภาคประชาสังคมมาใช้เพื่อทำหน้าที่คานอำนาจทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชน ในช่วงแรกองค์กรในภาคประชาสังคมจัดตั้งในรูปแบบขององค์กรที่ไม่ใช่รัฐ (Non-Government Organization) องค์กรไม่แสวงหากำไร (Non-Profit Organization) องค์กรสาธารณประโยชน์ (Public Interest Organization) องค์กรภาคส่วนที่สาม (Third Sector Organization)

บทบาทขององค์กรสังคมและประชาสังคมว่า ในสังคมที่ซับซ้อนมีความหลากหลายและพลวัตกลุ่มหรือองค์กรอาจแยกเป็นสามภาคส่วนคือ ภาคส่วนที่หนึ่ง องค์กรภาครัฐ ภาคส่วนที่สอง องค์กรภาคธุรกิจเอกชน และภาคส่วนที่สาม องค์กรภาคสังคม หมายถึง ภาคส่วนที่ไม่ใช่รัฐและไม่ใช่ธุรกิจเอกชน ซึ่งในทางวิชาการยังไม่สามารถหาคำที่เหมาะสมสำหรับภาคส่วนที่สาม มีการใช้คำว่า “Third Sector, Independent Sector, Nonprofit Sector และ Nongovernment Sector” ซึ่ง อมรา พงศาพิชญ์ (2549) ใช้คำว่า “องค์กรประชาสังคม” ในสังคมปัจจุบันภาคส่วนที่สามนั้นได้เข้ามามีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในการกำหนดทิศทางของสังคมและการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ตลอดจนการตอบสนองความต้องการของสังคม รัฐบาลที่ดีคือ รัฐที่สามารถผนวกพลังจากกลุ่มภาคที่สามให้มาช่วยเสริมกลไกของรัฐเพื่อนำพาสังคมไปสู่สภาพที่สมบูรณ์แบบขึ้น

สถานภาพและบทบาทขององค์กรภาคประชาสังคม อมรา พงศาพิชญ์ (2549) สรุปว่า

1) Welfare State Theory (Quadagno, 1987)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่า สถานภาพและบทบาทขององค์กรสังคมขึ้นอยู่กับการที่รัฐสามารถให้สวัสดิการสังคมแก่ประชาชนมากน้อยเพียงใด ถ้าสังคมใดมีพัฒนาทางเศรษฐกิจและรัฐสามารถจัดสวัสดิการทางสังคมให้แก่ประชาชนได้ บทบาทขององค์กรสังคมก็จะน้อยเพราะสังคมไม่มีความ

ต้องการ ในขณะที่เดียวกันถ้าระบบการจัดการจัดเก็บภาษีดี ประชาชนมีเงินเหลือใช้ ประชาชนหลายคนก็ยังคงต้องการจะตอบสนองความต้องการของสังคมด้วยตนเองในระดับปัจเจกอยู่ในรูปแบบของการบริจาคให้แก่ผู้ยากจน

2) Heterogeneity Theory (Weisbrod, 1975)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ในสังคมที่กลุ่มคนที่หลากหลายทางวัฒนธรรม การตอบสนองความต้องการของประชาชนและสังคมโดยรัฐทำได้ไม่ทั่วถึงเพราะมีความต้องการของประชาชนที่แตกต่างกันในระบบเศรษฐกิจแบบตลาด กลไกตลาดควรทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการทางสังคมโดยการให้บริการ แต่ถ้ากลไกตลาดล้มเหลวและกลไกของรัฐก็ล้มเหลวองค์กรสังคมที่จัดตั้งขึ้น โดยและ/หรือเพื่อกลุ่มทางสังคมนั้นๆ จะช่วยตอบเหล่านี้จะช่วยสนองตอบความต้องการเฉพาะกลุ่มได้ดี

3) Social Entrepreneur Theory (Christopher, 1987)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ถ้าความต้องการสังคมมีมากและรัฐไม่สามารถตอบสนองได้ ขณะเดียวกันองค์กรทางสังคมบางองค์กรไม่สามารถดำเนินการในลักษณะการกุศลได้ การจัดตั้งองค์กรเพื่อให้บริการโดยคิดค่าบริการราคาต่ำก็เป็นทางเลือกได้ องค์กรทางสังคมในลักษณะนี้อาจมีลักษณะควบเกี่ยวกับกลุ่มในภาครัฐและกลุ่มในภาคธุรกิจที่กล่าวมาแล้ว แต่มีการจัดการในลักษณะกึ่งธุรกิจกึ่งการกุศล องค์กรเหล่านี้จะค่อยๆ กลายเป็นองค์กรเชิงธุรกิจถ้าสังคมพัฒนาทางเศรษฐกิจมากขึ้น

4) Civil Society Theory (Salamon and Anheier, 1996)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ในสังคมที่มีลักษณะเป็นประชาสังคม องค์กรทางสังคมจะทำหน้าที่เป็นกลไกตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานต่างๆ ประชาสังคมคือ สังคมที่มีองค์ประกอบย่อยแยกต่างหากจากกลไกของรัฐ และกลุ่มย่อยหรือกลุ่มองค์กรสังคมนี้อาจมีวิสัยทัศน์ในการเรื่องการพัฒนาทางสังคมที่ให้ความสำคัญกับเรื่องจริยธรรมหรือความถูกต้องชอบธรรม (Seligman, 1992) คนในฐานะสมาชิกของสังคมเป็นปัจเจกบุคคลและสาธารณชนพร้อมๆ กัน บางครั้งปัจเจกชนต้องเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนที่เป็นสาธารณะและส่วนที่เป็นปัจเจกชนอาจส่งผลให้ปัจเจกชนเข้าร่วมในกิจกรรมสาธารณะ ในฐานะสมาชิกขององค์กรทางสังคม เพื่อตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานภาครัฐและภาคธุรกิจ ไม่ให้เอาใจเอาเปรียบ ละเมิดสิทธิส่วนบุคคล หรือค้ำกำไรเกินควรได้ (อมรา พงศาพิชญ์, 2549)

ความคิดเรื่องประชาสังคมกับธรรมรัฐและบทบาทขององค์กรสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เพราะมีองค์ประกอบร่วมกันหลายองค์ประกอบที่เห็นชัดคือ การยอมรับว่าสังคมมีความหลากหลาย ความซับซ้อน และมีความเป็นพลวัต ปัจเจกบุคคลในฐานะสมาชิกของประชาสังคมเป็นส่วนของความหลากหลายและความซับซ้อน และควรเป็นตัวขับเคลื่อนช่วยสร้างพลวัตให้

เกิดการขับเคลื่อนเพื่อนำสังคมไปสู่ภาวะที่ดีกว่าเดิม องค์กรสังคมเป็นรูปแบบหนึ่งของรวมพลังของปัจเจกชนเป็นกลุ่มย่อยๆ อิสระจากภาครัฐ และภาคธุรกิจเอกชน ทำหน้าที่ตรวจสอบการทำงานของภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชน

วิวัฒนาการของภาคประชาสังคมในประเทศไทยสามารถแบ่งตามช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ของสังคมไทยมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ ดังนี้

1) ยุคก่อนสมัยใหม่ก่อน พ.ศ. 2485

สังคมไทยเพิ่มเริ่มพัฒนาเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นผู้ปฏิรูปการปกครองให้เป็นรูปแบบที่มีการรวมอำนาจมากขึ้น การร่างกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ใช้ของตะวันตกเป็นต้นแบบ สวัสดิการของรัฐมีน้อย และเริ่มมองเห็นถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ โดยเริ่มจากองค์กรทางศาสนา วัดศาสนาพุทธทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการของสังคม ให้การศึกษา รักษาพยาบาล ให้คำปรึกษาทางจิตใจ เป็นสนามเด็กเล่น โรงเรียน สถานพยาบาล รวมทั้งมีชนชั้นนารีให้บริการสังคมในรูปแบบของโรงเรียนและโรงพยาบาล สมาคมคนจีนดูแลและเป็นที่พักของคนจีนโพ้นทะเลที่เดือนร้อน สมาคมสตรีไทยแห่งสยามเพื่อเรียกร้องสิทธิสตรีที่ก้าวหน้ามากในยุคนั้น ในช่วงดังกล่าว กลไกรัฐไม่สามารถตอบสนองความต้องการทางด้านการศึกษาพยาบาล และการศึกษาได้อย่างทั่วถึง จึงทำให้องค์กรในรูปแบบศาสนาถือเป็นองค์กรประชาสังคมเข้ามาทำหน้าที่แทนรัฐได้ และยังก่อให้เกิดรูปแบบการรักษาพยาบาลและการศึกษารูปแบบใหม่ รวมทั้งสามารถตอบสนองปัญหาที่เกิดขึ้นได้ในบางเรื่อง

2) ระหว่าง พ.ศ. 2485-2516

ภายใต้รัฐบาลเผด็จการทหาร องค์กรการกุศลช่วยเหลือผู้ยากไร้และเด็กร้อน ช่วงนี้รัฐบาลพยายามควบคุมบทบาทขององค์กรเหล่านี้ภายใต้พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 ที่ให้ความสำคัญในการควบคุมองค์กรประชาสังคม ก่อเกิดเป็นสมาคม หรือมูลนิธิที่มีลักษณะเป็นองค์กรสาธารณประโยชน์ที่เน้นงานทางด้านสังคมสงเคราะห์เป็นหลักและเป็นการก่อตั้งโดยชนชั้นสูงของสังคมไทย ในช่วงนี้องค์กรทางศาสนาสามารถตอบสนองความต้องการของชาวเขากลุ่มต่างๆ ได้ดีกว่าภาครัฐ อันเนื่องมาจากกลไกของภาครัฐยังขยายไปไม่ถึงกลุ่มย่อยๆ มีลักษณะของการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาที่ช่วยให้ชาวเขาหันมานับถือศาสนาพุทธและเป็นคนไทยตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Weisbrod (1975) Salamon and Anheier (1996) และ Christopher (1987) อย่างน้อย 3 ประการ คือ ประการแรก องค์กรประชาสังคมเสริมกลไกรัฐในการตอบสนองด้านสวัสดิการทางสังคม ประการที่สอง องค์กรศาสนาตอบสนองความต้องการของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่ม

ต่างๆ ที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน และประการสุดท้าย องค์กรประชาสังคมเริ่มมีบทบาทเมื่อประเทศไทยมีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับตกต่ำ เรียกว่ามีความด้อยพัฒนา และเพิ่มจะเริ่มกำหนดแผนพัฒนา (อมรา พงศาพิชญ์, 2549)

3) ระหว่าง พ.ศ.2516-2535

ในช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516 ถือเป็นช่วงของการขยายตัวขององค์กรภาคประชาสังคม เรียกว่าเริ่มต้นตัวเพิ่มมากขึ้น แต่ยังคงถูกควบคุมโดยภาครัฐ ต่อมาในช่วงหลังการปฏิวัติ 6 ตุลาคม 2519 โดยกลุ่มทหาร เป็นช่วงนักพัฒนาส่วนใหญ่หยุดงานพัฒนาเพราะต่างกลัวภัยอันตรายส่งผลให้ตัวเลขจำนวนสมาคม มูลนิธิที่จดทะเบียน และองค์กรที่ไม่ได้จดทะเบียน นักศึกษาและประชาชนหนีเข้าป่าเพื่อแสวงหาทางเลือกใหม่ แต่เมื่อภายหลังการประกาศนโยบาย 66/2523 นิรโทษกรรมมีผลในการชักนำให้ผู้ที่เข้าป่ากลับเข้าสู่สังคม งานขององค์กรประชาสังคมเติบโตมากหลังปี พ.ศ. 2523 เมื่อรัฐบาลระบุชัดเจนว่า รัฐจะส่งเสริมให้องค์กรประชาสังคมจะสามารถช่วยเสริมงานพัฒนาสังคมของรัฐ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2529-2534) รัฐมีความพยายามในเรื่องการพัฒนาชนบทอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) โดยประกาศนโยบายแก้ปัญหาความยากจน ที่มีจุดมุ่งหมายที่การพัฒนาชนบทไปพร้อมๆ กับการพัฒนาเศรษฐกิจ ส่งต่อไปยังแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 รัฐให้เสรีภาพกับองค์กรประชาสังคมมากขึ้น ทำให้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของไทยดีขึ้น องค์กรประชาสังคมขยายตัว และเพิ่มรูปแบบการดำเนินงาน จากเดิมเป็นองค์กรการกุศลเป็นหลัก เปลี่ยนมาเป็น “องค์กรพัฒนา” จึงสามารถเรียกช่วงนี้ว่าเป็น ยุคดอกไม้แห่งการพัฒนาผืนดิน มีการเริ่มทำงานเป็นเครือข่ายและประสานงานกันในรูปแบบขบวนการประชาสังคม ทั้งภาครัฐและประชาสังคม ต่างฝ่ายต่างปรับแนวคิดและแสวงหารูปแบบการทำงานที่สอดคล้องกับสังคมไทยสมัยนั้น รัฐจะมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก ส่วนองค์กรประชาสังคมจะพยายามเสริมทางด้านการพัฒนาสวัสดิการสังคมให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาส

เหตุการณ์ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้รัฐลดความหวาดระแวงลงมาก มีนโยบายเปิดกว้าง ให้เสรีภาพ กระจายอำนาจให้แก่องค์กรประชาสังคมมากขึ้นกว่าเดิม เพื่อเป็นการส่งเสริมให้มีบทบาทในการพัฒนาสังคม ส่งผลในสภาพการพัฒนาเศรษฐกิจในขณะนั้นมีมากขึ้น สิ่งนี้กำลังบอกเราว่า รัฐไม่สามารถทำทุกสิ่งทุกอย่างได้ทั้งหมด องค์กรประชาสังคมจำเป็นต้องมีบทบาทมากขึ้น สอดคล้องกับ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2558) เสนอว่า การเมืองสมัยใหม่พัฒนาจากการทำลายขึ้นระหว่างรัฐกับปัจเจกชน ซึ่งสรุปจากความคิดของ Bodin, Hobbes and Rousseau (1953) อ้างถึงใน เอนก เหล่าธรรมทัศน์,

2558) จากหนังสือ The Quest for the Community ให้แก่วิธีการรัฐ สังคม และปัจเจกชน ทำลายชั้นตรงกลางแบบเก่า แล้วสร้างองค์กร เครือข่าย ชุมชน สมาคม องค์กรประชาสังคมแบบใหม่ขึ้นมา แต่ชั้นตรงกลางแบบใหม่นี้ขึ้นอยู่กับรัฐ ถูกควบคุมโดยรัฐ และแบ่งอำนาจหน้าที่กับรัฐในการปกครองสมาชิกของตนเอง และมีหน้าที่ดำเนินงานเพื่อสังคมส่วนรวม

4) หลังปี พ.ศ. 2535

จากเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 เกิดการต่อต้านนายกรัฐมนตรีที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง แต่หลังจากปี พ.ศ. 2535 ตั้งแต่ นายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี ภาคประชาสังคมได้รับการสนับสนุนและให้เสรีภาพปราศจากการควบคุมอย่างเข้มงวด โดยรัฐ และสนับสนุนการปฏิรูปการเมืองเพื่อป้องกันการปกครองโดยรัฐบาลทหารหรือรัฐบาลเผด็จการ เครือข่ายองค์กรพัฒนารวมกลุ่มกันเคลื่อนไหวทางสังคมในรูปแบบขบวนการประชาสังคม ดำเนินงานในรูปแบบการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตยต่อต้านโลกาภิวัตน์ และต่อต้านการพัฒนาการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ เน้นที่การพัฒนากระแสทางเลือกและความพอเพียง

ประเทศไทยก่อตัวขึ้นโดยผ่านการใช้กลยุทธ์ในหลากหลายรูปแบบ แต่ที่เด่นชัดที่สุดนั้น น่าจะมาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการผลักดันอุดมการณ์ของการพัฒนาประเทศ เริ่มจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่หนึ่ง สอง สาม เป็นการมุ่งการพัฒนาไปที่โครงสร้างพื้นฐานให้ความสำคัญกับเรื่องเศรษฐกิจมากกว่าเรื่องทางสังคม เพราะเนื่องจากประเทศไทยในสมัยนั้นถูกมองว่าเป็นประเทศที่มีความด้อยพัฒนาและยากจน สาเหตุจากสภาพอนามัยของประชาชนไม่ดี มีโรคติดต่อ อาทิ โรคขาดสารอาหาร ไอกรณ ปอดบวม บาดทะยัก ท้องร่วง คอติบ ไข้มาเลเรีย ฯลฯ โดยใช้แม่แบบจากสังคมทุนนิยมตะวันตกที่ใช้ความสำคัญกับการเพิ่มผลผลิตและขยายอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศที่ใช้วิธีการผลิตและบริโภคอย่างตะวันตก นำเข้าเทคโนโลยีด้านการเกษตร ส่งเสริมการใช้เมล็ดพันธุ์พืชที่ให้ผลผลิตสูง มีการเพิ่มต้นทุนการผลิตโดยใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และระบบชลประทาน รวมทั้งเครื่องจักรขนาดใหญ่ เน้นเรื่องของการเพิ่มรายได้ประชาชาติ เพื่อให้เกิดการเพิ่มผลผลิตและเพิ่มรายได้เฉลี่ยต่อหัว รัฐไม่เน้นการพัฒนาสังคมและคนเท่าใดนัก

สรุปว่า แนวทางพัฒนาด้านสังคมในช่วงแผนพัฒนาฯ ช่วงแรกตั้งแต่ฉบับที่ 1-3 ที่เน้นมาทางด้านการกระจายบริการและการศึกษาให้ทั่วถึง แต่ในความเป็นกลับไม่ทั่วถึง ทั้งการกระจายการบริการทางด้านสาธารณสุขและทางด้านการศึกษา ก่อเกิดปัญหาการให้บริการที่ไม่สอดคล้องกับความ

ต้องการของตลาดแรงงาน จึงไม่สามารถแก้ไขปัญหาการว่างงานและการทำงานต่ำกว่าระดับ มีผลทำให้เกิดปัญหาสังคมอื่นๆ ตามมาอีก ต่อมาในการพัฒนาช่วงที่สองที่ปรากฏในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่สี่ ห้า และหก มีการปรับทิศทางการพัฒนาเน้นเรื่องการตอบสนองความต้องการที่สนองต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐาน การมีส่วนร่วมในการพัฒนา และการพึ่งพาตนเอง เป็นผลมาจากความคิดของอุดมการณ์ทางการเมืองสองค่าย ค่ายหนึ่งเป็นค่ายทุนนิยมประชาธิปไตย ที่ให้ความสำคัญกับแนวคิดการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาจากตะวันตก ส่วนอีกค่ายคือ สังคมนิยมคอมมิวนิสต์ที่เน้นเรื่องของการมีส่วนร่วม เน้นความเท่าเทียมกัน และการพึ่งพาตนเองของชุมชนและประเทศ ซึ่งการพัฒนาในยุคนี้จะสอดคล้องกับสิ่งที่นักวิชาสำนักพึ่งพิง (Dependency School) ว่า การพัฒนาในประเทศด้อยพัฒนาภายใต้การชี้นำของประเทศพัฒนาแล้ว เป็นการถ่ายทอดเทคโนโลยีของตะวันตกให้แก่คนด้อยพัฒนา ส่งผลให้ผู้ด้อยพัฒนาต้องพึ่งพาเทคโนโลยีของตะวันตก ทั้งเครื่องจักรกล อุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ อะไหล่และองค์ความรู้ โดยหลงลืมวิถีชีวิตพื้นบ้าน เทคโนโลยี และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะสมมายาวนาน

ช่วงนี้รัฐตระหนักได้ว่า รัฐเองนั้นไม่สามารถตอบสนองได้ดีเท่ากับเอกชน จึงนำมาสู่วิธีการดำเนินงานของรัฐที่เหมาะสมกับการแก้ปัญหาให้คนจำนวนมากหรือเรียกว่าระดับชาติได้ โดยใช้แนวทางการแก้ปัญหาเฉพาะกลุ่มที่มีลักษณะเฉพาะและต้องการการแก้ไขดูแลเฉพาะ มีการระบุงบจัดเจนเป็นครั้งแรกให้ภาคธุรกิจเอกชน หรือองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามามีบทบาทกับรัฐในการพัฒนา เพื่อการพัฒนาที่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นที่มีความหลากหลายมากขึ้น เป็นการเปิดโอกาสให้องค์กรประชาสังคมมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทและส่งเสริมแนวทางการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม และการพึ่งพาตนเอง กำหนดให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนเองและชุมชนมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อลดบทบาทและกิจกรรมของภาครัฐลง เฉพาะในส่วนที่ประชาชนสามารถที่จะดำเนินการด้วยตัวเองได้ และช่วยตัวเองได้ และเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรประชาชนในระดับหมู่บ้านและระดับตำบล สร้างกิจกรรมด้านเศรษฐกิจและกลไกการบริหารจัดการระดับท้องถิ่น ก่อเกิดกระบวนการสร้างประชาธิปไตยแบบค่อยเป็นค่อยไป สร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านให้รักษาผลประโยชน์ของตนเองและชุมชนมากยิ่งขึ้นด้วย

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 ให้ความสำคัญกับการรักษาอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม การกระจายรายได้และการกระจายการพัฒนาสู่ภูมิภาคอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น และการเร่งพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ พัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม ในแผนนี้ได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ ออกเป็นหกกลุ่ม คือ 1) กลุ่มเกษตรกรรายจน

2) กลุ่มแรงงานรับจ้างภาคการเกษตร 3) กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพส่วนตัวขนาดเล็กและธุรกิจขนาดย่อม
 4) กลุ่มลูกจ้างเอกชนผู้มีรายได้น้อย 5) กลุ่มข้าราชการและพนักงานของรัฐ และ 6) กลุ่มช่วยเหลือ
 ตนเองไม่ได้ ทำให้แนวโน้มการพัฒนาประชาธิปไตยและการจัดการระดับท้องถิ่นเกิดขึ้นอย่าง
 ต่อเนื่อง รวมทั้งเกิดจิตสำนึกทางการเมือง โดยการผลักดันขององค์กรประชาสังคมมากกว่าองค์กร
 ภาครัฐ นำมาสู่การเรียกร้องให้องค์กรประชาสังคมและประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาฯ
 ฉบับที่ 8 ที่ก่อเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 10-12 กำหนดให้เป็น
 กลไกที่สำคัญที่จะผลักดันและยกระดับคุณภาพชีวิตและความเข้มแข็งของสังคมไปสู่สังคมอยู่ดีมีสุข
 การพัฒนาประชาสังคมในฐานะของกิจการเพื่อสังคมให้เติบโตและเข้มแข็งนอกจากจะส่งผลดีต่อ
 การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศแล้ว ยังส่งผลด้านสวัสดิการสังคม การอนุรักษ์
 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน ช่วยสร้างภูมิคุ้มกันให้กับระบบเศรษฐกิจ
 ภายในประเทศให้เข้มแข็ง ถึงแม้ว่าภาครัฐจะยอมรับบทบาทการทำงานขององค์กรประชาสังคมใน
 การพัฒนาสังคมมากขึ้น แต่บางองค์กรพัฒนาสังคมทำงานทางด้านการณรงค์ไปพร้อมๆกันด้วย มี
 ความสนใจเรื่องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นพิเศษ ดูแลเป็นหูเป็นตาเป็น
 กระบอกเสียงแทนประชาชนไม่ให้ธุรกิจเอกชนมาทำลายสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งจัดทำโครงการที่
 ขัดแย้งกับความต้องการของประชาชนบางกลุ่ม และเรียกร้องให้ภาครัฐดูแลประชาชนและ
 สิ่งแวดล้อม ไม่ให้ภาคธุรกิจเอกชนมาเอารัดเอาเปรียบได้ รวมทั้งการชักชวนประชาชนให้เดินขบวน
 ต่อต้านโครงการที่ส่งผลกระทบต่อประชาชน ทำให้ข้าราชการในหน่วยงานราชการ หรือ
 รัฐวิสาหกิจ หรือนายทุนภาคธุรกิจเอกชนบางแห่งวิจารณ์ว่า “องค์กรประชาสังคมเหล่านี้เป็นตัวถ่วง
 ความเจริญของประเทศเพราะคอยแต่ยกขบวนประท้วงและต่อต้าน”

สรุปได้ว่า ถ้าภาครัฐไม่ใช่รัฐสวัสดิการไม่สามารถให้บริการสาธารณะแก่ประชาชนได้อย่าง
 เพียงพอและทั่วถึง ในขณะที่เดียวกันกลไกทางการตลาดไม่สามารถตอบสนองความต้องการของคน
 ส่วนใหญ่ได้ เห็นได้จากประชาชนยังคงยากจน ในภาวะของความหลากหลายทางวัฒนธรรมการ
 ปฏิสัมพันธ์ค่อนข้างซับซ้อน และมีความต้องการในการตอบสนองที่ต่างกัน การแบ่งเบาภาระการ
 พัฒนาสังคมบางส่วนสู่องค์กรประชาสังคมและการกระจายทรัพยากรจากรัฐไปสู่องค์กรประชา
 สังคมที่มีความสามารถเข้ามาเสริมงานด้านสวัสดิการสังคมได้อย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับการ
 ทำงานกับคนที่มีความต้องการเฉพาะ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชาวบ้านที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม คน
 ยากจน คนพิการไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ หน้าที่ของรัฐอาจให้ความสนับสนุนทางด้าน

งบประมาณ หรือถ้าไม่สนับสนุนงบประมาณก็ควรเปิดโอกาสให้องค์กรประชาสังคมสามารถดำเนินกิจการไปได้อย่างต่อเนื่องในลักษณะของความสามารถพึ่งตนเองได้ รัฐควรส่งเสริมให้องค์กรประชาสังคมที่มีความพร้อมในการให้บริการหรือให้สวัสดิการสังคมโดยคิดค่าตอบแทนในลักษณะไม่ค้ากำไร (Fees for Service) ทำให้องค์กรประชาสังคมเป็นองค์กรไม่ค้ากำไรแต่สามารถหารายได้เลี้ยงตัวเองได้ หรือชักนำให้ภาครัฐกิจเอกชนที่ค้ากำไรมาเป็นหนึ่งในการจัดตั้งองค์กรประชาสังคม

2.2 ผลกระทบที่สืบเนื่องจากของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

การค้นหาสาเหตุของปัญหาที่กำลังรุมเร้าโลกเราอยู่ตอนนี้ นับตั้งแต่ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวไป จนกระทั่งถึงการทำสงครามระหว่างเชื้อชาติ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ยาเสพติด ฯลฯ ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าเป็นผลมาจาก “ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม” ตกเป็นผู้ต้องหาในทุกๆ คดีที่เกิดขึ้นในโลกใบนี้ แต่ถ้าถามว่า “หรือว่าการใช้ระบบคอมมิวนิสต์ที่รัฐเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตทั้งหมด?” เพื่อแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นเชื่อเลยว่า แทบทุกคนก็คงจะส่ายหน้าไม่เอาด้วยเช่นกัน ดังนั้น “การทำธุรกิจโดยมีสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม” จึงกลายเป็นทางออกที่หลายหน่วยงานในภาครัฐกิจเอกชนเริ่มหันมายึดถือเป็นแนวปฏิบัติ จนกลายเป็นที่มาของการทำกิจกรรมเพื่อสังคมซึ่งมักจะบรรจุอยู่ในแผนธุรกิจด้วยเสมอ

การมีส่วนร่วมกับกิจกรรมเพื่อสังคมภายใต้แผนงาน “Corporate Social Responsibility” (CSR) ที่มีบริษัทต่างๆ เป็นเจ้าภาพกันมาบ้างแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการร่วมบริจาคหนังสือ เสื้อผ้า การปลูกป่า มอบทุนการศึกษา ฯลฯ แต่วัตถุประสงค์หลักของโครงการเหล่านี้อยู่ที่การเสริมสร้างภาพลักษณ์อันดีงามให้กับองค์กร โดยเป้าหมายในการประกอบธุรกิจยังคงมุ่งเน้น “เงินทุน” เป็นผลกำไรแต่เพียงอย่างเดียว ขณะเดียวกันแต่ละปัญหาในสังคมนั้นก็มีมิติหลากหลาย ซับซ้อน และมีระดับความรุนแรงแตกต่างกันไป บางปัญหาต้องการการแก้ไขอย่างเร่งด่วนเกินกว่าจะรอพึ่งแต่ภาครัฐ การช่วยเหลือจากเอ็นจีโอ (NGO) หรือโครงการ CSR ของภาครัฐกิจเอกชนที่เข้ามาช่วยเป็นครั้งเป็นคราว ด้วยเหตุนี้เองแนวคิดการทำ “กิจการเพื่อสังคม” (Social Enterprise) และการเป็น “ผู้ประกอบการเพื่อสังคม” (Social Entrepreneur) จึงได้ถือกำเนิดขึ้น

ช่วงที่ผ่านมา แนวคิดเรื่อง “การทำกิจการเพื่อสังคม” และ “การเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม” เป็นแนวคิดที่ได้รับความสนใจและกล่าวขวัญถึงอย่างกว้างขวางทั้งจากภาครัฐและเอกชนใน

หลายๆ ประเทศ เพราะนอกเหนือจากยอดตัวเลขที่เป็น “ตัวเงิน” แล้ว ผู้ประกอบการเพื่อสังคมยังมี
 กำไรเป็น “คุณภาพชีวิตของคนในสังคม” อีกด้วย หากจะเรียกว่าเป็น “Double Bottom Line” ก็คงไม่
 ผิดนักโดยมีเป้าหมายแรก ก็คือ เพื่อให้เกิดกำไร หรือผลประกอบการที่ดีเหมือนธุรกิจทั่วๆ ไป แต่อีก
 เป้าหมายหนึ่งซึ่งมีความสำคัญไม่แพ้กัน ก็คือ เพื่อแก้ไขปัญหาให้กับสังคมหรือทำให้สังคมดีขึ้น
 ผู้ประกอบการเพื่อสังคมนั้นจะอยู่ระหว่างกลางระหว่างองค์กรสาธารณกุศลที่มุ่งเน้นเพื่อสังคมอย่าง
 เดียว กับองค์กรธุรกิจที่เป้าหมายหลักอยู่ที่การทำกำไร โดยผู้ประกอบการเพื่อสังคมนั้น จะมุ่งเน้นทั้ง
 ในด้านของกำไรและสังคมไปควบคู่กัน

ผู้ประกอบการเพื่อสังคมที่เป็นที่รู้จักและโด่งดังไปทั่วโลก ก็คือ มุฮัมหมัด ยูนูส
 (Muhummad Yunus) ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มเรื่องของไมโครไฟแนนซ์ (Micro-Finance) ที่บังกลาเทศ ที่ปล่อย
 เงินกู้จำนวนไม่มากเพื่อให้ผู้ประกอบการที่ไม่สามารถกู้เงินจากธนาคารปกติได้มีเงินทุนแรกเริ่มใน
 การทำธุรกิจ ยูนูสได้เข้าไปช่วยสร้างฐานะให้กับชาวบังกลาเทศเป็นจำนวนมาก ในขณะเดียวกัน
 ธุรกิจให้กู้เงินของเขาขยายตัว และเติบโตไปอย่างต่อเนื่อง และยูนูสก็ได้รับรางวัลโนเบลสาขา
 สันติภาพเมื่อปี 2006 ในฐานะผู้พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระดับรากหญ้า อาจกล่าวได้ว่า แนวคิด
 การทำ “กิจการเพื่อสังคม” (Social Enterprise) และการเป็น “ผู้ประกอบการเพื่อสังคม” (Social
 Entrepreneur) เป็นองค์กรธุรกิจที่มุ่งแสวงหากำไร แต่กำไรนั้นอยู่บนพื้นฐานและมีเป้าหมายเพื่อการ
 พัฒนาสังคมในแง่มุมต่างๆ อย่างยั่งยืน ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา สิ่งแวดล้อม สาธารณสุข การมี
 ส่วนร่วมของชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนมาก เช่น สร้างงานเพื่อชุมชน ฝึกฝนทักษะของ
 ชุมชน จัดหาบริการต่างๆ ให้แก่ชุมชน ยกกระดับการศึกษาของผู้ด้อยโอกาส ฝึกฝนอาชีพเพื่อคน
 พิการ ค้ำครองสิ่งแวดล้อมและสิทธิสัตว์ ลดสถานะโลกร้อน ฯลฯ อีกทั้งยังไม่มีกำไรผูกขาดทาง
 การค้า ซึ่งจะทำให้ผลประโยชน์กระจายกันไปอย่างทั่วถึงทั้งในกลุ่มผู้บริโภค บริษัท และชุมชน นั้น
 ก็หมายความว่า “กำไร” จะถูกแบ่งสรรกลับคืนเพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่สังคมโดยรวม มิใช่เข้า
 กระเป๋าของใครคนใดคนหนึ่งเท่านั้น

2.3 เหตุแห่งการสร้างเป็นกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise: SE)

คนส่วนใหญ่เข้าใจว่ากิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise: SE) คือการประกอบธุรกิจที่ไม่
 หวังผลกำไร นั้นเป็นเพราะกำไรที่เกิดขึ้นนั้นจะถูกส่งคืนให้กับสังคมในรูปแบบของกิจกรรมเพื่อ
 สังคมหรือการสร้างงานให้กับคนยากไร้ Greg Dees จากภาควิชา Fuqua School of Business
 มหาวิทยาลัย Duke University ได้ให้คำจำกัดความของ Social Enterprise ไว้ว่า

“ผู้ประกอบการเพื่อสังคม (Social Entrepreneurs) คือ ผู้ปฏิรูปและปฏิบัติทางสังคม กลุ่มคนเหล่านี้สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงพื้นฐานจากเดิมที่เคยทำในหน่วยงานเพื่อสังคม มีทัศนคติที่ชัดเจนขึ้น โดยมุ่งเน้นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุมากกว่าการแก้ปัญหาจากปลายเหตุ พร้อมกับการสร้างสรรค์ การเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบและการพัฒนาอย่างยั่งยืน แม้ว่าการพัฒนาดังกล่าวจะเกิดขึ้นภายในท้องถิ่น แต่ทว่าผลการพัฒนานั้น สามารถที่จะกระตุ้นการพัฒนาในระดับโลกในสาขาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การดูแลสุขภาพ การพัฒนาเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ศิลปะ และสังคมอื่นๆ”

กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise: SE) จึงหมายถึง ธุรกิจที่เป็นได้ทั้งประเภทที่หากำไรและไม่หากำไร ยึดถือการตอบแทนประโยชน์สู่สังคมเป็นแนวทางการขับเคลื่อนธุรกิจในรูปแบบกิจการเพื่อสังคมนั้นจะเน้นด้านการกระจายรายได้สู่หน่วยผลิตในกลุ่มสังคม คำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility) ความเป็นธรรม การเอื้อเพื่อแบ่งปัน (Sharing) และการกระจายข้อมูลข่าวสาร ความรู้ และวิทยาการในกลุ่มสมาชิกด้วยกัน และเป็นธุรกิจที่นำเทคโนโลยีสมัยใหม่ (Innovation) เข้ามาเป็นส่วนประกอบในการลดต้นทุนการผลิตและการใช้ทรัพยากรการผลิตต่างๆ ให้เกิดความคุ้มค่ามากที่สุด ธุรกิจในอนาคตของกิจการเพื่อสังคมนั้นจะให้ความสำคัญที่เน้นคุณค่าของความเป็นมนุษย์มากกว่าฐานะหรือรายได้ ศักยภาพในการผลิตของมนุษย์แต่ละคนจะถูกนำออกมาใช้งานในฐานะผู้เป็นเจ้าของหน่วยผลิตของสังคม ซึ่งบางครั้งมีการใช้คำว่า ผู้ประกอบการเพื่อสังคม (Social Entrepreneur) เพื่อสื่อความหมายของลักษณะของธุรกิจของกิจการเพื่อสังคม ให้เห็นภาพชัดเจนมากขึ้น กิจการเพื่อสังคมไม่ได้เป็นแนวคิดที่ใหม่ในประเทศไทย แต่รูปแบบหรือลักษณะแบบนี้เป็นการเอาแนวคิดระบบเศรษฐกิจในรูปแบบโครงการพระราชดำริมาประยุกต์ให้เข้ากับการบริหารธุรกิจเอกชนทั้งในส่วนที่แสวงหากำไรและไม่แสวงหากำไร โดยยึดแนวทางด้านการพัฒนาสังคมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรมเป็นหลักสำคัญของการดำเนินธุรกิจ

นอกจากธุรกิจที่ไม่ได้แสวงหาผลประโยชน์แล้ว นักลงทุนเพื่อสังคมนั้นยังครอบคลุมถึง ธุรกิจที่มีจุดมุ่งหมายทำเพื่อสังคม เช่น ธนาคารพัฒนาชุมชนที่แสวงหาผลกำไรหรือองค์กรลูกผสมระหว่างองค์กรที่ไม่แสวงหาผลประโยชน์ และองค์กรที่แสวงหาผลประโยชน์ เช่น โครงการ Homeless Shelter ที่ฝึกและจ้างคนในชุมชนมาเป็นพนักงานในองค์กร “Social Entrepreneur’s จะหาวิธีที่มีประสิทธิภาพที่สุดในการช่วยเหลือ” Bornstein (2004) กล่าวว่า “สิ่งที่นักธุรกิจทั่วไปมักคำนึงถึงคือเรื่องเศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญ แต่ก็ต้องยอมรับว่า ผู้ประกอบการทางสังคมนั้นเองก็คำนึงถึงเรื่องเดียวกัน แต่สิ่งที่แตกต่างของผู้ประกอบการทางสังคมก็คือ การคำนึงถึงเรื่องการเปลี่ยนแปลง

สังคมด้วย เพราะพวกเขามีแรงกระตุ้น มีความคิดสร้างสรรค์ และยังเป็นผู้ตั้งคำถามกับสิ่งที่เป็นอยู่ และใช้ประโยชน์จากโอกาสใหม่ๆ เสมอ และเขายังปฏิเสธที่จะล้มเลิก และพร้อมสร้างโลกที่ดีกว่า” (Bornstein, 2004)

โลกของธุรกิจเอกชนสิ่งที่สามารถกระตุ้นผู้ประกอบการได้คือ “ผลกำไร” ฉะนั้นผู้ประกอบการเพื่อสังคมก็จะสามารถถูกกระตุ้นด้วยวิธีที่ดีกว่าในการแก้ปัญหาให้กับสังคมได้ ผู้ประกอบการเพื่อสังคม (Social Entrepreneurs) นั้นเป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ มุ่งเน้นถึงผลงาน และการสร้างเครือข่าย นอกจากนี้ยังมีวิสัยทัศน์และความสามารถในการสื่อสารที่จะสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นให้ผู้คนรอบข้าง ทั้งหุ้นส่วน ผู้ร่วมงาน อาสาสมัคร และคนอื่นๆ คุณสมบัติเด่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ประกอบการเพื่อสังคม (Social Entrepreneurs)คือ ความสามารถในการสร้างแรงจูงใจในภาพรวมตามที่ Bill Drayton ผู้บริหาร ประธานและผู้ร่วมก่อตั้งมูลนิธิ Ashoka เสนอว่า

...ผู้ประกอบการเพื่อสังคมไม่เพียงพอใจกับการให้ปลาหรือการสอนจับปลาแก่ชาวบ้านเสียก่อน พวกเขาเป็นผู้ที่มีแรงกระตุ้น และมีความคิดสร้างสรรค์เป็นผู้ที่ตั้งคำถามกับสิ่งที่มีอยู่และใช้ประโยชน์จากโอกาสใหม่ๆ ปฏิเสธที่จะล้มเลิก... (Drayton, 2016)

ส่วนมุฮัมหมัด ยูนูส (Muhammed Yunus) จากธนาคารกรามีน (Grameen) ทำทลายความคิดที่ว่า “คนจนนั้นไร้ค่า โดยก่อตั้งธนาคารเพื่อคนจนแห่งแรกของโลกที่บังกลาเทศที่ให้คนจนสามารถกู้ยืมโดยไม่ต้องมีหลักประกัน ซึ่งทำให้คนในชุมชนสามารถนำเงินไปประกอบธุรกิจเพื่อเลี้ยงชีพได้” ซึ่งวิธีการที่เป็นที่รู้จักในปัจจุบันชื่อไมโครไฟแนนซ์ (Micro Finance) และยูนูสได้ให้คำนิยามของธุรกิจประเภทนี้ว่า “Social Entrepreneurship” คือ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่จะช่วยเหลือประชาชนซึ่งความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เหล่านี้อาจเป็นเศรษฐกิจ หรือเพื่อทำไรก็ได้

กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ดำเนินธุรกิจโดยยึดหลัก Triple Bottom Line เป็นการสร้างผลตอบแทนให้แก่สังคมและชุมชน (Social) การรักษาสิ่งแวดล้อม (Environment) และการบริหารจัดการธุรกิจเพื่อให้ได้มาซึ่งกำไรอย่างเป็นธรรม (Economic) โดยสามแกนหลักนี้เป็นแนวทางพื้นฐานสำคัญในการทำธุรกิจเพื่อประโยชน์ต่อสังคม ทั้งธุรกิจที่หวังผลกำไรและไม่หวังผลกำไรนั้นสามารถสร้างคุณค่าต่างๆ ให้แก่สังคมมากกว่าที่กำหนดขึ้นตามกฎหมายไว้ เช่น การสร้างงาน การจ่ายภาษี การขายสินค้า และบริการแก่ผู้บริโภคในขณะเดียวกันธุรกิจก็ยังสามารถสร้างผลกระทบด้านลบให้แก่สิ่งแวดล้อมด้วย อาทิ การสร้างขยะและมลภาวะ หากธุรกิจสามารถแสวงหา

กำไรบนพื้นฐานของการตอบแทนให้กับสังคม โดยสามารถเลือกลงทุนในธุรกิจที่ช่วยชีวิตคนได้มากกว่าธุรกิจอื่นๆ ไม่ลงทุนในธุรกิจที่ก่อมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม และด้วยการที่ธุรกิจสามารถระดม “ทุนทางสังคม” (Social Capital) เพื่อนำมาลงทุนสร้างธุรกิจที่ยั่งยืน ซึ่งไม่ได้มีกำไรเป็นแรงจูงใจแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการสร้างโอกาสให้กับธุรกิจให้สามารถรุกเข้าสู่การสร้างพื้นที่ตลาดใหม่ๆ และสามารถขยายธุรกิจหลักได้พร้อมกันกับการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนในสังคมให้ดีขึ้นด้วย

สรุปได้ว่ากิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) คือ การดำเนินธุรกิจเอกชนที่ทำการค้าขายเหมือนธุรกิจทั่วไป โดยมีวัตถุประสงค์ 3 อย่างควบคู่กันไป หรืออาจเรียกว่า Triple Bottom Line คือ สร้างกำไร มุ่งสร้างสรรค์สังคม และสนับสนุนสิ่งแวดล้อม

กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ไม่มุ่งกำไรสูงสุด หากมุ่งสร้างกำไรเพื่อนำมาใช้เพื่อประโยชน์ของสังคม กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) อาจหมายถึงความถึงองค์กร “Not for Profit” เนื่องจากกำไรไม่ต้องแบ่งสรรคืนให้สรรคืนให้แก่เจ้าของทุนหากนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์หลัก คือ “การให้สังคม” ทำให้กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) จึงเป็นธุรกิจเอกชนที่ผลิตหรือค้าขายโดยแสวงหากำไร แต่กำไรนั้นเป็นไปเพื่อสังคม ถึงแม้ในบางที่ก็อาจต้องจัดสรรกำไรให้ผู้ลงทุนบ้างก็ตาม

2.4 พลังของคนหัวรั้นเปลี่ยนโลก

ในแวดวงผู้ดำเนินกิจการเพื่อสังคม จอห์น เอลคิงตัน และ พาเมลา ฮาร์ติแกน เป็นที่รู้จักเป็นอย่างดีในแวดวงกิจการเพื่อสังคมและซีเอสอาร์ส่วนผู้ร่วมเขียนคือ พาเมลา ฮาติแกน นั่นก็เป็นผู้บริหารมูลนิธิ Schwab ระดับร่วมบุกเบิกมูลนิธินี้เป็นมูลนิธิขนาดใหญ่แห่งแรกๆ ในโลกที่ให้การส่งเสริมและสนับสนุนกิจการเพื่อสังคม ทั้งในและนอกประเทศสหรัฐอเมริกาเขียนหนังสือ “The Power of Unreasonable People” Elkington and Hartigan (2553) หรือที่เรียกเป็นภาษาไทยว่า “พลังของคนหัวรั้น” ในฐานะผู้ประดิษฐ์คำว่า “Triple Bottom Line” ซึ่งประกอบด้วย การสร้างกำไร (Profit) สร้างสรรค์สังคม (People) และ สนับสนุนสิ่งแวดล้อม (Planet) มาอธิบายแนวคิดใหม่ที่เชื่อว่าธุรกิจควรนำผลตอบแทนสู่สังคมและสิ่งแวดล้อมด้วย ที่ไม่ใช่ นำส่งเพียงผลตอบแทนต่อผู้ถือหุ้นเท่านั้น กิจการเพื่อสังคมเป็นธุรกิจที่ทั้งส่งมอบประโยชน์สาธารณะ และอยู่ได้อย่างยั่งยืนในทางธุรกิจ กิจการเพื่อสังคมจำนวนไม่น้อยกำลังแข่งในตลาดเดียวกันกับธุรกิจปกติ บางรายไม่เพียงแต่แข่งได้เท่านั้น แต่ยังกำลัง

เอาชนะคู่แข่งที่ทำธุรกิจแบบเดิมอีกด้วย ความสำเร็จของกิจการเพื่อสังคมเหล่านี้ทำให้กระแสดังกล่าวได้รับความนิยมและความสนใจมากขึ้นเรื่อยๆ อย่างน่ายินดี (สฤณี อาชวานันทกุล, 2553)

การประมวลบทเรียนที่ได้จากบรรดา “คนหัวรั้น” ซึ่งส่วนใหญ่ไม่เพียงเป็นแค่ “คนหัวรั้น” เท่านั้น แต่ยังถูกตีตราว่า “บ้า” อีกด้วย ทั้งจากครอบครัว เพื่อนฝูง หรือคนนอก คนเหล่านี้คือผู้ประกอบการเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อมที่แหวกวงล้อมจากแนวคิดกระแสหลักออกมา ทว่าบทเรียนจากอดีตจนถึงปัจจุบันบอกกับเราว่า เหล่าคนหัวรั้นที่ยืนอยู่บนทัศนคติ “เราทำได้” หรือ “เราจะหาทางทำให้ได้” มักจะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมสอดคล้องกับ จอร์จ เบอร์นาร์ดชอว์ เชื่อว่า “คนมีเหตุผลปรับตัวเองให้เข้ากับ โลก ในขณะที่คนหัวรั้นถึงขั้นที่จะพยายามปรับ โลกให้เข้ากับตัวเอง ดังนั้นความก้าวหน้าทั้งหมดจึงขึ้นอยู่กับคนหัวรั้น”

ข้อสรุปของผู้ประกอบการเพื่อสังคมจำนวนมากที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการและวิธีการปัจจัยที่จะนำไปสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืนในทางธุรกิจ นำเสนอกรณีศึกษาที่สรุปเป็นรูปแบบออกมาได้สามรูปแบบด้วยกัน คือ กิจการแบบไม่แสวงกำไร โดยใช้คนจำกัด กิจการไม่แสวงกำไรลูกผสม กิจการเพื่อสังคม

สำหรับแนวคิดกระแสหลักภายใต้เศรษฐศาสตร์ทุนนิยมเสรีที่เชื่อเหมือนกับที่ มิลตัน ฟรีดแมน (Friedman, 1970) เชื่อว่า “ความรับผิดชอบต่อสังคมของธุรกิจเพียงประการเดียวคือ การทำกำไรให้มากที่สุดแก่ผู้ถือหุ้นภายใต้การเดินตามกติกาและการแข่งขันเสรี” ในขณะที่เหล่าคนหัวรั้นคิดต่างออกไป เช่นจอห์น แมคคีย์ ผู้ก่อตั้ง โฮลฟู้ดมาร์เก็ต เครือข่ายร้านขายปลีกอาหารธรรมชาติและอาหารเพื่อสุขภาพที่ใหญ่ที่สุดในโลก เสนอที่ศนะว่าเขาไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง “ผมเป็นนักธุรกิจและเป็นเสรีชนผู้เชื่อมั่นในระบบตลาดเสรี แต่ผมเชื่อว่าบริษัทที่สูงส่งควรพยายามสร้างมูลค่าให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย จากมุมมองของนักลงทุน วัตถุประสงค์ของธุรกิจคือการทำกำไรสูงสุด แต่นั่นไม่ใช่วัตถุประสงค์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ อาทิ ลูกค้า ลูกจ้าง คู่ค้า และชุมชน” รูปแบบกิจการเพื่อสังคมจากกรณีของ โฮลฟู้ดมาร์เก็ต เป็นรูปแบบที่ประสบความสำเร็จอย่างสูงกลายเป็นธุรกิจใหญ่กระแสหลักที่ปัจจุบันมีพนักงานเกือบสี่หมื่นคน และมีรายได้ปีละนับแสนล้านบาท คาดว่าจะสูงถึงกว่าสี่แสนล้านบาทในอีกสามปีข้างหน้า แต่นั่นไม่ใช่เป้าหมายสุดท้าย แมคคีย์ กล่าวว่า “ผมเชื่อว่าธุรกิจมีเป้าหมายสูงส่งกว่านั้น ธุรกิจที่ทำงานผ่านตลาดเสรีอาจจะเป็นพลังแห่งความดีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลกทุกวันนี้ ถ้าลงมือปฏิบัติดี ธุรกิจจะเพิ่มขีดความเจริญ กำจัดความยากจน

ปรับปรุงคุณภาพชีวิต เสริมสร้างสุขภาพและอายุขัยของประชากร โลกในอัตราที่สูงอย่างไม่เคยมีมาก่อน”

องค์กรที่ประสบความสำเร็จในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็น อเมซอน อีเบย์ กูเกิ้ล ไปจนถึงธนาคารกรามีน หรือ กรีนเบลท์มูฟเมนต์ เหมือนจะห่างไกลจากความหัวรั้นอยู่มาก แต่ด้วยพลังของความหัวรั้นแต่เริ่มแรกนั้นแหละที่ทำให้ผู้ประกอบการหัวรั้นกลับประสบความสำเร็จในระยะยาว โครงสร้างที่นำไปสู่ความสำเร็จของเหล่าผู้ประกอบการหัวรั้นนั้น สามารถสรุปออกมาได้ทั้งหมดเป็น 3 รูปแบบด้วยกัน โดยโครงสร้างองค์กรของกิจการเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ประสบความสำเร็จมักจะเข้าข่ายรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง (Elkington and Hartigan, 2553)

2.4.1 กิจการไม่แสวงกำไรแบบใช้ค่านัด (Elkington and Hartigan, 2553)

ความล้มเหลวของระบบตลาดในหลายๆ ปริมาณ ทำให้ยากหรือแทบเป็นไปไม่ได้เลยที่จะจัดการธุรกิจด้วยรูปแบบธุรกิจแบบแสวงกำไร พื้นที่เหล่านี้เองที่รูปแบบธุรกิจแบบ “ไม่แสวงกำไร” เป็นทางเลือกเดียวที่ใช้ได้คุณค่าสำคัญอยู่ที่ “ค่านัด” นั่นคือ การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แต่อาจจะถูกถล่มหรือทอดทิ้งคนส่วนใหญ่มักคิดว่าผู้ประกอบการเพื่อสังคมดำเนินกิจการไม่แสวงกำไรอยู่ได้โดยอาศัยทุนที่มาจากภาครัฐหรือมูลนิธิ ซึ่งตามมาด้วยข้อจำกัดหลายประการ ทว่าแม้จะมีข้อจำกัดองค์กรไม่แสวงกำไรจำนวนมากก็ก้าวไปสู่ระดับโลกได้ คนเหล่านี้สนองความต้องการที่กลไกตลาดและธุรกิจปัจจุบันมองข้าม หรือแทบมองไม่เห็น โอกาสที่จะทำกำไรได้ ทำให้ธุรกิจกระแสหลักไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควรนัก โดยเฉพาะสินค้าสาธารณะ ซึ่งผู้ประกอบการเพื่อสังคมเข้ามาอุดช่องว่างที่รัฐบาลเองก็ไม่สามารถหรือไม่ยินดีที่จะผลิตธุรกิจแสวงกำไรก็ไม่ได้รับความสนใจนัก เพราะผลตอบแทนไม่คุ้มค่ากับการลงทุน

ลักษณะของกิจการแบบรูปแบบที่หนึ่งก็คือ การนำส่งสินค้าสาธารณะสู่คนบางกลุ่มที่เปราะบางทางเศรษฐกิจที่สุด ไม่สามารถเข้าถึงหรือไม่มีกำลังซื้อสินค้าดังกล่าว กิจการประเภทนี้ทั้งตัวผู้ประกอบการและองค์กรเองเป็นแรงปฏิริยาให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยมีเป้าหมายให้ผู้ได้รับประโยชน์จากกิจการสามารถเป็นเจ้าของกิจการเอง มีพันธมิตรภายนอกช่วยเหลือสนับสนุนทั้งทางการเงินและอื่นๆ และผู้ประกอบการหรือผู้ก่อตั้งเป็นผู้นำเชิงอุดมการณ์ ตัวอย่างกิจการในรูปแบบที่หนึ่ง เช่น วิทยาลัยเท่าเปล่า ที่ก่อตั้งโดย บังเกอร์ รอย เกิดในตระกูลชนชั้นนำของอินเดีย ผ่านการศึกษาอย่างดี และเป็นตัวแทนกีฬาควอดซ์เข้าแข่งขันในระดับโลก แต่กลับทิ้งสิ่งเหล่านั้นหัน

ไปก่อตั้งวิทยาลัยเท่าเปล่า ที่อยู่บนพื้นฐานความเชื่อว่า “คนเราสามารถเป็นอะไรก็ได้โดยไม่ต้องผ่านการศึกษาระบบ” ไม่ว่าจะเป็น แพทย์ สถาปนิก วิศวกรพลังงานสงอาทิตย์ นักออกแบบ วิศวกรไอที ฯลฯ วิทยาลัยเท่าเปล่าอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นและความสามารถของชาวบ้านเป็น “คานงัด” ประยุกต์การเรียนการสอนแบบดั้งเดิมของอินเดียในการจัดการ ควบคุมและเป็นเจ้าของเทคโนโลยีที่ถูกออกแบบมาให้ตอบสนองความต้องการขั้น พื้นฐานของคนจน ช่วยให้คนเหล่านี้สามารถเรียนรู้ที่จะใช้ได้โดยไม่ต้องพึ่งพา ผู้เชี่ยวชาญที่มีใบประกาศจากภายนอก

การทำให้คนจนพึ่งพาตนเองได้ เข้าถึงสินค้าสาธารณะ ไม่ว่าจะเป็น น้ำดื่มสะอาด สาธารณสุข การศึกษา ตลอดจนการทำงาน สามสิบกว่าปีของ วิทยาลัยเท่าเปล่าเป็นข้อพิสูจน์ยืนยัน ทั้งแนวคิดที่เชื่อมั่นในศักยภาพในตนเองของชาวบ้าน และเป็นหลักฐานให้เห็นว่า กิจการไม่แสวงกำไรบนคานงัดสามารถยั่งยืนและขยายตัวได้

2.4.2 กิจการไม่แสวงกำไรถูกผสม (Elkington and Hartigan, 2553)

เป็นกิจการที่ผสมผสานกลยุทธ์แสวงหากำไรและไม่แสวงหากำไรเข้าด้วยกัน ต่างจากรูปแบบที่หนึ่งที่ยากจะนำไปสู่ผลกำไร ลักษณะสำคัญของกิจการในรูปแบบที่สองนี้เป็นหัวใจของความสำเร็จ ก็คือ การส่งมอบสินค้าหรือบริการให้กับคนที่ขาดโอกาสเข้าถึงเช่นเดียวกับรูปแบบแรก แต่อยู่ภายใต้ความคิดว่าจะสามารถทำกำไรได้ รวมทั้งนำกำไรไปต่อยอด ผู้ประกอบการหรือผู้ก่อตั้งจะพัฒนาแผนการตลาดขึ้นเพื่อให้มั่นใจว่าคนจนหรือ ผู้ด้อยโอกาสประเภทอื่นจะสามารถเข้าถึงสินค้าและบริการของกิจการได้

กิจการที่จะสามารถคืนทุนได้อย่างน้อยส่วนหนึ่งจากการขายสินค้าและบริการ และสามารถขยายตลาดใหม่ๆได้ ใช้การระดมทุนหลายรูปแบบ ทั้งเงินบริจาค ตลอดไปจนถึงเงินกู้ หรือเครื่องมือทางการเงินถึงทุนบางอย่าง และการบุกเบิกและไบเบิกทางของผู้ประกอบการในรูปแบบที่สองนี้ สุดท้ายแล้วจะมีธุรกิจกระแสหลักก้าวตามมา เพื่อผลักดันให้พวกเขาเข้าไปสู่การเป็นกิจการเพื่อสังคมในรูปแบบที่สามต่อไป กิจการในรูปแบบที่สองที่ประสบความสำเร็จ เช่น โครงการรูปิคอน ที่ให้บริการเกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัยหลากหลายสาขาที่ธุรกิจกำลังเลียนแบบกันอยู่ในปัจจุบัน หรือ ระบบรักษาตาอาราวินด์ ในอินเดีย ซึ่งกลายเป็นหนึ่งในจักษุคลินิกที่ใหญ่ที่สุดและมีผลผลิตภาพที่สุดในโลก ซึ่งรักษาตาให้ผู้ป่วยในอินเดียปีละ 2 ล้านคน แม้ว่าจำนวนคนสองในสามจะได้รับบริการฟรี แต่ก็ยังทำกำไร และนำไปขยายกิจการและพัฒนาบริการอย่างต่อเนื่องเนื่องได้

2.4.3 กิจการเพื่อสังคม (Elkington and Hartigan, 2553)

เนื่องจากทรัพยากรหรือทุนจากการบริจาคมีความบีบคั้นให้ผู้ประกอบการ เพื่อสังคมก่อตั้งกิจการของพวกเขาขึ้น ในแบบกิจการเพื่อสังคม รูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่ผู้ประกอบการเพื่อสังคมส่วนใหญ่อีกใช้ โดยเฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกา เพราะมีตลาดสำหรับสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมชัดเจน เป็นกิจการที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อแสวงกำไรตั้งแต่ต้น แต่แตกต่างจากธุรกิจกระแสหลัก ผู้ประกอบการเหล่านี้กำหนดพันธกิจของตนเองและกิจการไว้ชัดเจนว่า “ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมหรือสิ่งแวดล้อม แสวงกำไรภายใต้แนวคิดของการสร้างประโยชน์ให้ผู้มีรายได้น้อย” หานักลงทุนสนับสนุนที่สนใจทั้งผลตอบแทนทางการเงินและทางสังคม ซึ่งทำให้รูปแบบนี้มีโอกาสเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ง่ายกว่า

กิจการในรูปแบบที่สามที่คนรู้จักมากๆ อาจจะเป็นไมโครไฟแนนซ์ แต่ก็มีกิจการประเภทอื่นๆ ที่กำลังทวีจำนวนขึ้นเรื่อยๆ เช่น เซเคม ในอียิปต์ มีบริษัทในเครือที่ผลิตผลิตภัณฑ์อาหารยี่ห้อ “ไอซิส” ซึ่งคนอียิปต์รู้จักกันดี มีบริษัทผลิตยาจากสารอาหารซึ่งทำรายได้มากที่สุดให้กับเซเคม ตลอดจนบริการการเกษตรที่ป้อนวัตถุดิบให้บริษัทอื่นในเครือ และบริษัทบรรจุหีบห่อผักและผลไม้ รวมทั้งบริษัทผลิตเสื้อผ้าสำหรับเด็กและทารก เซเคม พิสูจน์ให้เห็นว่า กิจการเพื่อสังคมที่แสวงกำไร เป็นสิ่งที่ไปด้วยกันได้ดี ในขณะเดียวกัน การดำเนินกิจการแบบเซเคมนั้นก็เป็นส่วนหนึ่งของการช่วยแก้ไขปัญหาของประเทศโดยรวมด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเศรษฐกิจ สังคม ความเหลื่อมล้ำ และความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงบริการสาธารณะ

2.4.4 วิธีที่ผู้ที่ประสบความสำเร็จหาแหล่งเงินทุน (Elkington and Hartigan, 2553)

1) เข้าหานักลงทุนรุ่นบุกเบิกและมูลนิธิ จากการสำรวจพบว่า มูลนิธิมาเป็นอันดับหนึ่งของแหล่งเงินทุนสำหรับผู้ประกอบการภาคไม่แสวงกำไร และแนวโน้มในระยะหลังก็คือ “การเข้าหาเศรษฐีที่มีเงินมหาศาล” ในประเทศสหรัฐอเมริกานั้นมีแบบอย่างมาตั้งแต่ ร็อบบี้ เฟลเลอร์ และฟอร์ด ตกมาถึงคนอย่าง จอร์จ โซรอสวอร์เรนบัฟเฟตต์ และ บิล เกตส์ ในปัจจุบัน และรวมไปถึงเศรษฐีคลื่นลูกใหม่ ไม่ว่าจะเป็นผู้ก่อตั้งกูเกิลอีเบย์ เป็นต้น ซึ่งมีกฎหมายเอื้อกับวัฒนธรรมของการทดแทนคุณจากความรู้สึกผิดที่เจือปนอยู่ในประเทศร่ำรวยอื่นๆ ก็เกิดขึ้นในลักษณะคล้ายกัน

2) ตกปลาในกระเปาะหลัง เงินทุนที่มาจากครอบครัวและเพื่อนฝูง เป็นทางเลือกที่ผู้ประกอบการเพื่อสังคมจากแบบสอบถามใช้น้อยที่สุดเป็นอันดับสอง เพราะมักจะมาพร้อมกับแรง

กอดันส่วนตัวมหาศาล ทว่าวิธีนี้ก็ดีกว่าวิธีอื่นอยู่บ้างอย่างน้อยหนึ่งข้อ นั่นคือ คนที่ใช้เงินตัวเอง มักจะมีวินัยทางการเงินอย่างยิ่ง และมักจะมีพื้นเพจากครอบครัวที่มีฐานะกว่าเพื่อนร่วมชาติ

3) การระดมทุนจากสาธารณะ การระดมทุนจากสาธารณะเป็นทางเลือกอันดับสาม จากการสำรวจ ประเด็นสำคัญอยู่ที่ความเป็นอิสระขององค์กร ในประเทศสหรัฐอเมริกา มีแนวโน้ม จะใช้วิธีนี้มากกว่าประเทศอื่น และมักอาศัยคนดังเป็นแรงดึงดูดให้คนยินดีบริจาคหรือลงทุนใน กิจกรรมเพื่อสังคม

4) หาทุนสนับสนุนจากรัฐ การหาเงินและความสนับสนุนจากภาครัฐมาเป็นอันดับสี่ ซึ่งมีประโยชน์ที่ระบุได้หลายอย่าง เช่น การเข้าถึงทรัพยากรบุคคลชั้นนำทางด้านวิทยาศาสตร์ การ ประชาสัมพันธ์ รวมทั้งการเข้าถึงกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐ เป็นต้น บางโครงการก็เห็น ได้ชัดว่าสามารถขยายผลไปได้กว้างขวางขึ้นมากหลังได้รับการสนับสนุนจากรัฐ

5) หาทุนจากบริษัทร่วมลงทุนในกิจการแรกเริ่ม บริษัทร่วมลงทุนประเภทนี้ หรือ เวนเจอร์แคปิตอล ได้รับความนิยมนมาเป็นอันดับที่ห้า มากกว่าหนึ่งในสามบอกว่ามีแผนจะหาทุนจาก แหล่งเงินทุนประเภทนี้ ส่วนหนึ่งเพราะกลุ่มตัวอย่างรวมเอาผู้ประกอบการด้านเทคโนโลยีที่สะอาด เข้าไว้ด้วย บริษัทร่วมลงทุนในกิจการแรกเริ่มจะเสาะหากิจการที่มีแนวโน้มจะกำไรดีในระยะยาว ในขณะที่กิจการเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น ความมั่นคงด้านพลังงาน ก็ดูเหมือนจะเป็นกิจการที่ บริษัทพวกนี้ให้ความสนใจมาก

6) หากความช่วยเหลือที่ไม่อยู่ในรูปตัวเงิน ถึงแม้เงินทุนจะเป็นเรื่องสำคัญที่ ผู้ประกอบการเพื่อสังคมต้องหมกมุ่นอยู่กับงานที่ทำ แต่พวกเขามักพบว่าความสนับสนุนในรูปที่ ไม่ใช่ตัวเงินนั้นหาได้ง่ายกว่า ซึ่งมีตั้งแต่การบริจาคสินค้าส่วนเกิน แรงงาน (อาสาสมัคร) และบริการ ที่ไม่คิดค่าใช้จ่าย เช่น สามารถสร้างบ้านที่ครอบครัวผู้มีรายได้น้อยสามารถซื้อ ได้ไม่ใช่เพราะขาย บ้านราคาเท่าทุนและสินเชื่อไม่มีดอกเบี้ยเพียงอย่างเดียว แต่ยังเพราะแรงงานที่ใช้สร้างบ้านนั้นมา จากอาสาสมัครและผู้ที่จะเป็นเจ้าของบ้าน บางองค์กรก็นำสินค้าไปดัดแปลงเพื่อให้คนกลุ่มใหม่ได้ ใช้ หรือไม่ก็ขายต่อ

7) เงินทุนจากการสร้างรายได้ การสร้างรายได้เป็นก้าวที่จำเป็นสำหรับความยั่งยืนทาง การเงิน เพราะเป็นหนทางที่จะช่วยให้กิจการทั้งที่แสวงกำไรและไม่แสวงกำไรหลุดพ้นจากแหล่ง เงินทุน “โบราณ” ไปสู่แหล่งเงินทุนที่ทดแทนได้ แน่แน่นอนว่าการหารายได้จากสินค้าหรือบริการใน ภาคของตลาดที่ไม่ทำงานเป็นเรื่องยากเย็นกว่า แต่ก็เป็นไปได้แม้กระทั่งจากชาวบ้านในแหล่งเสื่อมโทรม เช่น ที่ Waste Concern องค์กรเพื่อจัดการกับภูเขาขยะในบังคลาเทศทำอยู่ หรือบางองค์กรก็ หารายได้จากรายได้จากผู้มีฐานะดีมากกว่า และในบางกรณีไม่คิดเงินผู้มีรายได้น้อยด้วย เช่น โปรเจ็ค อิมแพค ที่สามารถนำส่งผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพราคาถูกไปยังคนในประเทศกำลังพัฒนาหลายล้านคน

นั่นคือ วิธีขายอย่างมีกำไรให้คนมีฐานะดีกว่าแต่ก็ยังต่ำกว่าตลาด และขายถูกกว่าหรือฟรีกับคนยากจน

8) การทำแฟรนไชส์ วิธีนี้แม้ใช้กันน้อยแต่ก็ยังมีคนใช้ หากพิจารณาให้ดีจะพบว่ามีอยู่ในรูปแบบที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น World Wildlife Fund, Habitat for Humanity หรือ องค์การนิรโทษกรรมสากล มีอีกหลายบางองค์กรที่กำลังคิดจะใช้รูปแบบของแฟรนไชส์ ทว่าตัวอย่างคลาสสิกที่รู้จักกันดีโดยไม่ต้องการคำบรรยายก็คือ บอดีซ็อบ นั่นเอง หรือในอินเดีย Orb Energy พบว่า การขยายแฟรนไชส์เป็นวิธีหนึ่งในการขยายขนาดและสร้างผลสะท้อนแทนที่จะใช้วิธีระดมทุนเพิ่ม

9) สร้างพันธมิตรและผู้ร่วมทุน แหล่งเงินส่วนหนึ่งของกิจการเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อมคือ การหาพันธมิตรหรือผู้ร่วมทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อต้องการขยายขนาดของกิจการ แต่นอกจากตัวเงินแล้วผู้ประกอบการเพื่อสังคมจำนวนหนึ่งยังมองเห็นว่า การมีพันธมิตรมาร่วมกิจการนั้น เอื้อให้ทั้งสองฝ่ายสามารถใช้ทรัพย์สินของตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นความเชี่ยวชาญ หรือฐานลูกค้ามาเป็นคานงัด ตลอดจนไปจนถึงการแบ่งปันความรู้ การขยายสัมพันธ์ใหม่ ๆ และการพัฒนาการบริการลูกค้าให้ครอบคลุมกว่าเดิม รวมทั้งการได้รับความยอมรับจากรัฐบาลและหน่วยงานระหว่างประเทศ ขอบเขตทั่วโลก ธุรกิจเอกชนเองก็กำลังหาหนทางจับมือเป็นพันธมิตรกับผู้ประกอบการเพื่อสังคม แม้ว่าในฝั่งของผู้ประกอบการเพื่อสังคมจากการสำรวจมีไม่ถึงหนึ่งในสามที่มีพันธมิตรร่วมทุนอยู่แล้วหรือมีแผนจะพาพันธมิตรเข้าร่วมก็ตามปัญหาส่วนหนึ่งอยู่ตรงการเลือกสรรพันธมิตรอย่างระมัดระวัง เพื่อรักษาความบริสุทธิ์ขององค์กรเอาไว้ แต่แนวโน้มที่ชัดเจนก็คือ การจับคู่ระหว่างธุรกิจเอกชนและกิจการเพื่อสังคมเพิ่มสูงขึ้น

10) การกระจายหุ้นให้กับประชาชน ทางเลือกในการเข้าตลาดหุ้นเป็นทางเลือกอันดับท้ายสุดที่กลุ่มตัวอย่างในการสำรวจจะเลือก เพราะตลาดหุ้นปัจจุบันไม่อาจรองรับหรือปรับใช้กับผู้ประกอบการเพื่อสังคมได้ ข้อเรียกร้องของ มูฮัมหมัด ยูนูส แห่ง ธนาคารกรามีน ให้โลกมีตลาดหุ้นเพื่อสังคม หรือความพยายามผลักดันให้เกิดขึ้นผ่านโครงการ โกลบอล เอ็กซ์เชนจ์ฟอรั โซเชียล อินเวสต์เมนต์ ยังไม่เป็นผลในสภาพความเป็นจริงกิจการเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อมยังต้องการเงินทุนอีกจำนวนมาก ทว่าก็ไม่มีเงินทุนก้อนใหญ่ใดๆที่จะหามาได้โดยปราศจากการกำหนดเงื่อนไข

สิ่งที่ผู้ประกอบการเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อมแตกต่างจากผู้ประกอบการกระแสหลักอยู่ตรงทัศนคติที่ว่า “เราทำได้” หรือ “เราจะทำให้ได้” เช่นเดียวกับสองพี่น้องตระกูลไรท์ ช่างจักรยานหัวรีนที่ฝันว่าจะสร้างเครื่องบิน ในขณะที่คนอื่นๆ มองเห็นแต่อุปสรรคที่ข้ามไม่พ้น ไม่เพียงความสามารถในการมองเห็น โอกาสอันเกิดจากปัญหาเท่านั้น แต่คนเหล่านี้ยังมีทักษะในการเป็นผู้นำ ทำให้สามารถวางรากฐานของตลาดและกิจการแห่งอนาคตขึ้นมาได้ในตลาดแห่งความเหลื่อมล้ำขนาด

ใหญ่อันเป็นส่วนหนึ่งของผลพวงจากโลกาภิวัตน์ และกระบวนการสร้างความมั่งคั่งของธุรกิจ กระแสหลัก บรรดาผู้ประกอบการหัวรั้นกลับมองเห็นเป็น โอกาสของตลาดใหม่ๆ ในอนาคตหาก ผู้ประกอบการกระแสหลักอยากคว้าโอกาสเหล่านี้ก็จำเป็นต้องเรียนรู้จากผู้ประกอบการเพื่อสังคม และสิ่งแวดล้อม เพราะพวกเขาทำงานอยู่ในตลาดเหล่านี้อยู่แล้วในหลายๆ แนวทางโอกาสในตลาด แห่งความเหลื่อมล้ำขนาดใหญ่ สามารถสรุปได้ เช่น โอกาสด้าน โครงสร้างประชากร โอกาสด้านการเงิน โอกาสด้านโภชนาการ โอกาสด้านทรัพยากร โอกาสด้านสิ่งแวดล้อม โอกาสด้านสุขภาพ โอกาสด้านเพศ โอกาสด้านการศึกษา โอกาสด้านดิจิทัล และโอกาสด้านความมั่นคง เป็นต้น

มุฮัมหมัด ยูनुส แห่งธนาคารกรามีน กล่าวไว้เมื่อคราวขึ้นรับรางวัลโนเบลว่า “สำหรับผม แล้ว คนจนเหมือนกับต้นบอนไซ ถ้าคุณเพาะเมล็ดพันธุ์ที่ดีที่สุดของต้นไม้ที่สูง ที่สุดในกระถาง ดอกไม้ คุณก็จะได้ต้นที่ดูเหมือนต้นไม้ที่สูงที่สุด ผิดกันแต่ต้นนี้จะสูงเพียงไม่กี่นิ้ว เมล็ดที่คุณปลูก นั้นไม่มีอะไรบกพร่องเลย มีแต่ฐานดินเท่านั้นที่ไม่เพียงพอ คนจนเป็นคนบอนไซ ไม่มีอะไร บกพร่องในเมล็ดพันธุ์ของพวกเขา แต่สังคมไม่เคยสร้างฐานให้พวกเขาเติบโต สิ่งเดียวที่จำเป็นต่อ การช่วยให้คนจนหลุดพ้นจากบ่วงความจนคือเราต้องสร้าง สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้กับพวกเขา เมื่อใดที่คนจนสามารถปลดปล่อยพลังและความคิดสร้างสรรค์ เมื่อนั้นความยากจนจะหมดไป อย่างรวดเร็ว” (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2559)

เพื่อจะเข้าใจว่าผู้ประกอบการเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อมกำลังปลดปล่อย ผู้บริโภคบอนไซ ออกจากข้อจำกัดที่ครอบงำชีวิตของพวกเขาได้อย่างไร มีประเด็นสำคัญอยู่ 3 ประการด้วยกัน กล่าวคือ ประเด็นแรกเรื่องการเข้าถึง ประเด็นที่สอง ราคาของสินค้าและบริการ และประเด็นที่สาม เรื่องคุณภาพ

การสร้างตลาดใหม่ในพื้นที่ที่ไม่เคยมีตลาดเกิดขึ้น ได้ด้วยการจัดการให้ประชากรจำนวนมากสามารถเข้าถึงสินค้าและบริการ ที่ได้คุณภาพในราคาที่พวกเขามีกำลังซื้อ ในทางกลับกันความต้องการสินค้าและบริการหรืออุปสงค์ที่เพิ่มสูงขึ้นของพวกเขาก็จะช่วยให้ผู้ผลิตขายสินค้าและบริการในปริมาณที่มากขึ้น ซึ่งจะช่วยลดต้นทุนการผลิตเป็นวงจรต่อไปเรื่อยๆ แน่แน่นอนว่าไม่มีกิจการใดจะประสบความสำเร็จโดยปราศจากความเสี่ยงที่จริงกิจการหลายแห่งจะล้มเหลว แต่เราจะต้องหวังว่าอย่างน้อยพวกเขาก็จะล้มเหลวในทางที่น่าสนใจ เพราะกระบวนการดังกล่าวจะขยายวิถีคิดของคนรุ่นใหม่ที่เป็นนักนวัตกรรม ผู้ประกอบการ นักธุรกิจ นักลงทุน และรัฐบาล ประเด็นที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันคือ กิจการเพื่อสังคมเหล่านี้จะช่วยเพิ่มขีดความคาดหวังของผู้

ยากไร้ที่ความ ต้องการยังไม่ได้รับการตอบสนอง และดังนั้นจึงเท่ากับเป็นการช่วยพะพันผู้ตลาด แห่งอนาคตการแผ้วถางทางใหม่ และทดลองวิธีการใหม่ในการแก้ปัญหาและยอมรับความล้มเหลว ในช่วงตั้งไข่ที่ ทำให้ธุรกิจกระแสหลักไม่ยอมลงทุน แต่สุดท้ายธุรกิจกระแสหลักจะต้องเป็นฝ่ายที่ ทำงานอย่างจริงจังเพื่อทำซ้ำและ ขยายขนาดของรูปแบบที่ประสบความสำเร็จ กิจการเพื่อสังคมและ สิ่งแวดล้อมเหล่านี้ไม่ใช่ทางเลือกของกิจกรรมของภาครัฐ และเอกชน หากแต่เป็นสัญญาณชุดแรกที่ บ่งชี้การเปลี่ยนแปลงระดับพลิกฟ้าคว่ำแผ่นดินที่ จะเกิดขึ้นในไม่ช้า (Elkington and Hartigan, 2553)

การเข้าถึงลูกค้า เป็นประเด็นที่ยากลำบากสำหรับธุรกิจกระแสหลัก โดยเฉพาะในธุรกิจเกษตร กรรม ลองคิดดูว่าวาระของขบวนการสิทธิมนุษยชนได้กลายพันธุ์ไปเพียงใดในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา จากประเด็นเรื่องกรรมานและคุณภาพทางการเมือง ขยายสู่ประเด็นเรื่องสิทธิทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่กว้างกว่านั้น นักสิทธิมนุษยชนเรียกร้องดังขึ้นเรื่อยๆ ว่า ประชาชนทุกคนควรมี สิทธิเข้าถึงปัจจัยพื้นฐานอย่าง เช่น น้ำดื่มที่สะอาด พลังงานที่จ่ายได้ และยารักษาโรคเอดส์ วัณโรค และมาลาเรีย ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องดี เว้นเสียแต่ว่ารูปแบบธุรกิจของคุณจะต้องอาศัยงานวิจัยระยะยาว การลงทุนปริมาณมหาศาล และการตั้งราคาแพงตั้งแต่ครั้งแรก ทั้งหมดนี้ขึ้นอยู่กับกรรมสิทธิ์ใน ทรัพย์สินทางปัญญา แต่ก็มีกิจการเพื่อสังคมที่บุกเบิกทางไว้ให้เห็นเป็นตัวอย่าง วิธีใหม่ในการจัดการ ให้คนจนสามารถเข้าถึงยาที่จำเป็นได้ (Elkington and Hartigan, 2553)

คนส่วนใหญ่ราคาเป็นเครื่องกำหนดว่าพวกเขาจะใช้ผลิตภัณฑ์อะไรได้บ้าง แม้ว่าผลิตภัณฑ์ เหล่านั้นจะเข้าถึงได้ง่ายมากก็ตาม สุดท้ายแล้วสิ่งที่ผู้ประกอบการเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อมต้องการจะ ไปให้ถึงก็คือการทำให้ราคาของสินค้าและบริการจากซีกโลกตะวันตกลดลงร้อยละ 90 และคุณภาพ การส่งมอบมาตรฐานใหม่ในเรื่องคุณภาพและราคาที่คนจนเข้าถึงได้ ไม่ว่าผู้ประกอบการเพื่อสังคมและ สิ่งแวดล้อมจะใช้เทคโนโลยีขั้นต่ำหรือการใช้เทคโนโลยีขั้นสูงขึ้นไปเพื่อแก้ปัญหาความล้มเหลว ของตลาด ประเด็นสำคัญอย่างหนึ่งที่ต้องคำนึงถึงก็คือ “การทำเทคโนโลยีให้เป็นประชาธิปไตย” หรือ อีกนัยหนึ่งก็คือ การให้ทุกคนสามารถเข้าถึงเครื่องมือเครื่องมือใหม่ๆ ได้ อย่างเท่าเทียมกัน แต่โชค ร้ายที่ความพยายามเหล่านั้นมักจะไม่สามารถทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่ต้องการได้ อันที่จริง หนึ่งใน ประเด็นที่หลายคนพูดถึงกันมากเกี่ยวกับ ภาครัฐและหน่วยงานด้านการพัฒนา คือ การที่พวกเขาไม่ สามารถน่านวัตกรรมของผู้ประกอบการเพื่อสังคมที่ทำงานในระดับรากหญ้าไปโอนถ่ายและขยาย ขนาดในพื้นที่อื่นได้เราเชื่อว่า ความผิดพลาดอยู่ที่วิธีการ “ตัดปะ” ของสถาบันตัวกลางที่นำนวัตกรรม เหล่านั้นไปใช้มากกว่าตัวนวัตกรรมเอง และลักษณะที่ถ่ายโอนไม่ได้ องค์กรเหล่านี้ไม่พร้อมที่จะนำ

นวัตกรรมจากรากหญ้าไปทำซ้ำ ไม่ว่าจะในระดับท้องถิ่นหรือระดับโลก (Elkington and Hartigan, 2553)

ข้อมูลทีกล่าวนมาจะเห็นได้ว่า มีบทเรียนที่ควรเรียนรู้จากผู้ประกอบการเพื่อสังคม ประการแรก ผู้ประกอบการเพื่อสังคมและสิ่งแวดลอมจะต้องสร้างความชอบธรรมให้กับความคิด และวิธีการของพวกเขา การหว่านล้อมให้คนอื่นเชื่อว่าสิ่งที่ผู้ประกอบการเพื่อสังคมนำเสนอจะปฏิรูประบบที่ไร้ประสิทธิภาพและไม่เป็นธรรมนั้น จะต้องใช้พลังงานมหาศาล

บทเรียนที่สอง ซึ่งเกี่ยวโยงอย่างแยกไม่ออกจากบทเรียนแรกคือ ผู้ประกอบการเหล่านี้จะต้องหาทางเข้าถึงผู้นำทางการเมือง ธุรกิจ และความคิดผู้นำที่จะยอมรับวิธีการอย่างมีนวัตกรรมเหล่านั้น และใช้เครือข่ายของตัวเองเป็นคานงัดเพื่อกระตุ้นให้เกิดการนำไปใช้ในวงกว้าง

บทเรียนที่สาม ผู้ประกอบการเหล่านี้จะต้องหาวิธีดึงดูดเงินทุนที่เพียงพอและแหล่งทุนที่อดทนเพียงพอ สำหรับการพัฒนา ทดสอบ ปรับปรุง นำไปใช้ และขยายขนาดกิจการของพวกเขา แต่บทเรียนที่อาจเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สุดคือ ถ้าพวกเขาจะทำงานให้เต็มศักยภาพของตัวเองอย่างแท้จริง พวกเขาจะต้องหาวิธีเปลี่ยนแปลงระบบ ถ้าบรรดาผู้ประกอบการที่กล่าวถึงมาก่อนหน้านี้จะเห็นพ้องต้องกันเรื่องอะไร แล้วก็คือความเห็นที่ว่า ระบบปัจจุบันใช้การไม่ได้อีกต่อไป บางส่วนของระบบยังทำงานได้ (ในมุมมองที่ทำให้กลุ่มอภิสิทธิ์ชนหรือชนชั้นนำไปประโยชน์) (Elkington and Hartigan, 2553)

ระบบธรรมาภิบาล ระบบตลาด และระบบสังคมที่เราได้รับเป็นมรดกตกทอดจากศตวรรษที่ 20 นั้น ล้วนเป็นระบบที่ไม่เหมาะสมสำหรับศตวรรษที่ 21 ด้วยเหตุนี้ จึงไม่ควรมีใครแปลกใจที่ใครสักคนจะสงสัยหลักข้อหนึ่งของผู้ประกอบการเพื่อสังคม และผู้ประกอบการเพื่อสิ่งแวดล้อมด้วยในระดับที่น้อยกว่า คือ การที่พวกเขาเสาะหาวิธีที่จะเปลี่ยนแปลงระบบ ไปเผชิญหน้ากับความท้าทายด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และธรรมาภิบาลที่รากของปัญหาถ้าเราจะใช้กีฬาเป็นอุปมาอุปไมย คนบางคนอาจเลือกที่จะเปลี่ยนอารมณ์ของผู้เล่นในสนามหรือออกแบบสนามกีฬาเสียใหม่ แต่มีน้อยคนที่จะพยายามเปลี่ยนกฎกติกาของเกม หรือแม้แต่เปลี่ยนเกมนั้นทั้งเกม ผู้ประกอบการส่วนใหญ่มีบุคลิกแบบนักเปลี่ยนเกม (Game Changer) หลายคนพยายามมีอิทธิพลต่อนโยบายรัฐ กฎเกณฑ์ที่กำกับตลาด ระบบการศึกษา หรืออะไรก็แล้วแต่ที่พวกเขาคิดว่า จะช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ แต่ในขณะที่บางคนพยายามเปลี่ยนกฎกติกาของเกม คนอื่นกลับพยายามทำแบบนั้นเฉพาะในกรณีที่ถูกเหล่านั้น ฟุ้งชนสภาพความเป็นจริงที่ใหญ่กว่าในทางที่ทำให้พวกเขาไม่สบายใจ แรงแบนดาลใจของจอร์จ

เบอร์นาร์ดชอร์ว์ กล่าวว่า “คนมีเหตุมีผลปรับตัวเองให้เข้ากับโลกในขณะที่คนหัวรั้นดึงดันจะพยายามปรับโลกให้เข้ากับตัวเขา” (Elkington and Hartigan, 2553)

ความก้าวหน้าทั้งมวลจึงขึ้นอยู่กับคนหัวรั้นคนที่เคย “หัวรั้น” และหลายคนก็ยังถูกมองอย่างนั้นอยู่ สาเหตุหนึ่งที่คนมองว่าพวกเขาหัวรั้นคือ คนเราที่เหลือรู้สึกรู้ว่าเป็นเรื่องยากที่จะทนเห็นความแตกแยกระดับถึงรากถึง โคนที่กำลังจะเกิด ไม่ว่าจะนำมาซึ่งพัฒนาการที่ยิ่งใหญ่หรือทำให้ระบบเศรษฐกิจ สังคม หรือสิ่งแวดล้อมล่มสลายไม่ว่าผู้ประกอบการจะหัวรั้น มีวิสัยทัศน์ เป็นนักปฏิบัติ และโชคดีเพียงใดการปรับแต่งและลงมือทำโครงการที่มุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงย่อมเป็นผลจากการลองผิดลองถูก แทบไม่มีใครเลยที่ทำถูกต้องตั้งแต่แรก ผู้ประกอบการที่ฝันไกลจะต้องพร้อมที่จะถอยหลังชั่วคราว รวมทั้งถอยแบบล้มทั้งยืนหน้ากระแทกพื้นด้วย โชคร้ายที่บางสังคมทำโทษความล้มเหลวหนักกว่าสังคมอื่นๆ วัฒนธรรมแบบนี้กลัวความเสี่ยงและมีจิตวิญญาณของผู้ประกอบการน้อยกว่า ไม่ว่าความล้มเหลวจะเกิดขึ้นในบริบททางวัฒนธรรมแบบใดก็ทำให้คนสูญเสียความมั่นใจในตัวเองทั้งนั้น แต่ก็เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อความสำเร็จในอนาคต สิ่งสำคัญที่สุดคือรวบรวมพลัง ลูกขี้ขี้และออกเดินสู่เป้าหมาย (Elkington and Hartigan, 2553)

สิ่งที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนถึงความหวังที่ว่า พลังของคนหัวรั้น จะช่วยให้สรรพเสียงความคิด และความสำเร็จของผู้ประกอบการแพร่กระจายไปยังกลุ่มผู้ฟังใหม่ๆ ในวงกว้างกว่าเดิม ผู้ประกอบการเหล่านี้ล้วนมีอัจฉริยภาพที่หายาก อย่างน้อยก็ในนิยามของ อาร์เธอร์โชเพินฮาว์ (Arthur Schopenhauer) เขาบอกว่า “คนมีพรสวรรค์ก็ยิ่งถูกเป้าที่คนอื่นพลาด แต่อัจฉริยะยิ่งถูกเป้าที่คนอื่นมองไม่เห็น” ทักษะข้อนี้จะเป็นความจำเป็นมากขึ้น ขณะที่เรากำลังก้าวไปในศตวรรษที่ 21 ระหว่างที่ความท้าทายต่างๆ เพิ่มมากขึ้น สิ่งนี้ก็จะอาจเป็นเรื่องหัวรั้นที่จะมองโลกในแง่ดีเกี่ยวกับแนวโน้มของเราในระยะยาว แต่งานของนักนวัตกรรมและผู้ประกอบการที่จะกระตุ้นให้เราเก็บมาคิดอาจเป็นคดพจน์ประจำใจของพวกเขา แม้เรื่องที่จะเป็นไปได้นั้น แท้จริงแล้วก็แค่ต้องใช้เวลานานกว่าเดิมเพียงเล็กน้อยที่จะประสบผลสำเร็จได้ก็เท่านั้นเอง (Elkington and Hartigan, 2553)

2.5 การประกอบการเพื่อสังคม (Social Entrepreneurship)

การประกอบการเพื่อสังคม David Bomstein และ Susan Davis (Bomstein and Davis, 2010) เห็นว่า การประกอบการเพื่อสังคมเป็นกระบวนการซึ่งพลเมืองสร้างหรือปฏิรูปสถาบันเพื่อให้เกิดความก้าวหน้าในการแก้ไขปัญหาทางสังคม เช่น ความยากจน ความเจ็บป่วย การอ่านไม่ออก เขียน

ไม่ได้ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย สิทธิมนุษยชนถูกทำลาย และคอร์รัปชันเกิดมากขึ้น ดังนั้น เพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นกับคนส่วนใหญ่ นักวิชาการ นักปฏิบัติ และผู้ใจบุญได้พยายามให้ความหมายที่แตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นอาชีพ งานสนาม และเป็นความเคลื่อนไหว ความหมายของการประกอบการเพื่อสังคมที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางนั้นคือ นิยามไว้โดย Greg Dees ผู้ที่มักถูกเรียกขานว่าเป็น บิดาของการศึกษาเรื่องการประกอบการเพื่อสังคม (Social Entrepreneurship Education) Greg Dees ได้นำแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์ Jean-Baptiste Say และ Joseph A. Schumpeter ซึ่งเสนอว่าผู้ประกอบการพัฒนาศักยภาพในการผลิตของสังคมและเอื้อให้เกิดการทำลายที่สร้างสรรค์ ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ Greg Dees เสนอว่า ผู้ประกอบการเพื่อสังคมทำในสิ่งเดียวกันเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม มีส่วนในการสร้างสิ่งใหม่ๆ ให้ประชาชนและทรัพยากร ซึ่งทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพสังคมในการจัดการกับปัญหาได้อย่างมีนัยยะสำคัญเขาอธิบายว่า ผู้ประกอบการเพื่อสังคมนั้นจะสร้างคุณค่าสาธารณะ และทำหน้าที่ผลักดันให้เกิดโอกาสใหม่ๆ ความสร้างสรรค์และปรับตัวโดยใช้ทรัพยากรที่พวกเขาควบคุมไม่ได้ และแสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบที่แข็งแกร่งมาก (Dees, 1998)

การประกอบการเพื่อสังคมในสหรัฐอเมริกา Greg Dees จำแนกออกเป็น 2 สำนัก โดยสำนักที่หนึ่งนั้นเน้นไปที่การพัฒนาการประกอบการและอีกหนึ่งเน้นไปที่ความคิดสร้างสรรค์ หรือเป็นนวัตกรรม ในสำนักคิดการพัฒนาการประกอบการนั้นจะเน้นไปที่กลยุทธ์ขององค์กร การสร้างรายได้ และการวางแผนทางการเงิน ในฐานะที่เป็นเงื่อนไขที่ทำให้การประกอบมีผลกระทบอย่างสูง ในขณะที่สำนักคิดนวัตกรรมพยายามมองข้ามผ่านความเข้าใจที่ลึกซึ้ง นักวิชาการบางท่านก็ถือเอานิยามแบบเหมารวมหลายๆ รูปแบบลักษณะของพฤติกรรมที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง บางท่านก็นิยามเพียงแต่ว่าเป็นนักคิดนักสร้างสรรค์หัวร้อน กล้าหาญและคือที่งานของเขาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ ทั้งที่ยังไม่มีค่านิยมที่ได้รับการยอมรับร่วมกันแต่ก็เป็นประโยชน์ เพราะทำให้เกิดความเข้าใจที่หลากหลายเกี่ยวกับผู้ประกอบการที่นำมาประยุกต์ใช้ในแนวทางใหม่ โดยการทำให้เห็นว่า การประกอบการแบบใหม่ๆ สามารถเป็นช่องทางที่จะแก้ปัญหาสำคัญๆ ได้อย่างไร และได้ฉายให้เห็นวิถีใหม่ของการประกอบการและวิธีการในการวิเคราะห์ ซึ่งปลุกเร้าผู้คนที่มีความปรารถนาจะแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้ตื่นตัว (Dees, 1998)

ผู้ประกอบการเพื่อสังคมนั้นมีมานานแล้ว ที่ผ่านมาระเรียกรวมๆ เหล่านี้ว่าเป็น Visionaries, Humanitarians, Philanthropists, Reformer, Saints หรือ ผู้นำที่ยิ่งใหญ่ โดยมีจุดสนใจไปอยู่ที่ ความกล้าหาญ ความกรุณาปราณี และวิสัยทัศน์ แต่ไม่ได้ให้ความสนใจในมิติของการปฏิบัติการที่ประสบ

ความสำเร็จ ดังนั้นจึงรู้จัก St. Francis ในนามนักบุญสอนศาสนา แต่ไม่รู้ว่าเป็นผู้สอนศาสนาที่เติบโตอย่างรวดเร็วได้อย่างไร เด็กได้เรียกว่า Florence Nightingale คอยทำหน้าที่ดูแลบาดแผลของทหาร แต่ไม่ได้รู้ว่า เธอเป็นผู้สร้างโรงเรียนพยาบาลแห่งแรก และเป็นผู้ปฏิวัติวงการโรงพยาบาล ในมุมมองของ มหาตมะ คานธี เป็นสัญลักษณ์แห่งอารยะขัดขืน แต่ไม่ใช่ในนามผู้ผลักดันให้อินเดียมีการกระจายอำนาจทางการเมือง ซึ่งทำให้อินเดียประสบความสำเร็จในการปกครองตัวเอง และทุกคนรู้จัก มาร์ตินลูเธอร์คิง จูเนียร์ ผู้ประกาศว่า “ฉันมีฝัน” ที่ติดอยู่บนอาคารลินคอน แต่น้อยคนนักจะรู้จัก Asa Philip Randolph และ Bayard Rustin ที่ประพันธ์เพลงมาร์ชสู่อะริกัน และคอยจัดการให้การปราศรัยของ มาร์ติน ลูเธอร์คิง จูเนียร์ เกิดผลกระทบมากที่สุด

ผู้ที่ศึกษาประวัติศาสตร์อย่างลึกซึ้งจะเห็นถึงมือที่ซ่อนอยู่ของผู้ประกอบการเพื่อสังคมในการสร้างสรรค์สถาบันต่างๆ และการเคลื่อนไหวที่คนส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสนใจ อย่างไรก็ตาม จนกระทั่งในศตวรรษที่ 17 ซึ่งเป็นยุคสมัยที่สังคมเริ่มเร่งการปฏิรูปโครงสร้างต่างๆ อย่างกว้างขวาง ซึ่งทำให้เกิดมีผู้คนจำนวนหนึ่งที่กลายมาเป็น “ผู้ประกอบการ” การเปลี่ยนแปลงเริ่มต้นในยุโรป ซึ่งแต่เดิมการค้าขายถูกควบคุมโดยราชวงศ์ โบสถ์ ขุนนางศักดินา และองค์กรวิชาชีพ ซึ่งจำกัดการคิดค้น และผูกมัดประชาชนไว้กับที่ดินและขอบเขตทางศาสนา และไม่เพียงแต่จำกัดขอบเขตการค้าขายอย่างอิสระ แต่ประชาชนยังมีเสรีภาพเพียงเล็กน้อย หรือแรงจูงใจที่จะประกอบการของเขาเอง ซึ่ง Heilbroner (2010) อธิบายไว้ใน The Worldly Philosophers ว่าในศตวรรษที่ 17 คนทำกรรมในฝรั่งเศสจะถูกจับหากทำการทดลองเกี่ยวกับเสื้อและกางเกงของพ่อค้า และถูกส่งไปทำงานบนเรือ ถ้าดวงตกรอาจถูกแขวนคอได้โดยง่ายเพราะว่าเสื้อและกางเกงเหล่านี้ ถูกพิมพ์ไว้ว่าเป็นผ้าฝ้ายดิบสำหรับขาย การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเดิมในยุโรป การเติบโตของประชากร การกลายเป็นเมือง ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ การพัฒนาการเดินทางขนส่งและการสะสมทุน กระตุ้นให้โครงสร้างเดิมๆ ต้องลดการควบคุมสังคม และเปิดพื้นที่ให้กับกิจกรรมการค้ามากขึ้น ในช่วงยุคพุทธิปัญญา ศาสนาใหม่ และความเชื่อทางปรัชญา โดยเฉพาะการปรากฏตัวของเสรีนิยมทางการเมืองและทฤษฎีว่าด้วยสิทธิตามธรรมชาติ สิทธิที่จะมี “ชีวิต อิสระภาพและทรัพย์สิน” ในคำประกาศที่มีโด่งดังของ Lock (2010 อ้างถึงใน Bornstein and Davis, 2010) ได้ปูทางสำหรับพื้นฐานทางแนวคิดและศีลธรรมสำหรับเศรษฐกิจและประชาธิปไตยยุคสมัยใหม่ ความคิดเหล่านี้ช่วยปักหมุดเขตแดนให้เกิดภาคส่วนใหม่ของสังคม นั่นคือ ภาคเอกชน ซึ่งปัจเจกชนจะได้รับการยอมรับในรูปแบบการผลิตที่สร้างประโยชน์สำหรับการค้าขายของพวกเขา

การเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ข้างต้น ได้ทำให้เศรษฐกิจและวิทยาศาสตร์เกิดขึ้น หนังสือสำคัญอย่าง The Wealth of Nations ของ Adam Smith ถูกตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1776 ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงเดียวกับการกำเนิดของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นชาติที่มีชุดความคิดหลักของชาติเป็นแบบเสรีนิยมทางเศรษฐกิจผุดขึ้นมาและมีมากกว่าชาติใด นักประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นเหตุการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นในยุค Renaissance ท่ามกลางเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์สมัยใหม่ นั่นคือ การก่อตั้งของบริษัทจำกัดที่มีฐานะเป็นนิติบุคคล กฎหมายที่สร้างสรรค์นี้ ได้ทำให้นักลงทุนเห็นความเป็นไปได้และความน่าสนใจที่จะรวบรวมเอาทรัพย์สินมาก่อนตั้งเป็นบริษัทเพื่อสร้างความเติบโตได้อย่างไม่มีข้อจำกัดนัยยะสำคัญของแนวคิดดังกล่าว ทำให้ปัจจุบันในสหรัฐอเมริกา ร้อยละ 99.7 ของบริษัทในประเทศมีลูกจ้างน้อยกว่า 500 คนและบริษัทที่เหลือในเปอร์เซ็นต์น้อยๆ นั้น จ้างคนงานที่รับเงินเดือนเกือบครึ่งของประเทศ (Bornstein and Davis, 2010)

บริษัทเติบโตและมีพลังอำนาจมหาศาล บริษัทข้ามชาติ 300 แห่งควบคุม ความมั่งคั่ง 1 ใน 4 ของโลกไว้ ผู้จัดการในบริษัทเหล่านี้บ่อยครั้งที่ตัดสินใจโดยไม่ถือประโยชน์ระยะยาวของสาธารณะ หรือแม้แต่ผู้ถือหุ้นของตน ดังปรากฏให้เห็นเป็นวิกฤติการณ์ทางการเงินเมื่อเร็วๆ นี้ ในบางมุมมองเห็นว่าเรื่องเช่นนี้เป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ของบริษัทที่จดทะเบียนตามกฎหมาย ตัวอย่างในหนังสือชื่อ The Corporation ของศาสตราจารย์ด้านกฎหมาย Bakan (2010 อ้างถึงใน Bornstein and Davis, 2010) ซึ่งเสนอว่า ในขณะที่บริษัทกำลังเฟื่องฟูกับสถานะภาพการเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย ซึ่งมีความอิสระทางกฎหมายและสังคมที่จะคอยควบคุมให้มีพฤติกรรมที่ดีเหมือนคนทั่วไป เช่น การเอาใจใส่ต่อผู้อื่น สนใจประโยชน์สาธารณะ เขาเขียนไว้ว่า “ต่างจากมนุษย์ทั่วไป” และ “บริษัทมีความสนใจของตนเองอยู่อย่างเดียวและไม่สามารถรู้สึกห่วงใยคนอื่น ๆ ได้อย่างแท้จริง” ปัจจุบันผู้ประกอบการเพื่อสังคมหลายคนที่มีภูมิหลังในด้านกฎหมายและการเงินกำลังทำงานเพื่อเปลี่ยนแปลงกฎและ โครงสร้างแรงจูงใจ เพื่อทำให้นั้นใจว่า บริษัทจะมีความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างกว้างขวางมากขึ้น

ภาคธุรกิจซึ่งได้รับการพัฒนา มีสถาบันที่เร่งการเคลื่อนไหวของทุนในการจัดการ ฝึกอบรมด้านการจัดการและธุรกิจ การให้รางวัลธุรกิจที่มีผลประกอบการที่ดี กระจายความรู้ทางธุรกิจสู่สังคม เอื้ออำนวยการจัดตั้งธุรกิจ ในบางประเทศ มีการวางระเบียบทางการเงินและธุรกิจด้วยสถาบันและระเบียบเหล่านี้ประกอบด้วยกฎหมายต่อต้านการผูกขาดธุรกิจการค้า ตลาดหุ้น โรงเรียนสอนธุรกิจ บริษัทบัญชี คณะกรรมการกำกับดูแลการแลกเปลี่ยนและความปลอดภัย ผู้สื่อข่าวธุรกิจ และที่เพิ่งเกิดเมื่อเร็วๆ นี้ คือ ธุรกิจเงินร่วมลงทุน (Venture Capital)

2.6 ผลกระทบของการเกิดขึ้นเกี่ยวกับการประกอบการทางธุรกิจ

นักเศรษฐศาสตร์อย่าง Baumol (2004) กล่าวว่าในช่วงศตวรรษ 1700s การเพิ่มขึ้นของรายได้ต่อหัวของมนุษย์ยุโรปอยู่ที่ประมาณ 20-30 เปอร์เซ็นต์ แต่ในศตวรรษ 1800s พุ่งขึ้นสูงถึง 200-300 เปอร์เซ็นต์ ในขณะที่ศตวรรษ 1900s ประเมินอย่างต่ำๆ รายได้ต่อหัวจากเศรษฐกิจตลาดเสรีน่าจะเพิ่มขึ้นประมาณ 700 เปอร์เซ็นต์ การเกิดขึ้นของธุรกิจสมัยใหม่ได้สร้างความมั่นคงให้แก่ชนชั้นกลางจำนวนมากสร้างความสะดวกสบาย เช่น เครื่องซักผ้าแสงไฟ การเดินทางขนส่งที่รวดเร็ว ฯลฯ สร้างรูปแบบการดำเนินชีวิตใหม่ เช่น การทำงาน 40 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ การพักผ่อน และการเกษียณ และปัญหาใหม่ๆ หลายประการ รวมถึงการย้ายถิ่นของประชากรการทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิม การเอาเปรียบแรงงาน การพังทลายของสิ่งแวดล้อม และการใช้ประโยชน์จากแร่ราคาถูกลงและแหล่งพลังงาน และอีกหลายๆ สาเหตุของการพัฒนาที่ผิดที่ผิดทาง ซึ่งยังคงดำเนินต่อไปอย่างกว้างขวางทั่วโลก จากเวอร์จิเนียตะวันตกสู่คองโกและอิรัก

ความสัมพันธ์ที่คล้ายกันระหว่าง 2 รูปแบบของการประกอบการ มีความเด่นชัดในข้อเท็จจริงซึ่งหลายๆ ตัวอย่างที่คุ้นเคยของการประกอบการทางสังคมในสหรัฐอเมริกาก็คือ ต่างตอบสนองต่อปัญหาซึ่งสร้างจากความสำเร็จของธุรกิจและการเงินของนักอุตสาหกรรมเพื่อส่วนรวมและการระดมเงินค่าจ้างของแรงงาน เมื่อพิจารณาการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของกิจกรรมพลเมืองที่สร้างสรรค์ในสหรัฐอเมริการะหว่างปี ค.ศ. 1880 และ ค.ศ. 1920 เมื่อประเทศกำลังเปลี่ยนผ่านอย่างรวดเร็วจากการรวมกลุ่มขนาดเล็ก, การเกษตรแบบพึ่งตนเอง และเมืองขนาดกลาง ไปสู่สังคมบริโภคนิยมเชิงอุตสาหกรรม ผู้อพยพหลายล้านคนและชาวอเมริกาในชนบทไหลทะลักเข้าสู่เมือง ซึ่งขยายตัวเกินความสามารถในการรองรับ สถานการณ์การเคลื่อนย้ายผู้คนจำนวนมากจากชนบทสู่เมืองนี้ปรากฏไปในโลกที่กำลังพัฒนาทั่วโลก (Bornstein and Davis, 2010)

ผู้อยู่อาศัยในเมืองใหม่ เรียนรู้ว่าจะแปลงจำนวนเสียงที่ตนเองมีไปสู่พลังทางการเมืองได้อย่างไร ซึ่งทำให้พวกเขาสามารถเปลี่ยนแปลงสภาพอันน่าหดหู่ในชุมชนสลัมและในโรงงานได้ ตลอดช่วงยุค Progressive ผู้ใจบุญจำนวนมากเริ่มทดลองการบริจาคที่ใช้เหตุผล (Scientific Charity) ซึ่งมีเป้าหมายที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพที่นำไปสู่ความยากจน ไม่ใช่เพียงแค่อำนวยความสะดวกแก่คนจน และเปลี่ยนสำนึกของความรวย ในยุค Progressive นี้ยังผลิตองค์กรที่หลากหลาย ตัวอย่างเช่น หน่วยกู้ภัย สันนิบาตเมือง สโมสรไลอ้อน ชมรมลูกเสือและยุวกาชาด ธุรกิจช่วยเหลือคนด้อยโอกาส สมาคมผู้ปกครอง องค์กรส่งเสริมสิทธิพลเมืองของชาวผิวสี (NAACP) สโมสรโรตารีนานาชาติ

YMCA สหพันธ์ผู้หญิงเพื่อการเลือกตั้ง สหภาพแรงงานจำนวนมาก และ องค์กรอื่นๆ อีกนับร้อยรูปแบบ (Bornstein and Davis, 2010)

สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่น่าประหลาดที่มีการรวมกลุ่มของพลเมืองซึ่งลุกขึ้นมาจัดการกับปัญหาจนเป็นที่ยอมรับในระดับชาติ ย้อนกลับไปในปี ค.ศ. 1830 เมื่อ Tocqueville (2010 อ้างถึงใน Bornstein and Davis, 2010) เขียนว่า ชาวอเมริกันนั้นดูเหมือนมีแนวโน้มที่จะสร้างสมาคมต่างๆ ซึ่งก็ไม่ใช่ชัดเจนอีกต่อไปว่า เฉพาะสหรัฐอเมริกาเท่านั้นที่ยอมรับในสิ่งเหล่านี้ เพราะการเติบโตของการประกอบการเพื่อสังคมกลายเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นไปทั่วทั้งในบราซิล อินเดีย ไทย และแอฟริกาใต้ สิ่งที่ชัดเจน คือ ชาวอเมริกาได้รับประโยชน์จากกฎหมายและทัศนคติที่ชื่นชอบต่อการประกอบการทางสังคมอย่างสูง ในส่วนกฎหมายต่างๆ นั้นสามารถสืบย้อนตรงๆ กลับไปสู่กฎหมายการบริจาคนิคมในประเทศอังกฤษในปี ค.ศ. 1601 ซึ่งได้นิยามบทบาทของพลเมืองในการแก้ไขปัญหาสังคม รัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาก็ได้วางเงื่อนไขที่จะให้อำนาจแก่ประชาชนไม่ได้ให้อำนาจทั้งหมดแก่รัฐส่วนกลางและมลรัฐทั้งหมด ทั้งความเชื่อต่อเรื่องบทบาทของความพลเมืองที่เข้มแข็งและกฎหมายไม่แสวงหากำไรของสหรัฐฯ ก็มีความแตกต่างไปจากประเทศอื่นๆ หลายประเทศมิได้ออกกฎหมายในลักษณะเดียวกันนี้ จนกระทั่งถึงศตวรรษ 1990s ในฝรั่งเศส ช่วงเวลาที่ Tocqueville เขียนถึงอเมริกันนั้น สมาคมเอกชนที่ทำหน้าที่บริการสังคมเป็นเรื่องต้องห้ามจนกระทั่งปี ค.ศ. 1901 กิจกรรมของพลเมืองเพิ่มมากขึ้นที่อเมริกาเคยมีประสบการณ์ตรงเมื่อศตวรรษที่แล้ว ซึ่งต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่เจ็บปวดและลึกซึ้งนั้น อุปมาเช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในปัจจุบัน

แนวคิดใหม่ที่เริ่มหันมาแก้ปัญหาที่ค้างคาอยู่นี้ว่าเป็นเรื่อง “ภาคส่วนของประชาชน (Citizen Sector) ซึ่งเชื่อว่า “การเป็นผู้ประกอบการทางสังคม (Social Entrepreneurship) จะเป็นตัวนำในที่สุด เพราะการปรากฏขึ้นของสองอย่างนี้เอง จะประยุกต์ไปสู่การเปลี่ยนแปลงอันจำเป็นต่ออุปทานของสภาพแวดล้อมของโลก แยกออกจากการเปลี่ยนแปลงที่มีมาจากเบื้องบน (Top-Down) จากรูปแบบที่เคยใช้แต่การแก้ไขด้วยอำนาจรวมศูนย์ (Centralized) ซึ่งล้วนเป็นรูปแบบของการแก้ไขปัญหาแบบดั้งเดิม หากแต่การแก้ปัญหาในแนวใหม่นั้น จะมีลักษณะของการบูรณาการวิธีการของการกระจายอำนาจ และสอดคล้องประสานกันไปกับความพยายามแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ให้กว้างและไปได้ไกล จะเห็นว่า ผู้ทำการเปลี่ยนแปลงสมัยนี้จะมีลักษณะเหมือนกันอย่างหนึ่งคือ สร้างรูปแบบที่ไม่ร้อยรัดเอาศักยภาพของมนุษย์ครึ่งไว้จะใช้ความพยายามต่อผู้เพิ่มผู้คนที่มีโอกาสจะอำนวยประโยชน์ภูมิปัญญาของตนไว้กับโลก ซึ่งด้วยแนวทางดังกล่าวนี้เองจะเป็นการช่วยผู้คนได้มากขึ้น ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี (Bornstein and Davis, 2010)

ในช่วงกึ่งทศวรรษที่ผ่านมา ความรู้เรื่อง Social Entrepreneurship นั้น ได้รับการรับรู้และมีความเข้าใจกันมากขึ้น ซึ่งในยุคของโยงใยการเชื่อมโยงกันอยู่นี้ (World Wide Web) จะแยกออกให้เห็นได้ดังนี้ (Bornstein and Susan Davis, 2010)

- 1) Social Entrepreneurship 1.0 จะเป็นเรื่องของความพยายามในเรื่อง ดังต่อไปนี้
 - 1.1) กำหนดคนที่มีความคิดเชิงสร้างสรรค์ และรูปแบบในทางปฏิบัติอย่างมีระบบที่จะให้มีผลกระทบต่อสังคมส่วนใหญ่
 - 1.2) อธิบายถึงภาระหน้าที่ของคนเหล่านี้ในสังคมและส่งเสริมงานของพวกเขาให้โดดเด่นขึ้นมา
 - 1.3) พัฒนาระบบการให้ความสนับสนุนให้บรรลุเป้าหมายที่มีผลกระทบต่อสังคมอย่างสำคัญ
- 2) Social Entrepreneurship 2.0 เริ่มเปลี่ยนจากปริมณฑลขององค์กรที่โดดเด่นออกไปสู่ความรู้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งในเรื่องอันเป็นยุทธศาสตร์ทางธุรกิจ การเงิน และการจัดการ และในครั้งแรกจะเกี่ยวข้องกับการช่วยให้ Social Entrepreneurship สร้างความยั่งยืนยิ่งขึ้น ในองค์กรหรือการประกอบการเพื่อสังคมนั้นๆ มีผลกระทบสูงขึ้น เป็นหนทางใหม่ในการประยุกต์ภูมิปัญญาขึ้นมาใช้
- 3) Social Entrepreneurship 3.0 (ยุคปัจจุบัน) จะมองเลยไปยังผู้ก่อตั้งองค์กรหรือตัวปัจเจกชนไปสู่การเปลี่ยนแปลงให้เป็นศักยภาพเกิดแก่ทุกคน และผู้เข้ามาปฏิสัมพันธ์ด้วยเกิดการยอมรับว่า Social Entrepreneurship เป็นเสน่ห์ที่เราใจขึ้นมา

Social Entrepreneurship เป็นขบวนการที่ประชาชนสร้างหรือเปลี่ยนถ่าย (Transform) สถาบันไปสู่การแก้ไขปัญหาสังคมอย่างก้าวหน้า เช่น ปัญหาความยากจน ความเจ็บป่วย ความไม่รู้หนังสือ การทำลายสิ่งแวดล้อม การละเมิดสิทธิมนุษยชน และการคอร์รัปชัน เพื่อที่จะได้ช่วยผู้คนส่วนมากมีชีวิตที่ดีขึ้น นักวิชาการสำคัญซึ่งได้ฉายาว่า “บิดาแห่งการศึกษาการประกอบการเพื่อสังคม” คือ Dees (1998) ซึ่งได้รวมเอาความคิดของ Jean-Baptiste Say และ Joseph A. Schumpeter ซึ่งกล่าวว่า Social Entrepreneurship เป็นวิสาหกิจที่จะช่วยปรับปรุงความสามารถในการผลิตของสังคม และอำนวยให้เกิด “การทำลายอย่างสร้างสรรค์ (Creative Destruction) ที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ซึ่ง Dees กล่าวว่า Social Entrepreneurship ก็เป็นลักษณะเดียวกันที่ทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง คือ ช่วยสร้างให้เกิดการผสมผสานรวมกันขึ้นมาใหม่ของประชาชนกับทรัพยากร อันมีผลทำให้สังคมมีความสามารถในการปรับแก้ตัวเองให้ดีขึ้น อันที่จะเป็นการแก้ปัญหาต่อไปและ Dees (1998) ยังอธิบายว่า Social Entrepreneurship ช่วยสร้างคุณค่าสาธารณะก่อให้เกิดโอกาสใหม่ๆ เป็นนวัตกรรมและประยุกต์ใช้ได้ ทำกันไปเรื่อยๆ ยกระดับทรัพยากรที่

ควบคุมไม่ได้ และ Social Entrepreneurship แสดงให้เห็นถึงสำนักแห่งความรับผิดชอบอย่างสูงออกมา (Exhibit A Strong Sense Of Accountability)

นิยามดังกล่าวข้างต้น ได้เกิดการไหวตัวขึ้นในหลายวงการ โดยเฉพาะในกลุ่มชนชั้นที่ด้อยสิทธิและถูกกดขี่ โดยเฉพาะก็คือสตรีที่ต้องเผชิญกับการถูกสังคมนิยมเลือกปฏิบัติอยู่เสมอๆ แม้ปทัสถานทางสังคม (Social Norms) จะเปิดกว้างและมีวิวัฒนาการที่ดีขึ้น ในกลุ่มชนชั้นด้อยสิทธิ และถูกเลือกปฏิบัติเหล่านี้ กลับจะเห็นว่าพลังแห่งการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง คือ ขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มสตรีที่เกิดขึ้นในสังคมต่างๆ กลุ่มนี้เองสร้างแรงบันดาลใจ และขยายขอบเขตในสิ่งที่สตรีสามารถทำได้ออกไปอย่างกว้างขวางเริ่มแต่ทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา จนเมื่อเข้าสู่ยุคอินเทอร์เน็ตนี้เองที่แนวคิดและขบวนการเช่นนี้ก็กระจายอย่างไร้พรมแดนไปทั่วจนถึงปัจจุบัน (Bornstein and Davis, 2010)

ประเทศบังคลาเทศมีสองตัวอย่างโครงการที่ถูกหยิบยกมาอธิบายแนวคิด Social Entrepreneurship นี้คือ โครงการ Grameen Bank หรือธนาคารหมู่บ้านที่ในภาษาไทยหมายถึงธนาคารคนจนนั่นเอง โครงการนี้นำโดย มุฮัมหมัด ยูनुส (Muhammad Yunus) และในอีกโครงการหนึ่งคือ โครงการ Bangladesh Rural Advancement Committee (BRAC) โดยมี (Fazle H. Abed) เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งทั้งสองโครงการนี้ตั้งขึ้นในท่ามกลางความยากจนเรื้อรังแค้นของบังคลาเทศ ภายหลังแยกตัวเป็นอิสระออกมาจากปากีสถานในปี 1971 สภาพของบังคลาเทศขณะนั้น ช่วยตัวเองไม่ได้เลย ต้องขึ้นอยู่กับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ ซึ่งก็ทำได้ไม่ทั่วถึง และต้องบริหารจัดการโดยชาวต่างประเทศให้จนเห็นว่า เกิดความไร้ไหวหลายมาก ทำให้บังคลาเทศตกอยู่ในสภาพตกต่ำอำแย่ และผู้คนก็เต็มไปด้วยคนยากจนมากมาย (Bornstein and Davis, 2010)

BRAC ก่อตั้งขึ้นโดยสมมติฐานที่ว่า คนบังคลาเทศมีศักยภาพมีความสามารถในตัวเอง BRAC ต้องการแสวงหาและสร้างความสามารถให้คนบังคลาเทศสามารถพึ่งพาตัวเองได้ในประเทศของตน จุดเน้นของโครงการนี้อยู่ที่การสร้างศักดิ์ศรีความภาคภูมิใจ (Dignity) มากกว่าจะเน้นสภาพความยากจน สร้างความเอื้ออารีย์ต่อกัน ให้กันและกันด้วยความเคารพนับถือต่อกัน จุดเน้นสำคัญของทำงานโครงการจึงอยู่ที่สมรรถภาพและผลของการทำงาน

เช่นเดียวกับโครงการ Grameen Bank ซึ่งมีจุดเน้นเช่นกันอยู่ที่ การสร้างเพาะบ่มวัฒนธรรมแห่งความภูมิใจ และแนวคิดในทางบวกขึ้นมาทั้งสองแผ่กระจายไปทั่วประเทศ และมีสมาชิกหลาย

ล้านคนเข้าร่วมด้วยจัดเป็นความสำเร็จในการแก้ปัญหาความยากจน ที่ใช้วิธีการแก้ไขปัญหามาจากเบื้องล่างทดลองผิดทดลองถูก และเน้นจุดสำคัญอยู่ที่ผลที่จะได้ออกมา

แนวความคิดเช่นนี้มีอยู่ในอินเดียในช่วงเวลาไม่เท่ากันนัก เกิดจากอิทธิพลทางความคิดของคานธีวิไลภา ภาเว ที่นำมาสู่แนวคิด Social Entrepreneurship ต่อมาหลายองค์กรและโครงการลักษณะ Social Entrepreneurship เกิดตามมาในอินเดีย และเริ่มกระจายไปยังประเทศต่างด้วย เห็นได้ว่านับแต่ทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา โครงการโด่งดังโครงการหนึ่งในนิวยอร์กคือ โครงการ Echoing Green Foundation ก็กำเนิดเกิดขึ้นในแนวคิดของ Social Entrepreneurship เช่นกัน แท้จริงแล้ว จะพบว่า แนวคิดเรื่อง Social Entrepreneurship นี้มีจุดเริ่มต้นในช่วงทศวรรษที่ 1980 คำเรียก Social Entrepreneurship เพิ่งเริ่มใช้กันในช่วงนี้ แม้ว่า Yunus กับ Abed ใช้ในงานโครงการของเขามาก่อนหน้านี้แล้ว ก็มีลักษณะประสบความสำเร็จในทางธุรกิจมากกว่าการทำงานแบบโครงการทางสังคม ผู้คนที่รับรู้งานของทั้งสองท่านก็ยังไม่นึกคิดและกล่าวขานถึงงานของเขาว่าเป็น “Social Entrepreneur” นำมาใช้เรียกกันมากขึ้น ในช่วงทศวรรษที่ 30 จากนั้นแนวคิดเรื่อง Social Entrepreneurship จึงพัฒนาขึ้นอย่างเข้มแข็งที่ผู้ริเริ่ม เช่น Bill Draton ที่ขยายงานและโครงการในอินเดียและบราซิล ด้วยแนวความคิดที่เห็นความจำเป็นของการสร้างตัวเชื่อมระหว่างภาคสังคม กับโลกของการทำธุรกิจให้ไปด้วยกัน

ผู้ริเริ่มแนวคิดเหล่านี้ เช่น Martin and Osberg (2007) ให้ทัศนะว่า บทบาทของ Social Entrepreneurship คือ การขับเคลื่อนสังคมจาก “ความเฉยเมยอยู่กับสัดส่วนอันไม่ยุติธรรม” ไปสู่ “ส่วนที่ควรได้อย่างยั่งยืนใหม่ๆ” ขึ้นมา ซึ่งมีจะเป็นลักษณะที่ปลดปล่อยศักยภาพให้ได้แสดงออก และจัดความทุกข์ยากขนานใหญ่ให้หมดไป Social Entrepreneurship ทำงานเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่า แนวคิดอันมีเหตุผลและสาระนั้นยังร่าเริง และเปลี่ยนแนวคิด และพฤติกรรมของผู้คนในสังคมให้ ซึ่งที่จะปฏิรูปได้ก็โดยต้องมีระบบของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมักจะยากลำบากอย่างมาก เพราะระบบของการเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องก้าวข้ามความเฉื่อยเฉย อุปนิสัยความคับแคบ และความหลงผิด ในขณะที่จะพบกับการต่อต้านอย่างรุนแรงจากผู้มีผลประโยชน์ทับซ้อน Social Entrepreneurship จะต้องใคร่ครวญให้ดีว่าจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร

ความแตกต่างอย่างสำคัญของ Social Entrepreneurship กับธุรกิจทั่วไปอยู่ที่เป้าประสงค์ของธุรกิจที่ต้องทำให้เกิดผลมากที่สุด สำหรับ Social Entrepreneurship แล้วแน่นอนว่า ทำ्यที่สุดก็ยังมีเป้าหมายขยายผลสูงสุดอยู่นั่นเอง ผลสูงสุดที่ว่านี้คือ รูปแบบบางอย่างที่บังเกิดผลกระทบต่อสังคม

โดยปกติแล้วก็จะเป็นการคำนึงถึงสิ่งอันเป็นความต้องการเร่งด่วน และไม่ได้รับการจัดการ เพราะถูกละเลยมองข้ามไปจากความใส่ใจของสถาบันต่างๆ ข้อที่ควรคำนึงถึงอีกอย่างก็คือ Social Entrepreneurship นั้นอธิบายถึงกระบวนการ (Process) ในการจัดการแก้ปัญหา ข้อแตกต่างกับกระบวนการจัดการแก้ปัญหาของรัฐบาล ก็คือ Social Entrepreneurship เป็นกระบวนการจัดการแก้ปัญหาจากเบื้องล่างขึ้นมา (Bottom-Up) ในขณะที่ของรัฐบาลจะมีลักษณะจากเบื้องบนลงสู่เบื้องล่าง (Top-Down) โดยทั่วไปเราจะเห็นผู้ริเริ่ม Social Entrepreneurship มักจะเป็นปัจเจกชนที่มองเห็นปัญหา อยากแก้ปัญหา ปัจเจกชนดังกล่าวมีลักษณะที่เป็นผู้นำที่มีปัญญามืออยู่ในตัว ทำให้การริเริ่มนั้นมีความเป็นไปได้ในลักษณะของการสร้างกระบวนการของ Social Entrepreneurship ขึ้นมา

ลักษณะของ Social Entrepreneurship แตกต่างจากลัทธิจัดตั้งกิจกรรม (Activism) อีกในข้อที่ว่า โดยทั่วไปแล้ว นักกิจกรรมจะแสวงหาการเปลี่ยนแปลงให้หลุดพ้นจากอิทธิพลครอบงำจากการตัดสินใจให้ได้มาของสถาบันที่เหนือกว่า โดยนักกิจกรรมจะปรับเปลี่ยนทัศนคติของสังคม ในขณะที่ Social Entrepreneurship จะพยายามแสวงหาทางเลือกที่กว้างขวางกว่า รวมถึงสร้างสถาบันขึ้นมาดำเนินการแก้ไขปัญหาโดยตรงด้วยตนเอง ลักษณะของ Social Entrepreneurship เหล่านี้ จะมีอยู่มากในระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย เพราะจะเห็นกระบวนการทำงานที่สร้างและส่งเสริมพลังของประชาชนให้เข้มแข็งขึ้น กิจกรรม Social Entrepreneurship ลักษณะดังกล่าวนี้เท่ากับเป็นการเพิ่มเติมต่อกิจกรรมที่รัฐบาลยังไม่ได้ทำ หรือยังทำไม่ทั่วถึง ตัวอย่างเช่น ศูนย์ดูแลเด็กเล็กในท้องที่ห่างไกลที่รัฐบาลทำไปไม่ถึง กิจกรรม Social Entrepreneurship ในพื้นที่เหล่านั้น อาจเกิดขึ้นทดแทนการทำงานของรัฐบาลได้ เป็นงานเสริมต่องานของรัฐบาลแก้ไขปัญหาเด็กเล็กของชุมชน และมีผลต่อชุมชนนั้นที่ Social Entrepreneurship ดำเนินการแก้ปัญหาให้ เป็นต้น

2.7 การประกอบการเพื่อสังคมและบรรทัดฐานใหม่

พัฒนาการของ Social Entrepreneurship ซึ่ง Jason Haber (Haber, 2016) กล่าวว่า เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกาเป็นส่วนใหญ่ และชี้จุดเน้นสำคัญของ Social Entrepreneurship ว่าเป็นการประยุกต์เอาหลักการทางธุรกิจ และเครื่องมือทางธุรกิจมาประกอบการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งต้องแยกให้ออกระหว่างการแสวงหากำไรกับการสร้างบุญกุศลแก่สังคม ผู้ประกอบการเพื่อสังคม (Social Entrepreneur) นั่นคือ หน่วยงานแห่งการเปลี่ยนแปลง (Agent Of Change) ซึ่งคอยแก้ปัญหาที่เผชิญอยู่ในสังคม (Social Entrepreneurship One Agents Of Change The Reason For Existing Is To Tackle

Problems Confronting Society) เพราะฉะนั้นจึงจัดเป็นกลไกที่เป็นเรื่องของภาคเอกชนแก้ปัญหา สาธารณะในปัญหาที่ภาคเอกชนนั่นเอง ยังไม่ได้รับการแก้ไขตนเอง ผู้ประกอบการเพื่อสังคม จะไม่ใช่เป็นแต่ให้ปลาหรือสอนให้ตกปลาเป็นเพียงเท่านั้น เขายังหยุดไม่ได้เลยจนกว่าจะก้าวไปถึงขั้น ปฏิวัติอุตสาหกรรมประมงนั้นเลยทีเดียว (Haber, 2016) สอดคล้องกับแนวคิดของ มุฮัมหมัด ยูนุส (Muhammed Yunus) ที่นำไปทำโครงการ Grameen Bank ในบังกลาเทศ ซึ่งใช้เป็นวิธีการทางกิจการ เพื่อสังคมที่นำเอาผลกำไรหมุนเวียนกลับมาลงทุนเพื่อยกระดับชีวิตผู้คนให้พ้นจากความยากจน

กล่าวโดยภาพรวมหัวใจสำคัญของ Social Entrepreneurship ก็คือ การทำธุรกิจนั้นมีความสำคัญต่อความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยจุดที่ชี้ให้เห็นนี้ ซึ่งการลงทุนที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมที่มีลักษณะเห็นได้ 3 ประการด้วยกัน คือ

- 1) ความมุ่งมั่น (Intent) ที่ต้องการให้การลงทุนนั้นก่อผลกระทบในทางที่ดีแก่สังคม
- 2) ผลตอบแทนจากการลงทุน (The Return on Investment) จะต้องให้เกิดการหมุนเวียนทุน และกำไรกลับมาลงทุนได้อย่างต่อเนื่อง โดยไม่ต้องรอและพึ่งพาแต่เงินทุนรับบริจาคเท่านั้น
- 3) ผลกระทบที่เกิดขึ้น ไม่ใช่ผลลัพธ์ได้จากการลงทุนคุ้มกับทุนที่ลงไปแค่ไหนแต่ต้องเป็นผลที่อาจจัดไม่ได้จากการลงทุนไปให้มีผลต่อสังคม

จุดมุ่งหมายของ Social Entrepreneurship ข้างต้น ทำให้เห็นคุณลักษณะของผู้ประกอบการ Social Entrepreneurship นี้ว่า

- 1) จะต้องเป็นผู้มีความมุ่งมั่นที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดการแก้ปัญหาให้หมดไป (The idea must be a knockout)
- 2) ต้องเป็นผู้มีความคิดริเริ่ม (Creativity) มุ่งมองในทางบวกต่ออนาคตที่จะมาถึง
- 3) ต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติที่มีแรงจูงใจมีไฟอยู่ในตัว (A fire in the belly desire)
- 4) ต้องเป็นผู้มีความคิดคำนึงถึงผลกระทบที่สังคมจะได้รับ

หลักการและด้วยคุณสมบัติของผู้ประกอบการเพื่อสังคมดังที่กล่าวข้างต้น Jason Haber ให้หลักการและขั้นตอนในการเริ่มต้นดำเนินการงานด้าน Social Enterprises ดังนี้

- 1) ให้นิยามสิ่งที่เป็นปัญหา (Define the Problem) ว่าอะไรคือปัญหาของสังคมที่ต้องการจะแก้ไข ต้องรู้สาเหตุของปัญหา ไม่ใช่รู้แค่อาการต่อการของปัญหา และพยายามหาทางเลือกต่างๆ ของการแก้ปัญหาต่างๆ
- 2) ให้นิยามข้อแก้ไขสิ่งที่เป็นปัญหา (Define the solution) จะหาทางปรับเปลี่ยนการแก้ปัญหาอย่างยั้งอย่างไรในอันที่จะขจัดปัญหาให้หมดไป และสร้างความหวังใหม่ขึ้นมา

3) ค่อยๆ ทำไปอย่ารีบร้อน (Hireslow, Fire Quick) ผู้มีพลวัตต่อการเปลี่ยนแปลงต้องไม่ทำอะไรอย่างรวดเร็วรวบรัด ค่อยๆ ทำร่วมกันไปกับผู้มีจิตอาสา เพราะ Social Enterprise เป็นงานที่จะต้องตัดสินใจร่วมกัน ตั้งแต่ยังเป็นแนวคิดในแผนกระดาษ จนถึงจุดเริ่มต้นทำงาน ไม่มีกฎเกณฑ์เด็ดขาดอย่างใดอย่างหนึ่งสำเร็จรูป การเริ่มต้นยังต้องดูเรื่องจะทำรายได้ที่จะเกิดและเงินทุนที่ต้องใช้ดำเนินการ

4) วัดผล วัดผล วัดผล (Measure, Measure, Measure) ต้องเก็บข้อมูลมาประเมินผลการทำงาน วัดความสำเร็จ และความล้มเหลว ต้องมีการวัดผลกระทบต่อสังคมที่เกิดขึ้น ผลกระทบต่อปัญหาและข้อแก้ไขผลสำเร็จ หรือความล้มเหลวอยู่ที่การวัดผลทั้งทางบวกและทางลบนี้เอง

5) กำหนดขนาด (Scale) เรื่องขนาดของโครงการนี้ จะบอกได้ถึงความแตกต่างสำหรับวิสาหกิจชุมชนที่จะประสบสำเร็งนั้น ความแตกต่างที่เกิดจากผลของงานที่ทำขึ้นต้องให้มีผลเป็นทวีคูณ (Multiplier Effect) ต้องให้หยั่งรากลึกและเติบโตเป็นประโยชน์ต่อเนื่องทั้งสังคมชุมชน การกำหนดขนาดคุณเป็นเรื่องยาก แต่หากขาดการขนาด กำหนดปัญหาจะทำให้การดำเนินงานยากลำบากขึ้นได้

สรุปว่า การประกอบการเพื่อสังคมเป็นองค์กรธุรกิจที่มุ่งแสวงหากำไร แต่กำไรนั้นอยู่บนพื้นฐานและมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาสังคมในแง่มุมต่างๆ อย่างยั่งยืน ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา สิ่งแวดล้อม สาธารณสุข การมีส่วนร่วมของชุมชน สะท้อนให้เห็นภาพรวมของการเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม แต่หากจะมองลึกลงไป ในรายละเอียด กิจกรรมเพื่อสังคมนั้นมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนมาก เช่น สร้างงานเพื่อชุมชน ฝึกฝนทักษะของชุมชน จัดหาบริการต่างๆ ให้แก่ชุมชนยกระดับการศึกษาของผู้ด้อยโอกาส ฝึกฝนอาชีพเพื่อคนพิการ คุ้มครองสิ่งแวดล้อมและสิทธิสัตว์ลดสถานะโลกร้อน ฯลฯ อีกทั้งยังไม่มีกิจกรรมทางการค้า ซึ่งจะทำให้ผลประโยชน์กระจายกันไปอย่างทั่วถึงทั้งในกลุ่มผู้บริโภค บริษัท และชุมชน อันหมายความว่า "กำไร" จะถูกแบ่งสรรกลับคืนเพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่สังคมโดยรวม

การประกอบการเพื่อสังคมเป็นองค์กรที่มุ่งแสวงหาผลกำไร แต่กำไรที่ว่าเป็นกำไรที่วัดกันจากหลายดัชนี เช่น เม็ดเงิน คุณภาพชีวิต ระบบหรือโครงสร้างสังคมที่ดีขึ้น ฯลฯ อีกทั้งยังเป็นกำไรที่ไม่ใช่เฉพาะผู้ถือหุ้นหรือเจ้าของคนใดคนหนึ่งได้ประโยชน์แต่เพียงฝ่ายเดียว หากแต่เป็นกำไรของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ทั้งหมด ซึ่งได้แก่ ผู้บริโภค บริษัท คนงาน ชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยหัวใจสำคัญคือ เมื่อการดำเนินธุรกิจมีกำไรได้ บริษัทและชุมชนก็จะสามารถพึ่งพาตนเองได้ ไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากรัฐบาลหรือหวังพึ่งแต่เงินบริจาคเพียงอย่างเดียว ทำให้ความ

เป็นอยู่ของผู้ด้อยโอกาสในชุมชนได้รับการยกระดับหรือเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ในระยะยาว "การประกอบกิจการเพื่อสังคมที่มีประสิทธิภาพ" จะผลักดันให้เกิดนโยบายหรือกฎหมายที่เอื้อต่อสิทธิและความเป็นธรรม ลดระดับความเหลื่อมล้ำในสังคม อีกทั้งกิจกรรมทั้งหมดในกระบวนการผลิตซื้อขายสินค้า ยังเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ การออกแบบ การหาวัตถุดิบ ลงมือผลิต นำออกขาย ฯลฯ ที่เป็นรูปธรรมเชิงสร้างสรรค์ด้วย มิใช่เป็นเพียงการเรียกร้อง คัดค้าน หรือการนำเสนอแนวคิดที่ต้องรอการลงมือปฏิบัติจากฝ่ายใดไม่รู้

2.8 ความเป็นกิจการเพื่อสังคมในบริบทที่ต่างกัน

ในทวีปยุโรป “กิจการเพื่อสังคม” กำลังมีอนาคตที่น่าจับตามองล่าสุดในประเทศอิตาลี กิจการเพื่อสังคมหรือที่เรียกกันว่า “Other Economy” ประกอบไปด้วยการทำเกษตรอินทรีย์ (Organic Farming) การค้าบนพื้นฐานความยุติธรรม (Fair Trade) ธุรกิจเพื่อการกุศล (Charity Projects) ซึ่งสามารถทำรายได้เป็นเม็ดเงินสูงถึง 60,000 ล้านยูโร (ราว 3 ล้านล้านบาท) คิดเป็นร้อยละ 4 ของจีดีพีทั้งหมด ทั้งนี้ภาคธุรกิจดังกล่าวมีแนวโน้มว่าจะขยายตัวเพิ่มขึ้นอีก โดยจากการศึกษาของมหาวิทยาลัย John Hopkins พบว่ากิจการเพื่อสังคมมีแนวโน้มการจ้างงานที่เติบโตกว่าในธุรกิจทั่วไปถึง 3 เท่า (กิจการเพื่อสังคมในสก็อตแลนด์, 2557)

ในประเทศอังกฤษ กิจการเพื่อสังคมถูกจัดอยู่ใน “Third Sector” (โดยมีภาครัฐเป็น First Sector และภาคธุรกิจเอกชนทั่วไปเป็น Second Sector) และยังถือว่าเป็น “Social Economy” ซึ่งนัยหนึ่งก็คือ “ระบบเศรษฐกิจทางเลือก” ที่อยู่นอกเหนือจาก 2 แนวทางหลัก คือ ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม (Capitalism) และระบบเศรษฐกิจที่กำกับและควบคุมโดยรัฐ (Communism) ทั้งนี้ กิจการเพื่อสังคมในอังกฤษจะครอบคลุมธุรกิจต่างๆ ของชุมชน เช่น เครดิตยูเนียน บริษัทค้าขายขององค์กรการกุศล สหกรณ์ เงินกองทุนเพื่อการพัฒนา บริษัทเอกชนที่มุ่งกำไรแต่จัดสรรกำไรเพื่อการกุศล ฯลฯ ซึ่งรัฐบาลได้ให้การสนับสนุนด้วยการให้เงินลงทุนแบบกองทุนสวัสดิการ (Trusts and Foundations) รวม 9,000 ล้านปอนด์ (ราว 495,000 ล้านบาท) และยังมีเงินในกองทุนประเภทอื่นๆ อีก 80,000 ล้านปอนด์ (4.4 ล้านล้านบาท) ตลอดจนได้มีการจัดตั้ง Social Enterprise Unit ขึ้นในกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมในปี ค.ศ. 2002 ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นส่วนหนึ่งของ Office of the Third Sector ในปี ค.ศ. 2006 เพื่อประสานและดูแลกิจการเพื่อสังคมและองค์กรที่ไม่แสวงผลกำไรโดยเฉพาะ (กิจการเพื่อสังคมในสก็อตแลนด์, 2557)

การจัดตั้งนิติบุคคลรูปแบบใหม่ภายใต้ชื่อ Community Interest Company (CIC) ซึ่งตั้งขึ้นมาเป็นการเฉพาะเพื่อผลประโยชน์ของชุมชนมากกว่าเพื่อของเจ้าของ โดยกฎหมายบังคับให้คืนผลกำไรร้อยละ 35 ของกำไรทั้งหมดแก่ชุมชน ขณะที่ให้บุคคลอื่นได้เพียงร้อยละ 4 และยังบังคับมิให้มีการโอนย้ายกำไรและทุนที่บริษัทสะสมได้ออกจากบริษัทด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์อย่างแท้จริง ในอนาคตอันใกล้รัฐบาลอังกฤษยังมีแผนการจัดตั้ง “ตลาดหลักทรัพย์เพื่อสังคม” ในกรุงลอนดอนอีกด้วย ไซว่าเมื่อพูดถึง “กิจการเพื่อสังคม” แล้ว เราจะต้องนึกถึงแต่ “ภาพเดิมๆ” ของร้านค้าที่ขายของเพื่อการกุศลแต่เพียงอย่างเดียวเสียเมื่อไหร่ เพราะแท้ที่จริงแล้ว สินค้าแบรนด์เนมคุณภาพสูงดีไซน์งามที่หลายๆ ท่านใช้อยู่เป็นประจำ ก็เข้าข่ายเป็นธุรกิจและผู้ประกอบการเพื่อสังคมกับเขาด้วย อาทิ Body Shop ที่คัดสรรวัตถุดิบจากธรรมชาติ และไม่ทดสอบกับสัตว์ มีการซื้อวัตถุดิบด้วยระบบ Fair Trade ก็ทำให้ Body Shop กลายเป็นตัวอย่างของผู้ประกอบการเพื่อสังคมรายแรกๆ ของโลก หรือนักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบล Muhammad Yunus ผู้ริเริ่ม Microcredit ในประเทศบังกลาเทศ ก็ถือเป็นผู้ประกอบการสังคมตัวพ่ออีกราย โดย Yunus ได้ปล่อยเงินกู้เพื่อให้คนที่ยากจนเกินกว่าจะกู้เงินจากธนาคาร ได้มีเงินทุนในการเริ่มต้นทำธุรกิจ โครงการดังกล่าวของเขาได้ช่วยสร้างฐานะให้กับชาวบังกลาเทศเป็นจำนวนมาก และทำให้ Yunus ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพในปี ค.ศ. 2006 ในฐานะที่ “ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมจากระดับรากหญ้า” (กิจการเพื่อสังคมในสังคอรป, 2557)

นอกจากนี้ยังมีดาราสอลลิวิู้ดรุ่นใหญ่อย่าง Robert Redford ผู้ก่อตั้ง Sundance Institute ซึ่งเป็นสถาบันที่สนับสนุนให้ผู้สร้างภาพยนตร์ได้สร้างงานตามจินตนาการของตนมากกว่าตามโจทย์ของนายทุน หรืออย่าง Hale (2000 อ้างถึงใน ชัชพรพล เพ็ญ โจน, 2553) ผู้ก่อตั้ง The Institute of One World Health ที่ผลิตยาเพื่อรักษาผู้ป่วยในประเทศกำลังพัฒนา สำหรับในประเทศไทย “ร้านคอยตุ่ง” อันเป็นผลผลิตของโครงการแม่ฟ้าหลวง และ “ร้านภูฟ้า” ที่เป็นโครงการส่งเสริมอาชีพตามพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ก็เป็นอีกสองตัวอย่างของกิจการเพื่อสังคม ที่ได้สร้าง “วงจรการตลาดที่มีประสิทธิภาพ” ขึ้นระหว่างสังคมผู้ผลิตกับสังคมผู้บริโภค โดยทั้งสองธุรกิจส่งเสริมให้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภายในท้องถิ่น และสร้างอาชีพให้แก่ผู้อยู่อาศัยในถิ่นทุรกันดาร หรือในระดับที่เล็กลงมาน้อยก็มีเว็บ eBannok.com ซึ่งเป็นโครงการส่งเสริมอาชีพชาวไทยภูเขาให้ได้ใช้ฝีมือในการสร้างสรรค์งานหัตถกรรมอย่างเต็มที่ นับเป็นการช่วยแก้ไขปัญหาการอพยพเข้ามาใช้แรงงานในกรุงเทพฯ ของชาวชนบท อีกทั้งยังเป็นการถ่ายทอดทักษะงานฝีมือจากรุ่นสู่รุ่นอีกด้วย

แนวคิดของ Friedman (2005 อ้างถึงใน ชัชรพล เพ็ญ โฉม, 2553) กล่าวถึงโลกในยุคใหม่ที่เรียกว่า “โลกาภิวัตน์ยุค 3.0” ว่าเป็นยุคที่โลกต้องตอบสนองต่อความต้องการของแต่ละบุคคล โดยที่ความมั่งคั่งไม่ได้จำกัดความหมายอยู่เพียงแค่ความร่ำรวยเงินทองอีกต่อไป แต่อาจหมายถึงการได้อยู่ในสังคมที่ดีก็ได้” คำกล่าวนี้คงพอจะมีหลักฐานให้เห็นบ้างแล้วจากพฤติกรรมของผู้บริโภคและนักลงทุนในปัจจุบัน ที่นอกจากประเด็นด้านคุณภาพและความพึงพอใจส่วนตัว “ความรับผิดชอบต่อสังคม” ก็ได้เริ่มถูกนำมาใช้เป็นมาตรวัดในการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าหรือร่วมลงทุนกับบริษัทใดๆ อีกด้วย

2.9 ภาคส่วนที่สาม (Third Sector)

ภาคส่วนที่สาม หรือ ภาคอาสาสมัครและชุมชน” ในภาษาอังกฤษที่เรียกว่า “Third Sector” หมายถึง ภาคส่วนที่สามของกลุ่มต่างๆ ในสังคม ที่ไม่ใช่ภาคส่วนที่หนึ่งคือ “รัฐ” (Public Sector) และไม่ใช่ภาคส่วนที่สองคือ “ธุรกิจ” (Private Sector) โดยภาคส่วนที่สาม เป็นกลุ่มสังคมที่มีการจัดตั้งหรือรวมกลุ่มกันขึ้นเป็นองค์กรหรือเครือข่ายที่จัดกิจกรรมเพื่อผลประโยชน์ของสังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และผู้ด้อยโอกาส ภาคส่วนที่สามจึงอาจเรียกว่าเป็น “ภาคอาสาสมัครและชุมชน” (Voluntary and Community Sector) หมายถึง การรวมกลุ่มกันของประชาชนอย่างอิสระจากภาครัฐและทุน ประกอบกับอาสาสมัครในการทำงานเพื่อสังคมและชุมชนในลักษณะขององค์กรที่ไม่ได้มุ่งหวังผลกำไร (Non-Profit Sector) องค์กรอย่าง Civil Society International (CSI) ได้ให้ความหมายของภาคส่วนที่สามหรือภาคประชาชนไว้ว่า เป็นความร่วมมือกันของประชาชนที่เห็นคุณค่าและมีเป้าหมายร่วมกันในการก่อตั้งสมาคม กลุ่มศาสนา สหภาพแรงงาน กลุ่มที่ปรึกษาด้านกฎหมายให้แก่ประชาชน และกลุ่มอื่นๆ ที่คอยเป็นกระบอกเสียงให้กับสังคมเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมสาธารณะและส่งเสริมประชาธิปไตย (สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์ และคณะ, 2557)

ภาคส่วนที่สามจึงเป็นเสมือนทางเชื่อมของประชาชนที่ไม่ได้อยู่ในพื้นที่ของกลไกตลาด ในทางเศรษฐกิจและไม่ได้อยู่ในบริบทของการแข่งขันทางการเมือง แต่จะเน้นในเรื่องของสภาพความเป็นอยู่กิจกรรมเพื่อสังคม คุณภาพชีวิต ความมั่นคงของมนุษย์ และสิ่งแวดล้อม เป็นต้นภาคส่วนที่สามที่มีการจัดตั้งเป็นองค์กร หรือที่เรียกว่า Third Sector Organizations (TSOs) จะต้องมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ

- 1) มีความอิสระในการดำเนินการ ไม่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาล

2) การทำงานต้องขับเคลื่อนด้วยคุณค่า (Value-Driven) ที่เห็นแก่ผลสำเร็จที่เป็นเป้าหมายของสังคม เช่น การเพิ่มสวัสดิการสังคม การรักษาสິงแวดล้อม ฯลฯ มากกว่าการแสวงหากำไร

3) มีกิจกรรมใหม่และทำการลงทุนใหม่เพื่อสังคมเสมอ เมื่อเกิดผลลัพธ์หรือกำไรหรือกล่าวอย่างง่าย คือ กำไรที่ได้จากการทำกิจกรรมต้องคืนให้กับสังคม

การนิยามความหมายกับการปฏิบัติจริงมีความแตกต่างกันพอสมควร เพราะตัวอย่างในประเทศอังกฤษมีกระทรวงภาคส่วนที่สาม (Ministry for the Third Sector) ที่จัดตั้งขึ้นเนื่องจากการเห็นความสำคัญของภาคส่วนที่สาม หรือกลุ่มผู้ด้อยโอกาส นายนำโด (Ed Miliband) อดีตรัฐมนตรีประจำกระทรวงและเป็นผู้นำของพรรคแรงงานที่ทำการหาผู้สนับสนุนเงินทุนภาคส่วนที่สามได้ถึง 1.2 ล้านปอนด์ สำหรับการดำเนิน โครงการแลกเปลี่ยนนวัตกรรม เพื่อพัฒนาความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ให้กับภาคส่วนที่สาม ต่อมาเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2549 นายกรัฐมนตรีโทนี่ แบลร์ (Tony Blair) ได้ประกาศตั้งหน่วยงานที่ชื่อว่า สำนักงานภาคส่วนที่สาม (Office of the Third Sector: OTS) เพื่อเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่สะท้อนเสียงกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในสังคม และหาแนวทางประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ของรัฐ ทั้งยังมีจุดมุ่งหมายในการเป็นศูนย์กลางผู้เชี่ยวชาญในการประสานงานระหว่างภาครัฐกับภาคส่วนที่สาม เพื่อให้ผู้ด้อยโอกาสในสังคม ได้รับการช่วยเหลืออย่างทั่วถึง และเพื่อเพิ่มโอกาสการเรียนรู้ของคนในสังคมด้วย จึงเห็นได้ว่า ภาคส่วนที่สามมีความร่วมมือกับรัฐมากพอสมควร (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2555)

กำเนิดของการมีภาคส่วนที่สาม ย้อนหลังไปในปี ค.ศ. 1601 ยุคสมัยพระราชินี อลิซาเบทที่ 1 แห่งอังกฤษ (Elizabeth I of England) ที่มีการตรากฎหมายเพื่อช่วยเหลือคนยากคน (the Poor Law) โดยระบุว่า ศาสนจักรต้องช่วยเหลือดูแลผู้ยากไร้ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ การเน้นให้ศาสนจักรเป็นตัวแสดงหลักในการดูแลผู้ยากไร้ ถูกนำไปสานต่อเมื่อผู้ตั้งถิ่นฐานในโลกใหม่สร้างประเทศสหรัฐอเมริกา หากวิเคราะห์ประวัติศาสตร์อเมริกันตั้งแต่เริ่มก่อตั้งจนถึงสงครามกลางเมือง จะเห็นว่าศาสนามีบทบาทอย่างสูงในชุมชน ประชาชนใช้ศาสนาเป็นที่พึ่งในการกำหนดกฎระเบียบและหลักเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกัน ศาสนจักรเป็นจุดเริ่มต้นของสถานศึกษา โรงเรียน สถานที่ยุติธรรมสำหรับเด็กกำพร้า และให้ความช่วยเหลือผู้ตกยาก

สำหรับในประเทศไทย คำว่าภาคส่วนที่สามยังไม่ได้รับความนิยมนเท่าที่ควรเมื่อเปรียบเทียบกับคำว่าประชาสังคมหรือองค์กรนอกภาครัฐ (NGO) แต่กลุ่มองค์กรทางสังคมในไทยอย่าง Thailand

Social Enterprise ได้พยายามนำเสนอข้อมูลของภาคส่วนที่สามโดยนำไฟล์เอกสารคำแปลของสำนักงานภาคส่วนที่สามของประเทศอังกฤษมานำเสนอในเว็บไซต์ อย่างไรก็ตามการใช้คำศัพท์เรื่องภาคส่วนที่สามกับพบกับปัญหาในการทำความเข้าใจว่า ภาคส่วนที่สามในประเทศไทยได้ถูกแปลโดยกลุ่มองค์กรทางสังคมร่วมกับรัฐบาลให้กลายเป็นความหมายเดียวกับกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) จนเกิดเป็นสำนักงานส่งเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ (สกส.) ที่มีเป้าหมายในการกระตุ้น สนับสนุน ประสานงานความร่วมมือเพื่อให้เกิดกิจการเพื่อสังคมและพัฒนาเป็นเครือข่ายกิจการเพื่อสังคมทั่วประเทศ และเพื่อให้เกิดแรงบันดาลใจและสร้างจิตสำนึกที่ดีให้ทุกคนสามารถมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อสังคมและนำพาสังคมให้ดีขึ้นต่อไป

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการส่งเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2554 กิจการเพื่อสังคม หมายถึง การที่ภาคเอกชนซึ่งเป็นบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชน ได้ประกอบกิจการหรือดำเนินการ โดยมีเป้าหมายอย่างชัดเจนตั้งแต่เริ่มต้นเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน สังคม หรือสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก และมีรายรับจากการขาย การผลิตสินค้า หรือการให้บริการซึ่งมิได้มุ่งสร้างกำไรสูงสุดต่อผู้ถือหุ้นหรือเจ้าของกิจการหรือการดำเนินการ

สรุปได้ว่า รูปแบบกิจการเพื่อสังคมที่เป็นสายพันธุ์ใหม่ๆ อาจไม่ได้ตอบโจทย์เพียงแค่ความสุขในกระเป๋าของนายทุนผู้ถือหุ้น หรือความพึงพอใจของลูกค้าแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ยังคงกระจายความสุขให้แก่ประชาชนทุกคนในสังคมอย่างทั่วถึงด้วย จึงกล่าวได้ว่าทั้งกิจการเพื่อสังคมและผู้ประกอบการเพื่อสังคมเป็นปรากฏการณ์แห่งชัยชนะของทุกฝ่าย (Win – Win – Win Situation)

บทที่ 3

คุณมิชัย วีระไวทยะ: ภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจที่สะท้อนแรงจูงใจในการทำงาน

3.1 เกริ่นนำ

บุคคลผู้มีบทบาทในการพัฒนาสังคมมาอย่างยาวนานและต่อเนื่อง นับตั้งแต่เป็นผู้ริเริ่มการรณรงค์การวางแผนครอบครัวในประเทศไทย โดยเป็นผู้ก่อตั้งสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน ซึ่งเป็นองค์กรสาธารณประโยชน์ ในปี พ.ศ. 2517 บทบาทการรณรงค์การใช้ถุงยาง สำหรับการคุมกำเนิด และป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ของ ชื่อของ คุณมิชัย วีระไวทยะ มีความโดดเด่นจนทำให้ช่วงนั้นคนไทยนิยมเรียกชื่อถุงยางอนามัยว่า “ถุงยางมิชัย”

ในทางการเมือง “คุณมิชัย วีระไวทยะ” ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม ในรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ และรัฐมนตรีนายอานันท์ ปันยารชุน และได้รับการแต่งตั้งเป็นวุฒิสมาชิกอีกหลายสมัย จากการเมืองสาธารณะและมีความริเริ่มในโครงการพัฒนาชุมชนในลักษณะของการประยุกต์ “กิจการเพื่อสังคม” จนเป็นที่ยอมรับได้จากรางวัลที่สถาบันต่างๆ มอบให้แก่ คุณมิชัย วีระไวทยะ แต่รางวัลที่เป็นเกียรติและเป็นที่ภาคภูมิใจมากที่สุดคือ รางวัลแมกไซไซ สาขาบริการสาธารณะ เมื่อปี พ.ศ. 2537 และรางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดล สาขาสาธารณสุข เมื่อปี พ.ศ. 2552 หากจะกล่าวถึงปัจจุบันในสังคมยุคโลกไร้พรมแดน องค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์ (Non-Government Organization) ได้กลายเป็นภาคส่วนที่สาม (Third Sector) ที่ดำเนินงานกิจกรรมเพื่อสังคมในด้านต่างๆ และมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ นับว่ามีบทบาทสำคัญในการสร้างกระบวนการทางสังคมอันนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนและเท่าเทียมกัน

องค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์ได้ให้ความช่วยเหลือและแบ่งเบาภาระจากรัฐ โดยเป็นกลไกหนึ่งในสังคมที่ร่วมพัฒนาสร้างสรรค์อุดช่องว่างปัญหาต่างๆ ด้วยการส่งเสริมและสนับสนุนงานของรัฐที่อาจดำเนินการได้ไม่ทั่วถึงหรือไม่สามารถกระทำได้ รวมทั้งยังพยายามสร้างคุณทางสังคม เช่น คัดค้านการแสวงหาผลกำไรเกินควรจากนายทุน ปกป้องผลประโยชน์ให้ประชาชนพิทักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ขอนำเสนอ มิชัย วีระไวทยะ ให้เป็นหนึ่งในตัวอย่างของบุคคลธรรมดาที่ทำงานเกี่ยวกับกิจการเพื่อสังคม เพื่อใช้ในการศึกษา “บทบาทภาคส่วนที่สาม (Third Sector) ในการสร้างกระบวนการทางสังคมอันนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน”

ในส่วนของตำแหน่งหน้าที่การงานของคุณมิชัย วีระไวทยะ มีหลากหลายตำแหน่งและมีบทบาทสำคัญได้แก่ งานสาธารณประโยชน์ งานที่โดดเด่นและสร้างชื่อเสียงให้ประเทศไทย “การรณรงค์ในการแก้ไขปัญหาประชากร” ที่ทำให้ได้รับรางวัลเกียรติระดับชาติและระดับโลกจำนวนมาก เช่น รางวัล United Nation Gold Peace Medal (2524) รางวัลเกียรติคุณสังข์เงิน (2525) สาขาสร้างสรรค์ทัศนคติที่ถูกต้อง รางวัลเกียรติคุณ Hugh Moor Award (2532) ด้านความคิดริเริ่มและความเข้าใจปัญหาประชากร โดยคณะกรรมการ Population Crisis รางวัลประชากรแห่งสหประชาชาติ ประจำปี 2540 (United Nations Population Award: UNDP) รางวัลเกียรติคุณ “การวางแผนครอบครัวดีเด่น” จาก National Family Planning and Reproductive Health Association เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้รับรางวัลแมกไซไซ สาขาบริการสาธารณะ ประจำปี พ.ศ. 2537 งานด้านการเมือง คุณมิชัยฯ ได้รับเชิญจากหลายรัฐบาลให้เข้าร่วมทำงานในคณะรัฐมนตรี เช่น รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี โฆษกประจำสำนักนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม งานบริหารรัฐวิสาหกิจได้รับการเลือกสรรให้ดำรงตำแหน่งให้ดำรงตำแหน่งบริหารของรัฐวิสาหกิจถึง 3 แห่ง ประกอบด้วย 1) ผู้ว่าการประปาส่วนภูมิภาค 2) ประธานกรรมการองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย และ 3) ประธานกรรมการธนาคารกรุงไทย จำกัด(มหาชน) งานวิชาการเป็นอาจารย์พิเศษของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด นักวิจัยศูนย์สุขภาพประชากร และครอบครัว มหาวิทยาลัยโคลัมเบียแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา เศรษฐกรอาวุโส ศูนย์ประสานงานเศรษฐกิจแห่งภาคพื้นเอเชียแปซิฟิก (ECOCEN)

ทั้งนี้ยังเป็นกรรมการหรือที่ปรึกษาทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชน ทั้งภายในและต่างประเทศอีกมากมาย ได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากหลายสถาบัน เช่น สาขาประชากรและการพัฒนาจากสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์จากมหาวิทยาลัยมหิดล สาขานิติศาสตร์จาก Melbourne University ประเทศออสเตรเลีย และเรื่องราวของคุณมิชัยฯ ได้รับการเผยแพร่ ตีพิมพ์ในเอกสาร หรือนิตยสาร หนังสือพิมพ์ต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ แสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างคุณประโยชน์แก่สังคม

3.2 ครอบครัวหล่อหลอมจิตสาธารณะ

หากจะกล่าวว่า คุณมิชชี วีระไวทยะ เป็นบุคคลที่มีส่วนในการนำโมเดลกิจการเพื่อสังคมมาก่อร่างสร้างตัวเป็นคนแรกของประเทศไทยก็คงไม่ผิดนัก จากผลลัพธ์และความสำเร็จที่เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งยังประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานและเรื่องส่วนตัว ซึ่งมาจากความตั้งใจอยากแน่วแน่และมุ่งมั่นที่จะดำเนินกิจกรรมนอกกรอบ อันจะเป็นประโยชน์ทำให้เกิดแก่ส่วนร่วมส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงซึ่ง ศุภมาส เศรษฐพงษ์กุล (2546) กล่าวถึงแรงบันดาลใจที่ผลักดันให้มิชชี วีระไวทยะ ให้ความสนใจงานทางด้านสาธารณประโยชน์อย่างจริงจัง หากเราย้อนไปเมื่อ 40 กว่าปีที่แล้ว คนหนุ่มไฟแรง หน้าตาดี ดิกรีนักเรียนนอก ที่หันมาทำงานด้านการรณรงค์ “การวางแผนครอบครัว” จนได้รับความนิยมนาม “ซุม” แห่งหนังสือพิมพ์ไทยรัฐขนานนามในเชิงหยอกล้อว่า “Mr. Condom” หรือ “มิชชีประกายรุ่ง” หรือเจ้าชายฟิลิป (Prince Philip) ให้ฉายาว่า “Lord Condom” จากการทำงานที่ผสมผสานการพัฒนาทางด้านต่างๆ กับงานวางแผนครอบครัวทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีความอยู่ดีกินดี และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เมื่อถามว่าทำไมคุณคุณมิชชีฯ ต้องทำเพื่อคนอื่นมากขนาดนี้

“แม่สอนผมเสมอว่า ‘ถ้ามีโอกาสต้องทำอะไรให้คนอื่นเขาบ้าง’ มีอยู่เหตุการณ์หนึ่งตอนเด็กที่ผมกับแม่ขับรถไปแถวสำเพ็ง จำได้ว่าเป็นจากถักรถมาจอดแถวสามย่านมีแม่ค้าคนจีน แก่แล้วเดินหลังโก่งข้ามถนนอย่างช้าๆ รถข้างๆเราบีบแตรไล่เขา เหมือนจะเร่งให้เขาเดินไวๆ ส่วนรถเราก็รอให้เขาข้ามไปให้พ้นก่อน แม่พูดขึ้นว่า ‘ลูสิ มันเป็นคนที่ย่างมากเลย เขาแก่แล้ว เขาก็ต้องหากินนะ แล้วนี่ขนาดมีรถขับยังไปเร่งเขาอีก ช่างไม่เห็นใจเขาเลย’ หรือ สอนว่า ‘อย่างไรเปรียบคนจน’ อาทิ ชื่อของแม่ค้า ถึงแม่จะคุยด้วยแต่แม่จะไม่ต่อราคาเลย กลับบอกผมว่า บางคนใส่เพชรเม็ดใหญ่แต่กลับต่อราคาเขาอีกจาก 3 บาทเหลือ 2.50 บาท แม่บอกว่า มันผิดหมดเลย เวลาไปเข้าร้านอาหารเงินกินหุงกลมไม่เห็นต่อราคาสักคำ แต่กับแม่ค้าคนจนกลับต่อเขา จากคำสอนพวกนี้ ผมไม่เคยลืมเลย” (ศุภมาส เศรษฐพงษ์กุล, 2546)

แสดงให้เห็นว่า การปลูกฝังอุปนิสัยการไม่เอาัดเอาเปรียบคนจน และการเลี้ยงดูอย่างให้คิดเสมอเกี่ยวกับการเสียสละ ทำงานเพื่อสังคม การรู้จักตัวเอง และให้รู้จักคิด จึงเป็นการหล่อหลอมให้คุณมิชชีฯ มีวิสัยทัศน์ คิदनอกกรอบอย่างมีจิตสำนึกเพื่อสังคมอย่างไม่รู้ตัว ทั้งที่คุณมิชชีฯ เองเป็นคนที่มีมาจากครอบครัวที่มีฐานะที่จัดได้ว่าอยู่ในระดับดี แถมยังพื้นฐานการศึกษาดี ดิกรีนักเรียนนอกนั้นเป็นผลมาจากการปลูกฝังและหล่อหลอมจากครอบครัว

ประวัติของ คุณมีชัย วีระไวทยะ เกิดเมื่อวันที่ 17 มกราคม 2484 เป็นบุตรคนที่ 2 ของ นายแพทย์สมักร วีระไวทยะ อดีตเคยเป็นแพทย์ประจำโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ กับ แพทย์หญิง เอลลา วีระไวทยะ อดีตแพทย์ประจำพระองค์สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี มีพี่น้องทั้งหมด 4 คน คือ คุณสุมาลี วีระไวทยะ คุณมีชัย วีระไวทยะ นายแพทย์สัญญา วีระไวทยะ และคุณมาริษา เกย์ตัน

“ครอบครัวผมเป็นหมอ เปิดคลินิกที่บ้าน สำหรับคนไข้ที่ไม่ค่อยมีเงินหรือคนจนจะรักษา ให้ฟรี เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงๆ เห็นบ่อยครั้ง มันเลยฝังใจมาก” (สุภมาส เศรษฐพงษ์กุล, 2546)

อาจกล่าวได้ว่า คุณมีชัยฯ รู้จักการแบ่งปันหรือการให้ นั้น ได้รับอิทธิพลมาจากครอบครัว จากการทำดีที่พ่อและแม่เป็นแพทย์ทั้งคู่ และได้เห็นตัวอย่างของการทำงานที่เสียสละเพื่อคนอื่นและ สังคม ซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งที่พ่อของคุณมีชัยฯ สอนให้เขารู้จักชีวิตในชนบท เขาเห็นพ่อของเขา รักษา คนจนโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย ซึ่งถ้าย้อนไปราว 60 กว่าปีที่แล้ว พ่อของคุณมีชัยฯ เป็นหนึ่งในทีมแพทย์ ที่ออกไปรักษาคอนจนที่เป็น โรคมาเลเรีย ที่พญาโดยไม่คิดค่ารักษาใดๆ ทั้งสิ้น ส่วนผู้เป็นแม่ เป็นคน สัตวศาสตร์ก๊อตแลนด์ที่เลี้ยงดูบุตรธิดา แบบผสมผสานทั้งแบบสังคมไทยและสังคมตะวันตก คุณได้จากการตั้งชื่อบุตรธิดาทุกคนยังเป็นภาษาไทย แสดงให้เห็นว่าเพื่อการคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของความเป็น ไทย แต่กลับเลี้ยงบุตรธิดาแบบตะวันตกให้รู้จักช่วยเหลือตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่น รวมทั้งรู้จักคุณค่า ของเงินทองที่ทำได้

“แม่ผมจะไม่ให้เงินไปซื้อขนมหรือของที่มันเป็นประโยชน์ ถ้าอยากซื้อลูกกวาดผมต้องหา เงินซื้อเอง โดยการเก็บใบไม้ต่างๆ จากต้นไม้ในบ้านไปขายให้คนจีนที่เขามารับซื้อใบไม้ เพื่อเอาไปทำยา หรือขายขวด โซดาของพ่อ อันนี้เป็นตัวอย่างหนึ่งที่ตอนเด็กๆ ผมต้อง ช่วยเหลือตัวเอง เมื่อมีเงินน้อยก็ต้องประหยัด อะไรที่ทำได้เองก็ต้องทำ แม้แต่ของเล่นก็ไม่มี เล่นต้องหาทำเอง เช่น อยากเล่นว่า ต้องว่าเองทำสายป่านเอง” (มีชัย วีระไวทยะ, การ สื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2561)

การเรียนรู้ในวัยเด็กของคุณมีชัยฯ ที่ได้รับอิทธิพลมาจากเลี้ยงดูของพ่อแม่ ก่อเกิดเป็น จิตสำนึกในการรู้จักตัวเอง เริ่มจากการช่วยตัวเอง ประหยัดมัธยัสถ์ รู้จักคิดและลงมือทำทันทีอย่าง ไม่รู้เนื้อรู้ตัวเลย เช่นเดียวกับ แบนดรา นักจิตวิทยา มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด (Stanford University) ประเทศสหรัฐอเมริกาได้เสนอทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม โดยเน้นความสำคัญของบริบทสังคมและ พฤติกรรมที่เด็กสังเกตและเลียนแบบ ทั้งนี้แบนดรามีความเชื่อว่า การเลียนแบบเปรียบเสมือน เครื่องมือสำคัญของพัฒนาการด้านสังคมของเด็ก เด็กจะเรียนรู้ทางสังคมผ่านการสังเกตตัวแบบใน

สิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก และเมื่อมีการแสดงตัวแบบที่มีความแตกต่างกันหลายๆ ตัวแบบเด็กจะสังเกตรวมเอาลักษณะต่างๆ ของตัวแบบแต่ละตัวที่ต่างกัน นำมาผสมผสานกันใหม่กลายเป็นรูปลักษณะของตนเอง (พัชรี ผลโยธิน, 2551ก)

3.3 การศึกษาก่อนเกิดการเรียนรู้และการแบ่งปัน

ด้านการศึกษา คุณมีชัยฯ เริ่มเรียนชั้นมูลที่โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย ประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน ประถมศึกษาปีที่ 4 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย ไปเรียนต่อ Form 2 ที่ Geelong Grammar School รัฐวิกตอเรีย ประเทศออสเตรเลีย ด้วยวัยเพียง 13 ปี คุณพ่ออยากให้นายมีชัยเจริญรอยตาม โดยให้ไปศึกษาต่อในต่างประเทศ เพื่อได้เรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ ซึ่งแตกต่างจากเมืองไทยดังเช่นที่คุณพ่อได้รับเมื่อสมัยศึกษาอยู่ในต่างประเทศ คุณมีชัยฯ ใช้เวลาในการปรับตัวไม่นาน ด้วยความที่ตนเองนั้นเป็นลูกครึ่งจึงสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมตะวันตกได้อย่างดี และได้เรียนรู้ประสบการณ์ต่างๆ มากมาย

“ผมไปอยู่ประจำที่วชิราวุธ แต่นั่นไม่เท่าไรผมกลับบ้านได้เดือนละหนึ่งหน แต่เมื่อไปอยู่ต่างประเทศกว่าจะได้กลับที่ 2 ปีกลับหนหนึ่งเท่านั้น ทำให้เราต้องนึกถึงเรื่องต่างๆ ว่าจะต้องทำอะไรต่อไป ตอนนี้ไปอยู่ตอนอายุ 13 ปี ต้องช่วยเหลือตัวเอง พร้อมกับการปรับตัวไปอยู่ในสังคมใหม่ ต้องคิด ต้องปรับตัวเอง คิดเสมอว่าต้องไม่ทำความรำคาญให้กับคนที่เขาชวนเราไปช่วยงานเขา เช่น ช่วยล้างจาน เช็ดรถ มีงานอะไรก็ต้องทำ อีกอย่างแม่สอนไว้ว่าให้เราเขียนจดหมายไปขอบคุณใครที่เชิญกินข้าว” (มีชัย วีระไวทยะ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2561)

คุณมีชัยฯ ศึกษาต่อคณะเศรษฐศาสตร์และพาณิชยที่ Melbourne University เพราะเหตุผลที่ชอบประเทศออสเตรเลียมาก ระหว่างที่ศึกษานั้นได้ทำงานระหว่างปิดภาคฤดูร้อนเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิตและเพิ่มพูนรายได้ มีส่วนช่วยให้ได้เรียนรู้และเข้าใจบริบทของสังคมมากขึ้น รวมทั้งเข้าใจปัญหาสังคมและคนจนด้วย ซึ่งในปีสุดท้ายเริ่มฉายแววของความเป็นผู้นำจากการได้รับคัดเลือกให้เป็นประธานนักเรียนไทยในประเทศออสเตรเลีย หลังจากสำเร็จการศึกษาได้สมัครงานเป็นครูสอนภาษาไทยให้กับกองทัพอากาศ ออสเตรเลีย สำหรับนักเรียนทูตและทหารต่ออีก 2 ปี จึงได้เดินทางกลับประเทศไทย รวมเวลาที่อาศัยอยู่ที่ออสเตรเลียประมาณ 12 ปี

“ตอนที่อยู่มหาวิทยาลัย ในภาคฤดูร้อนจะทำงานในโรงงาน มีงานเยอะแยะให้ทำไปหมด มีโอกาสได้พบและรู้จักกับคนอาชีพต่างๆ ทั้งคนที่มีความรู้ทางเศรษฐกิจน้อยกว่าเรา ได้พบคนทุกชั้นทางเศรษฐกิจ ไม่เฉพาะชั้นทางคนทำให้คุณมีชัยฯ มองมนุษย์เป็นมนุษย์มากขึ้น ถ้าผมอยู่กับคนกลุ่มชั้นเดียวกัน พวกคาบซ้อนเงินซ้อนทองติดปากก็จะไม่รู้จักโลกของคำว่า ‘เพียงพอ’ แต่ละอย่างมันส่งเสริมซึ่งกันและกันเสมอ การที่มีโอกาสเริ่มมีเงิน ไปทำงานกับคนจนก็จะรู้จักคนในมุมคนอื่นมากขึ้น มันส่งมาตลอดเวลาคือผมบอกว่า ผมมาเรียน 25 ปี ได้ปริญญา Social Engineer หรือวิศวกรรมสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงสังคม ทำยังไงมนุษย์ถ้าเกิดมาแล้วอยู่เฉยๆ เป็นแบบที่เรียดีกว่า มันต้องเปลี่ยนแปลงสังคมได้ซัก 1 ตารางเมตรสิ” (มีชัย วีระไวทยะ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2561)

ประสบการณ์ต่างแดนถือเป็นการเรียนรู้ประสบการณ์ชีวิตและการเอาตัวรอด รวมทั้งการปรับตัวเพื่อการเรียนรู้ในการช่วยเหลือตนเองและผู้อื่น

3.4 อาชีพที่รักหรืออาชีพที่รวย

เมื่อกลับมาประเทศไทยเริ่มหางานที่จะเหมาะสมกับตัวเอง มีคนชวนไปทำงานกระทรวงพาณิชย์ตามที่เคยรับปากกับผู้ใหญ่ที่เมลเบิร์นแต่ไม่ชอบ มีเพื่อนพ่อชวนไปทำธุรกิจน้ำมันด้วย จึงต้องไตร่ตรองว่าจะทำอาชีพอะไรดี กอปรกับมีคำพูดของแม่ว่า “ถ้าพวกเราที่มีโอกาสดีแล้ว ทุกคนมันจะไปอยู่บริษัททำมาหากินซึ่งก็เป็นเงินดี แล้วใครล่ะจะอยู่กับคนจน” เป็นจุดที่ทำให้ฉุกคิดได้จนท้ายที่สุดได้พบกับ คุณประหยัด บุรณะศิริ เลขาธิการสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ตามคำแนะนำของพ่อ เมื่อได้ฟังถึงลักษณะของงานจาก ดร.เถลิง ชำรงราวาสวัสดิ์ รองเลขาธิการ ก็รู้สึกว่าเป็นงานที่น่าสนใจและได้ออกไปทำงานงานในต่างจังหวัดด้วย

หลังจากตัดสินใจเข้ารับราชการที่สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่กองประเมินผลในตำแหน่งเศรษฐกร ซึ่งต้องออกไปทำงานต่างจังหวัดเพื่อประเมินแผนพัฒนาของประเทศ คุณมีชัยฯ สังเกตเห็นว่า ทุกหมู่บ้านในชนบทมีเด็กมากมาย แต่ในขณะที่เดียวกันอัตราการเพิ่มของประชากรเท่ากับร้อยละ 3.2 ต่อปี หรือประมาณชาติละ 3 คน จึงเกิดข้อสงสัยว่า ‘แผนพัฒนาที่ทำเพียงพอหรือไม่’ โรงเรียน ครู แพทย์ และ โรงพยาบาลมีจำนวนมากพอต่อความต้องการของประชากรหรือไม่’ ถ้าจำนวนประชากรมีการเพิ่มขึ้นในอัตราเท่านี้ คุณมีชัยฯ ทราบทันทีเลยว่า หากไม่มีการควบคุมอัตราการเพิ่มของประชากร ผู้หญิงคงไม่มีโอกาสมีชีวิตที่มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นแน่นอน และ

เล็กๆ คงไม่ได้รับการศึกษา ส่งผลให้ประเทศก็ไม่ได้รับการพัฒนาตามที่ควรจะเป็นเช่นกัน “ในช่วงที่ออกไป ผมได้สังเกตเห็นว่า ชาวบ้านมีลูกมากเหลือเกิน โดยที่ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในโครงการที่เรียกว่า โครงการพัฒนา ผมจำสองสิ่งนี้มาปฏิบัติในเวลาต่อมา ซึ่งในช่วงนี้ได้รับความร่วมมือจากคนเป็นจำนวนไม่น้อย มีการกระตุ้นให้รัฐบาลไทยมีนโยบายด้านประชากรให้มีโครงการวางแผนครอบครัว และพยายามลดอัตราการเพิ่มของประชากร” (มีชัย วีระไวทยะ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2561)

ช่วงเวลานั้น คุณมีชัยฯ เคยทำแผนเสนอต่อรัฐบาลจอมพลถนอมฯ แต่ไม่ค่อยได้รับความร่วมมือเท่าไรนัก ได้งบประมาณน้อยมากทำให้การประชาสัมพันธ์ไม่เป็นไปตามแผนเท่าไรนัก สิ่งที่เกิดขึ้นจึงสามารถบอกได้ถึงทัศนคติของคุณมีชัยฯ ที่มีต่อราชการนั้นไม่ค่อยจะดีนัก จึงต้องหันมาทำงานทางด้านสาธารณะประโยชน์เพื่อสังคมส่วนร่วมด้วยตนเองโดยไม่หวังพึ่งเพียงภาครัฐเท่านั้น สะท้อนให้เห็นถึงการบริหารและการพัฒนาบ้านเมืองในยุคสมัยนั้นช่างไม่เอื้อให้กับประชาชน ได้อย่างทั่วถึงเลย คล้ายกับเพลง “ผู้ใหญ่ลี” ที่โด่งดังในช่วงประมาณ พ.ศ.2504 โดยเนื้อเพลงเริ่มต้น “พอสองพันห้าร้อยสี่ ผู้ใหญ่ลีติดลองประชุม...” และในบทเพลงบทหนึ่งกล่าวถึง “ทางการเขาสั่งมาว่า ทางกรเขาสั่งมาว่าให้ชวานาเลี้ยงเป็ดและสุกรฝ่ายดาตีหัวคลอน ถามว่าสุกรนั้นคืออะไรผู้ใหญ่อีกขึ้นตอบทันใด ผู้ใหญ่อีกขึ้นตอบทันใดสุกรนั้นไปซื้อคือหมาน้อยธรรมดา” เป็นบทเพลงเสียดสีสังคมที่แสดงให้เห็นถึงช่องว่างระหว่างชาวบ้านกับข้าราชการที่พูดกันคนละภาษา

การพัฒนาและการบริหารบ้านเมืองยังคงใช้รูปแบบ Top-down เป็นลักษณะของการรอคำสั่งจากหน่วยงานของรัฐเพียงอย่างเดียว ทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างทั่วถึงและเข้าถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจริงมากนัก แต่ด้วยความสามารถหลากหลายของคุณมีชัยฯ ยังทำงานพิเศษหลายอย่าง นอกเหนือจากงานประจำที่สภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เช่น เขียนบทความของหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ (Bangkok Post) ใช้นามปากกาว่า “GNP” คอลัมน์เกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ซึ่งในตอนนั้นต้องค้นคว้าและอ่านหนังสือมากยิ่งขึ้นทำให้คุณมีชัยฯ เห็นปัญหาและเข้าใจบริบทของสังคมไทยในขณะนั้นมากขึ้น ซึ่งการทำงานพิเศษนี้ทำให้เปิดโอกาสให้คุณมีชัยฯ สามารถแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ รวมทั้งประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้จากชาวบ้านและชนบท นอกจากนี้ยังเป็นอาจารย์สอนภาษาอังกฤษที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และเป็นดารานักแสดงทั้งละครเวทีและโทรทัศน์ ที่โด่งดังที่สุดในยุคนั้นคือ รับบทเป็น โกโบริ ละครเรื่องคู่กรรม รวมทั้งจัดรายการวิทยุ

ภาคเอฟเอ็มที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สีแยกคอกวัว เวลา 21.00 น. ตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันเสาร์ใช้ชื่อว่า “นิโคล่า” โดยจัดเป็นภาษาอังกฤษ

“ตอนผมทำงานที่สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ผมได้เรียนรู้อะไรเยอะแยะ การที่ผมต้องเขียนคอลัมน์ภาษาอังกฤษในหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ เพราะในงานรายงานราชการมันต้องเขียนข้อเท็จจริงลำบากเลยทำให้ต้องค้นคว้าต้องอ่านมาก คนอื่นๆ เขาไปเรียนต่อระดับปริญญาเอก แต่ผมเอาแค่ปริญญาตรี ด้วยความเชื่อที่ว่า ผมเนี่ยจะอ่านหนังสือมากกว่าคนที่ทำดอกเตอร์เกือบทุกคนเลย เพราะกลัวที่ผมต้องเขียนงานเกือบทุกอาทิตย์ เป็นเวลานานถึง 5 ปี คิดดูว่า ผมต้องค้นคว้าแค่ไหน ก็เหมือนกับเป็นการบีบบังคับให้ต้องเรียนรู้ไปโดยปริยาย รวมทั้งงานทางด้านโทรทัศน์ รายการวิทยุมันทำให้ผมเข้าใจสื่อและบทบาทของคนด้วย” (มีชัย วีระไวทยะ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2561)

ในปี พ.ศ.2514 คุณมีชัยฯ ลาออกจากสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เพื่อมาลงสมัครผู้แทนราษฎร ในสมัยนั้นมีการเลือกตั้งซ่อมในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งคู่แข่งคนสำคัญคือ คุณหญิงเลขา อภัยวงศ์ สังกัดพรรคประชาธิปัตย์ แต่ คุณมีชัยฯ ลงสมัครในนามพรรคอิสระ ผลการเลือกตั้งปรากฏว่า คุณมีชัยฯ พ่ายแพ้ แรงบันดาลใจนี้ถือได้ว่ามาจากประสบการณ์การทำงานที่ทำให้คุณมีชัยฯ อยากทำงานเพื่อสังคม “ตอนนั้นผมอายุประมาณ 30 ปีพอดี เข้าเกณฑ์ที่สามารถสมัครได้ และเห็นว่า ผู้แทนราษฎรเขตกรุงเทพมหานครคนหนึ่งเสียชีวิต และส่วนใหญ่ผู้แทนฯ ก็เป็นคนแก่ทั้งนั้นเลย หมายถึงว่ามีแต่ผู้สูงอายุ ในสภาคนหนุ่มไม่ค่อยมี ผมเลยตัดสินใจลงสมัคร แล้วก็แพ้คุณหญิงเลขา ซึ่งในตอนนั้นมีผู้สมัครจำนวน 14 คน มีเวลาเพียงแค่ 25 วัน ในการหาเสียงทั่วกรุงเทพฯ ไม่มีการแบ่งเขตถึงได้ออกมาจากสภานี้ๆ แล้วระหว่างที่หาเสียงก็ได้พบกับคนจนในเขตสลัมเมือง ก็ได้น้ำใจของเขา” (มีชัย วีระไวทยะ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2561)

หลังจากนั้น คุณมีชัยฯ ก็ไม่ได้กลับไปทำงานที่สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอีก ทั้งที่หน่วยงานได้รักษาตำแหน่งไว้ให้ ต่อมาคนในวงการเห็นว่า คุณมีชัยฯ มีหน่วยก้านดี และยังคงเขียนบทความเกี่ยวกับปัญหาประชากรในหนังสือพิมพ์ จึงชักชวนและเชิญให้มาเป็นที่ปรึกษาของสมาคมวางแผนครอบครัว ด้วยความที่คุณมีชัยฯ มีความสนใจเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว และอยากทำงานเพื่อสังคมจึงตอบรับเข้าร่วมงานด้วย ดำรงตำแหน่ง เลขาธิการสมาคมวางแผนครอบครัว “ผมเป็นเจ้าของตำรับที่เสนอ ‘ลูกมากจะยากจน’ แล้วหลังจากนั้นผมก็เป็นเลขาธิการสมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทย แล้วในที่สุดก็แยกตัวออกมา เพราะผมไม่ได้อยากทำเฉพาะเรื่องวางแผนครอบครัว ก็ถึง

แยกออกมาเป็นสมาคมพัฒนาประชากร รวมเวลาที่ผมอยู่กับสมาคมวางแผนครอบครัวประมาณ 2 ปี” (มีชัย วีระไวทยะ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2561)

3.5 เมื่อความเป็นจริงสวนทางกับความคิด

คุณมีชัย วีระไวทยะ ก่อตั้งสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน เกิดมาจากการขัดแย้งทางความคิด โดยระหว่างดำรงตำแหน่งอยู่ในสภาพพัฒนาฯ ได้นำเสนอแนวคิดระบบการให้บริการโดยอาสาสมัครในชุมชน (Community-Based Distribution System) ที่เป็นการให้บริการโดยอาสาสมัครจากชาวบ้านในหมู่บ้าน ซึ่งจะได้นับการยอมรับอย่างดีเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวเพื่อให้บริการยาเม็ดคุมกำเนิดและถุงยางอนามัยแก่เพื่อนบ้าน ซึ่งแนวคิดนี้ถือเป็นรูปแบบใหม่ เพราะสมัยก่อนสมาคมวางแผนครอบครัวฯ เน้นแค่การเผยแพร่ชักจูงประชาชนให้ใช้วิธีคุมกำเนิดเท่านั้น โดยไม่สนใจเรื่องการให้บริการวางแผนครอบครัว ปล่อยให้เป็นที่ของรัฐ แต่คุณมีชัยฯ กลับคิดตรงกันข้ามว่า การให้บริการของรัฐไม่เพียงพอและไม่สามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างทั่วถึง สมาคมวางแผนครอบครัวฯ ควรจัดบริการเสริมหน่วยงานของรัฐ และต้องเป็นบริการที่สามารถเข้าถึงประชาชนได้ด้วย แต่ทางสมาคมฯ วางแผนครอบครัวฯ ไม่เห็นด้วยและไม่ให้การสนับสนุน (มีชัย วีระไวทยะ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2561)

แนวคิดนี้ คุณมีชัย วีระไวทยะ ได้นำเสนอต่อ สหพันธ์วางแผนครอบครัวระหว่างประเทศ (International Planned Parenthood Federation – IPPF) เพื่อขอรับทุนอุดหนุนสำหรับใช้ศึกษาความเป็นไปได้ และทำเป็นโครงการนำร่องของระบบให้บริการโดยอาสาสมัครในชุมชน และนำมาดำเนินการเอง แต่พบกับปัญหาเรื่องกฎเกณฑ์ของสหพันธ์วางแผนครอบครัวระหว่างประเทศไม่สามารถให้การสนับสนุนกับองค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์ได้มากกว่าหนึ่งองค์กรของแต่ละประเทศได้ เพราะในช่วงนั้นได้ให้เงินอุดหนุนแก่สมาคมวางแผนครอบครัวฯ อยู่แล้ว

แต่สหพันธ์วางแผนครอบครัวระหว่างประเทศทราบว่า ความคิดนี้เป็นของคุณมีชัย วีระไวทยะ เป็นผู้ริเริ่มตั้งแต่แรกประกอบกับมีความพึงพอใจในความคิดของคุณมีชัยฯ จึงได้รับความไว้วางใจและเอื้ออาทรจาก Dr. Malcolm Potts เป็นหนึ่งในคณะกรรมการของสหพันธ์วางแผนครอบครัวระหว่างประเทศ ได้บริจาคเงินส่วนตัวจำนวน \$2,000 บาท (ประมาณ 40,000 บาท) เพื่อให้เป็นค่าใช้จ่ายสำหรับพัฒนาความคิดของระบบให้บริการโดยอาสาสมัครในชุมชน ต่อมา ราวปลายปี พ.ศ. 2516 สหพันธ์วางแผนครอบครัวระหว่างประเทศได้ให้เงินสนับสนุนเป็นกรณีพิเศษ

ด้วยจำนวนเงิน \$10,000 บาท (ประมาณ 200,000 บาท) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลและทำโครงการนำร่อง โดยดำเนินการโครงการอย่างเต็มรูปแบบที่อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี โดยเงินจำนวนนี้ได้นำมาเช่าบ้านหลังเล็กๆ ที่สุขุมวิทซอย 14 ด้วยเงิน 7,000 บาทต่อเดือน เพื่อเปิดเป็นสำนักงานบริการวางแผนครอบครัวชุมชน (มีชัย วีระไวทยะ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2561)

ในตอนเริ่มสมาคมฯ มีคนทำงานแค่ 3 คน คือ คุณมีชัยฯ พนักงานรักษาความปลอดภัย และคนสวน หลังจากนั้น คุณมีชัยฯ ได้ชักชวน คุณธวัชชัย ไตรทองอยู่ ซึ่งเป็นเพื่อนร่วมงานสมัยอยู่ศึกษาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาร่วมงานด้วย แต่คุณธวัชชัยฯ ยังอยู่ในระหว่างการตัดสินใจ จึงมาช่วยทำงานเฉพาะนอกเวลาราชการ คือ ตอนเย็นและวันเสาร์อาทิตย์ จากนั้นได้จ้างบัณฑิตจบใหม่ไฟแรงที่ชอบทำกิจกรรม ซึ่งส่วนใหญ่มาจากคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล รวมกันแล้วมี 10 กว่าชีวิต ที่ต้องทำงานหามรุ่งหามค่ำ โดยเฉพาะคุณมีชัยฯ ที่ตั้งใจทำงานด้วยความมุ่งมั่นและอุทิศตน รวมทั้งแสดงความเป็นผู้นำที่มีทั้งความฉลาดหลักแหลมและทำงานอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย ส่วนลูกน้องในความดูแล แม้เป็นเพียงลูกจ้างรายวันที่ได้รับค่าตอบแทนวันละ 35 บาทเท่านั้น แต่มีอาหารปิ่นโตสำหรับมือกลางวันฟรี ทำให้ทุกคนทำงานอย่างทุ่มเทเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมาย “ทุกคนมีจิตสำนึกว่า หากงานประสบความสำเร็จ องค์กรมีความก้าวหน้ามั่นคงทุกคนก็จะมั่งงานทำ มีรายได้พอเพียงแก่สถานะ และตามอัธยาศัย” (วิลาศ โลहितกุล, 2543)

จากการดำเนินงาน โครงการวางแผนครอบครัวชุมชนในขั้นต้น จึงได้ทำข้อเสนอต่อสหพันธ์วางแผนครอบครัวระหว่างประเทศเพื่อพัฒนาโครงการอย่างเต็มรูปแบบและขยายงานออกไป ซึ่งได้อนุมัติงบประมาณสำหรับการดำเนินงานโครงการวางแผนครอบครัวชุมชนใน 24 อำเภอ เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2517 เป็นเงินจำนวน \$200,000 (ประมาณ 5,000,000 บาท) เป็นระยะเวลา 5 ปี โดยที่เงินอุดหนุนจะลดลงร้อยละ 20 ทุกปี ในขณะที่เดียวกันคณะกรรมการวางแผนครอบครัวแห่งชาติได้อนุมัติโครงการดังกล่าวด้วย ในวันที่ 20 พฤษภาคม 2517 จึงถือเป็นวันก่อตั้งของ “สำนักงานบริการวางแผนครอบครัวชุมชน” อย่างเป็นทางการ ในเวลาต่อมาได้พัฒนาเป็น “สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน” เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2520 และได้รับการพิจารณาเป็นองค์กรสาธารณกุศล ตามประกาศของกระทรวงการคลัง เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2527 โดยในปัจจุบันให้ถือว่าวันที่ 20 พฤษภาคมของทุกปี เป็นวันสถาปนาสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน (สถาบันพัฒนาการเมืองและคุณภาพคน, 2555; วิลาศ โลहितกุล, 2543)

3.6 จากจุดเริ่มต้นสู่การพัฒนาทางด้านอื่นๆ

งานวางแผนครอบครัวถือเป็นจุดเริ่มต้น ของการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการแก้ไขปัญหาความยากจน จึงมีการขยายงานจากการวางแผนครอบครัวสู่การพัฒนาในด้านอื่นๆ ที่จะประโยชน์ต่อปวงชนออกไปอย่างกว้างขวาง คุณวิลาศ โลहितกุล กล่าวไว้ว่า “ไม่ใช่งานเดิมมันตัน หรือไม่มีเงินมาทำต่อ แต่เป็นเพราะวิสัยทัศน์ของคุณมีชัยฯ และคุณมีชัยฯ เป็นคนไม่อยู่นิ่งและคิดตลอดเวลา เพราะฉะนั้นก็จะเห็นเรื่องอะไรใหม่ๆ อยู่เรื่อย ผสมผสานกันไปเรื่อยๆ จากงานวางแผนครอบครัว งานสาธารณสุขมูลฐานเข้ามา มีงานพยาธิเข้ามา มีแหล่งน้ำ มีงานพัฒนาอาชีพ รายได้ ความเป็นอยู่ สารพัดทุกอย่าง จนกระทั่งบัดนี้เรียกว่า งานทุกอย่างที่จะสามารถจะพัฒนาประชากรและชุมชนได้ตามชื่อของสมาคม” (วิลาศ โลहितกุล, 2543)

นับแต่วันที่ก่อตั้งสมาคมฯ จนกระทั่งทุกวันนี้ มีโครงการขนาดใหญ่และขนาดเล็ก ไม่ต่ำกว่า 100 โครงการ และโครงการส่วนใหญ่ก็นั้นมาจากความคิดของคุณมีชัยฯ แทบทั้งสิ้น อาทิ การวางแผนครอบครัวและการสาธารณสุขมูลฐาน เป็นการผสมผสานงานสาธารณสุขเข้ากับงานวางแผนครอบครัว เป็นการดำเนินงานด้านสุขภาพควบคู่กันไป ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ที่ต้องออกไปทำงานด้านการวางแผนครอบครัวได้พบเห็นประชากรในชนบทยังมีปัญหาสุขภาพเกี่ยวกับโรคติดเชื้อและพยาธิอยู่มาก

การพัฒนาแหล่งน้ำและสุขาภิบาลชุมชน เกิดขึ้นจากการแพร่ระบาดของเชื้อโรคทางเดินอาหาร และพยาธิในชนบทมักเกิดจากการขาดแคลนแหล่งน้ำดื่ม น้ำใช้ และสุขาภิบาลที่ดี โดยเฉพาะในขณะนั้นภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นพื้นที่ยากจนและแห้งแล้งที่สุดของประเทศ ทางสมาคมฯ ริเริ่มดำเนินการส่งเสริมการสร้างโอ่งน้ำยักษ์ ส้วม และถังเก็บน้ำฝน โดยเน้นการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม

การพัฒนาและส่งเสริมรายได้ของชาวชนบท เนื่องจากปัญหาความยากจนเป็นปัญหาที่เรื้อรังคุกคามชีวิตของชาวบ้านในชนบท สมาคมฯ จึงเพิ่มกิจกรรมพัฒนาเข้ากับงานวางแผนครอบครัวที่ทำอยู่เดิม โดยกิจกรรมพัฒนาต่างๆ ของสมาคมฯ มุ่งเน้นการพัฒนาชนบทเพื่อให้ชาวบ้านในชนบทมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยมุ่งการแก้ปัญหาพื้นฐานปากท้องและความยากจนของชาวบ้านในชนบท ด้วยการเน้นกิจกรรมที่ส่งเสริมรายได้

การพัฒนาชนบทในภาคธุรกิจเอกชน แนวคิดนี้เกิดขึ้นระหว่างที่คุณมีชัยฯ ดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมในสมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้เกิดแนวคิด ว่าภาคธุรกิจจะต้องเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชนบทด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทักษะเชิง ธุรกิจให้แก่ชาวบ้านในชนบท รวมทั้งการสร้างงานและเปิดโอกาสทางการตลาดให้เขาด้วย ซึ่งการ ดังภาคธุรกิจเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศนับว่าเป็นการระดมทุนเพื่อการพัฒนาจาก ภายในประเทศมากขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นกลยุทธ์ที่จะปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสถานการณ์และเริ่มที่จะรู้จัก การช่วยตนเองมากกว่าการรอที่พึ่งพิงต่างชาติ

การรณรงค์ต่อสู้โรคเอดส์ ซึ่งงานนี้ทำให้คุณมีชัยฯ กลับมามีชื่อเสียงโด่งดังอีกครั้ง เมื่อปี พ.ศ. 2530 เพราะเขาเป็นคนแรกๆ ที่กล้าหาญที่จะประกาศว่า ประเทศไทยกำลังถูกคุกคามจากภัยร้าย ด้วยโรคเอดส์ ซึ่งกำลังแพร่ระบาดเหมือนไฟไหม้ฟางในขณะนั้น และยังแสดงเจตนารมณ์ที่จะ รณรงค์ต่อต้านโรคเอดส์ ทางสมาคมฯ มีโครงการนำร่องเรื่อง "การวิจัยการใช้สื่อสำหรับการรณรงค์ ป้องกันโรคที่เกิดจากเพศสัมพันธ์"

สิ่งที่กล่าวมาจนถึงตรงนี้ ถือว่าเป็นการทำงานทางสาธารณะประโยชน์ที่ก่อให้เกิดผลลัพธ์ อย่างเป็นรูปธรรม จึงสรุปได้ว่า การทำงานด้านสาธารณะประโยชน์ไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องของการ “สั่งการลงไป” (Top Down) ลักษณะของการรื้อรับคำสั่งเพียงอย่างเดียว หรือ “เสนอขึ้นมา” (Bottom Up) ลักษณะของการเสนอหรือข้อร้องเรียน ทางใดทางหนึ่งเท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องที่น่าจะเป็น ทั้ง “สองทาง” อยู่แล้ว แต่ทิศทางการนำเสนอ หรือจุดใจส่วนใหญ่จะพุ่งเป้าไปที่ “ผู้นำองค์กร” เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญกิจกรรมหรือโครงการใดโครงการหนึ่ง โดยเชื่อว่าหากผู้นำไม่เล่น ด้วยก็จะเกิดขึ้นไม่ได้แน่นอน ผลที่ตามมาคือกลายเป็นเรื่องของ “สั่งการลงไป” เราจึงต้องยอมรับ ว่า คนที่เป็นผู้นำองค์กรนั้นจะต้องให้ความสนใจ แม้กระทั่งทั้งสองฝ่ายควรจะคิดเสมอว่าตนเองมี หน้าที่ทำเพื่อสังคมส่วนรวมเหมือนกัน ซึ่งคุณมีชัยฯ กล่าวถึงประเด็นไว้ว่า “เราต้องทำให้ชาวบ้าน หรือแม้กระทั่งตัวเราเองสำนึกไว้เสมอว่า ประเทศไทยคือบ้าน และเราทุกคนคือเจ้าของบ้านหลังนี้ รัฐบาลทำหน้าที่เหมือนผู้เช่าบ้านที่มาบริหารบ้านเมืองเราวาระละ 4 ปีเสร็จจากนั้นก็ไม่รู้ไปไหนต่อ ไหนแล้ว เราสิที่ต้องอยู่บ้านหลังนี้ตลอดไป”

ดังนั้น ภาครัฐควรมองประชาชนเป็นเสมือนเจ้าของมากขึ้น พร้อมเรียนรู้กลไกระบบสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชนมากที่สุดมีการร่วมมือระหว่างเครือข่ายขององค์กรเอกชนและภาค ส่วนที่ไม่ใช่รัฐบาล เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นทั้งในเรื่องทางด้านสังคมสิ่งแวดล้อม

เศรษฐกิจสุขภาพและการเมืองให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี David Bornstein (Bornstein, 2007) ส่วนองค์การภาครัฐต้องปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมที่มากขึ้นของภาคประชาสังคมให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ (เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ, 2557)

3.7 จากองค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์ (NGO) สู่อุบัติการเพื่อสังคม (Social Enterprise)

วิวัฒนาการในการดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคมของ มิชัย วีระไวทยะ โดยเริ่มต้นจากการก่อตั้งสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชนในปี พ.ศ. 2517 ในลักษณะขององค์กรพัฒนาภาคเอกชนที่ไม่ใช่ภาครัฐ (Non-government organization-NGO) หรือที่เรียกว่า องค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์

วัตถุประสงค์หลักในการก่อตั้งองค์กร คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งในเขตชนบทและเขตเมือง โดยให้ประชาชนในชุมชนต่างๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตอบสนองความต้องการของชุมชนที่ตนอยู่อาศัย โดยเริ่มจากงานบริการการวางแผนครอบครัวเป็นฐานสำคัญ ก่อนจะขยายขอบเขตของการบริการออกไปเป็นตามประเภทของกิจกรรมที่จะมุ่งพัฒนา เช่น การบริการสาธารณสุขมูลฐาน การปรับปรุงแหล่งน้ำใช้ การพัฒนาและส่งเสริมรายได้ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการส่งเสริมประชาธิปไตย เป็นต้น

สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน เปิดดำเนินการมาแล้ว 43 ปี จากเดิมที่คุณมิชัยฯ เป็นข้าราชการอยู่ที่สภาพัฒน์ฯ และออกไป เพราะเมื่อประเมินสิ่งรอบตัวกับสังคมสองสิ่งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยนั้น สิ่งหนึ่งเห็นคือ เด็กเต็มไปหมด และสองคือ สิ่งที่ภาครัฐที่กำลังสร้างให้กับพวกเขา (ประชาชน) แต่เขา (ประชาชน) กลับไม่มีส่วนร่วม จึงนำสองสิ่งนี้กลับมาเสนอไปยังจอมพลถนอมฯ รัฐบาลในสมัยนั้นประการแรก คือ การเพิ่มขึ้นของประชากรต่อหนึ่งครอบครัวอย่างรวดเร็วเหลือเกิน ซึ่งตอนนั้นเฉลี่ยการมีบุตร 7 คนต่อ 1 ครอบครัวและมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าตัวในอีก 25 ปี ข้างหน้าเสนอต่อรัฐบาล แต่สิ่งเกิดขึ้นมีแค่การสัมมนา คุณมิชัยฯ เล่าว่า “เมื่อเขารำคาญรัฐบาลก็กำหนดนโยบายออกมาให้ แต่กลับไม่มีงบประมาณสนับสนุน” ทำให้คุณมิชัยฯ เห็นว่า เป็นสัญญาณหากเป็นแบบนี้ไม่อาจช่วยอะไรได้ จึงลาออกจากสภาพัฒน์ฯ มาสร้างเอง ได้ตั้งปณิธานว่า “จะต้องสอนเด็กให้รู้สึกว่าคุณเป็นเจ้าของประเทศ” และเราต้องมีส่วนร่วมให้มีผลดีขึ้น ไม่ใช่การปล่อยให้คนอื่นมาอ้างว่า คนเป็นผู้แทนประชาชนจะมาทำหน้าที่แทนประชาชนแต่เราต้องทำเอง

เริ่มต้นที่การวางแผนครอบครัว ได้รับความช่วยเหลือบ้าง คราวแรก มีกลุ่มคนที่ไม่เห็นด้วย จนในที่สุดประสบความสำเร็จจนเป็นที่ยอมรับ เป็นผลให้รัฐบาล และกระทรวงสาธารณสุขเป็นคนนำมาทำเอง จนลืมไปแล้วว่าใครเป็นผู้เริ่มต้น ทำให้มีคนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น นี่คืองานชิ้นแรก

สิ่งเหล่านี้จะไม่เกิดขึ้นถ้าไม่ได้เป็นเพราะปรัชญาการทำงานของมิชชัน คือ “Take no ... in Question ผมไม่เคยฟังคำปฏิเสธของคนเป็นคำตอบสุดท้าย แต่ถือว่าเป็นการกระตุ้นให้เกิดการตั้งคำถามตาคหาก” เพราะอาจเป็นที่เรามีไม่สามารถอธิบายได้ดีให้กับเขา ทำให้เขามีอารมณ์ที่ไม่เหมาะสมในวันที่เราชี้แจง เราต้องทำไปเรื่อย หลังจากนั้นก็มาทำเรื่อง การดูแลตัวเอง ตอนนั้นได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานระหว่างประเทศ สนับสนุนงบประมาณ โครงการการวางแผนครอบครัวระยะแรกเป็นเวลา 5 ปี เป็นงบประมาณเบื้องต้นแต่ได้ประเมินดูแล้วหากไม่รับการสนับสนุนงบประมาณต่อไปโครงการอาจจะอยู่ต่อไปไม่ได้ จึงเป็นที่มาของกิจการเพื่อสังคมหลังจากที่ดำเนินการ โครงการมาแล้ว 1 ปี เพราะจะหยุดอยู่เฉยไม่ได้ต้องมีการพัฒนาต่อไป ถ้าหยุดโครงการก็จบ จึงเรียกว่า กิจการเพื่อสังคมนี้เป็นงานชิ้นที่สองที่ทำ

งานชิ้นที่สามคือ “ตอนนั้นมีเรื่องโรคเอดส์เข้ามาระบาดในประเทศไทย ผมได้ทำงานร่วมกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและภายนอกประเทศ ศึกษาดูแล้วมีผู้ติดเชื้อ HIV อยู่ประมาณ 2 ล้าน-4 ล้านคน ในปี ค.ศ. 1990 จึงไปขอเงินจาก รอคกี้เฟลเลอร์ ทำเอกสาร ทำวิดีโอ สปอร์ตวิทยุ แต่ปรากฏว่า รัฐบาลห้าม (สมัยนั้น ดร.เฉลิม อยู่บำรุง เป็นรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี) บอกว่าไม่ได้ ไม่สามารถให้ความรู้เรื่องโรคเอดส์ไม่ได้ จะกระทบไปถึงเรื่องการท่องเที่ยวที่จะส่งผลเสียหาย (มิชชัน วีระไวทยะ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2561)

จากเหตุการณ์นี้ทำให้คุณมิชชันฯ ขอมแพ้ ด้วยความคิดที่ว่า “ผมเป็นเจ้าของประเทศเท่ากับคนอื่นมีส่วนเป็นเจ้าของเช่นเดียวกัน” ก็เลยไม่ยอมรับเพราะมองเห็นอนาคตจากความเป็นจริงไม่ใช่ว่าคิดเฉพาะของเราเท่านั้น จึงไปหาผู้บัญชาการทหารบกในสมัยนั้นเล่าให้ฟังว่า “ผู้ที่อยู่ในวัยเกณฑ์ทหารในภาคเหนือนี้ร้อยละ 14 ติดเชื้อ HIV ในภาคอีสานร้อยละ 12 ไม่รู้ว่าจะเหลือชายไทยอีกเท่าไรที่จะมาเป็นรั้วของชาติได้จึงมาขอความกรุณาจากท่าน และได้รับความกรุณาจากท่านให้ใช้สถานีวิทยุของทหารที่มีอยู่มากกว่า 300 แห่งของกองทัพและโทรทัศน์ 2 แห่ง นำสปอร์ตที่เกิดการรณรงค์การป้องกันต่างๆ นำมาเปิดควนไปวนมาเพื่อเป็นการให้ความรู้กับประชาชน ต่อมาประชาชนเริ่มรู้จักเกิดการเปลี่ยนแปลง (มิชชัน วีระไวทยะ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2561)

การที่คุณมีชัยฯ ได้เป็นบุคคลที่มีบทบาททางด้านการท่องเที่ยวและสื่อ จึงขอท่าน นายกรัฐมนตรี ว่า ขอเป็นหัวหน้าเรื่องเอดส์เพราะเราต้องสู้กับมัน จนในที่สุดมีงบประมาณเพิ่มขึ้น ถึงห้าสิบล้านบาท ทุกกระทรวงมีส่วนร่วมทั้งหมด อีกทั้งดึงภาคธุรกิจเอกชน ธนาคาร ห้างร้าน มา ระดมทุนผลิตถุงยางอนามัยเข้าไปยังโรงเรียน มหาวิทยาลัยไปฝึกอบรม และให้นักศึกษาลงไปสอน น้องๆที่โรงเรียน และให้น้องที่โรงเรียนมัธยมสอนน้องประถม แล้วก็ไปช่วยกัน ในหมู่บ้าน ทั้งหมด นี้ที่ทำนั้นเพราะคุณมีชัยฯ คิดว่า “มันเป็นความหายนะที่จะเกิดขึ้นได้” ลดจำนวนคนลงมากเรื่อยๆ ต่อมาได้มีการนำนโยบายนี้ไปทำในทุกๆ รัฐบาล จนมาถึงยุคของรัฐบาลนายกทักษิณฯ

จุดที่น่าสนใจอยู่ที่ การประเมินในช่วง 12 ปี ที่ผ่านมานั้นด้วยการกระทำของทุกๆ รัฐบาลทำให้ผู้ติดเชื้อรายใหม่ลดลงถึงร้อยละ 90 เป็นสถิติของสหประชาชาติเอง และอีกอันหนึ่งคือ ธนาคารโลกในรอบ 12 ปี คนไทย 7,700,000 คนรอดพ้นจากการติดเชื้อ สังเกตได้จากคำกล่าวที่ว่า

“ผลที่ได้รับนั้นมากกว่าที่ทางเราประเมินไว้เสียอีกในตอนนั้น ลองคิดตามดูว่า ถ้าผมเชื่อคุณ เฉลิมฯ ตอนนี้ประเทศเราคงเสร็จเลย เพราะฉะนั้นอย่าสอนเด็กให้เชื่ออะไรง่ายๆ เราต้อง ถือเอาที่ของจริง ไม่ต้องไปคำใคร ต้องลงมือทำเป็นตัวอย่าง” นี่คือผลงานชิ้นที่สาม (มีชัย วีระไวทยะ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2561)

จากนั้นมาสนใจเรื่องการจัดการความยากจน คุณมีชัยฯ ได้กล่าวถึง “คนจนคือ นักธุรกิจที่ พยายามหากำไรแต่ไม่เก่ง เลยไม่มีกำไรทำให้จนต่อไป” จนในที่สุดเริ่มเห็น เวลาไปช่วยก็ไปเป็น แบบสังคมสงเคราะห์ มันก็ไม่เวิร์ค “คนจนคือนักธุรกิจ แต่ขาดสองอย่าง 1. ทักษะทางธุรกิจ 2. โอกาสในการกู้เงินในอัตราดอกเบี้ยปกติ” เพราะคนจนไม่มีหลักประกัน กู้ธนาคารเขาก็ไม่ให้กู้ แสดงให้เห็นว่าธนาคารพาณิชย์ไม่ได้มีไว้สำหรับคนจน เมื่อกู้ไม่ได้ก็ต้องหันไปหาพ่อค้าเงินกู้ใน อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 10-20 ที่แพงที่สุดอยู่ที่คลองเตย ร้อยละ 6 ต่อวัน ไม่น่าเชื่อว่ามันจะเกิดขึ้นได้แต่ มันคือสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วในสังคมเรา” (มีชัย วีระไวทยะ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2561)

เมื่อไปมองที่ OTOP หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ จุดสำคัญคือว่า ให้กรมพัฒนาชุมชน ไปสอน ชาวบ้านทำธุรกิจ แต่ชาวบ้านทำธุรกิจไม่เป็นอยู่ดี ในสมัยนั้นคุณมีชัยฯ จึงเสนอกับคุณทักษิณฯว่า เป็นหนึ่งบริษัทหนึ่งหมู่บ้านแค่สอนให้ทำธุรกิจเป็น นี่จึงเป็นตัวอย่างที่เราดึงภาคเอกชนเข้ามาร่วม พัฒนาหมู่บ้านกับชาวบ้าน สุดท้ายคือเรื่องการศึกษาส่งเสริมให้มหาวิทยาลัย ภาครัฐ เอกชน ตลาด หลักทรัพย์ออกไปทำเรื่องการศึกษา โครงการนำร่องที่มหาวิทยาลัยมหิดล ทุกคณะจะรับผิดชอบ

3 โรงเรียน มาตรการแรกให้เข้าไปดูความจำเป็น สองคิดค้นมาตรการว่าต้องใช้ยารักษา (แนวทางการแก้ไข) อย่างไรบ้างอย่างไร สามต้องลงมือทำไม่ต้องรอนงบประมาณจากรัฐบาล เพราะมีครูมีนักศึกษาปี 2, 3, 4 นำเงินไปสนับสนุนประมาณ 500,000 บาท เพื่อก่อให้เกิดกิจการเพื่อสังคม

การศึกษาที่มาทำกันเองจะทำให้กระทรวงศึกษาจะค่อยๆ หายไปเพื่อให้ทุกคนเข้ามาแสดงบทบาทในการเปลี่ยนแปลงที่สะท้อนให้ทุกคนสำนึกว่าเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะช่วยเหลือชาติบ้านเมืองเน้นเรื่องการศึกษา โดยไม่ต้องเอาเงินไปให้ แต่มาสร้างเองไม่ใช่มาให้ปลายทางไม่เกิดประโยชน์ นี่คือ 5 ขั้นตอนที่คุณมีชัยฯ เข้ามาเกี่ยวข้องเกือบ 50 ปี มาแล้ว คุณมีชัยฯ เสนอแนวคิดกิจการเพื่อสังคม (Business for Social Progress) ที่เริ่มทำมาและเริ่มต้นใช้โดยสมาคมฯ ซึ่งในอดีต ผู้ที่ต้องการเข้ามาช่วยเหลือสังคมมักจะจัดตั้ง มูลนิธิ หรือ สมาคม คุณมีชัยฯ ตั้งทั้งสองอย่าง แต่มีกฎหมายห้ามทำธุรกิจ จึงเป็นได้แค่ขอทานอย่างเดียว โดยอาศัยเงินบริจาคของบุคคลและองค์กรต่างๆ เพื่อนำมาใช้ในการดำเนินงานและโครงการของตน ซึ่งตัวคุณมีชัยฯ เป็นประธานที่เก่งมากขอรับการบริจาคได้ที่สองหมื่นล้าน แต่มันมีวันสิ้นสุด เราไม่สามารถที่จะพึ่งพาความกรุณาปราณีคนอื่นได้ตลอดไป ไม่มีใครรักเราเท่าพ่อแม่เรา ทุกอย่างเมื่อมีได้ก็ต้องหมดไป ซึ่งโดยทั่วไปมักจะเป็นกิจกรรมเชิง “สังคมสงเคราะห์” คือ การให้ฟรีมาจากความสงสารซึ่งเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุและขาดความยั่งยืน ที่เรามามองกิจการเพื่อสังคมเพราะเราต้องการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ

ภาคธุรกิจเอกชนจำนวนหนึ่งประกาศว่า “จะเข้ามาช่วยคนในสังคมโดยจัดตั้งโครงการความรับผิดชอบต่อทางสังคม หรือ CSR ตัวอย่างการให้ความช่วยเหลือสังคมของภาคธุรกิจ เช่น ทุนการศึกษา บริจาคเงิน/สิ่งของ บำรุงศาสนา ค่ายเยาวชน ทัศนศึกษา สนามเด็กเล่น กีฬา ปลูกต้นไม้/รักษาสัตว์แควดล้อม โรงเรียน มหาวิทยาลัย โรงพยาบาล ห้องสมุด คนป่วย/คนพิการ อาหารกลางวัน เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น ซึ่งยังคงดำเนินกิจกรรมลักษณะ “สังคมสงเคราะห์” ที่ “ไม่มีความยั่งยืน” ประเทศไทยมีประชากรจำนวน 60 ล้านคน พอเอาคนรวยคนจนมาหารเฉลี่ยผลออกมาว่า “ไม่จน” แต่ในความเป็นจริงเรามีคนจนถึง 6 ล้านคน มีรายได้วันละ 80 บาท ฉะนั้นจำเป็นต้องแยกออกมาพัฒนาเพื่อความยั่งยืน แล้วเงินที่ได้มานั้นเป็นเพียงการอ้างอิงหรือแค่โชว์ว่าไม่เป็นเรื่องจริงต่อไปนี้เรื่องกิจการเพื่อสังคมจะมีบทบาทเพิ่มขึ้น ให้ทุกบริษัททางภาคธุรกิจเอกชนที่อยากช่วยเหลือสังคมต้องตั้งกิจการเพื่อสังคมขึ้นมา จุดสำคัญคือให้กลับไปดูผลงานย้อนหลังว่าบริษัทให้ปีละเท่าไร ถ้าให้ปีละ 2 แสนหนึ่งล้านทำไปแล้วไม่โต ถ้าเปลี่ยนมาทำกิจการเพื่อสังคมมัน โตได้มีเงินมากกว่านี้อีก เช่น เราจะไม่ขอเงินธนาคาร แต่จะให้ธนาคารซื้อบริการเรา ก็มารวมตัวกันจะขายกระดาษชำระไปเช็คลูกโดยธนาคารในประเทศจะใช้ห้องน้ำโดยเฉลี่ย 64,000 ห้อง โดยเฉลี่ยห้องละ 3

ม้วน ลองคูณดูแล้วคิดเป็น 180,000 ต่อ 1 วัน และขอกำไรแค่ 1 บาทเท่านั้น ถ้า 10 วัน 1,800,000 บาท จะเห็นว่า กำไรโตขึ้นๆ เค้าจะสามารถดูแลตัวเองได้ก่อเกิดการขยายกิจการเพื่อสังคมเครือข่าย ลูกต่อไป (มีชัย วีระไวทยะ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2561)

ความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) คุณมีชัยฯ อธิบายว่า “ความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) ที่เป็นการรู้สึกของทุกคน ไม่ใช่แค่แผนกเล็กไปทำเท่านั้น ถ้าต้องการให้ความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) เกิดผลได้ต้องให้ความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) ไปถึงเรื่องการศึกษา เพราะก่อนจะมีความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) ต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมระดับบุคคล (ISR : Individual Social Responsibility) ให้ทุกคนมีความรู้สึกที่ “ฉันจะต้องทำเพื่อบริษัทงานจะดีขึ้น” ต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) เล็กก่อน เรียกว่า Cell don Social Responsibility ให้เขาทำสังคมให้ดีขึ้น ทั้งทรัพยากรทางจิตใจของเราเอง ควรจะอยู่ในหลักสูตรของการศึกษาไทย ถือเป็นสิ่งสำคัญมาก และต้องหาเงินให้เป็นซึ่ง คุณมีชัยฯ เคยเชื่อว่าทางออกที่ดี คือ การตั้งบริษัท (เพราะข้อจำกัดของสมาคมฯ) ที่สามารถทำธุรกิจได้ และต้องเสียภาษีด้วยและทำธุรกิจเพื่อหารายได้มาสนับสนุนงานสาธารณประโยชน์ (แทนที่จะขออย่างเดียว) ซึ่งเรียกบริษัทประเภทนี้ว่า กิจการเพื่อสังคม (Business for Social Progress) และเสียภาษี ในตอนนี้กำลังจะมี พ.ร.บ.ใหม่ออกมาที่จะละเว้นการเสียภาษี (ที่แสดงให้เห็นภาครัฐให้ความสำคัญมากขึ้น) หรืออีกชื่อหนึ่ง คือ กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise)

จากการสัมภาษณ์ มีชัย วีระไวทยะ (การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2561) กล่าวออกมาอย่างภาคภูมิใจ “ของเราทำก่อนของอังกฤษที่จะเพิ่งเริ่ม SE แต่ของเขาแค่ดังกวๆ” จึงเอาชื่อไปใช้ (ชื่อในไทยไม่มีความหมายขอให้ได้ทำเป็นพอ) และนำผลกำไร ไปใช้ในด้าน 3 ด้าน

- 1) เป็นทุนสำรอง (ดูแลตัวเองให้มั่นคงก่อน)
- 2) ลงทุนเพื่อขยายธุรกิจ(เมื่อมีโอกาสและอนาคตที่ดี)
- 3) สนับสนุนกิจกรรมสาธารณประโยชน์ (ไม่ใช่เริ่มทันที ต้องรอ 1 และ 2 มั่นคงก่อน)

ธุรกิจในประเทศไทยที่จัดตั้งเพื่อสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมสาธารณประโยชน์ต่างๆ เช่น ดอยตุง จิตลดา ภูฟ้า ดอยคำ จุดเริ่มต้นธุรกิจดังกล่าวนี้มาจากเจ้านาย (ชนชั้นสูง) แล้วก็เป็นที่มาของธุรกิจที่จัดตั้งเพื่อสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมอย่างยั่งยืนของสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน ใน 43 ปี ที่ผ่านมา จำนวนทั้งสิ้น 28 บริษัท ล่มจมไป 3 บริษัท จากทั้งหมด 31 บริษัท แต่ไม่ได้เป็นบริษัทใหญ่ เป็นบริษัทธรรมดาที่ต้องเสียภาษีร้อยละ 35 ที่เป็นเงินที่กู้ยืมมา

ดำเนินการ 62,000 คอลลาร์ หรือประมาณหนึ่งล้านสองแสนบาท มีข้อตกลงว่าจะใช้คืนให้เป็นเดือน และภายในเดือนไหน มีชัย วีระไวทยะ กล่าวว่า “ผลปรากฏว่าครั้งแรกของเงินกู้สมาคมฯ คืนเงินตรงเวลา ซึ่งผู้ให้กู้ดีใจมากบอกว่า ที่เหลือยกหนี้ให้ไปเลยไม่ต้องคืน เพราะอินเดียนายังไม่เคยคืนเลย แสดงว่าสมาคมฯ เป็นลูกหนี้รายเดียวที่ทำแล้วคืนที่อื่นทั้งหมด เขาดีใจจึงยกให้ (อดีต ITAS ผู้ให้กู้) คุณมีชัยฯ วิเคราะห์เรื่องนี้ว่า อาจเพราะมีสถานะเป็นสมาคม ไม่มีใครเค้าให้กู้ต้องออกไปขอความช่วยเหลือจากภายนอก (มีชัย วีระไวทยะ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2561)

การจัดตั้งบริษัทกิจการเพื่อสังคมของสมาคมฯ ในความดูแลของคุณมีชัยฯ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท โดยมีเหตุผลว่า ถ้าเป็นประเภทเดียวอาจไม่ทั่วถึงคนยากจนและคนด้อยโอกาส

ประเภทที่ 1 ประเภททำทุนไม่เน้นผลกำไร Optimization of Profit (OP) ไม่เน้นลุ่มจม มีส่วนเกินเล็กน้อย มีเพียงพอที่จะสะสมที่จะขยายธุรกิจ อยู่ได้แบบต้นบอนไซ งามสะเหลือเกิน แต่โตไม่ได้ ซึ่งก็หมายความว่าคนที่ยากจนเร่ร่อนแล้วจะมาเริ่มทำธุรกิจได้ ด้วยวิธี Transfer ในการซื้อของเขาให้ราคาสูงกว่าราคาตลาด 10 % และขายให้เขาต่ำกว่าราคาตลาด 10 % เพราะฉะนั้น Transfer ร้อยละ 20 ไปแล้วจึงไม่เน้นเรื่องกำไร และไม่ขาดทุน แต่จะทำให้ประเภทที่ 1 อยู่ต่อไปได้ นั่นจำเป็นต้องมีประเภทที่ 2

ประเภทที่ 2 ประเภทแสวงหากำไร Maximization of Profit (MAX) ไม่ได้ทำกับคนจนแต่ทำกับคนที่มีเงิน ธุรกิจต่างๆ แล้วเอากำไรของประเภทที่ 2 ไปตั้งหรือขยายประเภททำทุนไม่เน้นผลกำไร Optimization of Profit (OP) ทำทุน สิ่งนี้ได้มาจากสิ่งที่ทำมา แยกประเภทให้ออก (เน้นกำไรหรือต้องการแค่ทำทุน) ตัวอย่างของ ประเภททำทุนไม่เน้นผลกำไร Optimization of Profit (OP) เช่น บริการด้านสุขภาพในโรงงาน มหาวิทยาลัย ชายแดนดูแลเรื่องผู้หญิง ตัวอย่างของประเภทแสวงหากำไร Maximization of Profit (Max) เช่น ผลิตภัณฑ์ภายใต้ชื่อ “Cabbages & Condoms” ร้านค้าและมินิมาร์ท ร้านอาหารและรับจัดเลี้ยง เอากำไรที่เหมาะสมที่ควรเน้นความซื่อสัตย์ที่มีความสามารถในการสู้ธุรกิจอื่นๆ ได้

1) ผู้ธุรกิจเอกชนได้ต้องจริงจังเพราะความตั้งใจและบริการดี ราคาดีเหมาะสม ราคาไม่แพงเกินไปอยู่ได้ บรรยากาศดี

2) เอากำไรไปใช้เพื่อสังคม อันนี้ส่วนใหญ่เขาจะเห็นใจ (พร้อมสนับสนุนอย่างเต็มที่)

กิจการเพื่อสังคมในความดูแลของสมาคมฯ มีทั้งหมด 19 ร้าน มีทั้งที่ อังกฤษ (โบสถ์เก่า) มี 2 แห่ง จดทะเบียนเป็น SE มีลูกค้ามาเข้าร้านประมาณ 300-350 คน ทุกคืน ได้รายได้ประมาณคืนละ 5 แสนบาทเมื่อคิดเป็นเดือนตกเดือนละ 15 ล้านบาท ปีหนึ่งเกือบ 200 ล้านบาท คุณมีชัยฯ กล่าว

ว่า “นี่แค่ร้านเดียวแต่ที่เสียใจ ไม่สามารถนำเงินมาใช้กับโรงเรียนได้เพราะผมเองที่ตั้งกฎเกณฑ์ไว้ว่า ถ้าจะทำอะไรใหม่ต้องหาแหล่งเงินใหม่มิใช่กินเงินงต๊อ ผลกำไรจากร้านใช้เพื่อวัตถุประสงค์ 3 อย่างข้างต้นทุกวันนี้กำไรจากร้านนี้ 45 ล้านบาทต่อปี (ขึ้นลงตามความสามารถในแต่ละปี) มอบให้สมาคมฯ เพื่อดูแลงานปรับปรุงงานสาธารณประโยชน์ ถ้ามาส่งเสริมให้เกิดการทำกิจการเพื่อสังคมแบบนี้ ลองคิดดูจะเกิดกำไรที่นำไปพัฒนาสังคมได้มากน้อยแค่ไหน ไม่อาศัยโฆษณาแต่เน้นแปลก ดึงคนมาใช้บริการมากขึ้น” (มีชัย วีระไวทยะ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2561)

การดำเนินธุรกิจการก่อสร้างและวัสดุก่อสร้างถือเป็นประเภททำเงิน ไม่เน้นผลกำไร Optimization of Profit (OP) ดำเนินการกับชาวบ้านโดยไม่เน้นกำไร และโรงงานให้เช่าที่มีไว้ฝึกอบรมให้ชาวบ้าน ไร่เลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ แต่พอโครงการหมด ก็มีโครงการปล่อยเงินกู้ ปรับพื้นที่ใหม่และมาชักชวนบริษัทในเมืองและในกรุงเทพฯ ให้เอาเครื่องจักรมาเปิดโรงงานเย็บกระเป๋ารองเท้า เสื้อผ้าต่างๆ บริษัทเหล่านี้ได้ราคาที่เหมาะสม คุณมีชัยฯ เพียงแค่หาคนงานให้ที่มีชื่อเสียงมาก ไม่ลาออกเหมือนคนในเมือง ทำให้นายทุนเหล่านี้พอใจ ก็สามารถลดต้นทุนได้ สิ่งที่ดีก็คือ ผู้หญิงของในพื้นที่ชุมชนนั้นจำนวน 15,000 คน ไม่ต้องทิ้งบ้านเหมือนคนอื่น ได้อยู่กับสามีได้อยู่กับลูกอยู่ครอบครัว พอมีแนวคิดแบบนี้ก็ได้ไปคุยกับกระทรวงอุตสาหกรรม ตอนแรกก็เอาด้วยแต่พอเปลี่ยนอธิบดีคนใหม่ก็เปลี่ยนแนวคิดใหม่ไม่แน่นอน โรงงานอุตสาหกรรม Manufacturing ที่ดินเป็นของเราอยู่แล้ว ให้เช่า บวกกับร่วมลงทุนและขอให้คนงานมีส่วนในการถือหุ้นร้อยละ 40 แบ่งเป็นส่วนของเราร้อยละ 30 ส่วนของสหพัฒน์ฯ ร้อยละ 30 ในที่สุดคนที่ทำงานก็มีสิทธิ์เป็นเจ้าของ สามารถถือหุ้นได้ในราคา 100 บาทไม่ขึ้นไม่ลง เวลาออกก็ขายคืนให้เรา (มีชัย วีระไวทยะ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2561)

ตัวอย่าง Social Capitalism ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าดำเนินธุรกิจแบบไม่เน้นกำไรสูงเพราะไม่อยากให้คนไทยทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิดของตัวเอง นายทุนอยู่ได้ เราต้องกลับมาดูแนวทางการพัฒนาของบ้านเราที่เป็นแนวทางพัฒนาที่สูญเปล่า มีแต่ดึงคนออกจากหมู่บ้าน บางคนออกมาตั้งแต่จบมัธยมหนึ่งมัธยมสองไม่ไหวแล้ว เข้าเมืองหาเงินดีกว่า อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินงานองค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์นั้น การระดมทุนและการบริหารเงินทุนที่ได้มาเพื่อมาสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ อย่างยั่งยืนเป็นสิ่งสำคัญ มูลนิธิมีชัย วีระไวทยะ ได้จัดตั้งขึ้นเพื่อนำเงินที่ได้รับการบริจาคหรือจัดหามาได้มาดำเนินโครงการ และการบริหารจัดการองค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์ จึงได้ปรับเปลี่ยนมาเป็นแนวทางการทำกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ซึ่งเป็นแนวคิดใหม่ในการดำเนินการเพื่อ

สาธารณประโยชน์ในประเทศไทย เป็นการดำเนินงานพัฒนาชุมชนควบคู่ไปกับการทำธุรกิจต่างๆ เช่น

โครงการ BREAD หรือ Business for Rural Education and Development เป็น โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนเพื่อส่งเสริมการมีจิตสาธารณะ เน้นการช่วยเหลือและพัฒนาการศึกษาของเด็กไทยในชนบท ทำให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างแท้จริง

ร้านอาหาร Cabbage and Condom โรงแรม Birds and Bees Resort และบริษัทธุรกิจเพื่อการศึกษาและชนบท จำกัด โดยใช้ผลกำไรจากธุรกิจเหล่านี้มาใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินการโครงการพัฒนาด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านการศึกษา และการสร้างจิตสาธารณะเพื่อนำไปสู่การเป็นสังคมแห่งจิตสาธารณะ

ปัจจุบันมีแนวคิดที่จะนำกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) เข้าจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ในลักษณะของ “หลักทรัพย์เพื่อสังคม” ซึ่งนักลงทุนสามารถซื้อหุ้นของกิจการเพื่อสังคมเพื่อนำไปใช้ในกิจกรรมพัฒนาชุมชนได้ การจัดตั้งบริษัทเข้าตลาดหลักทรัพย์ จะสามารถเปิดเผยรายละเอียดภายในบริษัท เช่น ผลกำไรขาดทุน เงินเดือนพนักงานทุกระดับ บัญชีต่างๆ ได้ทั้งหมดเพื่อชักชวนให้คนมาซื้อหุ้นและเป็นเงินทุนหมุนเวียนในการทำกิจกรรมต่อไปได้ ซึ่งจะเป็นอีกทางเลือกหนึ่งหากใครต้องการบริจาคเงินเพื่อทำประโยชน์ต่อสังคมก็สามารถนำมาลงทุนได้และต้องเสียภาษีให้รัฐด้วย

สรุปได้ว่ากิจกรรมเพื่อช่วยเหลือและพัฒนาสังคม หรือปัจจุบันเราเรียกว่า “กิจการเพื่อสังคม” มิใช่เป็นภารกิจของภาครัฐแต่ฝ่ายเดียว แต่เป็นภารกิจร่วมกันของทุกฝ่าย ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน ภาคประชาสังคม และบุคคลต่างๆ ที่ทำงานเป็นหุ้นส่วนซึ่งกันและกันอันเป็นพื้นฐานการทำงานเป็นเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือสังคม เช่นเดียวกับ Ridley-Duff and Bull (2011) และ Ridley-Duff and Southcombe (2012) ที่ได้นำเสนอกิจการเพื่อสังคมว่า เป็นการหาหนทางใหม่ในการระบุและอธิบายถึงรูปแบบขององค์กรและวิธีการประกอบการที่มีเป้าหมายหลักในการใช้นวัตกรรมทางสังคมและสร้างความรับผิดชอบต่อประชาสังคม เป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาสังคม (Social Problem) โดยอาศัยการดำเนินการจากภาคประชาชนเป็นผู้ขับเคลื่อนหลักที่เป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาโดยตรงรวมทั้งมีความเข้าใจในปัญหามากที่สุดทำให้สามารถแก้ไขปัญหานั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด (Marini, Frederickson, Lambright, 1968 อ้างถึงใน เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และวัลย์พร รัตนเศรษฐ, 2557) ส่งเสริมความเสมอภาคทางสังคม (Social Equity) เน้นการมีส่วนร่วม

ของประชาชน เน้นการกระจายอำนาจให้มากขึ้นให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงการทำงานเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองให้แก่ประชาชนในการทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจร่วมรับผิดชอบก่อให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติสอดคล้องกับความเป็นจริงและตรงกับความต้องการของประชาชน เป็นการบริหารงานแบบเผชิญหน้า (Confrontation) เพื่อการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็วมีความคิดสร้างสรรค์มีการปรับตัว มีความยืดหยุ่นในการทำงานสามารถสร้างความอยู่ดีมีสุขให้กับประชาชนเกิดความเสมอภาคและความมีเสรีภาพ

บทที่ 4

บทบาทของผู้ประกอบการเพื่อสังคมกับการพัฒนากิจการเพื่อสังคมในบริบทของประเทศไทย

4.1 เกริ่นนำ

หากเราจะหาตัวอย่างที่เป็นต้นแบบของกิจการเพื่อสังคมในประเทศไทยคงจะหาได้ไม่ยากนัก คือ มูลนิธิโครงการหลวง (Royal Project Foundation) สามารถพิจารณาความสำเร็จได้จากตัวอย่างที่ทำการได้กว่า 900 ล้านบาทในปี พ.ศ. 2557 ซึ่งโครงการหลวงนับว่าเป็นตัวอย่างที่เยี่ยมยอดที่สุดของกิจการเพื่อสังคมในประเทศไทยที่มีการแปรรูปสินค้าออกมาจำหน่ายภายใต้ชื่อ “ดอยคำ” เมื่อปี พ.ศ. 2537 จากคำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชประสงค์ให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขาในแต่ละท้องถิ่นดีขึ้น ด้วยการเกษตรแบบใหม่ทดแทนการปลูกฝิ่นและการทำไร่เลื่อนลอย อันนำไปสู่การตัดไม้ทำลายป่าซึ่งเป็นทรัพยากรทางด้านสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของประเทศตลอดระยะเวลาในการดำเนินงานตั้งแต่เริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. 2512 จนถึงปัจจุบัน โครงการหลวงได้ทำหน้าที่พลิกฟื้นชีวิตของชาวเขาให้กลับมามีชีวิตที่ดีขึ้นด้วยการให้ความรู้ ให้อาชีพ ให้มีการพัฒนาการเพาะปลูกพืชเมืองหนาวทดแทน ดูแลการผลิต ให้ความช่วยเหลือ พลิกฟื้นทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ในพื้นที่ให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ทั้งฝิ่นป่าและฝิ่นดิน ส่งเสริมการตลาดให้สามารถเพิ่มพูนรายได้ของชาวเขาโดยไม่ต้องพึ่งพาการปลูกฝิ่นอีกต่อไป ก่อให้เกิดผลผลิตเมืองหนาวที่มีคุณภาพมากกว่า 1,000 รายการ ที่เรารู้จักในตราสินค้าดอยคำ ทั้งยังปรับปรุงพื้นที่ในโครงการให้สวยงาม พร้อมต่อยอดพัฒนาให้เป็นท่องเที่ยว ถือเป็นโครงการเพื่อการพัฒนาและยกระดับชีวิตคนในชุมชนควบคู่กับการสร้างกิจการที่ไม่มุ่งแสวงหากำไร ด้วยความร่วมมือและการสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งภายในและต่างประเทศ (ดอยคำ, 2561)

การทุ่มเทพระอุทิศสวาททั้งมวลในการทรงงานของพระประมุขและพระบรมวงศานุวงศ์ในสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนนำมาสู่ความสำเร็จของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติ ดังตัวอย่างเช่น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงนำพาประเทศไทยให้รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของต่างชาติ ทรงปฏิรูปประเทศไทยให้มีความ

เจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานอารยประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการปฏิรูประบบการบริหารราชการแผ่นดิน การจัดตั้งกระทรวง กรม การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน คมนาคม การสื่อสาร การศึกษา กฎหมาย ศาสนา วัฒนธรรม ฯลฯ จนเป็นแบบแผนในการวางแผนในการวางรากฐานการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในเวลาต่อมา และในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ก็เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า หลักการทรงงานและพระปรีชาสามารถของพระองค์ท่านนั้น เป็นที่ยอมรับในระดับสากลอย่างแท้จริง จากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่ช่วยให้ชาวไทยได้รอดพ้นจากความทุกข์เข็ญได้อย่างยั่งยืน และยังส่งผลถึงการบรรเทาทุกข์โศก และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในประเทศเพื่อบ้านอีกด้วย รางวัลและคำสดุดีเฉลิมพระเกียรติพระเกียรติทั้งหลายที่ได้ทูลเกล้า ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเป็นประจักษ์พยานได้อย่างดีถึงพระปรีชาสามารถในพระองค์ แต่เหนือสิ่งอื่นใดพระปรีชาสามารถอันเป็นที่ยอมรับด้วยใจของประชาคมโลกเป็นสิ่งที่ประชาชนไทยปลาบปลื้มปิติเป็นอย่างยิ่ง ดังที่ทรงได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ (Human Development Lifetime Achievement Award) ของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme: UNDP) เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 นายโคฟี อานัน เลขาธิการสหประชาชาติ (ในขณะนั้น) (สุทิน ลีปิยะชาติ, 2558)

“พระองค์ทรงเอื้อมพระหัตถ์เอื้อ ไปยังบรรดาผู้ที่ยากจนที่สุด และเปราะบางที่สุดในสังคมไทยทรงรับฟังปัญหาของพวกเขาเหล่านั้น และให้ความช่วยเหลือพวกเขาเหล่านั้นให้สามารถยืนหยัดดำรงชีวิตของตนเองต่อไปได้ด้วยกำลังของตนเอง โครงการเพื่อการพัฒนาชนบทต่างๆ ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชยังประโยชน์ให้กับประชาชนนับล้านๆ ทั่วทั้งประเทศไทย”

4.2 จุดเริ่มต้นของกิจการเพื่อสังคมของประเทศไทย

พระมหากษัตริย์ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชภูมิพลอดุลยเดชได้พระราชทานแก่ปวงราษฎรไทยทั้งหลายในระยะต้นแห่งการเสด็จขึ้นเถลิงสิริราชสมบัตินั้น เป็นพระราชดำริด้านการแพทย์และงานสังคมสงเคราะห์เป็นส่วนใหญ่เนื่องจากในระยะต้นรัชกาลนั้นกิจการด้านการแพทย์ของไทยยังไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควรและการบริการสาธารณสุขในชนบทยังมีได้แพร่หลายเหมือนปัจจุบัน พระราชกรณียกิจช่วงแรกเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493-2505 จะเป็นการช่วยเหลือบรรเทาปัญหาเฉพาะหน้า ไม่มีลักษณะเป็นโครงการเต็มรูปแบบอย่างปัจจุบัน เช่น

เมื่อ พ.ศ. 2493 วัณโรคระบาดหนัก มีอุบัติการณ์สูงและยังไม่หมดไปจากประเทศไทย ปีหนึ่งๆ มีผู้เสียชีวิตด้วยโรคนี้เป็นจำนวนไม่น้อยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เคยมีพระราชปรารภกับหลวงพยุงเวชศาสตร์ อธิบดีกรมสาธารณสุข เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ.2493 ความว่า “คุณหลวง วัณโรค สมัยนี้มียากรักษากันได้เด็ดขาดหรือยัง ยาอะไรขาด ถ้าต้องการฉันจะหาให้อีก ฉันอยากเห็นกิจการแพทย์ของเมืองไทยเจริญมากๆ” (ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาราช, 2554)

เมื่อคราวที่โรคอหิวาตกโรคระบาดอย่างรุนแรงในเมืองไทย ซึ่งโรคนี้ต้องใช้ “น้ำเกลือ” เป็นจำนวนมาก แต่ในขณะนั้นการให้น้ำเกลือแก่ผู้ป่วยมีค่าใช้จ่ายสูง จนกล่าวกันว่า “ใส่ใครไปก็ช็อค” จึงได้พระราชทานพระราชดำริให้มีการศึกษาวิจัยและสนับสนุนในการค้นหาวิธีสร้างเครื่องกลั่นน้ำเกลือใช้เอง จนมีคุณภาพทัดเทียมกับต่างประเทศและเป็นที่ยอมรับกันจนถึงปัจจุบันนี้

โครงการแพทย์หลวงพระราชทาน “เรือเวชพาหน์” เพื่อใช้เป็นหน่วยเคลื่อนที่รักษาราชฎูรที่ตั่งบ้านเรือนอยู่ตามลำน้ำ โดยพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการดำเนินการมาจนทุกวันนี้

พระราชดำริเริ่มแรกอันเป็นโครงการช่วยเหลือประชาชนเริ่มขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2594 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กรมประมงนำพันธุ์ปลาหมอเทศจากปีนัง ซึ่งได้รับจากผู้เชี่ยวชาญด้านการประมงขององค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ เข้าไปเลี้ยงในสระน้ำพระที่นั่งอัมพรสถาน และเมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2496 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานพันธุ์ปลาหมอเทศนั้นแก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้านทั่วประเทศนำไปเลี้ยงเผยแพร่ขยายพันธุ์แก่ราษฎรในหมู่บ้านของตนเพื่อจะได้มีอาหารโปรตีนเพิ่มขึ้น (ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาราช, 2554)

โครงการพระราชดำรินับว่าเป็นโครงการพัฒนาชนบทโครงการแรกเกิดในปี พ.ศ. 2495 โดยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานรถบลูโคเซอร์ ให้หน่วยตำรวจตระเวนชายแดนค่ายนเรศวรไปสร้างถนนเข้าไปยังบ้านห้วยมงคล ตำบลหินเหล็กไฟ (ปัจจุบันคือ ตำบลทับใต้) อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพื่อให้ราษฎรสามารถสัญจรไปมาและนำผลผลิตออกมาจำหน่ายยังชุมชนภายนอกได้สะดวกขึ้น

จากนั้นในปี พ.ศ. 2496 ได้พระราชทานพระราชดำริให้สร้างอ่างเก็บน้ำเขาเต่า อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์เพื่อบรรเทาความแห้งแล้งเดือนร้อนของราษฎรและสร้างเสร็จใช้ประโยชน์ได้ในปี พ.ศ.2506 นับเป็นโครงการพระราชดำริทางด้านชลประทานแห่งแรกของพระองค์ (ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาฯ, 2554)

ลักษณะของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการพระราชดำริในระยะแรกๆ นั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1) โครงการที่มีลักษณะศึกษา ค้นคว้า ทดลองเป็นการส่วนพระองค์โครงการดังกล่าวนี้เท่ากับเป็นการเตรียมพระองค์ในด้านข้อมูลและความรอบรู้ที่จะทรงนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและเผยแพร่แก่เกษตรกรรวมทั้งเป็นการแสวงหาแนวทางการพัฒนาที่ถูกต้องและเหมาะสมกับสภาพสังคมไทยและสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่นด้วย

2) โครงการที่มีลักษณะเริ่มเข้าไปแก้ไขปัญหาหลักของเกษตรกรเนื่องจากเกษตรกรประสบปัญหา และอุปสรรคในการทำเกษตรกรรมมากขึ้น ทุกขณะซึ่งในขณะที่พระองค์ทรงมีโครงการทดลองและเรียนรู้ไปด้วยกัน จะทรงเริ่มก้าวเข้าสู่การดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาของเกษตรกรอย่างแท้จริงระยะแรกโครงการยังจำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะบริเวณรอบๆ ที่ประทับในส่วนภูมิภาค รูปแบบของการพัฒนาแก้ไขปัญหา คือ การพัฒนาแบบผสมผสาน (Integrated Development) หลังจากนั้นโครงการในลักษณะนี้ค่อยๆ ขยายขอบเขตออกไปสู่สังคมเกษตรกรในพื้นที่กว้างขึ้น (ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาฯ, 2554)

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริมีอยู่มากมายหลายสาขา หลายประเภทมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป ดังนี้

1) โครงการตามพระราชประสงค์ หมายถึง โครงการซึ่งทรงศึกษาทดลองปฏิบัติเป็นส่วนพระองค์ ทรงศึกษาหรือกับผู้เชี่ยวชาญในวงงาน ทรงแสวงหาวิธีการทดลองปฏิบัติ ทรงพัฒนา และส่งเสริมแก้ไขตัดแปลงวิธีการเป็นระยะเวลาหนึ่งเพื่อดูแลผลผลิตทั้งในพระราชฐานและนอกพระราชฐาน ซึ่งต้องทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการดำเนินการทดลองจนกว่าจะเกิดผลดีต่อมาเมื่อทรงแน่พระทัยว่าโครงการนั้นๆ ได้ผลดี และเป็นประโยชน์แก่ประชาชนอย่างแท้จริง จึงโปรดเกล้าฯ ให้รัฐบาลเข้ามารับงานต่อภายหลัง

2) โครงการหลวง หมายถึง พระองค์ทรงเจาะจงดำเนินการพัฒนาและบำรุงรักษาต้นน้ำลำธารในบริเวณป่าเขาในภาคเหนือ เพื่อบรรเทาอุทกภัยในที่ลุ่มล่าง ด้วยเหตุที่พื้นที่เหล่านี้เป็นเขตแดนชาวไทยภูเขา จึงทรงมีโอกาพัฒนาชาวเขาชาวคอยให้อยู่ดีกินดี ให้เลิกปลูกฝิ่น เลิกการตัดไม้ทำลาย

ปาย ทำไร่เลื่อนลอย และเลิกการค้าไม้เลื่อน ขายของเดือน อาวุธยุทธโศภรณ์นอกกฎหมาย ทรงพัฒนาช่วยเหลือให้ปลูกพืชหมุนเวียนที่มีคุณค่าสูง ขนส่งง่าย ปลูกข้าวไร่ และเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อการบริโภค รวมถึงเพิ่มคุณค่าผลผลิตแล้วให้ได้คุณค่าแทนการปลูกฝิ่น ทั่วๆ ทั่วงานของโครงการนี้ยากลำบากสักเพียงใดทรงมิได้ทอดอวย การพัฒนาค่อยๆ ได้ผลเป็นรูปเป็นร่างและดีขึ้น ชาวคอยจึงมีความจงรักภักดี เรียกพระองค์ว่า “พ่อหลวง” และเรียกสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถว่า “แม่หลวง” โครงการของทั้งสองพระองค์จึงเรียกว่า “โครงการหลวง”

3) โครงการในพระบรมราชานุเคราะห์ หมายถึง โครงการที่พระองค์ได้พระราชทานข้อเสนอแนะและแนวทางพระราชดำริให้เอกชนไปดำเนินการด้วยกำลังเงิน กำลังปัญญา และกำลังแรงงาน พร้อมทั้งติดตามผลงานให้ต่อเนื่องโดยภาคเอกชน เช่น โครงการพัฒนาหมู่บ้านสหกรณ์เนินดินแดงอำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งสโมสรครุฑแห่งประเทศไทยเป็นผู้จัดและดำเนินงานตามพระราชดำริ โครงการพจนานุกรม โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เป็นต้น

4) โครงการตามพระราชดำริ โครงการประเภทนี้เป็นโครงการที่ทรงวางแผนพัฒนาทรงเสนอแนะให้รัฐบาลร่วมดำเนินการตามแนวพระราชดำริ โดยพระองค์เสด็จฯ ร่วมทรงงานกับหน่วยงานของรัฐบาล ซึ่งมีทั้งฝ่ายพลเรือน ตำรวจ ทหาร โครงการตามพระราชดำรินี้ในปัจจุบันเรียกว่า “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” มีการกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย ปัจจุบันมีลักษณะที่เป็นโครงการพัฒนาด้านต่างๆ ที่ดำเนินการเสร็จสิ้นภายในระยะเวลาสั้นและระยะเวลายาวที่มากกว่า 5 ปี ขณะเดียวกันก็มีลักษณะที่เป็นงานด้านวิชาการ เช่น โครงการเพื่อการศึกษาค้นคว้าทดลอง หรือโครงการที่มีลักษณะเป็นงานวิจัย เป็นต้น (ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2554)

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้รับการขนานนามว่า “ทรงเป็นกษัตริย์นักพัฒนา” พระองค์ทรงเยี่ยมเยียนพสกนิกรที่ยากไร้และด้อยโอกาสทั่วทุกภูมิภาค ทรงสดับรับฟังปัญหาทุกข์ยากของราษฎร และทรงมีพระเมตตาพระราชทานแนวทางดำรงชีพเพื่อให้ประชาชนของพระองค์สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน สอดคล้องกับพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ประธานองคมนตรีและรัฐบุรุษ (2549 อ้างถึงใน สถาบันพัฒนาการเมืองและคุณภาพคน, 2555) กล่าวถึงแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนเป็นเรื่องของการสร้างเสริมขีดความสามารถแก่ประชาชนมิใช่เพื่อเพียงคนสองสามคนเท่านั้นแต่เพื่อคนจำนวนมาก การสร้างเสริมขีดความสามารถโดยการทำผ่านทางการศึกษา การขยายโอกาสและทางเลือก สุขอนามัย และโภชนาการเพื่อการขยายโอกาสให้แก่ประชาชน และการพัฒนาคนเป็นการพัฒนาที่ให้คนเป่าศูนย์กลางในการพัฒนา โดยมุ่งเน้นการพัฒนาความเติบโตทาง

เศรษฐกิจและอย่างยั่งยืน สิทธิมนุษยชนและความมั่นคงในชีวิต ความเท่าเทียมกันและการมีส่วนร่วม หากการพัฒนาคนหมายความถึงการลำดับความสำคัญให้ประชาชนเป็นอันดับแรกไม่มีสิ่งอื่นใดอีกแล้วที่ยิ่งใหม่ไปกว่าการพัฒนาคนภายใต้แนวทางการพัฒนาคนของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเมื่อทรงบรมราชาภิเษกเสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติในปี พ.ศ. 2489 พระองค์ได้ทรงพระปฐมราชโองการไว้ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” นับตั้งแต่นั้นมาพระองค์ได้ทรงอุทิศพระวรกายและทรงงาน โดยมีรัฐจักเหน็ดเหนื่อยเพื่อจะพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของปวงชนชาวไทย โดยมีได้เลือกเชื้อชาติ วรรณะ และศาสนา โดยการเสด็จบุกเบิกของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในการเสด็จเยือนพื้นที่ยากจนห่างไกลและทุรกันดารในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเมื่อปี พ.ศ. 2489 ตลอดระยะเวลาที่ยี่สิบสองวันที่แสนจะยากลำบากที่ทั้งสองพระองค์ได้ทรงเสด็จเยือนหมู่บ้านต่างๆ และทรงพูดคุยกับชาวบ้านเพื่อเรียนรู้ถึงปัญหาและข้อห่วงใยต่างๆ และตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา การเยี่ยมเยียนชาวบ้านในลักษณะแบบนี้ก็กลับกลายเป็นราชธรรมเนียมปฏิบัติของพระราชกรณียกิจโดยปกติของพระองค์ นับจากนั้นเป็นต้นมาจึงมีพระราชดำริมากมายเกิดขึ้นตามมาอย่างนับไม่ถ้วนในการนำมาสู่การพัฒนาไปสู่พื้นที่ห่างไกลความเจริญ

พระองค์ทรงทุ่มเทพระวรกายให้กับประชาชน ภาพที่จินตนาการของประชาชนชาวไทยที่มีต่อพระองค์ท่านไม่ใช่การฉลองพระองค์แบบเต็มยศด้วยเครื่องราชอิสริยาภรณ์ หากแต่ในความเป็นจริงเป็นภาพที่พระองค์ท่านทรงสละพวงกุญแจ ถิ่นแผ่นดินที่มีพระราชปฏิสันถารกับพสกนิกร และเสด็จฯ ไปยังถิ่นทุรกันดารอยู่เสมอ พระองค์ทรงพระราชทานความรู้ ทรงเพิ่มความสามารถให้กับชาวไทยในชนบทเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรม เทคโนโลยีทางการเกษตรที่เหมาะสม การใช้น้ำอย่างยั่งยืน และวิธีการป้องกันน้ำท่วม พระองค์ทรงนำเทคโนโลยีมาช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ในชุมชนไทย นอกจากนี้พระองค์ยังทรงให้ความสำคัญแก่สุขภาพ การศึกษาและการดำเนินชีวิตของประชาชน หลอมรวมเป็นโครงการในพระราชดำริและปรัชญาการใช้ชีวิตที่ได้นำไปสู่การพัฒนาให้กับคนไทยมาโดยตลอดจึงเป็นเหตุผลที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงได้รับการยกย่องจากโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติให้เป็นบุคคลที่อุทิศทั้งชีวิตให้แก่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนไปจนถึงคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของปวงชนชาวไทยและชาวต่างประเทศ ทรงเป็นบุคคลแรกที่ได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล United Nations Development Programme-UNDP Human Development Lifetime Achievement Award โดยรางวัลนี้เป็นตัวแทนของความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ไม่ว่าจะเป็นในระดับชาติภูมิภาคหรือสากล ซึ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไม่ได้

เกี่ยวข้องกับความเป็นมนุษย์อย่างเฉียว แต่รวมไปถึงความสามารถและตัวเลือกที่มากขึ้นในการใช้ชีวิตอย่างมีความรู้ แข็งแรง และสร้างสรรค์เมื่อทรัพยากรมนุษย์มีคุณภาพแล้วย่อมหมายถึงความถึงเศรษฐกิจที่เติบโตขึ้น สิทธิมนุษยชนที่เป็นธรรมยิ่งขึ้น ความปลอดภัยและความร่วมมือที่เพิ่มขึ้น ตลอดจนนิสรภาพทางการเมืองที่มากขึ้นอีกด้วย ตัวอย่างโครงการในพระราชดำริและปรัชญาการใช้ชีวิตที่ได้นำไปสู่การพัฒนาให้กับคนไทย

1) โครงการแก้มลิง เป็นแนวคิดในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเพื่อแก้ปัญหาอันเนื่องมาจากความรุนแรงของอุทกภัยในกรุงเทพมหานครเมื่อปี พ.ศ. 2538 แนวคิดของโครงการนี้เกิดขึ้นจากธรรมชาติการบริโภคน้ำของลิง โดยลิงจะกักเก็บอาหารไว้ที่บริเวณกระพุ้งแก้มและนำออกมากินกินในเวลาถัดมา ซึ่งโครงการแก้มลิงจะดำเนินการระบายน้ำออกจากพื้นที่ตอนบนให้น้ำไหลลงคลองพักน้ำที่ชายทะเลและจะไหลลงสู่ทะเลตามธรรมชาติเมื่อระดับน้ำทะเลลดลงต่ำกว่าน้ำในคลองแล้ว

2) โครงการหน่วยแพทย์พระราชทาน และหมอมูบ้าน พระองค์ทรงริเริ่ม “โครงการหน่วยแพทย์พระราชทาน” เมื่อปี พ.ศ. 2510 เพราะทรงพบว่าราษฎรจำนวนมากขาดการดูแลในด้านสุขภาพอนามัยขณะเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎร ต่อมาในปี พ.ศ. 2525 ได้ทรงก่อตั้ง “หมอมูบ้าน” ครั้งแรกที่จังหวัดเชียงใหม่ โยคัดเลือกอาสาสมัครในแต่ละหมอมูบ้านมาเข้ารับการอบรมหลักสูตรหมอมูบ้านเพื่อนำความรู้ด้านการแพทย์กลับไปช่วยเหลือประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งทั้งสองโครงการได้ช่วยแก้ไขปัญหาด้านสาธารณสุขของชาวบ้านในพื้นที่ห่างไกลเป็นอย่างมาก

3) โครงการแก้มลิงดิน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงสังเกตเห็นปัญหาดินเปรี้ยวหรือดินเป็นกรดในพื้นที่พรุที่มีการชกน้ำออกทำให้ราษฎรไม่สามารถใช้ดินนั้นในการเพาะปลูกได้ พระองค์จึงมีพระราชดำริให้หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องหาแนวทางในการแก้ไขเพื่อปรับปรุงพื้นที่ให้สามารถใช้ประโยชน์ได้มากที่สุด โดยควบคุมระดับน้ำในดินเพื่อป้องกันการเกิดกรดกำมะถันซึ่งส่งผลในดินเป็นกรดจัดในเวลาถัดมา

4) กังหันน้ำชัยพัฒนา หลังจากได้เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรสภาพน้ำเสียในพื้นที่หลายแห่งทั้งในกรุงเทพฯ ปริมณฑล และต่างจังหวัด พร้อมพระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหา น้ำเสียไม่ว่าจะเป็นวิธีการกรองน้ำเสียด้วยผักตบชวาหรือพื้นน้ำต่างๆ พระองค์ทรงเห็นว่าปัญหานี้ไม่อาจบรรเทาได้ด้วยวิธีธรรมชาติเพียงอย่างเดียว จึงพระราชทานพระราชดำริ ให้ประดิษฐ์เครื่องกลเติมอากาศแบบประหยัดค่าใช้จ่าย โดยสามารถผลิตได้เองในประเทศเกิดเป็นกังหันน้ำชัยพัฒนาที่เราคุ้นชื่อกันดี

5) โครงการฝนหลวง ในปี พ.ศ. 2498 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และได้ทรงรับรู้ถึงความขาดแคลนน้ำ

สำหรับการอุปโภคบริโภคและการทำเกษตรของประชาชนในพื้นที่นั้น จึงได้พระราชทาน โครงการพระราชดำริ “ฝนหลวง” ซึ่งต่อมาได้เกิดเป็นฝนเทียมที่สามารถช่วยเหลือพสกนิกรในพื้นที่แห้งแล้งได้อย่างมากจนได้มีตราพระราชกฤษฎีกาก่อตั้งสำนักงานปฏิบัติการฝนหลวงขึ้นในปี พ.ศ. 2518 ในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อดำเนินการ โครงการพระราชดำริฝนหลวงต่อไป

6) โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์และทุนการศึกษาพระราชทาน พระองค์ท่านมีพระราชดำริว่า “การศึกษาเป็นปัจจัยในการสร้างและพัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติ และคุณธรรมของบุคคล” จึงเป็นที่มาของโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์และทุนการศึกษาพระราชทาน ที่มุ่งหวังสร้างโอกาสทางการศึกษาให้แก่เยาวชนชาวไทย ทรงสนับสนุนตั้งแต่การศึกษาชั้นอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา ไปจนถึงการศึกษาค้นคว้าวิจัยขั้นสูงในต่างประเทศเพื่อให้เยาวชนจะได้นำความรู้ที่นำกลับมาพัฒนาประเทศชาติต่อไปในอนาคต

7) โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชได้ก่อตั้งโครงการสวนพระองค์สวนจิตรลดาเมื่อปี พ.ศ. 2505 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา ทดลอง และวิจัยเพื่อมุ่งแก้ปัญหาทางการเกษตรและนำมาเป็นตัวอย่างในการปฏิบัติและดำเนินการของเกษตรกรจากทั่วประเทศ ครอบคลุมตั้งแต่การปลูกข้าว การเลี้ยงโคนม การเพาะพันธุ์ปลานิล ไปจนถึงการแปรรูปผลผลิตต่างๆ ให้เกิดประโยชน์และรายได้ต่อประชาชนมากที่สุด

8) เศรษฐกิจพอเพียง “การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือ ความพอมีพอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นอันพอสมควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้น โดยลำดับต่อไป” พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชพระราชทานพระบรมราโชวาทเมื่อปี พ.ศ. 2517 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระองค์ท่านคือ การยึดหลักสายกลาง โดยชี้แนวทางการใช้ชีวิตของประชาชนให้อยู่บนหลักความพอเพียงเพื่อความทุกข์ที่ยั่งยืน ซึ่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ยังได้นี้ยังได้รับการเชิดชูจากสหประชาชาติว่าเป็นประโยชน์ต่อประเทศไทยและนานาประเทศอีกด้วย

จากโครงการในพระราชดำริและปรัชญาการใช้ชีวิตที่ได้นำไปสู่การพัฒนาให้กับคนไทยที่กล่าวมาเพียงบางส่วนนี้ เป็นความวิริยะอุตสาหะเพื่อนำไปสู่ความเจริญ และความผาสุกของปวงชนชาวไทย อีกทั้งยังสอดคล้องกับเป้าหมายโลกแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals หรือ SDGs) ที่ตั้งเป้าไว้ว่าจะต้องบรรลุให้ได้ภายในปี ค.ศ. 2030 ตามเป้าหมายหลักทั้งหมด 17 ประการ ดังนี้

1) ยุติความยากจนทุกรูปแบบในทุกที่

- 2) ยุติความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหารและยกระดับ โภชนาการและส่งเสริม เกษตรกรรมที่ยั่งยืน
- 3) สร้างหลักประกันว่าคนมีชีวิตที่มีสุขภาพดีและส่งเสริมสวัสดิภาพสำหรับทุกคนในทุก ช่วงวัย
- 4) สร้างหลักประกันว่าทุกคนมีการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างครอบคลุมและเท่าเทียมและ สนับสนุนโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต
- 5) บรรลุความเสมอภาคระหว่างเพศและให้อำนาจของผู้หญิงและเด็กผู้หญิงทุกคน
- 6) สร้างหลักประกันว่าจะมีการจัดให้มีน้ำและสุขอนามัยสำหรับทุกคนและมีการบริหาร จัดการที่ยั่งยืน
- 7) สร้างหลักประกันว่าทุกคนเข้าถึงพลังงานสมัยใหม่ในราคาที่สามารถซื้อหาได้เชื่อถือได้ และยั่งยืน
- 8) ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุมและยั่งยืน การจ้างงานเต็มที่และมี ผลผลิตภาพ และการมีงานที่สมควรสำหรับทุกคน
- 9) สร้างโครงสร้างพื้นฐานที่มีความทนทาน ส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ครอบคลุม และยั่งยืนและส่งเสริมนวัตกรรม
- 10) ลดความไม่เสมอภาคทั้งภายในและระหว่างประเทศ
- 11) ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความครอบคลุม ปลอดภัย มีภูมิคุ้มกันและ ยั่งยืน
- 12) สร้างหลักประกันให้มีรูปแบบการบริโภคและผลิตที่ยั่งยืน
- 13) ปฏิบัติการอย่างเร่งด่วนเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบที่ เกิดขึ้น
- 14) อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืนเพื่อ การพัฒนาที่ยั่งยืน
- 15) ปกป้อง ฟื้นฟู และสนับสนุนการใช้ระบบนิเวศน์บนบกอย่างยั่งยืน จัดการป่าไม้อย่าง ยั่งยืน ต่อสู้การกลายสภาพเป็นทะเลทราย หยุดการเสื่อมโทรมของที่ดินและฟื้นสภาพกลับมาใหม่ และหยุดการสูญเสียดังกล่าวหลายทางชีวภาพ
- 16) ส่งเสริมสังคมที่สงบและครอบคลุมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้ทุกคนเข้าถึงความ ยุติธรรมและสร้างสถาบันที่มีประสิทธิภาพ รับผิดชอบ และครอบคลุมในทุกระดับ
- 17) เสริมความเข้มแข็งให้แก่กลไกการดำเนินงานและฟื้นฟูสภาพหุ้นส่วนความร่วมมือ ระดับโลกสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน

18) โครงการในพระราชดำริและปรัชญาการใช้ชีวิตที่ได้นำไปสู่การพัฒนาให้กับคนไทย

รวมถึงมูลนิธิช่วยพัฒนาถูกก่อตั้งขึ้นเพื่อให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนทางการเงินขั้นต้นแก่โครงการพัฒนาพัฒนาต่างๆ โครงการพระราชดำริของพระองค์ทรงนำความรู้เรื่องการปลูกพืชทดแทนให้แก่ชาวไทยภูเขาซึ่งอาศัยอยู่ตามบริเวณแนวชายแดนของประเทศไทยที่ติดกับประเทศเพื่อนบ้าน ไม่ว่าจะเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ศูนย์ศึกษาการพัฒนาตามพระราชดำรินี้ที่ต่างๆ เปรียบเสมือนสถานที่ทดลองการเพาะปลูกพืชพันธุ์ใหม่ๆ ที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่ชาวไร่ชาวนาได้มีความสุขกับการเก็บเกี่ยวพืชสวนที่ให้ออกผลผลิตมากยิ่งขึ้น ซึ่งพระราชดำรินี้ในเรื่องการพัฒนาต่างๆ ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมุ่งเน้นไปยังการตอบสนองความต้องการของประชาชนดั่งสะท้อนอยู่ในพระราชดำรัสที่ว่า “การจัดทำโครงการเพื่อช่วยเหลือประชาชนเป็นสิ่งจำเป็นที่เราจะต้องรู้จักประชาชนที่เราประสงค์จะให้ความช่วยเหลือเสียก่อน” พระราชดำรินี้ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชนั้นมีจำนวนมากมายเหลือคณานับ โดยหลักแนวทางสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงประทานให้ประชาชนชาวไทยในการใช้ชีวิตและเพื่อการพัฒนาประกอบด้วย

ประการแรก พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงให้ความสำคัญต่อการรู้จักประมาณตนในการครองชีพ ทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทาเมื่อถูกนำไปปฏิบัติในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน รวมถึงการดำเนินการเพื่อบรรลุถึงยุทธศาสตร์การพัฒนาแห่งชาติที่นำมาสู่คุณภาพก่อเกิดความสมดุลและช่วยสร้างรากฐานที่แข็งแกร่งในการเผชิญความท้าทายของยุคโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน ซึ่งเรื่องดังกล่าวมาจะสะท้อนอยู่ในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) พื้นฐานของประเทศไทย เป็นประเทศเกษตรกรรม ดังนั้น จุดเริ่มต้นของการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงคือ การฟื้นฟูเศรษฐกิจ ชุมชนท้องถิ่นตั้งแต่ขั้นการฟื้นฟูและขยายเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน อันเป็นการพัฒนาขีดความสามารถในการผลิตและการบริโภคอย่างพออยู่พอกิน ไปจนถึงการแปรรูปอุตสาหกรรมครัวเรือน สร้างอาชีพ และทักษะวิชาการ ซึ่งจะเป็นการพัฒนาที่ละขั้นตอนเป็นลำดับ ในเรื่องต่างๆ รวมถึงเทคโนโลยีที่ค่อยๆ พัฒนาขึ้นมาจากฐานทรัพยากรและภูมิปัญญาที่มีอยู่ภายในชาติและที่จะเรียนรู้จากโลกภายนอกด้วย

“พอเพียง มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือ คำว่า พอ ก็พอเพียงนี้ก็พอแค่นั้นเอง คนเราถ้าพอในความต้องการก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้า

ประเทศใดมีความคิดอันนี้ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่าพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็ออยู่อย่างมีความสุข พอเพียงนี้อาจจะมี มีมากอาจจะมิของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้อง 'ไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น" พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม 2541

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่ปรากฏให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน ช่วยภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจและการเงินเมื่อปี พ.ศ. 2540 หลังจากนั้นได้นำหลักการดังกล่าวไปปฏิบัติช่วงระยะเวลาหนึ่ง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงการรู้จักประมาณในการกระทำกิจกรรมต่างๆ ในวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ซึ่งจะช่วยลดทอดความหิวกระหายในความรู้และใช้จ่ายอย่างฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย

เศรษฐกิจพื้นฐาน ประกอบด้วยลักษณะสำคัญ คือ

- 1) เป็นเศรษฐกิจของคนทั้งมวล
- 2) มีชุมชนที่เข้มแข็งเป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจ
- 3) มีความเป็นบูรณาการเข้มแข็ง ไปพร้อมๆ กันหมดทั้งเรื่องเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม
- 4) เติบโตบนพื้นฐานที่เข้มแข็งของเราเอง เช่น ด้านเกษตรหัตถกรรม อุตสาหกรรม สมุนไพร อาหาร การท่องเที่ยว เป็นต้น
- 5) มีการจัดการที่ดีเป็นพื้นฐาน ส่งเสริมการเกิดนวัตกรรมต่างๆ ให้สามารถนำมาใช้งานได้อย่างต่อเนื่อง

การพัฒนาประเทศตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาประเทศมิได้มีแบบอย่างตายตัวตามตำรา หากแต่ต้องเป็นไปตามสภาพภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ สังคมวิทยา วัฒนธรรมชุมชนที่มีความหลากหลาย ในขณะที่เดียวกันเราต้องเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วตามอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ ควบคู่ไปกับการพยายามหาแนวทางหรือวิธีการที่จะดำรงชีวิตตามหลักการพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงให้ดำเนินไปได้อย่างสมดุลและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในยุคโลกาภิวัตน์ โดยอาศัยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นตัวสร้างภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบที่ชุมชนอาจได้รับไม่ให้กระแสเหล่านั้นมาทำลายเอกลักษณ์และวัฒนธรรมชุมชนต้องล่มสลายไป

จากแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางที่ให้ประชาชนดำเนินตามวิถีแห่งการดำรงชีวิตที่สมบูรณ์ สันติสุข โดยมีธรรมะเป็นเครื่องกำกับ และใจตนเป็นสำคัญ ซึ่งก็คือวิถีชีวิตไทยที่ยึดเส้นทางสายกลางของความพอดีในหลักของการพึ่งพาตนเอง 5 ประการคือ

1) ความพอดีด้านจิตใจ เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร ประนีประนอม คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม

2) ความพอดีด้านสังคม มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน รู้จักร่วมแรงร่วมใจฝึกกำลัง และที่สำคัญมีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากฐานรากที่มั่นคงและแข็งแรง

3) ความพอดีด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้และการจัดการอย่างชาญฉลาด รอบคอบ และคุ้มค่าเพื่อให้เกิดความยั่งยืนสูงสุดใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศเพื่อการพัฒนาประเทศให้มั่นคงเป็นขั้นเป็นตอนต่อไป

4) ความพอดีด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมให้สอดคล้องกับความต้องการและควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้านของเราและสอดคล้องเป็นประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมของเราเอง

5) ความพอดีด้านเศรษฐกิจ เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ดำรงชีวิตอย่างพอสมควร พออยู่ พอกิน ตามอัตภาพ และฐานะของตนเอง จำเห็นได้ว่าการพัฒนาเริ่มจาก การสร้างพื้นฐานแล้วจึงค่อยเสริมสร้างความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจตามลำดับ เพื่อจะให้เกิดความสมดุลทางด้านต่างๆ หรือเป็นการดำเนินการเป็นไปอย่างเป็นขั้นเป็นตอน จากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง โดยสร้างความพร้อมทางด้านต่างๆ อย่างเหมาะสมที่ไม่ใช่เป็นการ “ก้าวกระโดด” ที่ต้องใช้ปัจจัยภายนอกต่างๆ มาเป็นตัวกระตุ้นเพียงเพื่อให้เกิดความทันกันในช่วงหนึ่ง ซึ่งในที่สุดประชาชนไม่สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับความต้องการและการแข่งขันดังกล่าวได้ ก็จะเกิดปัญหาตามมาดังที่ประเทศไทยประสบปัญหาเศรษฐกิจ เมื่อปี พ.ศ.2540

แนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่ามิได้ส่งเสริม ให้ดำรงชีวิตอย่างโดดเดี่ยว หากแต่ช่วยผสมผสานให้เข้ากับเศรษฐกิจของโลก นอกจากนี้ยังช่วยส่งเสริมศีลธรรมให้เกิดขึ้นกับประเทศชาติ โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดความซื่อสัตย์และคุณธรรมเกิดขึ้นในตนด้วย

ประการที่สอง ประชาชนจำเป็นต้องมีความวิริยะอุตสาหะในการเผชิญกับความทุกข์ยากและความลำบากตรากตรำ สิ่งท้าทายใดๆ ต่อความมั่นคงทางมนุษยชาติที่มนุษย์เราต้องเผชิญล้วนสามารถพิชิตได้ทั้งสิ้น หากแต่เราต้องมีความมุมานะในการเอาชนะอุปสรรคและสิ่งท้าทายดังกล่าว เรื่องนี้สามารถนำมาไปใช้ได้กับการพัฒนา เนื่องจากไม่มีปัญหาใดๆ ในโลกนี้ที่ไม่สามารถแก้ไขด้วยวิธีการง่ายๆ หรือสามารถสำเร็จได้ในเวลาที่รวดเร็ว เราจึงต้องเริ่มต้นด้วยการพึ่งพาตนเองเป็น

อันดับแรก สอดคล้องกับที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนไว้ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” สิ่งนี้จึงเป็นที่มาของพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่มุ่งเน้นในการให้ความช่วยเหลือประชาชนให้มีความสามารถช่วยเหลือตนเอง เรียกว่า ต้องรู้จักพึ่งเอง

ประการที่สาม ประชาชนควรรักษาไว้ซึ่งความเป็นเอกัตภาพหรือปัจเจกชนในการระบุปัญหาและเลือกวิธีการแก้ไข อันเป็นการแสดงถึงอิสรภาพในการเลือกของแต่ละบุคคล หากแต่ต้องรู้จักเลือกอย่างฉลาดด้วย การเลือกอย่างฉลาดดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประชาชนมีความตระหนักรู้ ในขณะที่เดียวกันประชาชนควรมีความตั้งใจที่จะเสียสละเพื่อช่วยเหลือชุมชน หมู่บ้าน หรือประเทศชาติให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ดีร่วมกันและทุกฝ่ายได้รับผลประโยชน์ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงตรัสไว้ว่า “เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ดีร่วมกันไม่ได้หมายความว่าพวกเราทุกคนต้องเสียสละเสียจนหมดเนื้อหมดตัว หากแต่หมายความว่าเราควรเสียสละในสิ่งที่เราเสียสละได้เพื่อให้ส่วนรวมอยู่รอด”

และประการสุดท้าย ประชาชนควรยึดมั่นในความเป็นไทย ชาติไทยเป็นชาติที่เก่าแก่เต็มไปด้วยมรดกทางวัฒนธรรมและร่ำรวยไปด้วยความมีภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมาหลายชั่วอายุคน ประชาชนชาวไทยไม่ควรเพียงภาควิชาใจในสิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้ ประชาชนคนทั้งชาติควรต้องรู้จักการนำเอาภูมิความรู้เหล่านี้ไปใช้ในการดำรงชีวิตด้วย ความรู้จากภายนอกก็เป็นสิ่งสำคัญมาก พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเตือนให้รู้จักนำความรู้ไม่ว่าจากแหล่งใดก็ตามไปใช้ให้เกิดประโยชน์โดยพวกเราต้องรู้จักเลือกในสิ่งที่เราจะนำมาใช้เพื่อการปฏิบัติดี ด้วยการที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชจะได้รับการเฉลิมพระเกียรติทั่วทั้งสากลให้เป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีพระวิริยะอุตสาหะและพระมหากษัตริย์นักพัฒนาอย่างไม่ยิ่งใหญ่มากกว่าในพระราชหฤทัยของพระองค์ที่ทรงมีต่อพสกนิกรชาวไทย นั่นคือเหตุผลที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยทั้งชาติและเป็นภูมิพลังต่อการพัฒนาคนบนผืนแผ่นดินไทยถือเป็นความโชคดีของประชาชนชาวไทยที่มีความซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น

เป้าหมายของการทรงงานหนักของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช คือความเป็นประชาธิปไตย ทรงตรัสไว้ว่า “เหตุผลที่ทรงงานหนักอยู่ทุกวันนี้เพราะประชาชนยังยากจนอยู่ เมื่อยังยากจนแล้วเขาก็ไม่มีอิสรภาพและเสรีภาพ เมื่อเขาไม่มีอิสรภาพเสรีภาพเขาจะเป็นประชาธิปไตยไม่ได้” ซึ่งจุดหมายปลายทางของพระองค์คือ ความเป็นประชาธิปไตยที่ทุกคนเรียนรู้กันทุกวันนี้แบบที่ดูจะไม่ค่อยเข้าใจเท่าไร หรือเป็นเพียงแค่เข้าใจแต่ว่าประชาธิปไตยคือการเลือกตั้งเท่านั้น ทั้งที่ในความเป็นจริงความเป็นประชาธิปไตยมีความลึกซึ้งมากกว่านี้ ประชาธิปไตย

จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประชาชนทุกคนมีความอึดท้อง เมื่ออึดท้องแล้วก็จะมียศสภาพ แต่ถ้าตราบาใดที่ประชาชนยังหิวเมื่อมีเงินห้าร้อยหรือหนึ่งพันบาทมาเขาก็ไป แล้วไม่อาจจะเกิดความเป็นประชาธิปไตยได้เสียที พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงไม่เคยใช้คำว่า “ร่ำรวย” แต่จะทรงใช้คำว่า “ประโยชน์ ความเจริญ และความผาสุก” เท่านั้น ซึ่งหากจำกันได้ในวันเฉลิมฉลองครองราชย์ครบ 60 ปี กระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชว่า สี่หลักในการดำเนินชีวิตคือ 1) คิด พุด ทำ คิดดีต่อกัน 2) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 3) อยู่ในความซื่อสัตย์สุจริต และ 4) คิดต่างกันได้แต่ให้ตั้งอยู่บนความเที่ยงตรงและมีเหตุผล ถ้าทุกคนปฏิบัติได้ตามนี้บ้านเมืองจะเจริญก้าวหน้าและมีความสุขแน่นอน

ความสำเร็จของโครงการหลวงเพื่อชาวไทยภูเขา จากปัจจุบันนี้สามารถขยายผลออกสู่ตลาดในต่างประเทศ ย้อยหลังไปเมื่อ 49 ปีที่ผ่านมา พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเสด็จแปรพระราชฐานที่จังหวัดเชียงใหม่ ได้ทรงเสร็จเยี่ยมเยือนราษฎรบนดอยต่างๆ ทรงพบเห็นสภาพความแร้นแค้นของชาวไทยภูเขาที่ดำรงชีพด้วยการปลูกฝิ่น ถางป่า ทำไร่เลื่อนลอย มีมีที่ทำมาหากินเป็นหลักเป็นแหล่ง ย้ายถิ่นฐานไปเรื่อยๆ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายเป็นจำนวนมาก พระองค์ทรงพระราชทานแนวพระราชดำริและพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ตั้งโครงการหลวงขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2512 โดยมีพระราชประสงค์เพื่อให้ความช่วยเหลือราษฎรชาวไทยภูเขาให้มีความอยู่ดีกินดีมากขึ้น โดยการพัฒนาการเกษตรบนที่สูง ขจัดการปลูกฝิ่น และอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชสิ่งที่พระดำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2537

...โครงการหลวงได้เริ่มขึ้นจากกิจการที่เล็กๆ ซึ่งไม่เป็น โครงการแต่เป็นการไปเที่ยวมากกว่าคือ ไปเที่ยวตามหมู่บ้านต่างๆ ก็ได้เห็นว่า ควรที่จะช่วยประชาชนในการอาชีพจึงได้นำสิ่งของไปให้เขาเพื่อที่จะพัฒนาอาชีพของชาวบ้าน ต่อมาก็ได้เพิ่มขึ้นมีทั้งผู้เชี่ยวชาญและหน่วยงานราชการได้เข้ามาช่วยเหลือ และมีคนส่วนหนึ่งช่วยเพื่อที่จะให้เกิดการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ต่อมามีการร่วมมือขององค์กรต่างประเทศตลอดจนรัฐบาลต่างประเทศด้วย จึงมาเป็น โครงการที่เรียกว่า โครงการหลวง... (มูลนิธิโครงการหลวง, 2555)

มูลนิธิโครงการหลวงมีสถานีและศูนย์พัฒนาโครงการหลวงกระจายอยู่ในพื้นที่ 5 จังหวัดของภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน พะเยา และลำพูน จำนวนรวมทั้งสิ้น 38

แห่ง มีภาระหน้าที่ในการทำงานทางด้านการศึกษาวิจัยและพัฒนาพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่เพื่อการถ่ายทอดเทคโนโลยีและส่งเสริมเกษตรกรนำไปประกอบอาชีพ มีพันธุ์พืชผักผลไม้ ไม้ดอกไม้ประดับ มากกว่า 350 ชนิด มีเกษตรกรชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ รวม 13 ชนเผ่า รวมทั้งคนพื้นเมืองประมาณ 30,540 ครอบครัว หรือจำนวน 152,000 คน ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 150,000 ไร่ ซึ่งมูลนิธิโครงการหลวงบริหารจัดการระบบตลาดแบบครบวงจร ตั้งแต่การปลูกพืช การจัดการหลังการเก็บเกี่ยวที่ทันสมัย จนถึงการกระจายผลผลิตออกสู่ตลาด สามารถสร้างรายได้ส่งกลับชาวไทยภูเขาได้ปีละไม่ต่ำกว่า 450 ล้านบาท ทำให้ชาวไทยภูเขาที่เข้าร่วมโครงการนี้มีรายได้เฉลี่ยครอบครัวละ 70,000 บาทต่อปี สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงผลการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรมเมื่อเทียบกับรายได้จากการปลูกฝิ่นที่ได้ผลลัพท์ที่มากกว่าหลายสิบเท่า

ทางด้านการทำงานของมูลนิธิโครงการหลวง ในระยะแรกเป็นการทำงานในรูปแบบของงานวิจัย และการนำพันธุ์พืชใหม่ๆ จากต่างประเทศ โดยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงมีรับสั่งให้ทำการศึกษาวิจัยเริ่มต้นที่พืชก่อนเป็นอันดับแรก เนื่องจากสภาพพื้นที่ของเกษตรกรชาวไทยภูเขาเป็นพื้นที่สูง มีอากาศหนาว พันธุ์พืชต่างๆ ที่จะนำเข้าไปส่งเสริมอาชีพให้แก่เกษตรกรนั้นจะต้องสามารถเจริญเติบโตได้ในสภาพพื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเล 1,000 เมตรขึ้นไป และอากาศหนาวเย็นด้วย ในช่วงแรกได้หาพืชจากต่างประเทศมาต่อกับกิ่งพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิมนับจากนั้นเป็นต้นมาจึงมีพืช ผักเมืองหนาว และพืชกิ่งหนาวหลายชนิดที่ผ่านการศึกษาวิจัยจนสามารถปรับปรุงได้ทั้งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ ไม้ดอกไม้ประดับที่แปลกใหม่หลากหลายชนิด รวมถึงพืชสมุนไพรที่มีความเหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศ ซึ่งผลการวิจัยนี้สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ การศึกษาดูงาน หลายหน่วยงานนำรูปแบบนี้ไปใช้เทคโนโลยีเพื่อการถ่ายทอดอย่างกว้างขวาง ซึ่งในปัจจุบันมูลนิธิโครงการหลวงส่งเสริมให้เกษตรกรลดการใช้สารเคมี โดยการปลูกพืชตามระบบเพราะปลูกที่ดี ให้ผลผลิตปลอดภัยจากสารเคมีไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่เพาะปลูก แหล่งน้ำ รวมถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีเจ้าหน้าที่คอยติดตามตรวจสอบ ให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่องเพื่อรักษาและให้ผลผลิตอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานการรับรองอาหารปลอดภัย พร้อมออกใบรับรองแหล่งผลิตเป็นรายแปลง มีการตรวจสอบสารตกค้างในพืชผัก ผลไม้ ก่อนที่จะนำส่งผลผลิตเข้าสู่ศูนย์ทุกวัน มีการปรับปรุงอาคารคัดบรรจุผลผลิตให้ได้มาตรฐานเพื่อคงสภาพความสดของผลผลิตให้นานที่สุดด้วยระบบเย็นเร็วด้วยน้ำและลมเป่า ระบบเย็นเร็วแบบสุญญากาศจนถึงขณะนี้มีผลผลิตพืชผัก จำนวนทั้งสิ้น 70 ชนิด ผลไม้ 6 ชนิด ที่ได้รับการรับรองผลิตภัณฑ์อินทรีย์ตามมาตรฐานประเทศไทยจากกรมวิชาการเกษตร ส่วนระบบตลาดเริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. 2524 เพื่อนำผลผลิตพืชเมืองหนาวชนิดต่างๆ ของเกษตรกรออกจำหน่ายจนในปัจจุบันได้

เปลี่ยนเป็นระบบตลาดครบวงจร คำนึงถึงความปลอดภัยของผู้บริโภคในผลผลิตเป็นพื้นฐานสำคัญ โดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการปลูก การเก็บเกี่ยวที่มีประสิทธิภาพตามมาตรฐานการผลิต บรรจุกัญท์ ตามความต้องการของลูกค้า และการกระจายไปสู่ลูกค้า ห้างสรรพสินค้าชั้นนำในประเทศ รวมถึงร้านค้าในตลาดต่างๆ ไป กลุ่มลูกค้าที่สนับสนุนผลผลิตของมูลนิธิโครงการหลวงในปริมาณมากมาย และสม่ำเสมอ เช่น เครือข่ายการบินไทย และโรงแรมโอเรียนเต็ล เป็นต้น

อีกทั้งมูลนิธิโครงการหลวงได้ส่วนในการพัฒนาด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชคือ “ป่ากินได้ ป่าฟัน ป่าใช้ สอย และสร้างบ้าน” โดยการร่วมมือกับเกษตรกรในพื้นที่ จัดทำโครงการป่า 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง ควบคู่กับการปรับปรุงบำรุงดินเพื่อรองรับระบบการปลูกพืชที่ดี ส่งเสริมการผลิตปุ๋ยหมัก ปุ๋ย อินทรีย์ชีวภาพ ทดแทนการใช้ปุ๋ยเคมีที่ต้องซื้อในราคาแพง รมรงค์ปลูกหญ้าแฝกเพื่อลดการชะล้างพังทลายของหน้าดินร่วมกับกรมอุทยานแห่งชาติฯ และกรมพัฒนาที่ดินเพื่อการวางแผนและจัดการที่ดินอย่างถูกต้องและเหมาะสม แบ่งเขตระหว่างพื้นที่ป่าอนุรักษ์และพื้นที่การเกษตรอย่างชัดเจน พร้อมทั้งเสริมสร้างจิตสำนึกในการหวนแหนและการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วย ส่วนงานด้านอื่นๆ ได้ทำความร่วมมือกับองค์กรที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาสุขอนามัย ให้แก่ชุมชนชาวไทยภูเขา พัฒนาองค์กรชุมชนเพื่อค้ำยันเสถียรภาพ พัฒนาการศึกษาให้ได้เรียนรู้และมอบทุนการศึกษา สร้างเสริมจิตสำนึกในการดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การออมทรัพย์ด้วยกระบอกไม้ไผ่ โครงการหมู่บ้านสะอาด สนับสนุนการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชนเผ่า สนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ศูนย์ทุกแห่ง จากที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเริ่ม โครงการหลวงขึ้นมาเพื่อส่งเสริมและพัฒนาอาชีพชาวไทยภูเขาให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมทั้งฟื้นฟูสภาพป่าไม้ต้นน้ำลำธาร และถือเป็น โครงการแรกของโลกที่สามารถขจัดพื้นที่ปลูกฝิ่น โดยวิธีการที่สร้างสรรค์ ด้วยการให้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติบนที่สูงอย่างมีความเหมาะสมและถูกต้อง อีกทั้งยังส่งเสริมและพัฒนาด้านสังคมอื่นๆ อีกหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา หรือการรวมกลุ่มของชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเอง ก่อให้เกิดจิตสำนึกการอนุรักษ์และหวนแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งความสำเร็จนี้เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางทั้งหน่วยงานภายในประเทศและต่างประเทศ ก่อให้เกิดความร่วมมือทางวิชาการในการพัฒนาพื้นที่สูงระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติ โดยการพัฒนานี้ถือได้ว่าเป็น โครงการพัฒนาต้นแบบของพื้นที่สูง และมีการขยายผลไปยังประเทศเพื่อนบ้าน อาทิ ภูฏาน อัฟกานิสถาน โคลัมเบีย และประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียน และผลลัพธ์ที่การันตีความสำเร็จของโครงการหลวงนี้คือ การได้รับรางวัลแมกไซไซ เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2531 และรับรางวัล

โคลัมโบ แพลน ซึ่งเป็นองค์กรที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกาเพื่อร่วมมือกันแก้ปัญหาสุขภาพจิตในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกเมื่อปี พ.ศ. 2564 ณ กรุงโคลัมโบ ประเทศศรีลังกาด้วย (ธงชัย พุ่มพวง, 2554)

มูลนิธิราชประชาสมาสัย ถือเป็นอีกตัวอย่างของกิจการเพื่อสังคมในประเทศไทย และเป็นสัญลักษณ์ของความใกล้ชิดผูกพันกันระหว่างสถาบันกษัตริย์กับประชาชนได้เป็นอย่างดีสืบเนื่องจากในเมื่อปี พ.ศ.2498 ประเทศตกอยู่ในภาวะวิกฤตจากโรคเรื้อนระบาดซึ่งเป็นโรคติดต่อเรื้อรังเป็นปัญหาด้านสาธารณสุข จนส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจ เริ่มต้นจากพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเสด็จเยี่ยมราษฎรทั่วทุกภาคของประเทศ ทรงทอดพระเนตรเห็นถึงความทุกข์ยากของผู้ป่วยโรคเรื้อนและยังเป็นที่รังเกียจของสังคมทั่วไป พระองค์ทรงเป็นห่วงพสกนิกรของพระองค์ท่านยิ่งนัก จึงทรงมีพระราชดำริในการปราบโรคเรื้อนให้หมดไปจากประเทศไทย กระทรวงสาธารณสุขร่วมกับองค์การอนามัยโลก (WHO) จึงได้จัดทำโครงการควบคุมโรคดังกล่าวขึ้น ซึ่งตามโครงการดังกล่าวต้องใช้เวลายาวนานถึง 12 ปี เพื่อหยุดการระบาดของโรคนี้ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเห็นว่าเป็นเวลานานเกินไป จึงทรงให้เร่งรัดโครงการให้เหลือ 8 ปี และทรงรับโครงการควบคุมโรคเรื้อนของกระทรวงสาธารณสุขไว้เป็นโครงการในพระราชดำริจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานเงินทูลอานันทมหิดล จำนวน 175,064.75 บาท ถือเป็นพระมหากรุณาธิคุณต่อผู้ป่วยโรคเรื้อนแก่กระทรวงสาธารณสุขเป็นทุนแรกเริ่มโครงการควบคุมโรคเรื้อนในประเทศไทย อีกทั้งยังมีพระราชประสงค์ให้เป็นสถานที่ศึกษาวิจัยโรคเรื้อนอีกด้วย ส่วนผู้ป่วยที่แพทย์เห็นว่าหมดเชื้อที่จะติดต่อได้แล้วนั้นกระทรวงสาธารณสุขได้จัดให้อยู่ในนิคมในการฝึกอาชีพให้ไม่ว่าจะเป็นการเกษตรกรรม ทอผ้า จักสาน โดยใช้เงินทุนที่ได้รับจากมูลนิธิราชประชาสมาสัยในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อจำหน่ายผลผลิตได้แล้วจึงนำมาผ่อนชำระให้เป็นเงินทุนหมุนเวียนต่อไป ส่วนลูกหลานของผู้ป่วยที่ถูกเลี้ยงแยกออกมาและไม่มีโอกาสได้เข้าเรียนหนังสือ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดตั้งโรงเรียนราชประชาสมาสัยขึ้นที่ตำบลบางจาก อำเภอ พระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ และทรงติดตามความก้าวหน้าของโรงเรียน ตลอดจนจนสามารถจัดตั้งมูลนิธิโรงเรียนราชประชาสมาสัย เพื่อสนับสนุนโรงเรียนราชประชาสมาสัย ซึ่งต่อมาได้อยู่ในสังกัดของกระทรวงศึกษาธิการ

โครงการพัฒนาออยคองและมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง อันเนื่องมาจากพระราชดำริก่อตั้งขึ้นตามพระราชปณิธานของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีจุดมุ่งหมายเพื่อจำกัดการปลูกฝิ่น และ

พื้นที่พื้นที่ป่าในภาคเหนือ เริ่มขึ้นในปีพ.ศ. 2531 โดยได้นำการพัฒนาทางเลือกในการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน (Sustainable Alternative Livelihood Development หรือ SALD) มาช่วยเหลือคนด้อยโอกาส โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านสาธารณสุขและเพิ่มโอกาสด้านการศึกษา ปลูกฝังจิตสำนึกรักสิ่งแวดล้อมและให้ทางเลือกเศรษฐกิจที่ยั่งยืน โครงการพัฒนาโดยดอยตุงมีการทำงานสองส่วน คือ กิจกรรมเชิงธุรกิจ และจำหน่ายผลิตผลการเกษตรงานหัตถกรรม การท่องเที่ยว ฯลฯ มีรายได้ประมาณปีละ 400 ล้านบาท รัฐบาลสนับสนุนปีละ 23 ล้านบาทโดยจัดสรรกำไรให้ฝ่ายพัฒนาสังคมของโครงการพัฒนาโดยดอยตุง และโครงการภายใต้มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ซึ่งดำเนินกิจกรรมด้านพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น การปลูกป่า พัฒนาอาชีพ ให้ความรู้ เป็นต้น

รวมถึงร้านกาแฟ เป็น โครงการส่งเสริมอาชีพตามพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เป็นตัวอย่างของกิจการเพื่อสังคมที่ได้สร้าง “วงจรการตลาดที่มีประสิทธิภาพ” ขึ้นระหว่างสังคมผู้ผลิตกับสังคมผู้บริโภค โดยทั้งสองธุรกิจส่งเสริมให้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภายในท้องถิ่น และสร้างอาชีพให้แก่ผู้อยู่อาศัยในถิ่นทุรกันดาร หรือในระดับที่เล็กลงมาหน่อยก็มีเว็บ eBannok.com ซึ่งเป็น โครงการส่งเสริมอาชีพชาวไทยภูเขาให้ได้ใช้ฝีมือในการสร้างสรรค์งานหัตถกรรมอย่างเต็มที่ นับเป็นการช่วยแก้ไขปัญหาคารอพยพเข้ามาใช้แรงงานในกรุงเทพฯ ของชาวนบพ อีกทั้งยังเป็นการถ่ายทอดทักษะงานฝีมือจากรุ่นสู่รุ่นอีกด้วย

ความสำเร็จของมูลนิธิโครงการหลวง มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง และโครงการส่วนพระองค์ ภายใต้ตราสินค้า “ดอยคำ ดอยตุง และกาแฟ” ทั้งหมดเริ่มต้นจากพระราชประสงค์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรในถิ่นทุรกันดารให้มีความเป็นอยู่ที่ดีมากขึ้น มีเงินรายได้ที่เกิดขึ้นสามารถต่อยอดไปใช้ในเรื่องของการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพก่อให้เกิดความยั่งยืน และทำให้กลุ่มอาชีพที่มีรายได้จากการสนับสนุนโครงการหลวงยังได้เรียนรู้การใช้ชีวิตแบบพอเพียงด้วยเช่นกัน

บริษัท ดอยคำผลิตภัณฑ์อาหาร จำกัด เริ่มดำเนินธุรกิจภายใต้ตราสินค้า “ดอยคำ” ผลิตภัณฑ์โครงการหลวงที่มีนโยบายในการช่วยเหลือผลิตภัณฑ์ของเกษตรกรเป็นสำคัญ โดยการนำผลผลิตพืชไร่ทางเกษตรกรรมประกอบด้วย พืชผัก ผลไม้สดมาแปรรูปเป็นอาหารกระป๋อง ประเภทผลไม้กระป๋อง ผักกระป๋อง น้ำผลไม้กระป๋อง 40% น้ำผลไม้กระป๋อง 100% ผลไม้อบแห้ง น้ำผึ้ง นมถั่วเหลือง และอื่นๆ ซึ่งปัจจุบันนี้ได้ขยายโครงการในการรับผลผลิตจาก 30 กว่าดอยแล้ว เมื่อปี พ.ศ. 2531 ได้รับการคัดเลือกจาก Thai Expo Award 1988 เป็นผู้ได้รับรางวัลเกียรติยศมาตรฐาน “สินค้าไทยส่งออก” ในสาขาพืชผัก ผลไม้สด และผลไม้กระป๋องส่งออกดีเด่น และในปี พ.ศ. 2549

ผลิตภัณฑ์คอก้ามมีรายได้ 250 ล้านบาทมีการเติบโตจากปี พ.ศ. 2548 เพิ่มขึ้นกว่า 10% ถือว่าเป็นโอกาสทางการตลาดที่ของผลิตภัณฑ์คอก้ามอย่างมากเพราะตำแหน่งสินค้าจัดอยู่ในสินค้าที่เน้นการพัฒนาคุณภาพแปรรูปกลุ่มผักและผลไม้ทำให้สอดคล้องกับกระแสการบริโภคของกลุ่มคนรักสุขภาพ ส่งผลให้ยอดขายเพิ่มมากขึ้น โดยการพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายมีการขยายตลาดไปยังกลุ่มผู้บริโภคในต่างประเทศ โดยสัดส่วนการขายในตลาดส่งออก 65% ในประเทศญี่ปุ่น ยุโรป อเมริกา แคนาดา ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ ในรูปแบบการผลิตแบบโออีเอ็มภายใต้ตราสินค้า LIBY'S และ ROLAND ส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้าภายในประเทศ มีช่องทางหลักคือ ร้านคอก้ามห้างสรรพสินค้า โมเดิร์นเทรด และร้านสะดวกซื้อเซเว่นอีเลฟเว่น ผ่านช่องทางการจำหน่ายตรงซึ่งได้เป็นพันธมิตรกับบริษัท แอมเวย์ (ประเทศไทย) จำกัด ผู้มีประสบการณ์การค้าเงินธุรกิจขายตรงหลายชั้นได้นำผลิตภัณฑ์จากโครงการหลวงเข้าสู่ช่องทางการจำหน่ายมานานแล้ว มียอดขายในปีแรก 14.7 ล้านบาท จนในปี พ.ศ. 2550 ยอดขายกว่า 20 ล้านบาท รวมถึงเปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการรายย่อยที่สนใจสามารถติดต่อของซื้อผลิตภัณฑ์คอก้ามเข้าไปจำหน่ายตามร้านค้าทั่วไปได้ด้วย

ส่วนผลิตภัณฑ์ “คอก้าม” ซึ่งอยู่ภายใต้การส่งเสริมและพัฒนาของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ที่เกิดจากพระราชปณิธานของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เดิมทีเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ชื่อ “แม่ฟ้าหลวง” ต่อมาปรับเปลี่ยนเป็น “คอก้าม” ด้วยเหตุผลว่าการนำชื่อมูลนิธิมาใช้เพื่อการทำธุรกิจจะไม่ดี จึงมีการปรับตราสินค้าคอก้ามเข้าสู่ภาคธุรกิจอย่างเต็มตัวแต่ยังคงต่อยอดด้วย โดยมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง เพื่อเป็นชื่อที่ใช้เพื่อการประกอบกิจการเพื่อสังคม รวมทั้งกาแฟคอก้ามซึ่งมีการขยายแบรนด์ขยายสาขาร้านค้าแฟคด้วย ในช่วงแรกผลิตภัณฑ์คอก้ามให้ความสำคัญกับการสร้างแบรนด์ โดยใช้งบประมาณร้อยละ 3 ของยอดขายเพื่อใช้ในการจัดกิจกรรมทางการตลาดและการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์คอก้าม และมีการปรับกลยุทธ์ใน 5 สายธุรกิจให้ตอบสนองผู้บริโภคได้อย่างกว้างขวางขึ้น รวมถึงการจัดกลุ่มธุรกิจและการสร้างแบรนด์ใหม่ ประกอบด้วย 1) สายธุรกิจการเกษตร 2) สายธุรกิจอาหารปรับร้าน “กาแฟคอก้าม” เป็น “กาแฟคอก้าม” มีการเพิ่มเมนูอาหารและเครื่องดื่มมากขึ้น 3) สายธุรกิจแฟชั่นและเครื่องประดับ ภายใต้ตราสินค้า “คอก้าม โลกสไตล์” 4) สายธุรกิจของใช้ตกแต่งบ้านเน้นการผลิตสินค้าหัตถกรรม ภายใต้ตราสินค้า “คอก้าม บาย แม่ฟ้าหลวง” และสุดท้ายสายธุรกิจการท่องเที่ยว ภายใต้ตราสินค้า “คอก้าม ลอดจ์” เป็นที่พักบนคอก้ามซึ่งยอดขายในรอบปี พ.ศ. 2550 ทำได้ถึง 470 ล้านบาทเป็นการเติบโตกว่าร้อยละ 20 จากรายได้ประมาณ 300 ล้านบาทของปี พ.ศ. 2549 มีกำไรสุทธิร้อยละ 4 ของยอดขาย

และสุดท้ายผลิตภัณฑ์ “ร้านกาแฟ” เป็นหนึ่งในโครงการพระราชดำรินในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ที่ทรงเล็งเห็นถึงความลำบากของประชาชนในถิ่นทุรกันดารและความยากจนแร้นแค้น

ของประชาชน จึงจัดทำโครงการส่งเสริมอาชีพเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกรโดยมุ่งเน้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลัก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโครงการร้านภูฟ้าที่เป็นช่องทางในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชาวบ้าน จากจุดเริ่มต้นที่จะนำสินค้าของชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการนำออกมาจำหน่ายจึงทำให้ร้านภูฟ้าจึงกลายเป็นช่องทางการขายสินค้าภูมิปัญญาท้องถิ่นทั่วประเทศ โดยมีการวางระบบการรับซื้อสินค้าที่มาจากชาวบ้านผลิตทุกประเภทและโอนเงินให้ทันที และนโยบายการผลิตและจัดจำหน่ายสินค้าแบบสวนทางกับการผลิตของโลกที่ปกติจะเน้นการผลิตสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคเป็นหลัก แต่ร้านภูฟ้ามิได้เหมือนร้านค้าทั่วไปที่กระทำแบบนี้ปกติร้านจะสั่งผู้ผลิตให้ผลิตสินค้าอย่างที่ต้องการ หากไม่ทำตามที่สั่งก็สามารถเปลี่ยนผู้ผลิตได้แต่สำหรับร้านภูฟ้าต้องตามใจผู้ผลิตเท่านั้นไม่ว่าจะผลิตออกมาในรูปแบบไหนร้านภูฟ้าก็ต้องรับซื้อทั้งหมด ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ร้านภูฟ้ามีสินค้าที่มีความหลากหลายทั้งสินค้าจากผีพระหัตถ์และสินค้าจากชาวบ้าน อาทิ พวกเครื่องจักสาน ผ้าทอมือ ปลอกหมอนอิง อาหาร ยาสมุนไพร ครีมนวดผม ทำให้มีลูกค้าทั้งทีมเป็นคนไทยและชาวต่างชาติในสัดส่วน 90 : 10 อีกทั้งที่ตั้งของร้านค้าภูฟ้าในการขยายสาขาในพื้นที่ต่างๆ โดยวางบทบาทให้เป็นช่องทางหนึ่งในการนำสินค้าของที่ระลึกฝีมือดีของชาวบ้านเข้ามาจำหน่าย นอกเหนือจากสินค้าประเภทเครื่องประดับของที่ระลึกแบบอินเทรนด์เหมาะสมกับกลุ่มวัยรุ่นและนักท่องเที่ยวต่างชาติ (ผู้จัดการรายสัปดาห์, 2550)

กล่าวโดยสรุปผลิตภัณฑ์โครงการหลวง มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง และร้านภูฟ้า ภายใต้ตราสินค้า คอยคำ คอยตุง และภูฟ้า ที่มีกระบวนการผลิตสินค้าจากผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่สถานะแห่ง Royal Brand นั้นหมายความว่าสินค้าและบริการภายใต้สามแบรนด์นี้เป็นมากกว่าการขายผลิตภัณฑ์ทั่วไป แต่หมายรวมถึงความรู้เชื่อมั่นและความศรัทธาในการเป็น Royal Brand ทำให้ผู้ซื้อเกิดการรับรู้ว่า นอกจากซื้อสินค้าแล้วยังได้รับรู้ถึงความสุขความหมายบางอย่างที่ได้ร่วมมอบความรู้สึกร่วมกับแบรนด์ ผ่านมุมมองด้านสินค้าที่มีการเพิ่มคุณค่าให้กับตัวเองในลักษณะของงานทำมือหรือแฮนด์เมดที่เน้นความปราณีต ความละเอียด มีอัตลักษณ์ของตนเอง รวมถึงจุดเด่นของความเป็นไทย และชื่อเสียงและภาพลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สมเด็จพระเจ้า และสมเด็จพระเทพฯ ทรงเป็นดังศูนย์รวมจิตใจของคนทั้งชาติอยู่แล้วถือเป็นอีกหนึ่งพลังการขับเคลื่อนสำคัญที่จะนำไปสู่การทำให้ผลิตภัณฑ์นี้มีชื่อเสียงและภาพลักษณ์อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผลงานของงานอันเนื่องมาจากโครงการตามพระราชดำรินั้นทรงมุ่งเน้นเป็นพิเศษคือ ให้ผลของงานนั้นๆ ตกถึงประชาชนโดยตรงเป็นอันดับแรกเพื่อบรรเทาความเดือนร้อนและแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าโดยมีการสร้างพื้นฐานสำหรับความกินดีอยู่ดีให้เกิดขึ้นในอนาคตด้วยหลักการ “การพออยู่พอกิน” ถือเป็น

มองความสำเร็จอย่างคุ้มค่าน่ามากกว่าคุ้มทุน ดังพระกระแสรับสั่งว่า “ขาดทุนคือกำไร” ความอยู่ดีมีสุขของประชาชนนั้นเป็นสิ่งจำเป็นต้องลงทุนแต่ต้องลงทุนให้คุ้มค่าแม้จะไม่ได้กำไรที่เป็นตัวเงินกลับมา

4.3 คุณมิชัย วีระไวทยะกับบทบาทนักพัฒนากิจการเพื่อสังคม

คุณมิชัย วีระไวทยะ เป็นคนไทยอีกคนหากกล่าวถึงกิจการเพื่อสังคมเขาถือเป็นว่าเป็นคนทำงานเรื่องนี้คนแรกๆ คือ คุณมิชัย วีระไวทยะ เป็นบุคคลที่ทุ่มเททำงานเพื่อสังคมมาหลายสิบปีก่อนที่หลายๆ คนจะรู้จักกับคำว่า กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) คุณมิชัย วีระไวทยะ เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงจากบทบาทการรณรงค์การใช้ถุงยางอนามัย สำหรับการคุมกำเนิด และป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ โดยเป็นผู้ก่อตั้งสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน ตั้งแต่ พ.ศ. 2517 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งจุดเริ่มต้นเกิดจาก “สมัยที่คุณมิชัย วีระไวทยะ ทำงานอยู่ที่สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและได้ออกไปปฏิบัติงานในจังหวัดต่างๆ สังเกตเห็นว่ามีเด็กเล็กวิ่งเล่นตามหมู่บ้านมากมายจึงเกิดความสงสัย หลังจากนั้นได้ศึกษาข้อมูลจนพบว่าอัตราการเกิดและอัตราการเพิ่มของประชากรของประเทศในขณะนั้นสูงถึงร้อยละ 3.3 ซึ่งเป็นอัตราที่สูงมากอาจทำให้งานพัฒนาแบบที่ทำอยู่ตามไม่ทันกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น จึงคิดว่าจะต้องมีโครงการชะลอการเกิด” แสดงให้เห็นถึง ความเป็นผู้ประกอบการทางสังคมของคุณมิชัย วีระไวทยะ ซึ่งการดำเนินการกิจการประเภทนี้ทั้งตัวผู้ประกอบการและองค์กรมีส่วนสำคัญก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นความต้องการให้สังคมดีขึ้น ความพยายามกระตุ้นให้รัฐบาลหันมาสนใจปัญหาประชากร ซึ่งได้ผลในระดับหนึ่งแต่ในที่สุดก็ตัดสินใจลาออกจากสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อทำงานในเรื่องการชะลอการเกิดอย่างจริงจัง โดยเข้าร่วมงานกับสมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทย เริ่มจากการเข้าไปเป็นที่ปรึกษา ก่อนต่อมาได้รับเลือกเป็นเลขาธิการทำงานได้ระยะหนึ่ง จนเห็นว่าควรจะเริ่มทำโครงการที่มีลักษณะใหม่ๆ ไม่ซ้ำกับของเก่า ด้วยเหตุนี้เขาจึงได้ออกมาตั้งสำนักงานบริการวางแผนครอบครัวชุมชน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 ได้ริเริ่มบริการวางแผนครอบครัว โดยได้เช่าสำนักงานอยู่ที่สุขุมวิท ซอย 14 หลังจากนั้นสามปี จึงได้ย้ายมาอยู่ที่สุขุมวิท ซอย 12 ในปี พ.ศ. 2520 ได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลชื่อ สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน (PDA) ซึ่งเป็นหนึ่งในองค์กรพัฒนาเอกชนที่ประสบความสำเร็จและใหญ่ที่สุดในประเทศไทย โดยมีคำขวัญว่า “ลูกมากจะยากจน”

ช่วงเริ่มต้นก่อตั้งสำนักงานบริการวางแผนครอบครัวชุมชนได้รับการสนับสนุนและช่วยเหลือจากบุคคลสำคัญที่จะต้องจดจำไว้เป็นประวัติศาสตร์ของสมาคมฯ 2 ท่าน ได้แก่ นายแพทย์

อัลแลน โรเซนฟีลด์ (Dr.Allan Rosenfield, MD.) และ ดร.นายแพทย์มัลคอล์ม พ็อทส์ (Dr.Malcolm Potts, MD, PhD.) ซึ่งได้ทำความรู้จักทั้งสองท่านจากการประชุมสัมมนาเรื่องประชากรที่จังหวัด เชียงใหม่ จัดโดย Population Council ซึ่งการประชุมส่วนใหญ่จะเน้นเรื่องการใช้สื่อ เป็นเวลาหก เดือนผ่านไปก็ยังไม่เกิดผล ต่อมาได้มีโอกาสพูดคุยและปรึกษาหารือกับทั้งสองท่านว่า รัฐบาลได้ ประกาศนโยบายประชากรแห่งชาติในปี พ.ศ. 2513 แต่ว่ามีการทำงานไม่กว้างและไม่มีการ ประชาสัมพันธ์ คุณมิชชี วีระไวทยะ มีความเห็นว่าทางสมาคมฯ จำเป็นต้องช่วยกระตุ้นให้ความรู้ และขยายการให้บริการยาเม็ดคุมกำเนิดและถุงยางอนามัยไปสู่ชนบทเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ ประชาชน โดยได้เขียนโครงการวางแผนครอบครัวชุมชน ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในระบบ ชุมชนช่วยชุมชน (Community Based Distribution System: CBD) ซึ่งการมีส่วนร่วมนี้สะท้อนให้ เห็นถึงภาพรวมของการเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา นั้นเป็นกระบวนการของประชาชนเข้ามามีส่วนในการร่วมวางแผน กำหนดเป้าหมายการพัฒนาขีด ความสามารถในการพึ่งตนเองและพัฒนาตนเอง มิใช่ความคาดหวังพึ่งพารัฐเพียงอย่างเดียว และลงมือทำให้เกิดผล รวมถึงการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงานเพื่อพัฒนานำไปสู่ การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นในชุมชนของตนเอง (ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ, 2543) โดยมี วัตถุประสงค์เพื่ออบรมชาวบ้านและครูให้เป็นอาสาสมัครเพื่อเผยแพร่ความรู้และให้บริการยาเม็ด คุมกำเนิดและถุงยางอนามัยให้แก่ชาวบ้านที่อยู่ห่างไกลชุมชนและสถานพยาบาล นายแพทย์ทั้งสอง ท่านได้ร่วมให้การสนับสนุนและประสานงานจนโครงการได้รับการสนับสนุนเงินทุนจากสหพันธ์ วางแผนครอบครัวระหว่างประเทศ (International Planned Parenthood Federation: IPPF) แต่ โครงการวางแผนครอบครัวชุมชน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสหพันธ์วางแผนครอบครัวระหว่าง ประเทศจะต้องนำเสนอเพื่อขออนุมัติจากคณะกรรมการวางแผนครอบครัวแห่งชาติ

หลังจากเสนอขออนุมัติดำเนินโครงการแก่คณะกรรมการวางแผนครอบครัวแห่งชาติ คณะกรรมการบางคนได้มีข้อเสนอว่าการจ่ายยาคุมกำเนิดเป็นหน้าที่ของหมอ พยาบาลและผดุง ครรภ์เท่านั้น ไม่ควรให้ชาวบ้านจ่ายยาคุมเอง นายแพทย์เชิด โทณะวณิก อธิบดีกรมการแพทย์และ อนามัยในขณะนั้น อยากให้โครงการนี้เกิดขึ้นจึงเสนอว่าแพทย์จากกรมการแพทย์และอนามัยใน อำเภอดังๆ จะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้แก่อาสาสมัครวางแผนครอบครัวของโครงการ จาก ข้อเสนอจึงทำให้โครงการได้รับอนุมัติให้ดำเนินการได้ในวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2517 ด้วยทุน สนับสนุนการดำเนินงานจากสหพันธ์วางแผนครอบครัวระหว่างประเทศ เป็นเวลาห้าปี และทาง สมาคมฯ มีนายแพทย์สาธารณสุขอำเภอเป็นที่ปรึกษาโครงการทั้ง 73 อำเภอ ทั่วประเทศในระยะแรก

การดำเนินงานวางแผนครอบครัวชุมชนในช่วงแรกเริ่มต้นด้วยการอบรมอาสาสมัครชาวบ้านให้รู้ถึงผลเสียของการมีลูกมาก รู้จักยาเม็ดคุมกำเนิดและถุงยางอนามัย ในการเปิดตัวโครงการ นายแพทย์เจด โทณะวณิก ได้เชิญคุณมีชัย วีระไวทยะ ไปพูดเรื่องโครงการเพื่อชักจูงให้แพทย์ที่อยู่ในชนบทหันมาสนใจและสนับสนุน โครงการของทางสมาคมฯ ซึ่งส่วนใหญ่หนึ่งเฉย ยกเว้นแพทย์เพียงคนเดียว จากอำเภอบางละมุงคือ นายแพทย์คม ป็องขันธุ์ ได้ยกมือและพูดว่า “ผมอยากร่วมมือกับโครงการ” อำเภอบางละมุงจึงเป็นอำเภอแรกที่ทางสมาคมฯ เปิดดำเนินการและอีก 72 อำเภอ ก็เปิดต่อกันมาโดยแพทย์เริ่มเข้าใจและสนใจให้ความร่วมมือกับทางสมาคมฯ มากยิ่งขึ้น ถือเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้ประกอบการทางสังคมของคุณมีชัย วีระไวทยะ ที่สามารถกระตุ้นการแก้ปัญหาให้กับสังคม โดยอาศัยความคิดสร้างสรรค์ มุ่งเน้นถึงผลงานและการสร้างเครือข่าย นอกจากนี้ยังมีวิสัยทัศน์และความสามารถในการสื่อสารที่จะสร้างแรงบันดาลใจ สอดคล้องกับทฤษฎีการไหลหรือแรงจูงใจภายใน (Flow and Intrinsic Motion Theory) มองว่าคนเราจะมีประสบการณ์ในช่วงของกระบวนการในการทำงานเพราะในขณะที่เราอยู่ในขั้นตอนและกระบวนการทำงานอยู่นั้นจะมีความมุ่งมั่น ความตั้งใจ และมีแรงจูงใจในการทำงานตามกระบวนการ ซึ่งการสร้างประสบการณ์ในช่วงกระบวนการจะเกิดขึ้นในเหตุการณ์งานที่ทำนั้นต้องมีความท้าทายและต้องใช้ทักษะการบริหารระดับสูง งานนั้นต้องมีเป้าหมายชัดเจนนำไปสู่กระบวนการการทำงานให้บรรลุผลสำเร็จ และได้ข้อมูลย้อนกลับจากการทำงาน และจะมีพึงพอใจในกระบวนการนั้นเมื่องานในกระบวนการนั้นได้จบลงแล้ว และได้รำลึกความหลังจะรู้สึกดีที่ได้รับประสบการณ์จากกระบวนการนั้น สิ่งนี้คือการสร้างแรงจูงใจและกระตุ้นให้ผู้คนรอบข้าง ทั้งหุ้นส่วน ผู้ร่วมงาน อาสาสมัคร และคนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องให้ก่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากการอบรมชาวบ้านแล้วทางสมาคมฯ ยังอบรมอาสาสมัครครูวางแผนครอบครัวภาคฤดูร้อน (อบรมอาสาสมัครสาธารณสุขในโรงเรียน: อสร.) โดยได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากสถานพยาบาลจุฬารัฐบาลซึ่งมี นายแพทย์พงษ์ศักดิ์ วิทยากร เป็นผู้อำนวยการ ในการทำกิจการเพื่อสังคมให้ยั่งยืน กฤตนิ ณีรัฐวุฒิสิริ และคณะ (2553) เห็นว่าต้องเริ่มตั้งแต่กระบวนการผลิตที่ดูแลสิ่งแวดล้อม ดูแลคนทำงาน และคนในชุมชนรวมพลังกันขับเคลื่อนเพื่อประโยชน์ของสังคมเป็นการสร้างความเข้มแข็งระดับชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน ซึ่งในขณะนั้นกระทรวงสาธารณสุขให้การช่วยเหลือ โครงการด้วยการสนับสนุนอุปกรณ์คุมกำเนิด (ยาเม็ดคุมกำเนิดและถุงยางอนามัย) มาตลอดกว่า 20 กว่าปี

ผู้มีส่วนช่วยให้งานสำเร็จมีอีกสองท่านที่จะต้องกล่าวถึงคือ คุณชัชชัย ไตรทองอยู่ (เลขาธิการสมาคมฯ) กับคุณสุธา ชัชวาลวงศ์ (ที่ปรึกษาอาวุโส) เดิมทั้งสามคน ทำงานที่สภาพัฒนาฯ ด้วยกัน พอคุณมีชัย วีระไวทยะ ลาออกมาทำงานที่สมาคมวางแผนครอบครัว คุณชัชชัย ก็ยังมาช่วยงานในตอนเย็น แต่พอคุณมีชัย วีระไวทยะ ตั้งสำนักงานบริการวางแผนครอบครัวชุมชน คุณชัชชัย ก็ลาออกจากสภาพัฒนาฯ และมาร่วมทำงานเต็มเวลาและช่วยบริหารจัดการดูแล ให้สมาคมฯ มีความมั่นคงจนถึงปัจจุบัน ส่วนคุณสุธาฯ ลาออก เมื่อทางสมาคมฯ เปิดคลินิกชุมชนที่พัฒนาพงศ์ ซึ่งเปิดทำงาน 12.00–24.00 น. คุณสุธาฯ ถูกใจมากเพราะชอบทั้งเวลาทำงานและสถานที่ สิ่งที่เกิดขึ้นนี้ แสดงให้เห็นถึงความเป็นประชาสังคมในบทบาท Social Entrepreneur Theory เชื่อว่าองค์กรทางสังคมบางองค์กรไม่สามารถดำเนินการในลักษณะการกุศลได้ ถ้าความต้องการสังคมมีมากและรัฐไม่สามารถตอบสนองได้ การจัดตั้งองค์กรเพื่อให้บริการโดยคิดค่าบริการในราคาต่ำก็เป็นทางเลือกได้ เป็นลักษณะกึ่งธุรกิจกึ่งการกุศลแล้วต่อๆ กลายเป็นองค์กรเชิงธุรกิจถ้าสังคมพัฒนาทางเศรษฐกิจมากขึ้น (อมรา พงศาพิชญ์, 2549) รวมทั้งที่มีการรวมตัวกันของคนที่มีความสนใจและมีบทบาทในการพัฒนาสังคม ในฐานะประชาชนที่มีความตื่นตัว มีคุณวุฒิทางการศึกษา ความพร้อมที่จะดูแลและพัฒนาสังคม ในลักษณะการเปลี่ยนกระบวนการทัศน์รัฐประศาสนศาสตร์ใหม่ของคุณเหล่าธรรมทัศน์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ (2557) ที่มองประชาชนเป็นกำลังสำคัญของบ้านเมือง เป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนรัฐ และเป็นผู้พึ่งพาตนเองและพึ่งพาซึ่งกันและกันได้อีกด้วย ซึ่งคลินิกชุมชนที่พัฒนาพงศ์นี้ต่อมาเติบโตเป็นบริษัทพัฒนาประชากรจำกัดในปัจจุบันและเป็นบริษัทฯ ที่สนับสนุนให้สมาคมฯ ดำเนินงานสาธารณประโยชน์พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างต่อเนื่อง

งานที่ทางสมาคมฯ ทำนั้นได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานราชการเป็นอย่างดี แสดงให้เห็นถึงการกระจายอำนาจของรัฐ ที่กฤตนิ ณีภูฏวุฒิทธิ และคณะ (2553) กล่าวไว้ว่า รัฐไม่สามารถดูแลประเทศแบบรวมศูนย์อำนาจได้ หากแต่ต้องกระจายอำนาจออกมาเพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง โดยรัฐทำหน้าที่เป็นเพียงแก่ผู้สนับสนุนเพื่อให้สามารถเริ่มต้นกิจการเพื่อสังคมที่จะเกิดประโยชน์กลับคืนสังคมได้อีกครั้ง โดยผลงานของชาติ ซึ่งกระทรวงสาธารณสุขเป็นผู้นำการดำเนินกิจกรรมนั้นทำให้ประเทศไทยสามารถลดจำนวนบุตรในแต่ละครอบครัวจาก 7 คน เหลือ 2 คน แสดงให้เห็นว่าคุณมีชัย วีระไวทยะ มีบทบาทสำคัญในโครงการวางแผนครอบครัวที่ประสบความสำเร็จอย่างมากของประเทศไทย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ภาวะการลดลงของภาวะเจริญพันธุ์ที่รวดเร็วที่สุดในยุคปัจจุบัน อัตราการเติบโตของประชากรไทยในปี พ.ศ. 2517 ลดลงจากร้อยละ 3 ในปี พ.ศ. 2517 เป็นร้อยละ 0.6 ในปี พ.ศ. 2548 และจำนวนเด็กโดยเฉลี่ยต่อครอบครัวลดลงจาก 7 คนลดลงเหลือ 2 คน

อีกทั้งยังเป็นผู้บุกเบิกและเป็นกำลังใจให้กับการระดมทุนทางสังคมและการพัฒนาชุมชนในประเทศไทย ซึ่งปัจจุบันได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในสังคม

ทางสมาคมฯ ยังพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ด้อยโอกาสให้มีโอกาสมากขึ้นสะท้อนการทำงานกิจการเพื่อสังคมที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนที่เริ่มตั้งแต่กระบวนการการผลิตที่ดูแลคนทำงานและคนในชุมชนรวมพลังกันขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดประโยชน์ทางสังคม ได้แก่ การสร้างศูนย์พัฒนาชนบทผสมผสาน (Community Based Integrated Rural Development Center: CBIRD) จำนวน 16 แห่งใน 11 จังหวัด เป็นศูนย์เรียนรู้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมความรู้และทักษะด้านต่างๆ โครงการส่งเสริมสุขภาพอนามัย เช่น สร้างโอ่ง ส้วม ถังน้ำ เพื่ออุปโภคและบริโภค โครงการช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ผู้ประสบภัยพิบัติ โครงการฝึกอบรมนานาชาติ ด้วยการเผยแพร่ ประสบการณ์ในการทำงานของสมาคมฯ และโครงการร่วมพัฒนาหมู่บ้าน (Village Development Project: VDP) ในอำเภอต่างๆ ในจังหวัดบุรีรัมย์ ขอนแก่น มหาสารคาม และนครราชสีมา ประมาณ 150 หมู่บ้าน สิ่งนี้เกิดจากการรวมกลุ่มของคนในชุมชนในพื้นที่นั้นๆ เพื่อแก้ปัญหาคนทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิด เป็นการสร้างความเข้มแข็งระกับชุมชนเพื่อพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมนำไปสู่ความยั่งยืน

แม้ว่าคุณมีชัย วีระไวทยะ จะใช้เวลาส่วนใหญ่ในองค์กรพัฒนาเอกชน แต่เขาก็เคยทำงานในรัฐบาลไทยในฐานะวุฒิสมาชิกและเป็นสมาชิกของคณะรัฐมนตรีถึงสี่ครั้ง และเป็นสถาปนิกหลักในการสร้างนโยบายป้องกันการติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ทั่วประเทศของประเทศไทย สำหรับโครงการช่วยเหลือผู้ติดเชื้อเอชไอวี ได้ดำเนินการในลักษณะของโครงการเงินกู้สายสัมพันธ์หรือเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในชื่อ “โครงการปาตองโก (Positive Partnership Program)” ซึ่งมีเป้าหมายหลักเพื่อทำให้ผู้ติดเชื้อเอชไอวีสามารถยกระดับชีวิตของคนให้พ้นจากความยากจนและลดความรังเกียจ ด้วยการสร้างความสัมพันธ์ในรูปแบบหุ้นส่วนธุรกิจระหว่างผู้ติดเชื้อและผู้ไม่ติดเชื้อ และในปี พ.ศ. 2542 คุณมีชัย วีระไวทยะ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเอกอัครราชทูต UNAIDS แสดงให้เห็นถึงบทบาทของผู้ประกอบการทางสังคม ตามที่ Martin and Osberg (2007) กล่าวไว้ว่าในการขับเคลื่อนสังคมจากความเฉยเมยอยู่กับสัดส่วนอันไม่ยุติธรรมไปสู่ส่วนที่ควรเป็นใหม่ได้อย่างยั่งยืนซึ่งเป็นลักษณะของการปลดปล่อยศักยภาพให้ได้แสดงออกมา และสามารถจัดปัญหาขนาดใหญ่ให้หมดไป ซึ่งโครงการนี้ประสบผลสำเร็จเป็นโครงการดีเด่น (Best Practice) ของยูเอ็นเอดส์ (UNAIDS) และได้รับการยกย่องอย่างกว้างขวางว่าเป็นหนึ่งในประเทศที่โดดเด่นที่สุดของประเทศต่างๆ ในการต่อสู้กับเอชไอวี / เอดส์ ในปี พ.ศ. 2547 ประเทศไทยมีผู้ติดเชื้อเอชไอวีลดลง 90% ในปี พ.ศ. 2548 ธนาคารโลกรายงานว่ามาตรการป้องกันเหล่านี้ช่วยรักษาชีวิตผู้คนทั่วประเทศได้ 7.7 ล้านคนและ

ช่วยเหลือรัฐบาลกว่า 18 พันล้านเหรียญสหรัฐในด้านต้นทุนการรักษาเพียงอย่างเดียว จากสิ่งที่เกิดขึ้นนี้ย่ำได้อย่างชัดเจนว่ารัฐไม่สามารถตอบสนองงานบางอย่างได้ดีเท่าธุรกิจเอกชนหรือองค์กรพัฒนาเอกชน จึงมีความจำเป็นในการนำไปสู่วิธีการดำเนินงานของรัฐที่เหมาะสมกับการแก้ปัญหาให้คนจำนวนมากหรือคนเฉพาะกลุ่มที่มีลักษณะเฉพาะและต้องการการดูแลและแก้ปัญหาเฉพาะ หากเปิดโอกาสให้องค์กรภาคส่วนที่สามเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหามากขึ้น ทั้งนี้เพื่อลดบทบาทและกิจกรรมงานของรัฐลงด้วย

คุณมิชัย วีระไวทยะ ยังได้พยายามที่จะให้อ่านาจอแก่นคนยากจนในชนบทเพื่อขจัดความยากจนที่สถาบันของรัฐล้มเหลวในการแก้ไขปัญหา ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2548) อธิบายว่า “ปัญหาของการพัฒนาประเทศไทยตามแนวทางเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก เป็นการพัฒนาทุนนิยมแบบที่ถ่ายโอนทรัพยากรออกจากชุมชนหมู่บ้านเพื่อเลี้ยงดูเมืองและเพื่อส่งออกต่างประเทศ ผลประโยชน์ของการพัฒนากลับตกเป็นของคนเพียงกลุ่มเดียว ก่อให้เกิดภาพซ้อนระหว่างภาคธุรกิจเป็นภาคที่ร่ำรวยส่วนใหญ่มาจากการเอาไรด์เอาเปรียบภาคเกษตรกรรมภาคเศรษฐกิจชุมชนจากการใช้แรงงานชาวบ้านราคาถูกที่ถือว่าเป็นภาคส่วนที่แท้จริงของประเทศไทย ทั้งภาคที่ส่งวัตถุดิบ สินค้าเกษตร และแรงงานให้ภาคการค้าและอุตสาหกรรม จึงแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาเพียงแต่ส่วนเดียวเท่านั้น มีการเอาไรด์เอาเปรียบและละทิ้งส่วนชนบทของประเทศซึ่งประกอบด้วยประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ” ยกตัวอย่างกรณีของศาสตราจารย์ ดร.นพ.กระแส ชนะวงศ์ คุณหมอผู้อุทิศตนเพื่อดูแลรักษาประชาชนที่ยากจนในชนบทห่างไกลภายหลังจากจบการศึกษาจากคณะแพทยศาสตรมหาวิทาลัยมหิดล นายแพทย์กระแสฯ เลือที่จะกลับไปยังบ้านเกิด สมัยเป็นแพทย์เทศบาลตำบลเมืองพลเมื่อปี พ.ศ. 2504 และตั้งสถานพยาบาลแห่งแรกในอำเภอเมืองพล จังหวัดขอนแก่น ซึ่งแต่เดิมนั้นไม่มีหมอหรือสถานพยาบาลใดๆ มาก่อน ด้วยเหตุผลว่า “ผมเกิดที่นี่จึงอยากสร้างความเจริญให้ที่นี่” และอีกสาเหตุที่สำคัญคือเมื่อตอนเรียนอยู่ศิริราชในปีสุดท้าย พี่สะใภ้ของเขาเกิดป่วยเป็นโรคครรภ์เป็นพิษ (Toxemia of Pregnancy) ซึ่งในขณะนั้นหมอที่เมืองพลเป็นหมอที่ตั้งตนเองและหมอเถื่อนที่พยายามรักษาสุดฝีมือ แต่ไปไม่ไหวอาการหนักมากขึ้น จึงต้องนำคนเจ็บส่งที่โรงพยาบาลนครราชสีมา ที่นั่นได้ทำ Caesaria Seation แต่ผลไม่ดีนัก มีอาการเลือดตกไม่หยุดต้องนำคนไข้เข้าห้องผ่าตัดใหม่คราวนี้ต้องตัดมดลูกทิ้งไป รักษาตัวอยู่ได้ 7 วันอาการกลับมีแต่ทรงกับทรุดในที่สุดก็สิ้นใจลงเพราะ Uremia “ผมเฝ้าดูอาการของพี่สะใภ้ตลอดการรักษาจนกระทั่งวาระสุดท้ายต่อหน้าต่อตาผมๆ เสียใจมากเพราะที่มีบุญคุณส่งเสียผมมาโดยตลอด ที่สดใจที่สุดเมื่อคิดว่านี่ขนาดที่สะใภ้มีฐานะอยู่ในเกณฑ์ดีก็ยังคงตายด้วยโรคที่วินิจฉัยง่าย ๆ อีกทั้งเมื่อพลมีประชากรอยู่ 140,000 คน ไม่มีหมอแผนปัจจุบันแม้แต่คนเดียว แล้วถ้าหากว่าเป็นคนที่อยู่ๆ ตัวเมืองที่ยากจนจะ

เป็นอย่างไร?” สิ่งนี้เป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดการพัฒนาสุขภาพโลก โโกโกโก โสจวนจะฟัง ไม่มีแม้กระทั่งที่ แพทย์ ทาสีปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์ให้สะอาดตาขึ้นมาเท่านั้น กับคำโฆษณาว่าสุขภาพพัฒนาแล้วมี หมอใหม่มาประจำด้วยทำให้คนไข้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งมีอุบัติเหตุในหมู่บ้านมีคนเจ็บเกือบ 20 คนถูกนำตัวส่งสุขภาพ เมื่อรวมจำนวนญาติคนเจ็บด้วยทำให้สุขภาพแน่นและอลเวงมาก นายแพทย์กระแสะ เลือกที่จะเลือกคนที่พอมีความรู้ด้านการพยาบาลมาช่วยทำแผลพื้นฐานง่ายๆ แทนการบอกให้ญาติทั้งหมดออกไปรอข้างนอก ซึ่งการกระทำนี้ก่อให้เกิดผลดีเกินคาดคนที่บาดเจ็บ น้อยสามารถกลับบ้านได้เหลือเพียงแต่คนที่อาการหนักให้รักษาไม่กี่คนเท่านั้น และในวันรุ่งขึ้นมี การพูดคุยอย่างภูมิใจว่าถ้าไม่พวกเขาช่วยคงจะมีคนเสียชีวิตก็ได้ จากเหตุการณ์นี้นายแพทย์กระแสะ ว่า “ทุกคนต้องการมีส่วนร่วม ฉะนั้น หลักการทำงานของผมนั้น คือ การให้ความสำคัญต่อผู้ร่วมงาน และให้เขาคิดว่างานนี้เป็นงานของเขา เขาเป็นผู้รับผิดชอบผลงานนั้น” (ชานินทร์ สันติวัฒนธรรม, 2557) จึงเป็นที่มาของโครงการสร้างสถานพยาบาลที่จะเป็นรากฐานของโรงพยาบาลในอนาคต เป็น เจ้าของความคิดในการชักจูงให้ประชาชนเสียสละ “ขอเพียงคนละ 1 บาทแล้วทุกคนจะได้สถานี อนามัย” ในขณะที่ประชาชนในอำเภอเมืองพลมีถึง 140,000 คนเท่ากับ ได้งบประมาณสร้างสถานีอนามัย เริ่มต้นถึงหนึ่งแสนสี่หมื่นบาท โดยตัวนายแพทย์กระแสะ เป็นหมอประจำในการให้การรักษาเอง ผลจากความคิดปรากฏว่าได้รับเงินสนับสนุนมากกว่าที่คิดไว้เสียอีกเมื่อรวมกับงบประมาณบางส่วน ที่ได้จากเทศบาล จึงทำให้ตึกอำนวยการของสถานีอนามัยจึงสำเร็จอย่างสมบูรณ์ ซึ่งสิ่งที่นายแพทย์ กระแสะ ทำนั้นไม่เพียงแต่ประชาชนที่อาศัยในเมืองพลจะได้รับประโยชน์เท่านั้น แต่รวมไปถึง อำเภอต่างๆ ที่อยู่พื้นที่ใกล้เคียงเช่น อำเภอบ้านไผ่ อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น อำเภอบัว ใหญ่ อำเภอประทาย จังหวัดนครราชสีมา อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ และอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคามอีกด้วย จากผลงานแห่งความมานะบากบั่นและการทุ่มเทเสียสละของนายแพทย์ กระแสะ ได้รับการยกย่องอย่างกว้างขวาง โดยได้รับรางวัลแมกไซไซ สาขาผู้นำชุมชนเมื่อปี พ.ศ. 2516

สิ่งที่เกิดขึ้นนี้ถือเป็นพัฒนาการของทุนนิยมโลกและกระบวนการพัฒนาลักษณะแบบนี้เป็นการเอารัดเอาเปรียบประชาชนในชนบทในการเอาเศรษฐกิจของตนเข้าเป็นส่วนสนองตอบให้แก่ ศูนย์กลางทุนนิยมไม่ว่าจะเป็นจากทรัพยากรธรรมชาติและแรงงานของเศรษฐกิจชุมชน เสน่ห์ จาม ริก ได้วิจารณ์เรื่องนี้ว่าควรเอาพวกเขาไปโยนทิ้งทะเล ด้วยเหตุนี้เขาจึงได้จัดตั้งหุ้นส่วนการพัฒนา หมู่บ้านขึ้นเพื่อปรับปรุงความยั่งยืนทางการเงินในระยะยาวสำหรับหมู่บ้านในชนบท ในช่วง 23 ปีที่ ผ่านมาโครงการได้ทำงานในกว่า 400 หมู่บ้านเพื่อนำมาซึ่งการพัฒนาชนบทใน 5 ประเด็นหลัก ๆ ได้แก่ การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชน การสร้างรายได้ สุขภาพ สิ่งแวดล้อม และการศึกษา เป็น

ต้น ลักษณะการดำเนินกิจการแบบนี้เป็นการพัฒนาที่เกิดขึ้นทางวัฒนธรรมที่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ ผู้คน ประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน นายแพทย์ประเวศ วะสี (2542) เสนอหลักเศรษฐกิจที่ถูกต้องที่ควรเกิดขึ้นควรเป็นเศรษฐกิจแห่งการพึ่งพาตนเองเพราะการพึ่งตนเองเป็นหลักสำคัญในทางพระพุทธศาสนาอันหมายถึงความเข้มแข็ง ความยั่งยืน ความเป็นอิสระ การมีภูมิคุ้มกัน เศรษฐกิจกระแสหลักควรเป็นเศรษฐกิจแห่งการพึ่งพาตนเอง โดยต้องคำนึงถึงพื้นฐานของตนเอง ซึ่งพื้นฐานของสังคมคือวัฒนธรรม วัฒนธรรมของประเทศใดก็เป็นจุดแข็งของประเทศนั้น เมื่อวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ นั้นหมายความว่า เศรษฐกิจวัฒนธรรมจึงเป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานความมั่นคงของตนเอง และไม่ใช่เศรษฐกิจที่คำนึงถึงเงินอย่างเดียวต้องสัมพันธ์อยู่กับครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมพร้อมๆ กันไปด้วย เป็นเศรษฐกิจบูรณาการที่เชื่อมโยงชีวิตจิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีคุณภาพ ทั้งนี้ สังคมจะเข้มแข็งและมั่นคงได้นั้นต้องมาจากฐานล่าง หมายถึงครอบครัว ชุมชน ตำบลและท้องถิ่น ฐานล่างนั้นจำเป็นต้องแข็งแรงและมั่นคง ซึ่งแนวคิดนี้เป็นแนวคิดเดียวกับวัฒนธรรมชุมชนขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ให้ความสำคัญกับระดับท้องถิ่นมาโดยตลอด เน้นการเอาชุมชนและวัฒนธรรมชุมชนเป็นตัวตั้งในการพัฒนาเพราะเป็นการสร้างความเข้มแข็งและพัฒนาบนรากฐานแห่งความเป็นจริงของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นดังที่กล่าวมาแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นนี้สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนของฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2548) เห็นว่าลักษณะของเศรษฐกิจชุมชนคือครอบครัวเป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกของครอบครัวซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด รวมถึงการพึ่งพาตนเองมีผลต่อการใช้แรงงานมากเพราะแรงงานเป็นสิ่งที่ครอบครัวมีอยู่โดยธรรมชาติไม่ต้องจ้าง ตลอดจนการคิดถึงการอยู่รอดแล้วจึงพัฒนากลายเป็นการค้าขาย ดังนั้นการพึ่งแรงงานในครอบครัว พึ่งทรัพยากรท้องถิ่น พึ่งตนเองและพึ่งกันและกันในชุมชนก่อน ชุมชนเป็นของตนเองและมีพลวัตของตัวเอง มีความสามารถที่จะอยู่รอดด้วยตัวเองได้ พัฒนาได้ มีเส้นทางชีวิตของตัวเอง ซึ่งหากจะมีการค้าขายก็จะขายในตลาดใกล้ตัว ขยายพื้นที่ออกไปเรื่อยๆ ฉะนั้นสิ่งสำคัญอีกอย่างคือเศรษฐกิจจึงเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรม สรุปได้ว่าเพื่อให้ประเทศไทยพัฒนาไปตามแนวทางเศรษฐกิจวัฒนธรรมต้องส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งของสถาบันหมู่บ้านและชุมชนถือเป็นหัวใจสำคัญของวิธีการและกลไกของการพัฒนา รวมทั้งการสร้างเครือข่ายของชุมชนหมู่บ้าน เมื่อเกิดการเชื่อมโยงก็จะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ดีทุกภาคส่วน และมีการนำหลักการเดียวกันในการเสริมสร้างพลังอำนาจทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งถูกนำมาใช้ในการบรรเทาทุกข์ในกรณีฉุกเฉินเพื่อฟื้นฟูชุมชนให้เกิดความมั่นคงหลังจากเกิดเหตุการณ์สึนามิในปี พ.ศ. 2547 ด้วย

นอกจากนี้ คุณมีชัย วีระไวทยะ ได้ขยายความช่วยเหลือไปสู่ผู้ด้อยโอกาสในลักษณะ “พี่ใหญ่ช่วยน้องเล็ก” โดยดำเนินการเพิ่มเติมกับกลุ่มประชาชนที่ทุพพลภาพ รวมถึงผู้ได้รับผลกระทบจากภัยทุ่นระเบิด คนพั่นโทษ ผู้หญิงกับเด็กกำพร้า และคนพิการกับคนไม่พิการ รวมทั้งแม่หม้าย ให้หากู้บuddy (Buddy) ที่ไม่มีปัญหาเช่นเดียวกับเขามาเข้ารับการศึกษา และให้เงินกู้ประกอบอาชีพ เพื่อนำเขากลับไปสู่สังคมอย่างปกติให้ชีวิตที่ดีขึ้น ต่อมาคุณมีชัย วีระไวทยะ ได้จัดตั้งโรงเรียนประถมและโรงเรียนมัธยมศึกษา ซึ่งเปิดสอนหลักสูตรการศึกษาเอกชนแบบไม่มีค่าใช้จ่ายแก่เด็กในชนบท เริ่มต้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2546 โรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดลำพูน – พัทธา เปิดให้บริการฟรีการศึกษาเอกชน สำหรับเด็ก ๆ ในชนบทของจังหวัดบุรีรัมย์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย โดยการเปิดโรงเรียนมัธยมศึกษา ชื่อโรงเรียน “มีชัยพัฒนา” และในปี พ.ศ. 2552 โรงเรียนได้รับการรับรองจากสองหน่วยงาน ทั้งจาก กระทรวงศึกษาธิการและมหาวิทยาลัยนานาชาติว่า “เป็นรูปแบบการปฏิบัติด้านการศึกษาเนื่องจากมีประสิทธิภาพในการใช้ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด” เพื่อให้มั่นใจในความยั่งยืนทางการเงินของสมาคมฯ ยังตั้งบริษัทที่แสวงหาผลกำไรจำนวน 16 แห่ง ได้รับการจัดตั้งขึ้นโดยร่วมกับสมาคมฯ และได้รับมอบอำนาจให้นำเงินไปมอบให้กับองค์กรที่ไม่หวังผลกำไร บริษัทและธุรกิจ ประกอบด้วย กลุ่มโรงแรมรีสอร์ทและร้านอาหาร Condoms ที่ได้รับความนิยม ได้แก่ บริษัท Birds & Bees Resort ในเมืองพัทธร่วมถึงธุรกิจอสังหาริมทรัพย์และการผลิต บริษัท เหล่านี้เป็นแหล่งเงินทุนที่จำเป็นในการทำกิจกรรมเพื่อการพัฒนาชนบทอย่างกว้างขวาง และดำเนินการโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้นจังหวัดลำพูน-พัทธร่วม

นวัตกรรมล่าสุดขององค์กรคือ การทำธุรกิจเพื่อการศึกษาและพัฒนาชนบท (BREAD) ซึ่งพยายามที่จะบรรลุผลกำไร และช่วยให้สมาคมฯ บรรลุระดับความยั่งยืนทางการเงินในระดับสูงผ่านกิจกรรมทางธุรกิจ เช่น การท่องเที่ยวในชนบท โฮมสเตย์ และ อีคอมเมิร์ซสำหรับสินค้าเกษตร และงานฝีมือในชนบท เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถือเป็นนวัตกรรมทางความคิดแบบก้าวหน้าที่เกิดขึ้นมาแล้ว สามารถสร้างสรรค์ประโยชน์ให้กับคนส่วนร่วม รวมถึงกรณีคุณอุตร ต้นตีสุนทร อดีตรัฐมนตรีหลายกระทรวงและอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดตากหลายสมัย ผู้ริเริ่มโครงการก่อสร้างสะพานมิตรภาพไทย-เมียนมา (แม่สอด-เมียวดี) แห่งที่ 1 เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 สมัยที่คุณอุตรฯ เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยคุณอุตรฯ เป็นคนขอให้นายกรัฐมนตรี ในขณะนั้นคือ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ดำเนินการสร้างสะพานนี้เพื่อให้เป็นสะพานในการขนส่งสินค้า และต่อมาในปี พ.ศ. 2537 คุณอุตรฯ เดินทางต่อในสมัยนายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี และคุณอุตรฯ เป็นรัฐมนตรีช่วยมหาดไทยให้ดำเนินโครงการ

สะพานมิตรภาพฯ แห่งที่ 1 จนสามารถดำเนินการต่อและก่อสร้างแล้วเสร็จ “ผมริเริ่มโครงการสะพานมิตรภาพไทย-เมียนมา เพื่อสร้างสันติภาพและความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความมั่นคงทางเศรษฐกิจเพื่อให้ประชาชนทั้งสองฝั่งอยู่ดี-กินดี เกิดความร่วมมือพัฒนาประเทศ และยังเป็นการสนองนโยบายของสหประชาชาติที่ต้องการเชื่อมโยงประเทศต่างๆ ในเอเชียตามเส้นทาง Asian Highway-A1 สำหรับสะพานมิตรภาพไทย-เมียนมาแห่งนี้มีความยาว 420 เมตร กว้าง 8 เมตร มี 2 ช่องทางจราจร และเมื่อเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ทำให้สะพานมิตรภาพแห่งนี้กลายเป็นสัญลักษณ์ของความร่วมมือในกลุ่มอาเซียนอีกด้วย” เปิดใช้ครั้งแรกเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2540 ด้วยงบประมาณดำเนินการทั้งหมด 79.2 ล้านบาท นับตั้งแต่บัดนั้นสะพานมิตรภาพฯ แห่งนี้สามารถสร้างมูลค่าการค้าชายแดนและธุรกิจอย่างต่อเนื่องมหาศาล ผลประโยชน์ตกอยู่กับประชาชน จากที่กล่าวถึงการดำเนินงานของคุณอุดรฯ ถือว่าเป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล เป็นผู้ริเริ่มผลักดันให้การดำเนินโครงการสร้างสะพานมิตรภาพฯ ให้ดำเนินการ ถึงแม้จะมีอุปสรรคแต่ไม่มีความย่อท้อ มีความมุ่งมั่นพยายามในการประสานงาน ประสานความร่วมมือทั้งหน่วยงานภายในประเทศและหน่วยงานต่างประเทศ ในการประสานขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากประเทศญี่ปุ่นและเดินทางประสานงานกับรัฐบาลเมียนมาในสมัยนั้น จากวันนั้นถึงวันนี้สะพานมิตรภาพฯ แห่งนี้เปิดใช้เป็นเวลาจนถึง 21 ปี ได้สร้างคุณค่าอย่างมากมามหาศาล จนกระทั่งเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (Asean Economic Community: AEC) และเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตาก (แม่สอด) ทำให้การค้าชายชายแดนแม่สอด-เมียวดีพุ่งสูงขึ้นและเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว มีรถบรรทุกสินค้าข้ามแดนจำนวนมากหลายร้อยคันต่อวันจากการเป็นประตูอาเซียนบนเส้นทางสายเศรษฐกิจสายตะวันออก-ตะวันตก (East-West Economic Corridor: EWEC) ทำให้ปริมาณการค้าและธุรกิจที่ต่อเนื่อง เพิ่มปริมาณสูงขึ้นจนต้องมีโครงการขยายเมืองให้ใหญ่ขึ้น รองรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ระเบียงเศรษฐกิจ เส้นทางสายเศรษฐกิจสายตะวันออก-ตะวันตก เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตาก และบ้านพี่เมืองน้อง Sister City แม่สอด (ตาก) -เมียวดี จนวันนี้ความเจริญได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างมากจนต้องมีการขยายโครงการสะพานมิตรภาพไทย-เมียนมาแห่งที่ 2 ขึ้นมา ในขณะที่บ้านวังตะเคียนใต้ หมู่ 7 ตำบลท่าสายลวด อำเภอแม่สอด มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมพัฒนาการค้า-การท่องเที่ยวและธุรกิจอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ที่มีความเจริญ พัฒนาความก้าวหน้าในเศรษฐกิจแม่สอด-เมียวดี รวมถึงประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนด้วย ซึ่งคุณมิชัย วีระไวทยะ เชื่อว่ารูปแบบใหม่ของธุรกิจเพื่อความก้าวหน้าทางสังคมจะส่งเสริมให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาวระหว่างองค์กรเอกชนไม่ใช่การพึ่งพาบุคคลที่สามในการบริจาค เป็นการทำธุรกิจที่มุ่งแสวงหากำไร แต่กำไรนั้นอยู่บนพื้นฐานและมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาสังคมทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา สิ่งแวดล้อม สาธารณสุข การมีส่วนร่วมของชุมชน โดยอาศัยการกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนมาก อาทิ การ

สร้างงานเพื่อชุมชน ฝึกฝนทักษะของชุมชน จัดหาบริการต่างๆ ให้แก่ชุมชน ยกย่องระดับการศึกษาของผู้ด้อยโอกาส ฝึกฝนอาชีพคนพิการ คุ้มครองสิ่งแวดล้อมและสิทธิสัตว์ ลดภาวะโลกร้อน ฯลฯ ไม่มี การผูกขาดทางการค้าเป็นการกระจายผลประโยชน์ให้แก่สังคมโดยรวมมิใช่เข้ากระเป๋าของคนใด คนหนึ่งเท่านั้น

นอกจากนี้คุณวิชัย วีระไวทยะ ยังเคยดำรงตำแหน่งเป็นประธานในหลายบริษัทที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ได้แก่ ธนาคารกรุงไทย บริษัท ตำรวจและผลิตปิโตรเลียมและองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย ฯลฯ สำหรับความพยายามของเขาในการพัฒนาต่างๆ คุณมิชัย วีระไวทยะ ได้รับการยกย่องจากรางวัลด้านการรับรู้และปัญญาคุณฐิบัณฑิตกิตติมศักดิ์หลายรางวัลตลอดจนเหรียญรางวัล เหรียญทองแห่งสหประชาชาติ (1981) รางวัล Ramon Magsaysay Award for Public Service (1994) ซึ่งเป็นหนึ่งในรางวัล Asia Week's "20 ชาวเอเชียที่ยิ่งใหญ่" (1995), รางวัลประชากรแห่ง สหประชาชาติ (1997) และ "วีรบุรุษเอเชีย" ของนิตยสาร TIME (2006) ปัจจุบันมิชัยและพีดีเอได้รับ รางวัล Bill and Melinda Gates for Global Health ในปี พ.ศ. 2550 ผู้ได้รับรางวัล Skoll สำหรับการ เป็นผู้ประกอบการทางสังคมในปี 2551 และรางวัล Prince Mahidol for Public Health ในปี พ.ศ. 2552 จากผลงานที่กล่าวมาสามารถเป็นเครื่องยืนยันอย่างหนึ่งได้ว่าการเป็นผู้ประกอบการทางสังคม ของคุณมิชัย วีระไวทยะ นั้นเป็นคนที่หนึ่งมีความรู้ความสามารถและความชำนาญด้านการประกอบ ธุรกิจโดยเฉพาะกิจการที่เกี่ยวข้องกับชุมชนที่มีการออกแบบให้เข้ากับบริบทของสังคมไทยจึง ก่อให้เกิดความสำเร็จได้อย่างชัดเจน ซึ่งมีคุณลักษณะต่างจากข้อค้นพบของ เกวลิน มะลิ (2557) เห็น ว่าอุปสรรคอย่างหนึ่งในการพัฒนากิจการเพื่อสังคมของประเทศไทยคือ ผู้ประกอบการเพื่อสังคม ส่วนใหญ่ไม่มีความรู้และความชำนาญด้านการประกอบธุรกิจ โดยเฉพาะกิจการที่เกี่ยวข้องกับ ชุมชน การให้คำจำกัดความยังคลุมเครือส่งผลให้รูปแบบของกิจการเพื่อสังคมยังไม่สอดคล้องกับ บริบทของประเทศไทยมากนัก

จากการให้สัมภาษณ์คุณมิชัย วีระไวทยะ ได้ให้ฟังว่าในอดีตผู้ที่มีความปรารถนาที่จะเข้ามา ช่วยเหลือสังคมมักจะจัดตั้งมูลนิธิหรือสมาคม โดยอาศัยเงินบริจาคของบุคคลและองค์กรต่างๆ และ ดำเนินกิจกรรมในลักษณะสังคมสงเคราะห์ ซึ่งต้องหาเงินใช้ตลอดไป และในที่สุดนำไปสู่ความไม่ ยั่งยืน และในไม่ช้าจะพบว่า แหล่งเงินทุนเหล่านี้ไม่เพียงพอสำหรับการดำเนินงาน หลายหน่วยงาน จึงจำเป็นต้องลดปริมาณหรือคุณภาพของงานและต้องแสวงหาแหล่งทุนใหม่ด้วยความยากลำบาก ซึ่งการจัดตั้งบริษัทกิจการเพื่อสังคมเพื่อสนับสนุนงบประมาณของสมาคมฯ เริ่มต้นจากการ ดำเนินงานในรูปแบบโครงการขนาดเล็ก ซึ่งแรกๆ ขอมริบว่ามีการทำผิดกฎหมายบ้างเพราะในสมัย

นั้นยังไม่มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการตั้งกิจการเพื่อสังคมที่เป็นรูปแบบที่ชัดเจน การที่จะจดทะเบียนเป็นมูลนิธิยังมีขั้นตอนที่ยากหลายขั้นตอน จึงต้องพัฒนามาเป็น “บริษัทจดทะเบียน” มีวัตถุประสงค์กำหนดไว้อย่างชัดเจนตั้งแต่เริ่มก่อตั้งว่าเพื่อสนับสนุนงานสาธารณประโยชน์

การเริ่มต้นของมูลนิธิ วีระไวทยะ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 นั้นเป็นการดำเนินงานในรูปแบบของกิจการเพื่อสังคมมิใช่แจกฟรีเลย ที่แจกฟรีก็มีเพื่อการประชาสัมพันธ์และหลังจากนั้นทางสมาคมฯ จึงมาจัดตั้งบริษัทให้เกิดขึ้น ซึ่งตอนต้นยังไม่มีบริษัทดำเนินงานลักษณะสมาคม ซึ่งถือว่าผิดกฎหมาย แต่มูลนิธิ วีระไวทยะ ก็ไม่สนใจว่าสิ่งที่ทำนั้นผิดกฎหมายคิดแค่ต้องการทำให้กิจการเพื่อสังคมนั้นเกิดขึ้น หลังจากนั้นหนึ่งปี จึงจัดตั้งเป็นบริษัทมีชื่อว่า “บริษัท พัฒนาประชากร จำกัด” เป็นบริษัทธรรมดาแต่ทางด้านพฤติกรรมทางสมาคมฯ ไม่แจกจ่ายผลกำไรให้ใคร มีการกำหนดเป้าหมายการใช้เงินที่เป็นกำไรเพียงแค่สามด้านคือ สำรอง ขยายธุรกิจ และเพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นบริษัทจดทะเบียนเพื่อสนับสนุนงานสาธารณประโยชน์

มูลนิธิ วีระไวทยะ เล่าว่าเริ่มต้นที่เมื่อก่อนยังไม่มีคำว่า Social Enterprise มีแต่คำว่า Business of Social Progress ซึ่งทุกวันนี้เรียกว่า “กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise)” โดยมูลนิธิ วีระไวทยะ กล่าวว่ากิจการเพื่อสังคมที่ก่อตั้งโดยท่านนั้น จะกำหนดเป้าหมายอย่างชัดเจนในการนำผลกำไรไปใช้เพื่อ 3 อย่างคือ 1) เป็นทุนสำรอง 2) เป็นทุนขยายกิจการ และสุดท้ายสนับสนุนกิจกรรมสาธารณประโยชน์ นั่นหมายความว่ากิจการเพื่อสังคมมีการมองเป้าหมายทางการเงินตามแนวทางของ John Elkington (1997 อ้างถึงใน สฤณี อาชวานันทกุล, 2553) เน้นเป้าหมายในการสร้างรายได้เป็นฐานที่จะเพิ่มประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับสังคมและสิ่งแวดล้อมแทนที่จะเป็นผลประโยชน์ขององค์กรหรือของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจึงทำให้การดำเนินกิจการในรูปแบบนี้มีความโปร่งใส มีธรรมาภิบาล และตอบสนองต่อความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้อย่างครบถ้วนอันจะนำไปสู่ความยั่งยืนขององค์กรด้วย ในที่นี้ยังรวมถึงกิจการเพื่อสังคมที่จัดตั้งโดยสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน และมูลนิธิ วีระไวทยะ สามารถแบ่งออกเป็นสองประเภท ประเภทแรก ทางสมาคมฯ เรียกว่าประเภท “เท่าทุน” Optimization of Profit (OP) ไม่เน้นผลกำไร ช่วยผู้ด้อยโอกาสแต่ไม่สามารถเติบโตได้เร็ว เป็นธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่มีความยากจนมีการสะสมทุนเพียงเล็กน้อย “โคช้าแต่ไม่ล้มจม” ซึ่งอมรา พงศาพิชญ์ (2549) กล่าวถึงทฤษฎี Social Entrepreneur Theory ว่าถ้าความต้องการของสังคมมีมากและรัฐไม่สามารถตอบสนองได้ แต่ในขณะที่เดียวกันองค์กรทางสังคมไม่สามารถดำเนินการในลักษณะของการกุศลได้ “การจัดตั้งองค์กรเพื่อให้บริการโดยคิดค่าบริการราคาต่ำก็เป็นอีกทางเลือกได้” ซึ่งองค์กรเหล่านี้จะค่อยๆ กลายเป็นองค์กรในเชิงธุรกิจถ้าสังคมมีการพัฒนาทางเศรษฐกิจมาก

ขึ้น อาจยกตัวอย่างเช่น ทางสมาคมฯ ช่างคนพิการ หรือทางสมาคมฯซื้อในราคาที่แพงกว่าท้องตลาด จากคนที่ด้อยโอกาส เพื่อขาดต่อในท้องตลาดในราคาที่ถูกลงกว่า แม้จะมีกำไรน้อย กิจกรรมนี้เป็นประโยชน์ต่อเขาในลักษณะเครื่องมือที่ได้กำไรน้อยไม่สามารถที่จะโตได้ ส่วนประเภทที่สอง เป็นประเภทแสวงหากำไร Maximization of Profit (Max) เป็นธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่มีกำลังซื้อ มีการสะสมทุน โตได้เร็ว และสามารถช่วยขยายหรือจัดตั้งบริษัทเท่าทุนใหม่ได้

ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับทัศนะของมูฮัมหมัด ยูนูส (1940) ได้แบ่งประเภทของกิจการเพื่อสังคมออกเป็นสองประเภท ประเภทที่หนึ่งเป็นธุรกิจที่ไม่สูญเสียเงินต้น-ไม่ปันผลกำไร (Non-Loss, Non-Dividend Company) โดยมุ่งที่จะแก้ปัญหาสังคมเป็นสำคัญ มีการถือหุ้นโดยผู้ลงทุนหรือบุคคลทั่วไปและนำกำไรทั้งหมดที่ได้ กลับมาพัฒนาและขยายธุรกิจต่อ ดังตัวอย่างข้างต้น เรียกว่า “กิจการเพื่อสังคม ประเภทที่หนึ่งหรือ Type I Social Business” ซึ่งเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นในกิจการเพื่อสังคมประเภทที่หนึ่งสามารถได้รับเงินลงทุนคืนเฉพาะเงินต้นเท่านั้นไม่มีการให้ดอกเบี้ยหรือการชดเชยค่าเงินเพื่อใดๆ คือ Non-Loss และจะไม่ได้การปันผลใดๆ จากกำไรที่เกิดขึ้นจากธุรกิจ โดยกำไรทั้งหมดจะคงไว้ในกิจการเพื่อใช้แก้ปัญหาสังคม คือ Non-Dividend และประเภทที่สองเป็นธุรกิจที่แสวงหากำไรและสามารถปันผลได้ (Profit-Making Company) แต่ต้องอยู่บนเงื่อนไขว่า เจ้าของธุรกิจหรือผู้ถือหุ้นของกิจการจะต้องเป็นผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาส เพราะการปันผลกำไรนั้น ถือเป็น การขจัดความยากจน เรียกว่า “กิจการเพื่อสังคม ประเภทที่สองหรือ Type II Social Business” เป็นการแก้ไขปัญหาสังคม ตามวัตถุประสงค์ของกิจการเพื่อสังคม ซึ่งตัวอย่างของกิจการเพื่อสังคมประเภทที่สอง เช่น ธนาคารกรามีน โดยมีโครงการการบริหารงาน โดยมีคนจนเป็นผู้ถือหุ้น เป็นทั้งผู้ฝากเงิน และลูกค้าสินเชื่อโดยนำสินเชื่อไปใช้สร้างอาชีพสร้างรายได้ให้หลุดพ้นจากความยากไร้ จนกลายมาเป็นการบุกเบิกแนวคิดสินเชื่อรายย่อย หรือ Microfinance ที่ถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือขยายการเข้าถึงบริการทางการเงินแก่กลุ่มคนระดับฐานรากในหลายๆ ประเทศทั่วโลก

ตัวอย่างที่ทางสมาคมฯ ดำเนินงานมานี้ ได้เริ่มต้นจากแบบสมาคมแต่ทางสมาคมฯ ทำแบบกิจการเพื่อสังคมทันทีเลยโดยเริ่มตั้งแต่ระยะแรกๆ ในการทำสมาคมฯ สมัยก่อนคนไทยมีลูกเจ็ดคนต่อครอบครัวมีอัตราการเพิ่มสูงของประชากรในประเทศมาก ทางสมาคมฯจัดให้มีการวางแผนครอบครัว แต่การทำของทางสมาคมฯ มิใช่แค่ว่าเดินไปแจกถุงยาง ซึ่งในระบบเดิมหมอเป็นผู้จ่ายยา เป็นของฟรี เพราะเป็นของอนามัย แต่มีหมอหนึ่งคนต่อประชากร 110,000 คน พิจารณาจากสัดส่วน 1 : 110,000 ให้ตั้งใจทำงานอย่างไรก็ไม่พออยู่ดี ทางสมาคมฯ ก็ไปแนะนำให้อาพยาบาล และต่อไปผดุงครรภ์ก็สามารถมาช่วยได้ แต่ว่ามากที่สุดที่ช่วยได้เพิ่มขึ้นอีกร้อยละ 20 ทางสมาคมฯ จึงต้องเปลี่ยนแปลง

ความคิด “จากการให้เปล่า เป็นการขายอุปกรณ์ที่ถูกกว่าท้องตลาด” สิ่งนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นของกิจการเพื่อสังคมประเภท “เท่าทุน” Optimization of Profit (OP) ประเภทเท่าทุน และเงินก็ค่อยๆ เพิ่มขึ้นในแต่ละปี เมื่อก่อนเขาให้การสนับสนุนทั้งยากกับเงินกับทางสมาคมฯ ตอนหลังเขาให้แต่ยา เงินไม่ต้องให้ เพราะเงินก็จะได้จากการขายกลับมาเพราะเห็นถึงความแน่นอนและความสามารถในการจัดการทุนที่ให้มาโดยไม่จำเป็นต้องสนับสนุนทุนเท่าเดิม ซึ่งราคาในท้องตลาดขายแผงละ 15 บาท ทางสมาคมฯ มีสามยี่ห้อทางสมาคมฯ ขายตั้งราคาขาย 3 บาท 5 บาท 7 บาท ซึ่งทางสมาคมฯ ขายถูกกว่าตลาดห้าเท่าตัว ชาวบ้านสามารถเลือกซื้อได้ตามกำลังซื้อเลย กำไรไหลคืนกลับมาอีกเพื่อเลี้ยงตนเองได้โดยเน้นความยั่งยืนไม่ใช่เน้นกำไรสูงสุด ตัวอย่างเช่น ร้านชำในหมู่บ้านขายของเป็นจุดวางแผนครอบครัวสามารถรับยาคุมได้ สุขศาลาอนามัยใครอยากจะไปใส่ห่วงทำหมันก็ไปได้ มีเจ้าหน้าที่ของทางสมาคมฯ เป็นคนอธิบายให้หรือให้ข้อมูล กรณีก่อนมารับยามีจุดวางแผนครอบครัวอยู่ทั่วประเทศ ไม่ต้องเดินทาง 45 กิโลเมตร กว่าที่จะเดินทางไปถึงอนามัย และทางสมาคมฯ มีคนขี่มอเตอร์ไซด์ไปส่งยาคุมทั่วทุกหมู่บ้าน แม้แต่เรือขายของในตลาดน้ำก็มียาคุมขาย “เรียกได้ว่ามีคนอยู่ที่ไหนยาคุมต้องอยู่ที่นั่น” ร้านเสริมสวยก็มีจัด โปร โมชั่นว่าใครมาทำผมแล้วรับยาคุมจะได้ส่วนลดในการทำ 10 เปอร์เซนต์ ซึ่งความคิดนี้เกิดขึ้นจากเจ้าของร้านคิดขึ้นมาเพราะต้องการช่วยสังคม แม้เขาจะได้กำไรแค่แผงละ 1 บาทเท่านั้นถือว่าเป็นเรื่องเล็กมากกว่าการที่เขาจะได้เป็นส่วนหนึ่งในการช่วยเหลือสังคม อีกทั้งทางสมาคมฯ ได้เพิ่มเครือข่ายอาสาสมัครคนที่ทำธุรกิจเป็นอยู่แล้ว และมีประสบการณ์ทางด้านธุรกิจแต่เขาไม่ต้องการเงิน และทางสมาคมฯ ได้อบรมคนจำนวน 320,000 คน ให้มีความรู้เข้าใจในเรื่องการวางแผนครอบครัวซึ่งเป็นเรื่องของการประชาสัมพันธ์ โดยอาสาสมัครจะได้ค่าตอบแทนแผงละ 1 บาท และอบรมครูให้เห็นว่า “อย่าไปอาย” เพื่อเผยแพร่ไปยังนักเรียนก็ต้องทำเหมือนกัน ทำให้เป็นเรื่องสนุกสนาน จนทำให้อัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรต่อครอบครัวในขณะนั้นลดเหลือเพียง 2 คนต่อครอบครัว ทำให้อัตราการเพิ่มจาก 3.3 เหลือเพียง 0.4 เท่านั้น นับจากวันนั้นถึงวันนี้ประชากรของประเทศลดลงทำให้คนมาว่าคุณมีชัย วีระไวทยะ ว่าเด็กไม่พอเพราะ โครงการการวางแผนครอบครัวของคุณมีชัย วีระไวทยะ นี้ถือเป็นตัวอย่างที่ทางสมาคมฯ ใช้กิจการเพื่อสังคมมาช่วยเหลือปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งขณะนั้นกระทรวงสาธารณสุขนั้นให้ฟรีนะ ซึ่งทางสมาคมฯ ตอนนั้นไม่ได้ใช้ฟรีแต่ต้องไปไกลกว่าการให้เปล่า

และมีธุรกิจและวัสดุก่อสร้าง (ขนาดเล็ก) ในชนบท อันนี้เน้นเท่าทุน มีโรงงานให้เช่าด้วย แนวคิดที่จะชักชวน โรงงานอุตสาหกรรมและนายทุน โดยการเปลี่ยนจากโรงเลี้ยงเป็ดไก่ให้เป็นโรงงานสร้างอาชีพให้แก่คนในชุมชน ทางสมาคมฯ สรรหานายทุน โดยบอกว่าจะหาแรงงานให้และมีสถานที่รองรับ โดยเริ่มต้นทำครั้งแรกมีคนงานจำนวน 15,000 คน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือคนงานมี

งานทำและมีรายได้เกิดขึ้น บริษัทก็มีความมั่นคงทางด้านแรงงานต้นทุนการผลิตลดต่ำลงเพราะค่าเดินทางน้อยกว่า โครงการนี้คุณมิชัย วีระไวทยะ ทำที่จังหวัดขอนแก่น บุรีรัมย์ มหาสารคาม และ นครราชสีมา สาเหตุที่เลือกพื้นที่นี้เพราะมีศูนย์เดิมที่ทำงานอยู่แล้วตั้งแต่เริ่มทำการวางแผนครอบครัว ซึ่งแผนพัฒนาฯ โครงการเขาให้ทางสมาคมฯ จำนวน 10 ปีหมด และหลังจากนั้นจึงนำพื้นที่มาพัฒนาให้เป็นโรงงาน ทำให้คนงานได้รายได้สูงกว่าเดิมมากขึ้น ซึ่งโรงงานที่บุรีรัมย์มีโรงเย็บเสื้อผ้าที่ทันสมัยที่สุดในประเทศ ส่วนหนึ่งทางสมาคมฯ ไปร่วมลงทุนด้วยบางส่วน โดยที่คนงานถือหุ้นด้วยร้อยละ 40 แทนที่ทางสมาคมฯ จะมองว่าคนงานเป็นแรงงานเท่านั้น ทางสมาคมฯ ให้สิทธิ์เขาเป็นผู้ถือหุ้น เขาก็อยากเป็นเจ้าของ อยากจะสนุกบ้าง เพราะคนที่ไม่มีเงินไปดูถูกคนจนคิดแต่วันหนึ่งจะเชือดคอกคนจนให้หมด แต่จริงๆ ควรให้เกียรติเขา ใครบ้างที่ไม่อยากเป็นเจ้าของบริษัท โดยมีสัญลักษณ์ที่ “ดาวปักใส่ที่คอเสื้อว่าเป็นเจ้าของบริษัท” ซึ่งตอนต้น ไม่มีเรื่องหุ้น คุณมิชัย วีระไวทยะ ไปร่วมกับสหพัฒน์ฯ คนละ 50 : 50 และขอร้องเขาว่าเมื่อเริ่มจะมีกำไรแล้วขอให้เขาเริ่มขายหุ้นทีละร้อยละ 10 จนถึงร้อยละ 40 ให้แก่คนงานได้เป็นเจ้าของ ซึ่งในปีแรกที่เปิดขายหุ้นเขาซื้อแค่ร้อยละ 6 ไม่ถึงร้อยละ 10 แต่พอปีผลกำไรเช่น ขาย 100 ได้กำไร 124 บาทในปีต่อมาทำให้คนเข้าซื้อซื้อกันหมดเลยและส่งผลให้คนงานทุกคนตั้งใจทำงานถือว่าเป็นจิตวิทยาอย่างหนึ่ง

ตัวอย่างของกิจการเพื่อสังคมของคุณมิชัย วีระไวทยะ เช่น กิจการร้านอาหาร Cabbages & Condoms ไม่ได้จ้างคนด้อยโอกาสแต่จ้างงานคนปกติทั่วไป ซึ่งมีการกำหนดราคาแพงๆ สำหรับให้บริการคนภายนอกที่เหมือนกับธุรกิจทั่วไป แตกต่างกันแค่การนำกำไรให้กับกิจกรรมเพื่อสังคม ซึ่งธุรกิจแบบนี้จะโตได้ สรุปที่กล่าวมาได้ว่ารูปแบบกิจการเพื่อสังคมในรูปแบบของคุณมิชัย วีระไวทยะ มีสองแบบคือ ประการแรกเพื่อสังคมและเพื่อหางบประมาณมาใช้เลี้ยงตนเอง ซึ่งตัวอย่างกิจการเพื่อสังคมประเภทที่หนึ่ง เท่าทุน เกี่ยวข้องกับผู้ที่มีความยากจน อาทิ การบริหารด้านสุขภาพ หน่วยแพทย์เคลื่อนที่การรับหมาก่อสร้างและวัสดุก่อสร้างขนาดเล็ก การเปลี่ยนโรงเลี้ยงไก่ให้กลายเป็นโรงงานให้เช่า โรงงานอุตสาหกรรม ส่วนประเภทที่สอง แสวงหากำไร เกี่ยวข้องกันคนที่มีกำลังซื้อ เช่น ร้านค้าและมินิมาร์ท ร้านอาหาร รีสอร์ท และโรงแรมผลิตภัณฑ์ภายใต้ชื่อว่า “Cabbages & Condoms” ซึ่งปัจจุบันร้อยละ 75 ของงบประมาณบริหารและจัดการสมาคมฯ ได้รับการสนับสนุนจากผลกำไรของกิจการเพื่อสังคมเหล่านี้ ทางสมาคมฯ มี โรงแรมและรีสอร์ทเล็กๆ ที่เขาใหญ่หลายแห่ง ประมาณ 60 ห้อง มีหลายแห่ง เชียงราย ชลบุรี อันนี้ทางสมาคมฯ ไม่ได้ทำกับคนจน แต่ราชการไปพักใช้บริการ ทางสมาคมฯ ก็ให้ราชการและนำเงินกำไรตรงนั้นกลับมาพัฒนาสังคมต่อ (สาธารณประโยชน์) รอบพื้นที่ทางสมาคมฯ ก็มีโครงการการศึกษาเรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องรายได้ กองทุนในหมู่บ้าน

และเมื่อ 17 ปีที่แล้วมีการตั้งมูลนิธิมิชชั่น วีระไวทยะขึ้นมา เพื่อการจัดตั้งโรงเรียนมิชชั่นพัฒนา ซึ่งอยู่ภายใต้มูลนิธิมิชชั่น วีระไวทยะ แนวคิดของคุณมิชชั่น มองว่ามูลนิธิหรือสมาคมหมดสมัยไปแล้ว ต้องทำในเชิงกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ที่จะไม่พยายามที่จะให้เปล่ากับคนที่ไม่ช่วยเหลือตัวเอง ต้องทำให้ได้ว่าทางสมาคมฯช่วยตัวเองได้ นั่นหมายความว่ามูลนิธิมิชชั่น วีระไวทยะ เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่รับรู้ต่อสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้น ไม่ได้เป็นเหมือนกับทฤษฎีกบต้ม(The Boil Frog Theory) เป็นการทดลองนำกบไปใส่ลงในหม้อต้มน้ำที่มีอุณหภูมิปกติ กบจะว่ายน้ำเล่นอย่างสบายใจ ต่อมาถ้ามีการเพิ่มอุณหภูมิให้น้ำค่อยๆ อุ่นขึ้นทีละนิดๆ จนน้ำเดือด โดยที่ไม่ทำให้กบรู้ตัว ผลสุดท้ายคือ กบกลายเป็นกบต้ม แต่ถ้าเราใส่กบลงไป ในหม้อต้มน้ำร้อนเดือดจัด กบจะรู้ตัวและจะกระโดดออกจากหม้อเพื่อทำให้ตัวมันรอดตายได้ เช่นเดียวกับผู้นำองค์กรซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเหมือนกับกบที่ลอยอยู่ในน้ำอุ่นคือ ไม่ค่อยรับรู้ต่อการเปลี่ยนแปลงซึ่งจะส่งผลกระทบต่อทางลบ ดังนั้นองค์กรที่ดีจึงจำเป็นต้องทำอย่างยั่งยืนที่บุคคลที่มีภาวะผู้นำจะต้องมีความเข้าใจเรื่องการเปลี่ยนแปลงด้วย (รัตติกรณ จงวิศาล, 2556) แนวคิดของคุณมิชชั่น วีระไวทยะ เห็นว่าคนที่จะมาให้การสนับสนุนช่วยเหลือเพราะสงสารจะสูญพันธุ์ไปแต่จะเกิดคนที่มีความประทับใจมีความชอบใจและอยากที่จะร่วมทุนร่วมกัน ซึ่ง Bomstem and Davis (2010) กล่าวว่ายุค Progressive ผู้ใจบุญจำนวนมากเริ่มมีการบริจาคแบบที่ใช้เหตุผล (Scientific Charity) มากขึ้นซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนเป้าหมายของการช่วยเหลือความยากจนให้ นำไปสู่สิ่งที่ดี มิใช่แค่การอำนวยความสะดวกแต่เป็นการเปลี่ยนสำนึกของความรวยด้วย ดังนั้นกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) จึงเป็นสิ่งที่จะทำให้นายทุนได้มีโอกาสร่วมทุนในกิจการเพื่อสังคม ในที่สุดเงินบริจาคของทางสมาคมฯ ก็จะมีโอกาสโตหรือขยายเพิ่มมากขึ้นได้ แต่ถ้าเอาเงินบริจาคไปใช้อย่างเดียวก็จะหมดไป ให้ไปเท่าไรก็ไม่พอ ถือว่าเป็นคุณลักษณะอย่างหนึ่งของผู้ประกอบการเพื่อสังคมในการสร้างมูลค่าสาธารณะและทำหน้าที่ผลักดันให้เกิดโอกาสใหม่ๆ ความสร้างสรรค์และปรับตัวโดยใช้ทรัพยากรที่ควบคุมไม่ได้เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบที่แข็งแกร่งของคุณมิชชั่น วีระไวทยะ อีกด้วย

คุณมิชชั่น วีระไวทยะ ได้จัดตั้งบริษัทใหม่ขึ้นอีกเพื่อนำรายได้ไปจัดตั้งโรงเรียน โดยตั้งวัตถุประสงค์ไว้ชัดเจนว่า ตั้งบริษัท Birds & Bees Resort, Pattaya เพื่อนำกำไรไปสนับสนุนและบริหารจัดการ โรงเรียน (Max) ที่ดินนี้ติดทะเล เป็นของพ่อของพ่อผมมา 70 กว่าปีแล้ว (ชลบุรี) โอนมาให้คุณมิชชั่น วีระไวทยะ เลยเอามาใช้ทำกิจการเพื่อสังคม ส่วนใหญ่พื้นที่ที่จัดทำรีสอร์ทจะจัดซื้อโดยสมาคมฯ จะมีพื้นที่ปลูกผักเอง จะเห็นได้ว่าทางสมาคมฯ เริ่มต้นที่นี้และนำไปใช้ต่อที่โรงเรียน เราสามารถสร้างรุ่งกินน้ำเองได้ ถ้าเราหันหลังให้แดด มีแสงแดดประมาณ 8.30-16.00 น. เราจะเห็น รุ่งสร้างเอง และการนำวงซีเมนต์มาทาสีสน เป็นแนวคิดนอกรอบ รวมถึงร้านอาหารวิดิคชายทะเล

ที่ได้รายได้คืนละประมาณ 300,000 บาท เป็นธุรกิจสำหรับคนมีกำลังซื้อสูงเพราะถ้าต้องการตั้งเงินเยอะๆ ต้องไปทำกับคนมีเงินถึงจะเห็นผลสำเร็จได้ และได้สะสมกำไรเป็นเวลา 8 ปี เพื่อเตรียมเปิดโรงเรียนที่เป็นเส้นทางสายใหม่ของการศึกษาไทยในชนบท ทางสมาคมฯ เริ่มและทำด้วยตัวเองโดยไม่ต้องมานั่งรอกขอเงินสนับสนุนจากใคร และส่วนหนึ่งมาจากรางวัลที่คุณมีชัย วีระไวทยะ ได้จากบิลเกตจำนวน 30 ล้านที่เอามาสมทบเข้าไปพอได้เป็นกำไรเขาก็คืนเฉพาะทุนให้คุณมีชัย วีระไวทยะ

ซึ่งในระหว่างนั้นได้มีโครงการ “ช่วยขจัดความยากจนในระดับหมู่บ้าน” ระหว่างที่รอเก็บเงินสะสมนั้น โดยหน่วยงานเอกชนสาธารณประโยชน์ร่วมกับบริษัทธุรกิจเอกชน โดยคุณมีชัย วีระไวทยะ บอกว่าก่อนที่จะให้ความช่วยเหลือ “คนที่ด้อยโอกาส” เราควรทำความรู้จักเขาให้ดีเสียก่อนและเรียนรู้ว่าในหนึ่งวันเขาคำเนินชีวิตอย่างไร? และนำกลับมาสรุปได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นคนปลูกข้าว ปลูกผัก เลี้ยงไก่ ขายข้าวแกง หรือคนเก็บขยะขาย ทุกคนล้วนแล้วแต่เป็น “นักธุรกิจ” เขาต้องการสร้างกำไร “คนจนคือ นักธุรกิจ” แต่เป็นนักธุรกิจที่ไม่เก่ง ไม่ประสบความสำเร็จและก็ยังยากจนอยู่อีก ทำธุรกิจก็ต้องการสร้างกำไรสูงสุดแต่ไม่ประสบความสำเร็จเพราะว่าเขาขาดทักษะด้านธุรกิจ และไม่สามารถกู้เงินในอัตราปกติได้ หนึ่งในนั้นจำนวนหนึ่งที่มีร่างกายพิการแต่มีความพยายามที่จะหารายได้ด้วยตนเอง นี่คือนักธุรกิจที่ยังจนต่อไป ถ้าอยากช่วยคนจนก็ให้เข้าไปช่วยจากสาเหตุสองจุดนี้เองคือต้อง “สอนให้ทำธุรกิจเป็นและให้สามารถกู้เงินในอัตราปกติได้” ทางสมาคมฯ จึงไปทำกองทุนหมู่บ้านให้ มีกองทุนให้กู้ยืมแต่เป็นของชาวบ้านดูแลและบริหารจัดการกันเอง บริษัทใส่เงื่อนไขเข้าไปว่าชาวบ้านต้องปลูกต้นไม้ทดแทนเงินบริษัทจะตกเป็นของชาวบ้านซึ่งให้เขาบริหารเองทั้งหมด มีความคล้ายคลึงกับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรของชีวิตของ พระสุบิน ปณีโต (สุรสิทธิ์ วชิรขจร, 2546) ที่ก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2533 มีวัตถุประสงค์หลักคือ ส่งเสริมให้ประชาชนในแต่ละถิ่นพัฒนาแนวคิดในการดำรงชีวิตและการจัดการแบบช่วยเหลือตัวเอง เป็นการสร้างจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักแก้ปัญหาเศรษฐกิจด้วยตนเอง กิจกรรมนี้จะทำให้ประชาชนมีเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินกิจกรรมและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบทอย่างคุณธรรมด้วย โดยหลักการและวิธีการก็จะคล้ายคลึงกับกลุ่มออมทรัพย์ทั่วไปแต่ที่แตกต่างคือหลักการที่จะทำให้เขามารวมกันคือการพูดธรรมะให้เขาฟัง ซึ่งหลักธรรมที่พระสุบินฯ นำมาเทศน์ให้สมาชิกกลุ่มฟังคือ พระธรรมในหมวด “คิหิปฏิบัติ” สำหรับการประพฤติปฏิบัติเพื่อการเกื้อกูลกันและความสุขในชีวิตปัจจุบันที่เรียนกว่า “ทฤษฎีหมักตลประโยชน์ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน 4 อย่าง” อันประกอบด้วย

1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นในการศึกษาเล่าเรียน ในการประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงชีวิต และการทำงานรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง

2) อารกขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ การรักษาทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความเพียรไม่ให้เป็นอันตราย รักษางานของตนไม่ให้เสื่อมเสีย

3) กัลยาณมิตตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี ไม่คบคนชั่ว

4) สมชีวิตา ความเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ ไม่ฟุ่มเฟือยนัก

ข้อ 4 ข้อสุดท้ายนี้พระสุบินฯ จะเน้นให้ความสำคัญมากโดย “ถ้านุคคลหรือชุมชนไม่พยายามจะต้องรู้จักประมาณในการใช้จ่าย คือ ใช้แต่พอประมาณ” ซึ่งผลการดำเนินงานมีการผลิตดอกออกผลจนทำให้กลายเป็นชุมชนแห่งความสามานฉันท์เกิดความร่วมมือในการดำเนินงาน ปัญหาความขัดแย้งในหมู่บ้านรวมถึงปัญหาการลักเล็กขโมยน้อยและอบายมุขลดน้อยลง ประชาชนในชุมชนมีความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน สามารถสร้างนิสัยการประหยัดอดออม อีกทั้งกลไกทางสังคมสามารถควบคุมสมาชิกที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมจนทำให้ปรับเปลี่ยนตัวเองให้เป็นคนดีได้ในที่สุด

ปัจจุบันนี้กิจกรรมช่วยเหลือสังคมยังมีการประสานความร่วมมือที่ไม่เพียงพอ ระหว่างภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน องค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์และชุมชน ซึ่งโครงการช่วยขจัดความยากจนจะประสบความสำเร็จได้ต่อเมื่อมีการสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้รับ (ด้อยโอกาส) มีกระบวนการช่วยทำให้เกิดความยั่งยืน และไม่บ่มเพาะนิสัยในการขอ ทั้งนี้ ภาครัฐ ภาคธุรกิจและประชาชนจะต้องมีส่วนร่วม กิจกรรมสำคัญที่จะนำไปสู่ความยั่งยืน ประกอบด้วย

- 1) การสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน (คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน)
- 2) การพัฒนาเศรษฐกิจ (สร้างรายได้ เพิ่มทักษะทางธุรกิจและจัดตั้งแหล่งเงินทุน)
- 3) การพัฒนาสิ่งแวดล้อม
- 4) การพัฒนาเยาวชน
- 5) การดูแลสุขภาพอนามัยและผู้สูงอายุ

สองกิจกรรมหลักของโครงการ “ช่วยขจัดความยากจนในระดับหมู่บ้าน” ที่มีความสำคัญมากที่สุด

1) การสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน (เริ่มต้นด้วยการจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน) คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านที่ได้รับการเลือกตั้ง มีหน้าที่ในการรับฟังและรวบรวมความคิดเห็นของชาวบ้าน

2) การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน (เพิ่มทักษะทางธุรกิจ สร้างรายได้ และจัดตั้งกองทุนเงินกู้)

เสริมสร้างความรู้ด้านธุรกิจ (MBA เท้าเปล่า)
จัดตั้งกองทุนเงินกู้ยืมเพื่อ (ธนาคารพัฒนาหมู่บ้าน)

กิจกรรมใดที่ต้องใช้เงินในการดำเนินงานจะได้มาด้วยการปลูกต้นไม้ การปลูกต้นไม้เพื่อจัดตั้งธนาคารพัฒนาหมู่บ้าน ปลูกต้นไม้ 10,000 ต้น เงินเข้าธนาคาร 1,000,000 บาท (ต้นละ 100 บาท)

การดำเนินงานธนาคารพัฒนาหมู่บ้าน อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ ร้อยละ 1 ต่อเดือน

กองทุนกู้ยืมที่สนับสนุนโดยภาคธุรกิจเอกชน และดำเนินการโดยสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน (PDA) ในลักษณะกิจการเพื่อสังคมมีชื่อว่า “ธนาคารพัฒนาหมู่บ้าน” ปัจจุบันมีจำนวน 722 แห่ง” โครงสร้างการบริหารธนาคารพัฒนาหมู่บ้าน จะประกอบด้วยคณะกรรมการ 8 คน มาจากการเลือกตั้งเป็นในสัดส่วน ผู้ชายร้อยละ 50 ผู้หญิงร้อยละ 50

ซึ่งร้อยละ 50 ของผลกำไร จะนำกลับเข้าสู่กองทุน และส่วนที่เหลือจะนำไปใช้เพื่อช่วยเหลือด้านการศึกษาและสุขภาพอนามัยตามข้อเสนอแนะของสมาชิก ตัวอย่างของลักษณะกิจการเพื่อสังคมระดับหมู่บ้าน

- 1) การสร้างความเข้มแข็ง ผู้จัดการธนาคารพัฒนาหมู่บ้านมาจากชาวบ้าน
- 2) ก่อนที่จะทำการกู้เงินจากธนาคารพัฒนาหมู่บ้าน ผู้ขอเงินจะต้องเข้ารับการอบรมในหลักสูตรต่างๆ ของ MBA เท้าเปล่า การฝึกอบรมเพิ่มทักษะในการประกอบอาชีพ เช่น การเลี้ยงหมูหลุม ทำไส้กรอก ทำน้ำพริกแกงและเส้นมะพร้าว ผลิตภัณฑ์จากเกลือปลา เป็นต้น
- 3) การทำธุรกิจโดยใช้เงินกู้จากธนาคารพัฒนาหมู่บ้าน เช่น การแปรรูปเนื้อหมู การเพาะเห็ดฟาง ปลูกผักและเพาะชำต้นไม้ (ต้นสบู่ดำสำหรับใช้ผลิตไบโอดีเซล) การทำเสื้อ (กลุ่มสูงอายุ) เลี้ยงและขายไข่เป็ด ผลิตภัณฑ์จากเส้นไหม
- 4) เปลี่ยน จากพืชที่ทำรายได้ต่ำ เป็น การปลูกต้นไม้ที่มีรายได้สูง การขายต้นไม้ สามารถ

ขายให้แก่สนามกอล์ฟ ทางหลวง การเคหะฯ แต่ละหลังคาเรือนในตำบล มีรายได้ตั้งแต่ 1 ล้านบาทต่อปีขึ้นไป (ตำบลชะอม อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี เริ่มดำเนินการปี ค.ศ. 1990 (พ.ศ. 2530)

- 1) บริษัทช่วยเหลือ 1 หมู่บ้าน ส่งต่อให้ชาวบ้านขายผลเองอีก 10 หมู่บ้าน

- 2) กิจกรรมผู้สูงอายุ ส่งเสริมกิจกรรมและสร้างบทบาทในกลุ่มผู้สูงอายุ
- 3) เงินกู้ทำธุรกิจเพื่อการศึกษาแทนแจกทุนการศึกษา>>>จากเดิม ทุนการศึกษาแบบเก่า เดือนละ 600 บาท เป็นการทำธุรกิจเพื่อทุนการศึกษา เดือนละ 3,000 บาท
- 4) การสร้างความเข้มแข็งให้แก่เยาวชนในหมู่บ้าน โดยจัดตั้งองค์การบริหารหมู่บ้าน เยาวชน ออม.เยาวชน “การฝึกอบรมเพื่อสร้างผู้นำของชุมชนในอนาคต” เยาวชนชายและหญิง อายุ 14-24 ปี ได้รับการเลือกตั้ง เพื่อการฝึกฝนและเรียนรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย ความโปร่งใส และความเสมอภาค รวมถึงความคิดริเริ่มและจัดทำกิจกรรมใหม่ๆ สำหรับเยาวชนและผู้สูงอายุ ประกอบด้วย กิจกรรมรณรงค์ให้ความรู้ด้านสุขภาพอนามัย จัดทำโครงการและแสวงหาแหล่งทุนเพื่อเริ่มสร้างธุรกิจ การบริหารและจัดการงานเยาวชน “เขาคือ ผู้นำในการเปลี่ยนแปลงสังคมวันนี้ และผู้นำที่ซื่อสัตย์ในอนาคต (ในสังคมและอบต.)”

และผลงานที่ถือเป็นความฝันของคุณมิชชี วีระไวทยะ คือ การสร้างโรงเรียนแนวใหม่ ซึ่งคุณมิชชี วีระไวทยะ ใช้เวลาส่วนหนึ่งดูแลงานด้านส่งเสริมการศึกษา โดยเฉพาะการสร้างโรงเรียนมัธยมที่จังหวัดบุรีรัมย์ ด้วยการใช้ไม้ไผ่เป็นโครงสร้างอาคารเรียน และอาคารอเนกประสงค์ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและการลดภาวะโลกร้อนเพื่อต่อยอดให้กับนักเรียนที่จบจากโรงเรียนประถม ซึ่งสร้างและสนับสนุนการดำเนินงานโดยภาคธุรกิจเอกชน โรงเรียนประถมแห่งนี้ได้รับการประเมินผลระบบการศึกษาโดยมหาวิทยาลัยทัสมาเนีย ประเทศออสเตรเลียว่าเป็น โรงเรียนที่มีคุณภาพในระดับสากลและมีคุณภาพเทียบเท่ามาตรฐานโรงเรียนนานาชาติ

สำหรับโรงเรียนมัธยม คุณมิชชี วีระไวทยะ เป็นผู้ก่อตั้ง โดยได้รับการสนับสนุนจากภาคธุรกิจเอกชน นอกจากนั้นยังได้รับความช่วยเหลือจากบางครอบครัวทั้งในและนอกประเทศ โดยให้โรงเรียนอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของมูลนิธิใหม่ที่มีชื่อว่ามูลนิธิมิชชี วีระไวทยะ ในปีการศึกษา 2552 เปิดรับนักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 1 เป็นปีแรกจำนวน 30 คน โดยในปีการศึกษา 2553 จะมีนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนของทางสมาคมฯได้รับความสนใจเป็นอย่างมากจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่มาศึกษาดูงานระบบการเรียนการสอน ที่เน้นการสร้างคนดีมีจิตสาธารณะ และในปี 2553 มีการกระตุ้นเพื่อสร้างจิตสำนึกให้คนไทยมีจิตอาสาโดยหวังว่าในระยะยาว ประเทศไทยจะมีผู้ที่มีจิตสาธารณะที่ปรารถนาจะให้สังคมดีขึ้น โดยเริ่มต้นที่โครงการของเล่นประจำหมู่บ้านและในกลางปี 2553 จะเริ่มเข้าไปในโรงเรียนกระตุ้นให้เด็กประถมศึกษาดอนปลายและมัธยมศึกษาตอนต้นมีความสนใจจะร่วมกันทำให้สังคมดีขึ้น และจะเริ่มโครงการอาสาสมัครพัฒนาชนบท ซึ่งหวังว่าจะเป็นโครงการร่วมระหว่างสมาคมฯ กับมูลนิธิมิชชี วีระไวทยะ

โรงเรียนที่จัดตั้งด้วยงบประมาณจากกิจการเพื่อสังคม ที่จังหวัดบุรีรัมย์ “สู่เส้นทางสายใหม่ การศึกษาไทยในชนบท” ทุกวันนี้ระบบการศึกษาไทยในชนบทหลายแห่ง ยังคงเน้นให้นักเรียน อ่าน ออก เขียนได้ และบวก ลบ คูณ หาร เป็น โดยอาศัยการท่องจำ เพื่อไปสอบ โดยให้ความสำคัญน้อยใน ด้าน “ทักษะชีวิต” และ “ทักษะอาชีพ” ที่จะนำไปสู่ชีวิต และการงานในอนาคต และยังมีปัญหาอื่นๆ อีก เช่น ผลการวิจัยของธนาคาร โลกระบุว่า “ 1 ใน 3 ของนักเรียนที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.3) อ่าน หนังสือออก แต่อธิบายใจความไม่ได้ “Functionally Illiterate” ประเทศไทยจำเป็นต้องมีการพัฒนา และปรับปรุงระบบการศึกษา ด้วยความร่วมมือของทุกภาคส่วน ทางสมาคมฯ ต้องเปลี่ยนแปลง การศึกษาของไทยในอย่างน้อย 3 ด้าน

- 1) ปรับปรุงสาระการเรียนรู้ (หลักสูตร) What we teach?
- 2) ปรับปรุงวิธีการสอน How we teach?
- 3) เปลี่ยนบทบาทของโรงเรียน The ROLE of the school?

และเชิญชวนให้ภาคธุรกิจเอกชน และมหาวิทยาลัยเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิรูปการศึกษา ไทย “ประเทศไทยจำเป็นต้องปรับเปลี่ยน โรงเรียน” สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน และมูลนิธิ มีชัย วีระไวทยะ จึงได้จัดตั้งโรงเรียน โดยหวังว่าจะเป็นตัวอย่างสำหรับโรงเรียนในชนบท สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการความรู้ (องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย, 2558) ซึ่งการจัดการ ความรู้นี้จะมีจุดเน้นไม่เหมือนกัน ถ้าเป็นความชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เน้นที่เครื่องมือและ เทคโนโลยี แต่ถ้าเป็นแบบฝังลึก (Tacit Knowledge) จะเน้นที่กระบวนการและคน ซึ่งจุดเชื่อมของการจัดการความรู้คือการนำไปประยุกต์ใช้ นำความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคล ความรู้ฝังลึกนำมา ประยุกต์ใช้ผ่านการทดสอบหลายครั้งจนนำไปสู่ความรู้ที่ชัดแจ้ง จัดเก็บและเผยแพร่ จากสิ่งนี้จึง นำไปสู่วัตถุประสงค์ของโรงเรียนนี้ “เพื่อให้โรงเรียนนี้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ของทุกคนใน ชุมชน และ เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา คุณภาพชีวิตและรายได้” ด้วยความร่วมมือของภาคเอกชน ซึ่งโรงเรียนมีชัยพัฒนาเป็น โรงเรียนที่สร้างคนรุ่นใหม่ ที่มีลักษณะเป็นผู้ประกอบการได้ ไม่ จำเป็นต้องเข้าไปเรียนในเมือง เรียนที่บ้านตนเอง เป็นผู้นำที่สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนใน หมู่บ้านของตนเองได้ โดยทางสมาคมฯ สอนวิชาชีพ วิชาการทำธุรกิจ (สายอาชีพ และทักษะชีวิต) ให้แก่นักเรียน (คนสร้างโลก โรงเรียนเปลี่ยนโลก)

โรงเรียนเน้นให้นักเรียนมี “ทักษะชีวิต และทักษะอาชีพ” ควบคู่ไปกับหลักสูตรแกนกลาง ของขยายความคำว่า “ทักษะชีวิตและทักษะอาชีพ” เป็นสมรรถภาพของพฤติกรรมปรับตัวที่ดี ซึ่ง มนุษย์มีความจำเป็นต่อการรับมือสถานการณ์ต่างๆ ของชีวิต และทักษะจะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับ

ความคาดหวังในชีวิตของตนเองและสังคมยังช่วยให้เกิดความสุขและสร้างประโยชน์ต่อสังคมด้วย ซึ่งโรงเรียนมีเป้าหมาย เพื่อสร้าง “คนดี” ที่มีคุณลักษณะมีความซื่อสัตย์ แบ่งปัน เป็น ส่งเสริมความเสมอภาคชายหญิง รู้จักกันคำว่า หากคำตอบ บริหารจัดการเป็นและไม่ย่อท้อ เป็นนักกิจการเพื่อสังคม และนักพัฒนา อีกทั้งยังมีความหลากหลายของภูมิปัญญาของนักเรียน เช่น กาญจนบุรี อยุธยา กรุงเทพฯ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา น่าน แพร่ นครพนม มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ยโสธร อุบลราชธานี ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ นครราชสีมา สระแก้ว ชลบุรี สมุทรปราการ เป็นต้น มีนักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์ มอญ กะเหรี่ยง ม้ง

นักเรียนมีบทบาทสำคัญในการบริหาร โรงเรียน นำโดยคณะกรรมการโรงเรียน เน้นการเรียนรู้ โดยนักเรียนเป็นผู้นำ นักเรียนทุกชั้นจะอยู่ในคณะบริหารชุดต่างๆ เช่น การต้อนรับผู้มาเยือน จัดซื้อ และควบคุมงบประมาณ ตรวจสอบและต่อต้านคอร์รัปชัน รักษาระเบียบวินัย และความสะอาด พัฒนาธุรกิจของนักเรียนและโรงเรียน ดูแลสิ่งแวดล้อม ความปลอดภัย และซ่อมบำรุง การสื่อสาร และเทคโนโลยี เป็นต้น นักเรียนเป็นผู้ต้อนรับผู้มาเยี่ยมชม โรงเรียน ต้อนรับ รองนายกรัฐมนตรี ดร. ยงยุทธ ยุทธวงศ์ เป็นผู้ชี้แจงเกี่ยวกับ โรงเรียน พาแขกชมโรงเรียน กิจกรรมคณะจัดซื้อ ซื่ออุปกรณ์ สำหรับโรงเรียนและธุรกิจนักเรียน ซื่ออุปกรณ์สำหรับธุรกิจของนักเรียน นักเรียนจัดซื้อรถโรงเรียน การทำกิจกรรมคณะตรวจสอบ ตรวจสอบวัสดุก่อสร้าง ตรวจสอบงานก่อสร้าง รวมทั้งนักเรียนเป็นผู้สัมภาษณ์ และคัดเลือกนักเรียนใหม่ นักเรียนรุ่นพี่เป็นผู้สัมภาษณ์และคัดเลือกผู้สมัครเข้าเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 และสัมภาษณ์ผู้ปกครอง นักศึกษามีส่วนสำคัญในการคัดเลือกและประเมินผลครู ครูสาคิการสอนก่อนได้รับการคัดเลือก

โรงเรียนกระตุ้นให้นักเรียน “คิดนอกกรอบ” เพื่อให้ให้นักเรียนมีความคิดริเริ่มใหม่ๆ เช่น การทำเส้นทางเดินให้มีสีสันความสดชื่น พงานุกรมข้างทางเดิน การเคารพธงชาติหลังเลิกเรียน โรงเรียนสร้างด้วยไม้ไผ่ อาคารโดมเอนกประสงค์ Geodesic Dome สร้างจากไม้ไผ่ ขนาดใหญ่ที่สุดในโลก มีพื้นที่ 700 ตารางเมตร (เส้นผ่าศูนย์กลาง 30 เมตร) ภายในบรรจุคนได้ 400 คน

จ่ายค่าเทอม โดย “การทำความดี และการปลูกต้นไม้” ผู้ปกครองและนักเรียนร่วมช่วยเหลือสังคม ฝ่ายละ 400 ชั่วโมงต่อปี และ ปลูกต้นไม้ฝ่ายละ 400 ต้นต่อปี นักเรียนร่วมกับสมาชิกในชุมชนทำความสะอาด หมู่บ้าน โรงเรียน และวัด

โรงเรียนมีชัยพัฒนามีการเรียนรู้ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เวลาเรียนในห้องเรียน ตั้งแต่เวลา 08.00-14.00 น. กิจกรรมการฝึกสมาธิ การจัดห้องเรียนเป็นโต๊ะวงกลม ทำการบ้านเป็นกลุ่ม โรงเรียนจะสอนให้นักเรียน “คิด และ ถาม” นักเรียนตั้งคำถาม เพื่อให้ครู หาคำตอบ ครู เสนอคำตอบ เพื่อให้ให้นักเรียน ตั้งคำถาม ที่เหมาะสม นักเรียนสอนครู ให้ผลสอบเป็นคะแนน (%) และ เงิน นักเรียนจะได้รับเงินเป็นขวัญกำลังใจ นักเรียนทำงบประมาณประจำปีของโรงเรียน

การเรียนนอกห้องเรียน เช่น

- 1) นักเรียนสำรวจข้อมูลผู้สูงอายุ
- 2) นักเรียนความเห็นต่อประธานกรรมการยกย่องรัฐธรรมนูญ (พ.ศ. 2558)
- 3) นักเรียนต้องนั่งรถเข็นเดือนละ 1 วัน เพื่อให้มีความเหลือผู้ด้อยโอกาส
- 4) คนดีจำเป็นต้องมี วินัย ใช้โทรศัพท์ได้ 1 ชั่วโมง ต่อสัปดาห์ เขียนจดหมายสัปดาห์

3 ฉบับ

สังคม

- 5) อดอาหารมือเย็นทุกวันอาทิตย์ สอนให้รู้ถึงความลำบาก เพื่อให้ช่วยเปลี่ยนแปลง
- 6) สาดแม่เตตา-ฝึกให้แบ่งปัน
- 7) แบ่งปัน สอนว่าอย่าให้นักเรียนจากโรงเรียนอื่นๆ
- 8) การแบ่งปัน การช่วยเหลือสังคม พี่ใหญ่ (เดิน) สอนน้องเล็ก ในหมู่บ้าน
- 9) การช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนอื่นๆ
- 10) นักเรียนร่วมกับสมาชิกในชุมชน ทำความสะอาด หมู่บ้าน และวัด
- 11) ร่วมมือกับครอบครัวที่ติดเชื้อ HIV “โครงการป่าทองโก้”
- 12) นักเรียนรู้และผลิตไฟฟ้าใช้เอง โดยใช้ไบโอดีเซลที่ทำจากน้ำพืชใช้แล้ว สามารถใช้กับรถแทรกเตอร์ เครื่องปั่นกระแสไฟฟ้าจากไบโอดีเซล สำหรับใช้ในห้องเรียนและหอพัก
- 13) คิดนอกกรอบ เครื่องผลิตน้ำจากความชื้นในอากาศ โรงเรียนใช้พลังงานแสงอาทิตย์ แสงไฟจากแผงโซลาร์ เครื่องสูบน้ำใช้พลังงานแสงอาทิตย์แบบเคลื่อนที่ ธุรกิจผลิตไฟฉายพลังงานแสงอาทิตย์ นักเรียนบริจาคไฟฉายพลังงานแสงอาทิตย์ให้แก่เด็กนักเรียนในประเทศเนปาล ที่ประสบภัยพิบัติแผ่นดินไหว โดยมอบให้ประธานสภาปฏิรูปแห่งชาติ
- 14) บริษัท ธุรกิจเพื่อพัฒนาการศึกษาและชนบท จำกัด (Business for Rural Education and Development: BREAD) นำผลกำไรมาช่วยสนับสนุนค่าใช้จ่ายของบางส่วนของโรงเรียน
- 15) ธุรกิจ “ข้าวโรงเรียน”

16) การฝึกอาชีพนอกสถานที่ โดยทำงานในช่วงปิดเทอม เพื่อหาประสบการณ์ เช่น โรงแรมและร้านอาหาร นักศึกษาฝึกงานที่พญา นักเรียนฝึกงานที่ศูนย์บ้านไผ่ ฝึกงานที่ฟาร์มเห็ด Organic นักเรียนฝึกงานที่Shell นักเรียนฝึกงานที่ IKEA บริษัท ไมโครซอฟท์ ร่วมกับกลุ่มสตรีผลิตผ้าไหมที่บ้านหนองตาโก้ ห้องสมุด TK Park นักเรียน ฝึกงานที่โรงพยาบาลสมิติเวช บริษัท ผลิตภัณฑ์ Mega Life Sciences

ในเรื่องของโรงเรียน คุณมิชัช วีระไวทยะมีแนวคิดที่จะใช้โรงเรียนเป็นศูนย์เรียนรู้ (School-Based Integrated Rural Development Center: School-BIRD) เป็นจุดที่กระตุ้นความคิดและให้ความรู้แก่ทุกคนในชุมชนในทุกเรื่อง เช่น กฎหมาย ประชาธิปไตย อาชีพ และเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาและพร้อมเป็นศูนย์เศรษฐกิจพอเพียงโดยรวมมือกับครอบครัว เด็กเล็ก ไปจนถึงผู้สูงอายุ ให้อุปยา ตายาย ได้สอนเด็กในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิตเพื่อให้เด็กรักถิ่นเกิด

โรงเรียนเปิดโอกาสให้นักเรียนทุกคน ทำธุรกิจเป็นกลุ่ม เพื่อเตรียมตัวสู่นาคต (30% 70%) และมีกองทุนเงินกู้ของนักเรียนและผู้ปกครอง เพื่อให้พ้นจากความยากจน โดยไม่ต้องทิ้งบ้านไปอยู่ในเมือง ซึ่งกิจกรรมธุรกิจที่เกิดขึ้นในโรงเรียน เช่น แปลงผักในโรงเรียน การปลูกผักในขอบซีเมนต์ โดยใช้พื้นที่น้อย น้ำน้อย แรงแน้อย การปลูกผักในเชิงPVC ผักบุงในตะกร้า เก็บผักได้เดือนละ 1 กก. ต่อตะกร้า อบรมผู้สูงอายุด้านการเกษตร (ผักในตะกร้าและเชิงที่มีสี่ส้น) ปลูกมะนาวในวงบ่อ/ในเชิงพลาสติกช่วงอดน้ำเพื่อบังคับออกลูกนอกฤดู หลังจากเอาผ้าคลุมออก เริ่มให้น้ำและอาหาร ซึ่งมะนาวจะพร้อมเก็บขายช่วงเดือนมีนาคมถึงพฤษภาคม ซึ่งเป็นหน้าแล้ง จะสามารถคัดขนาดผลมะนาวพร้อมส่งจำหน่าย ลูกละ 6 บาท (ได้ราคาสูงมาก)

นักเรียนผสมเกสรของดอกเมล่อน การวาดรูปลงบนผลเมล่อนเพื่อเพิ่มมูลค่ามากขึ้น เมล็ดพันธุ์ “Heirloom” จากประเทศออสเตรเลีย ธุรกิจผลิตท่อ PVC สำหรับปลูกผักไฮโดรโปนิคส์ โดยนักเรียนทั้งชายและหญิง ธุรกิจผักไร้ดินในท่อน้ำ (Hydroponics) ระบบไฮโดรโปนิคส์โดยใช้ไม้ไฟ การเลี้ยงไส้เดือน และนักเรียนอบรมการเกษตรให้ครูจากภาคเหนือ

ขยายความคิดนอกรอบสู่ “เกษตรรรดเงิน” เป็นโครงการนำร่องเกษตรรรดเงินแห่งแรกของประเทศไทย ดำเนินการโดยนักเรียนโรงเรียนมิชัชพัฒนา เพื่อพิสูจน์ให้เห็นว่า ผู้ที่นักรดเงินสามารถมีรายได้ จากธุรกิจการเกษตร เป็นแหล่งเรียนรู้และดูงานสำหรับโรงเรียนที่มีผู้ฝึกนักเรียนเป็น

วิทยาการอบรมเกษตรกรเร่ง ให้การฝึกอบรมในธุรกิจการเกษตร ให้การศึกษาดูงานในธุรกิจการเกษตร และเตรียมการจัดตั้งแปลงเกษตรสำหรับผู้บ่มพร้อมทางสายตา

การปลูกเห็ดโดยใช้ร่มชายหาด หรือ ร่มแม่ค้าที่ใช้แล้ว บรรจุก้อนเห็ด 500 ก้อน ฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ นักเรียน คัดไข่วันละ 1,000 ฟอง เพื่อจำหน่าย เล่นดนตรีและจำหน่ายไข่ไก่ ธุรกิจผลิตและขายไส้กรอก ธุรกิจขายอาหาร ธุรกิจไอศกรีมขาย ธุรกิจศิลปะบนถ้วยกาแฟ เลี้ยงแพะ ธุรกิจนักเรียนปั้นโอ่ง

สมาคมเครือข่ายโรงเรียนชุมชนขนาดเล็กแห่งประเทศไทยสนใจที่จะนำปรัชญาและวิธีการของโรงเรียนมีชัยพัฒนาไปใช้ในเครือข่ายโรงเรียนชุมชนขนาดเล็ก รวมถึงโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและรายได้ ซึ่งการสร้างเครือข่ายจะต้องเริ่มจากผู้แทนที่มีโอกาสในการแพร่ขยายสาขาของเครือข่ายออกไปได้โดยมีวัตถุประสงค์ของจุดเริ่มต้นที่สำคัญอย่างใดอย่างหนึ่งหรืออาจจะเริ่มพร้อมๆ กันในหลายจุด เช่น กลุ่มข้าราชการ กลุ่มประชาชน โดยเริ่มจากศูนย์กลางคือประชาชนที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และสร้างกลุ่มผู้นำอันได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้านในรูปแบบของการบริหารสภาตำบล เป็นต้น คนเหล่านี้จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนา และมีความคิดสร้างสรรค์ด้วย (กำลูนเทพ เทวกุล, 2536) การสร้างเครือข่ายจะเป็นลักษณะของการส่งต่อ การสื่อสารซึ่งกันและกัน ซึ่งหน้าที่การสื่อสารและประสานงานจะเป็นของผู้นำเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ต่างๆ มีการใช้วิธีการสื่อสารเพื่อก่อให้เกิดแนวคิด (Concept) มีใช้วิธีการสั่งการและก่อให้เกิดความเข้าใจ และที่สำคัญจะต้องสร้างจิตสำนึกร่วมกันเช่น จะทำเพื่ออะไร มีคุณค่าอย่างไร และเมื่อประสานงานแล้วก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ทุกฝ่ายต้องการ (เจือจันทร์ จงสถิตอยู่, 2536) อีกทั้งความสำเร็จของการสร้างเครือข่ายยังก่อให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นก่อให้เกิดการเรียนรู้ มีการปรับตัวในการแสวงหาความรู้ใหม่ การเพิ่มโอกาสในการแก้ปัญหาเกิดจากการระดมความคิดเห็นและความร่วมมือของฝ่ายต่างๆ เกิดการพึ่งพาตนเองเกี่ยวกับเรื่องของทุน ทรัพยากร ความรู้ และการจัดการเพื่อนำไปสู่การพัฒนาสังคม เกิดการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง เกิดกระบวนการผลักดันเชิงนโยบายเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาและหาข้อยุติ และสุดท้ายเกิดพลังอำนาจแอบแฝงที่ทำให้เกิดความเกรงใจและสามารถนำมาเป็นเครื่องต่อรองได้ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองได้ (พิสิฐ เทพไกรวัล, 2554) โดยการสร้างเครือข่ายของคุณมีชัย วีระไวทยะ จะมีโรงเรียนเป็นศูนย์กลาง มีวัตถุประสงค์ของ โครงการ เพื่อส่งเสริมให้โรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต และเสริมสร้างทักษะอาชีพให้แก่นักเรียนและสมาชิกในชุมชน พร้อมทั้ง

จัดตั้งแปลงเกษตรเพื่อขจัดความยากจนของโรงเรียนควบคู่ไปกับกิจกรรมอื่นๆ ซึ่งกิจกรรมหลักของโครงการ ประกอบด้วย

- 1) การสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนและฝึกอบรมนักเรียน ครู และสมาชิกในชุมชน
- 2) จัดตั้งฟาร์มเกษตรเพื่อขจัดความยากจน (กิจการเพื่อสังคม)
- 3) จัดตั้งกองทุนธุรกิจเงินกู้สำหรับนักเรียนและผู้ปกครองที่ยากจน
- 4) การปรับปรุงสุขภาพพล สิ่งแวดล้อม สุขภาพฟัน และน้ำดื่มสำหรับนักเรียน

ตัวอย่างกิจกรรม การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน และการฝึกอบรมนักเรียน ครู และสมาชิกในชุมชน

- 1) การมีส่วนร่วมของชุมชนรอบโรงเรียน
- 2) การจัดตั้งฟาร์มเกษตรเพื่อขจัดความยากจน จ.ตราด
- 3) จัดตั้งกองทุนธุรกิจสำหรับนักเรียนและผู้ปกครองที่ยากจน
- 4) ทุกคนต้องออมเงินจึงจะมีสิทธิกู้ได้
- 5) ผู้ปกครองที่ยากจนสามารถกู้ทำธุรกิจ
- 6) กลุ่มธุรกิจผลิตยาสมุนไพร
- 7) นักเรียน โรงเรียนมีชัยพัฒนา ตั้งแปลงเกษตรขจัดความยากจน ที่มหาวิทยาลัยมหิดล

จังหวัดกาญจนบุรี

- 8) แปลงเกษตรที่บึงน้ำเซลล์

นอกจากจะช่วยโรงเรียนขนาดเล็ก โรงเรียนมีชัยพัฒนาได้เริ่มขยายความช่วยเหลือไปสู่หน่วยงาน และสถาบันในชุมชนต่างๆ โดยช่วยจัดตั้งฟาร์มเกษตรกิจการเพื่อสังคม (SE) ในหน่วยงานนั้นๆ เช่น

- 1) กิจการเพื่อสังคมในโรงพยาบาลขนาดเล็ก
- 2) โครงการกิจการเพื่อสังคมในเรือนจำ ช่วยให้ครอบครัวของนักโทษมีรายได้
- 3) โครงการกิจการเพื่อสังคมในสถานีตำรวจ
- 4) โครงการกิจการเพื่อสังคมในวัด ขจัดความยากจน

กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) จะช่วยให้มองเรื่องเงิน ไม่ใช่เอาแต่ใช้เงิน แนวทางกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ของคุณมีชัย วีระไวทยะ มองว่าถ้าทางสมาคมฯ จะช่วยเหลือสังคมจะต้องเริ่มจากธุรกิจก่อน เพราะทางสมาคมฯ ไม่รู้ว่าจะเอาเงินจากที่ไหนมาช่วยสังคม มิใช่ว่า

เป็นรัฐบาลมีแต่กรมจ่ายเงินแต่ไม่มีกรมเก็บเงินนี่คือตัวอย่างที่ชัดเจน เพราะฉะนั้นทางสมาคมฯ ต้องให้ความสำคัญเบื้องต้นคือ “การหาเงิน” คือในเรื่องธุรกิจแล้วเมื่อมีธุรกิจที่ดีแล้วเพียงพอแล้วค่อยไปพูดถึงสังคมกันเพราะบางอย่างทางสมาคมฯ สามารถทำควบคู่กันไปได้ เช่น คุณมีชัย วีระไวทยะ อยากทำกับคนพิการจำเป็นต้องจ้างคนพิการผลิตแต่ธุรกิจประเภทนี้จะโตได้ช้า คุณมีชัย วีระไวทยะ จึงแยกธุรกิจประเภทนี้ออกมา ซึ่งคุณมีชัย วีระไวทยะ ทำมาแล้วปีนี้ก็ขึ้นปีที่ 43 โดยแยกเป็นสองประเภท คือ ประเภทหนึ่งคือ เน้นกำไรเป็นหลัก Maximization of Profit (Max) ส่วนประเภทที่สอง เน้น Optimization of Profit (OP) ไม่เน้นกำไร เป็นหลักการบริหารและจัดการที่ไม่เน้นให้ขาดทุน แต่เน้นให้อยู่รอด ยกตัวอย่างร้านอาหาร ไม่มีได้มีอะไรที่เกี่ยวข้องกับคนจนยากไร้เลย แต่กำไรทั้งหมดนั้นนำไปสู่คนจนผู้ยากไร้ อันนี้คือข้อแตกต่าง สมมติว่า คุณมีชัย วีระไวทยะ ทำร้านอาหารเล็กๆ เอาคนพิการมาเสิร์ฟอาจจะโตได้ช้ามาก แต่อันนี้รายได้เดือนละ 15 ล้าน(กลางคืนมีคนเยอะ โต๊ะเต็มทุกโต๊ะ) กำไรใช้ได้สามอย่างคือ สำรอง ขยายธุรกิจ และงานสาธารณประโยชน์ให้แก่สมาคมฯ ในปีหนึ่งร้านอาหารนี้มอบให้สมาคมฯ ได้ไม่ต่ำกว่า 45 ล้านบาท มากกว่าทุกหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนทางสมาคมฯ ไม่ว่าจะเป็นผู้ล้นมือหรือที่เฟลเดอร์ มูลนิธิบิลเกตของการสนับสนุนต่อปีซึ่งไม่มีใครให้ทางสมาคมฯ ต่อปีมากกว่า 45 ล้านบาท จะเห็นได้ว่า ถ้าทางสมาคมฯ ทำให้เกิดผลสำเร็จจริงๆ แต่ที่สามารรถไปได้นี้ต้องใช้เวลาหลายปีแคปีเดียวจะประสบความสำเร็จจำเป็นต้องใช้เวลา

จากคำสัมภาษณ์ของคุณมีชัย วีระไวทยะ ที่กล่าวถึงจอห์น ดี. ร็อกกีเฟลเลอร์ สามารถวิเคราะห์การเปลี่ยนตัวเองของจอห์น ดี. ร็อกกีเฟลเลอร์ จากนายทุนที่เอารัดเอาเปรียบมาเป็นผู้ทำงานด้านการกุศลทำให้อาการป่วยของเขาดีขึ้นและสามารถใช้ชีวิตหลังเกษียณได้นานถึง 40 ปี และเสียชีวิตลงในวัย 97 ปี กับ บิล เกตส์ บุคคลที่รวยที่สุดของโลกในปัจจุบันที่วางมือทางธุรกิจและหันมาทำงานการกุศลเต็มเวลาเช่นกัน เรื่องนี้อาจทำให้คิดได้ว่าเป้าหมายในระยะแรกของทุกคนคือความร่ำรวย แต่เมื่อคนที่มีเงินมากจนถึงจุดหนึ่งแล้ว กลับพบว่าเป้าหมายสุดท้ายในชีวิตจริงๆ ของเขากลับไม่ใช่เงิน แต่เป็นการได้ช่วยเหลือผู้อื่น จากปรากฏการณ์นี้อธิบายได้โดยทฤษฎีลำดับความต้องการของมาสโลว์ (Maslow) ความต้องการในลำดับขั้นแรกของมนุษย์คือ ความปลอดภัย ความร่ำรวย มิตรภาพ ความนับถือ ส่วนความต้องการขั้นสูงสุดคือ ความสมบูรณ์ของชีวิต (Self-Actualization) ซึ่งคนที่เข้าใจความต้องการขั้นสูงสุดนี้ได้จะต้องได้รับการตอบสนองความต้องการขั้นแรกๆ อย่างดีแล้วทั้งหมดก่อนความสมบูรณ์ของชีวิตคือการมีอิสระทางจิตใจ ไม่มีอคติ ยึดหุ่น รับฟังคนอื่น มองโลกตามความเป็นจริง ไม่มีอคติ ไม่บังคับให้สังคมต้องเป็นแบบที่ทางสมาคมฯ คิด ไม่ต้องการเป็นจุดสนใจ ไม่ต้องการแข่งขัน เป้าหมายไม่ใช่เพื่อเงิน หรือชื่อเสียง ไม่

โฟกัสที่ความต้องการของตัวเอง แต่โฟกัสที่คนรอบข้าง และสังคมส่วนรวม แม้ว่าทฤษฎีบอกว่า คนทางสมาคมฯต้องได้รับการตอบสนองความต้องการขั้นแรกๆก่อนถึงจะเข้าสู่ขั้นสุดท้ายได้ แต่คงจะดีไม่น้อยถ้าทางสมาคมฯรู้ทันตัวเอง และเดินทางลัดไปสู่เป้าหมายสุดท้ายได้เลย อาจสรุปได้ว่า คนที่ทำงานเกี่ยวกับกิจการเพื่อสังคมส่วนใหญ่มาจากสังคมคนชั้นสูงหรือเรียกว่า ผู้มีฐานะทางสังคมนั่นเอง

หากคุณมีชัย วีระไวทยะ เอาแต่มองสังคม ไม่ได้มองธุรกิจ ตอนนี้อัยคุณมีชัย วีระไวทยะ จะเป็นอย่างไร? เราสามารถเดาถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นได้ว่างานทางสังคมก็อาจจะไปได้ยาก เพราะฉะนั้นต้องมองที่ธุรกิจเพื่อจะได้ประสบความสำเร็จ จึงจำเป็นต้องมีการแบ่งประเภทของกิจการเพื่อสังคมออกเป็นสองประเภท ประเภทที่หนึ่ง ไม่ได้ทำกับคนจนแต่ทำกับคนมีเงินเพื่อจะดึงเงินของเขามาเป็นกำไรส่งต่อสู่คนจน นี่คือการเพื่อสังคมอันหนึ่ง ประเภทที่สอง มาทำกับคนซึ่งมีเงินน้อย ทางสมาคมฯ เคยทำมาสามกลุ่ม กลุ่มคนจนมากๆ ทางสมาคมฯ ให้ฟรี เช่น บริการวางแผนครอบครัว บริการการศึกษา ฯลฯ หลังจากสิ่งที่ทางสมาคมฯ ทำกันมา แสดงให้เห็นว่าทางสมาคมฯ สามารถพ้นจากความยากจนแล้วแล้วทางสมาคมฯ จึงเริ่มมาทำในลักษณะของธุรกิจยกตัวอย่างเช่น ทางสมาคมฯมีบริษัทที่ขายของให้ชาวบ้านต่ำกว่าตลาดร้อยละ 10 และรับซื้อสินค้าจากชาวบ้านสูงกว่าตลาดร้อยละ 10 เราสามารถวิเคราะห์การส่งต่อกำไรแบบนี้ได้เลยว่ากำไรที่จะเกิดขึ้นจึงน้อยเพราะส่งต่อให้เลยไม่ต้องไปให้เขาทีหลังซึ่งไม่ใช้การให้เปล่า แต่เป็นการซื้อของจากเขาเลย เช่น ขายได้ 8 บาทบวกอีกร้อยละ 10 คุณซื้อของจากที่อื่น 10 บาท แต่ซื้อที่ทางสมาคมฯ ต่ำกว่าอีกร้อยละ 10 ขายได้ง่ายแต่กำไรน้อยแล้วบริษัทประเภทนี้โตช้าเพราะไม่มีกำไรตลาดเพื่อการโฆษณา

เพราะฉะนั้นจำเป็นต้องประเภที่หนึ่งก่อนที่จะเอากำไรจากประเภทที่หนึ่ง เน้นกำไรมาตั้งประเภทที่สอง เท่าทุนหรือมาเพื่อให้ขยายประเภทที่สองเท่าทุน จะเห็นว่ามีหลายคนที่ดำเนินกิจการเพื่อสังคมแบบเดียวกันแต่ยังมองไม่เห็นความจริงหรือความสำเร็จในการต่อยอดธุรกิจ แต่คุณมีชัย วีระไวทยะ สามารถดำเนินงานตามที่มาข้างต้นแล้วประสบความสำเร็จจึงทำให้หลายคนตาสว่างขึ้นเรื่อยๆ อย่างสิ่งที่ทางสมาคมฯ ทำเรื่องกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ตั้งแต่เรื่องการวางแผนครอบครัว ทางสมาคมฯ เน้น “เท่าทุน” Optimization of Profit (OP) ไม่ได้เน้นกำไร แต่รายได้ที่มาจากการขายยาคุม ตั้งแต่สมัยเริ่มต้นสมัย 40 ปีที่แล้ว เพียงพอที่จะเลี้ยงเจ้าหน้าที่ แต่ยาทางสมาคมฯได้มาฟรี ทางสมาคมฯ มาขายในราคา 3 บาท 5 บาท 10 บาท แต่ขณะที่ราคาตามท้องตลาดเขาซื้อกันในราคา 15 บาท ทางสมาคมฯขายราคาต่ำกว่าตลาดแต่เงินจำนวนที่ได้มาก็พอที่จะเลี้ยงเจ้าหน้าที่ ฉะนั้นจึงเป็นแบบ “เท่าทุน” Optimization of Profit (OP) คุณมีชัย วีระไวทยะ คิดว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมากคือ

รัฐบาลตอนนี้เริ่มตาสว่างขึ้นที่คิดได้แล้วว่า “รัฐทำทุกอย่างให้ไม่ได้” ไม่มีประเทศไหนที่รัฐทำให้ทุกอย่าง เก่งหน่อยก็มี สิงคโปร์ มีฟินแลนด์ นอร์เวย์ แต่ก็ยังทำทั้งหมดไม่ได้ จนรัฐบาลปัจจุบันออกประกาศให้ว่าภาคเอกชนธุรกิจต้องเข้ามาช่วย จึงมีการออกกฎหมายเรื่อง “วิสาหกิจเพื่อสังคม” ออกมาแล้วมาปรับปรุงเล็กน้อยเป็นสิ่งที่น่ายินดีมากอย่างน้อยๆ ก็ทำให้มีเรื่องดีๆ เกิดขึ้นแล้ว

หากวิเคราะห์ตามหลักฐานการก่อตั้งจริงเราสามารถยกให้กรณีการทำกิจการเพื่อสังคมของคุณมิชชี วีระไวทยะ เริ่มทำธุรกิจลักษณะนี้ก่อนรัฐบาลอังกฤษอีก คุณมิชชีเล่าว่า “ที่ประเทศอังกฤษประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีนั้นมาจากที่ว่ารัฐบาลประเทศอังกฤษได้ประกาศว่าเขาทำทุกอย่างไม่ได้ เอกชนต้องเข้ามาช่วย แล้วรัฐบาลก็ไม่มีเงินสนับสนุนได้ตลอดด้วย และไม่มีเงินบริจาคให้ตลอดไปด้วย จึงสนับสนุนให้คนสร้างธุรกิจและนำเงินกำไรมาใช้เพื่อสังคม อันนี้ก็เห็นชัดได้จากปัจจุบันประเทศอังกฤษมีกิจการเพื่อสังคม 300,000 กว่าแห่ง แสดงให้เห็นถึงความฉลาดของประเทศอังกฤษ ถือว่าเป็นการขยายตัวขนานใหญ่มาก เขาทำเป็นธุรกิจแบบสองประเภท เริ่มจากประเภทแสวงหากำไร Maximization of Profit (Max) แล้วก็ทำให้เกิดกำไร นำไปช่วยประเภท “เท่าทุน” Optimization of Profit (OP)”

ในปัจจุบันคุณมิชชี วีระไวทยะ ได้ทำเรื่องกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) นี้ ให้แก่โรงเรียนปีละ 50-60 โรงเรียน โดยการสนับสนุนให้มีกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ประจำโรงเรียน (104 โรงเรียน) เด็กที่นั่นทำธุรกิจเป็นแบ่งปันเป็น โตขึ้นไปเรื่อยๆ มิใช่รอให้ขึ้นมหาวิทยาลัยค่อยทำธุรกิจเป็น จะผ่านความตะกละ ความงก ความโลภ มิใช่เขาไม่ดิ้นะ แต่สังคมที่เขาสัมผัสนี้ไม่ดี ต้องลงไปให้ถึงเด็กๆ แต่ที่โรงเรียนทางสมาคมฯเรียนนี้ทางสมาคมฯมีกองทุนเงินกู้ให้นักเรียน มีเงินกู้ให้กับผู้ปกครอง ออกเงินกู้กับฟาร์ม ไปตั้งในโรงเรียนเพื่อเป็นกิจการเพื่อสังคมให้โรงเรียน เขาปลูกผักขายได้เงินๆ ก็กลับคืนมา อีกส่วนหนึ่งก็เป็นกองทุนที่ปล่อยให้ให้นักเรียนกู้ผู้ปกครองกู้ ก็คือส่วนเหล่านี้มีดอกเบี้ยสูงกว่าตลาด ทางสมาคมฯ คิดเดือนละร้อยละ 1 ซึ่งเด็กพวกนี้เขาไม่มีสิทธิ์จะกู้ธนาคารเพราะไม่มีเครดิต อสังหาริมทรัพย์ เพราะฉะนั้นธนาคารไม่ได้มีสำหรับคนจนแต่มีสำหรับคนมีฐานะเท่านั้น ทางสมาคมฯ ถึงไปจัดตั้งกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ประจำหมู่บ้านประมาณ 700 กว่าแห่ง เป็นกองทุนที่ชาวบ้าน จัดการกันเอง บริหารกันเอง ซึ่งการบริหารหนี้ต่ำที่สุด แคร่ร้อยละ 0.02 ไม่มีที่ไหนต่ำกว่านี้อีกแล้ว สิ่งกับทางสมาคมฯ ต้องดำเนินการประเภทที่หนึ่งคือการสร้างกำไรและขยายกิจการไปสู่ประเภทที่สองเพื่อสร้างความชอบธรรม และที่สำคัญต้องไม่แข็งคือ ต้องเลี้ยงตัวธุรกิจให้สามารถขยายกิจการได้

แม้แนวคิดกิจการเพื่อสังคมจะเกิดขึ้นมาไม่นาน แต่เกิดขึ้นแล้ว มีตัวอย่างดีๆ ตั้งเยอะ แต่ทำไมประเทศไทยยังไม่มีการพัฒนาเรื่องนี้อย่างแพร่หลาย

คุณมิชัย วีระไวทยะ ให้ความเห็นว่า “เพราะรัฐบาลไทยประกาศว่า ตนเองสามารถทำทุกอย่างให้ได้ทั้งหมดเอกชนไม่ต้องเข้ามายุ่งทั้งกักขัง กีดกัน แค่การจดทะเบียนมูลนิธิยังยากกว่าจะสามารถจดมูลนิธิแต่ละแห่งได้นั้นมีขั้นตอนเยอะรวมทั้งอุปสรรคต่างๆ ทั้งที่การเปิดมูลนิธินั้นมีวัตถุประสงค์ชัดเจนเพื่อช่วยคน รัฐเองถือว่าเป็นทำงานเชิงเดี่ยวไม่ยากให้คนอื่นเข้ามาช่วยเบื้องหลังเพราะกลัวเรื่องของคอมมิวนิสต์ อาจเชื่อมโยงตั้งแต่สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง กลัวเรื่องอั้งยี่กับจีน หลังจากนั้นสักพักสงครามเวียดนามก็กลัวคอมมิวนิสต์ก็เลยกีดกันทุกอย่าง ทุกอย่างต้องอยู่ในการควบคุม ยกตัวอย่างสหกรณ์ยังคุมจะจดทะเบียนยังยากลำบากขึ้นอยู่กับการทรงมหาดไทย ซึ่งประเทศอื่นขึ้นกับกระทรวงพาณิชย์ นี่คือตัวอย่างที่ชัดเจนและการกีดกันไม่ให้เข้ามายุ่ง เพราะมีประวัติที่เริ่มจากความกลัวตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองเรื่องอั้งยี่กับจีนและกลัวมาถึงสงครามเวียดนามกลัวคอมมิวนิสต์เป็นเรื่องที่ผิดกฎหมายด้วย” ในอดีตครั้งหนึ่งคุณมิชัย วีระไวทยะ ไปทำอยู่ในหมู่บ้านเมื่อ 43 ปีที่แล้วประมาณ 12,000 หมู่บ้าน รัฐส่งทหารออกไปทั่วประเทศเพื่อไปดูสิว่าคุณมิชัย วีระไวทยะ ไปทำอะไรอยู่ทั่วประเทศเป็นคอมมิวนิสต์หรือเปล่า? แต่สิ่งที่พบคือ คุณมิชัย วีระไวทยะ มีจัดให้มีการวางแผนครอบครัว 12,000 แห่ง มีการควบคุมและสามารถชี้แจงอย่างมีระบบการส่งยาในขณะนั้นใช้ระบบมอไซด์ในการนำส่งทั่วประเทศ พอเขามาเห็นการทำงานจริงเลยมาสารภาพกับคุณมิชัย วีระไวทยะ และกล่าวขอโทษเพราะข้อเท็จจริงที่พบไม่ได้เกี่ยวข้องกับที่ได้รับข้อมูลมาเลย หลังจากนั้นกองทัพจึงขอให้คุณมิชัย วีระไวทยะ ช่วยทำแบบนี้กับชาวบ้านเพิ่มขึ้น ฉะนั้นเรื่องความหวาดระแวงจึงเป็นสาเหตุทำให้กิจการเพื่อสังคมในประเทศไม่เกิดขึ้น ดูอย่างกฎระเบียบมีการกีดกันต่างๆ มากมาย สหกรณ์ที่อื่นๆ เขามีหน่วยงานสนับสนุน ของสมาคมฯ มีกรมส่งเสริม กรมควบคุมต่างๆ เยอะแยะไปหมดถึงไม่มีการพัฒนา ประเทศเราจึงยังไม่มีสหกรณ์แจ๋ๆ ตัวอย่างที่ดีอย่างประเทศฮอลแลนด์ อิสราเอลเป็นผู้ส่งออกสินค้ารายใหญ่เพราะเขาส่งเสริม แต่ประเทศไทยมีแต่การควบคุม ถึงตอนนี้จะหันมาเริ่มส่งเสริมแล้วแต่รัฐบาลยังไม่แก้เงื่อนไขต่างๆ เช่น การลดหย่อนภาษีให้จ่ายน้อยลง ฉะนั้นสิ่งนี้เหล่านี้ทำให้เกิดจากความหวาดระแวง แม้ตอนนี้ความหวาดระแวงเริ่มหายไปรัฐมีการประกาศใช้ ประชาธิปไตย (ประชาชน+รัฐ) รัฐบาลประกาศออกไปว่า “ข้าพเจ้าทำทุกอย่างไม่ได้ต้องเข้ามาช่วยหน่อยละ” ตอนนี้ท่านนายกประยุทธ์ จันทร์โอชา ตั้งบริษัทประชารัฐ โดยมีคุณมิชัย วีระไวทยะ เป็นประธาน และมีกรรมการผู้ก่อตั้ง 4 คน ประกอบด้วย 1) คุณฐาปน สิริวัฒนภักดี กรรมการผู้อำนวยการใหญ่ บริษัท ไทยเบฟเวอเรจ จำกัด (มหาชน) 2) คุณศุภชัย เจียรวนนท์ ประธานคณะผู้บริหารเครือเจริญโภคภัณฑ์และประธานคณะกรรมการบริษัท ทู

คอร์เปอร์เรชั่น จำกัด (มหาชน) 3) คุณอิสระ ว่องกุศลกิจ ประธานกรรมการบริษัท น้ำตาลมิตรผล จำกัด และคุณมิชัย วีระไวทยะ เป็นประธานกรรมการบริษัทประชารัฐเพราะประสบการณ์ที่คุณมิชัย วีระไวทยะ ทำกิจการเพื่อสังคมมาเป็นเวลากว่า 40 ปี

บริษัทประชารัฐสามัคคี วิสาหกิจเพื่อสังคม (ประเทศไทย) มีเป้าหมายสำคัญคือการสร้างรายได้ให้ชุมชน สร้างชุมชนเข้มแข็งและมีความสุขอย่างยั่งยืน ดำเนินการในการส่งเสริมเศรษฐกิจในชุมชนตั้งแต่ต้นทางถึงปลายทางโดยมุ่งสร้างรายได้ที่ยั่งยืนให้แก่ชุมชนในสามกลุ่มงาน ได้แก่ การเกษตร การแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชน และการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผ่านห้ากระบวนการ ได้แก่ การเข้าถึงปัจจัยการผลิต การสร้างองค์ความรู้ การตลาด การสื่อสารสร้างการรับรู้ และการบริหารจัดการเพื่อความยั่งยืนบนโครงสร้างของบริษัทประชารัฐสามัคคีจังหวัด (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด จำนวน 76 แห่ง และบริษัทประชารัฐสามัคคี วิสาหกิจเพื่อสังคม (ประเทศไทย) จำนวน 1 แห่ง มีการผลักดันนโยบายจากระดับพื้นที่ Bottom Line Approach มีความสอดคล้องกับแนวคิดของ Elkington (1997 อ้างถึงใน สฤณี อาชวานันทกุล, 2553) เห็นว่า กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ดำเนินธุรกิจโดยยึดหลัก Triple Bottom Line เป็นการสร้างผลตอบแทนให้แก่สังคมและชุมชน (Social) การรักษาสິงแวดล้อม (Environment) และการบริหารจัดการเพื่อให้ได้มาซึ่งกำไรอย่างเป็นธรรม (Economic) เป็นแนวทางการทำกิจการเพื่อสังคมที่ให้ความสำคัญกับยอดตัวเลขที่เป็นตัวเงินที่ก่อเกิดกำไรหรือผลประโยชน์ที่ดีคล้ายๆ กับธุรกิจทั่วไป แต่ผู้ประกอบการเพื่อสังคมยังต้องมีเป้าหมายที่สำคัญไม่แพ้กันคือ กำไรที่เป็นคุณภาพชีวิตของคนในสังคมเพื่อแก้ไขปัญหาให้กับสังคมหรือทำให้สังคมดีขึ้น โดยเริ่มจากการสำรวจความต้องการของชุมชนเป็นตัวตั้ง เน้นอัตลักษณ์ความโดดเด่นของพื้นที่ ประเด็นเรื่องราวในพื้นที่ การเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน นำเอากรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จมาแลกเปลี่ยน และประเด็นปัญหาช่วยกันแก้ปัญหาอย่างบูรณาการร่วมกัน

โดยหลักการของการดำเนินงานคือให้ทุกภาคส่วนรับทราบถึงวิธีการดำเนินงานในรูปแบบวิสาหกิจเพื่อสังคม (SE) ซึ่งมีเป้าหมายหลักเพื่อสังคมไม่ใช่เพื่อการแสวงหากำไรสูงสุด และกำไรที่ได้มาไปใช้ขยายผลไม่ใช่ปันผลเพื่อประโยชน์ส่วนตัวของผู้ถือหุ้น เมื่อบริษัทดำเนินการจนเกิดกำไรแล้วกำไรนั้นจะถูกนำมาขยายกิจการทำให้เศรษฐกิจชุมชนมีความมั่งคั่ง ชุมชนหมู่บ้านเข้มแข็งและสามารถขยายผลสู่ชุมชนอื่นๆ เป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งจุดแข็งอีกอย่างของบริษัทประชารัฐฯ คือแต่ละภาคส่วนมาช่วยขับเคลื่อนความเข้มแข็งของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ มีบุคลากรหรือข้าราชการอยู่เต็มพื้นที่มีสายการบังคับบัญชาที่ชัดเจน และมีการสนับสนุนการทำงานที่เป็นระบบ ภาคธุรกิจเอกชน มีองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่ทันสมัย มีการบริหารจัดการแบบมืออาชีพ ภาค

วิชาการ มีผลงานวิจัยองค์ความรู้ในการต่อยอดการพัฒนา ภาคประชาสังคม มีรูปแบบการทำงานที่เข้าถึงเข้าใจเพื่อพัฒนาให้มีความเข้มแข็ง และส่วนสุดท้ายภาคประชาชน อรรถัย กักพล (2552) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) คือการที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนในการกำหนดกฎเกณฑ์ นโยบาย กระบวนการการบริหาร รวมถึงการร่วมตัดสินใจท้องถิ่นของตนเอง เพื่อให้สนองตอบความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง โดยการมีส่วนร่วมนี้ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการที่ประชาชนจะมีอิสระทางความคิด การกระทำ และความเต็มใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆ อย่างครบวงจรตั้งแต่ต้นจนจบ ประกอบด้วย เริ่มจากการเกิดจิตสำนึกในตนเองและสำนึกว่าตนมีภาระหน้าที่ความรับผิดชอบในฐานะว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ร่วมกันคิดและจัดการปัญหา ร่วมวางแผนการดำเนินการอย่างเต็มความสามารถ ร่วมกันติดตามประเมินผลและตรวจสอบ และสุดท้ายร่วมกันรับผลประโยชน์ที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งอาจจะไม่เป็นในรูปแบบของตัวเงิน สิ่งของแต่ละอาจเป็นความสุขหรือความพึงพอใจในสภาพความเป็นอยู่ที่ดีมากขึ้นก็ได้ สิ่งเหล่านี้เกิดจากความสามารถในการสร้างผลผลิตที่หลากหลาย และมีความรักถิ่นฐานบ้านเกิด สิ่งนี้เป็นสิ่งที่รัฐประกาศออกมา แต่จะไปได้ดีแค่ไหนก็ยังไม่รู้ แต่ประกาศออกไปแล้ว กฎหมายยังช้าอยู่น้อย ซึ่งสรรพากรต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับที่มีข้อจำกัดค่อนข้างเยอะ อีกอย่างหนึ่งที่ไม่ช่วยเหลือสังคม คือรัฐเป็นผู้ทำเอง ภาคส่วนต่างๆ ไม่ต้องเข้ามายุ่ง รัฐจะทำทุกอย่างเอง และทำหน้าที่ควบคุม มูลนิธิหรือสมาคมต้องทำรายงานส่งต่อมหาดไทยตามขั้นตอน แต่ในการเป็นจริงคือรัฐทำหน้าที่คุมทุกอย่างเลย ใครจะเป็นอะไร เป็นชาวต่างชาติก็ลำบาก ควบคุมเสียจนขยับลำบาก นั่นคือประเด็นให้เห็นชัดว่าทำไมกิจการเพื่อสังคมในประเทศไทยจึงไม่ได้รับการพัฒนามากนัก ยกเว้นความแหกคอกทำเองอย่างของคุณมีชัย วีระไวทยะ จนเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม จนรัฐต้องมาขอรับรองให้คุณมีชัย วีระไวทยะ ช่วยไปช่วยทำบริษัทประชารัฐสามัคคีฯ นั้นเอง

และในตอนที่คุณมีชัย วีระไวทยะ ดำเนินงานทางด้านกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ยังไม่คำว่า Social Enterprise และกฎหมายที่เกี่ยวข้องยังไม่มีเกิดขึ้น แต่คุณมีชัย วีระไวทยะ เริ่มทำโดยการจดทะเบียนเป็นบริษัทธรรมดาเสียภาษี 35 เปอร์เซ็นต์ต่อปี แต่มีการกำหนดเป้าหมายการใช้กำไรไว้อย่างชัดเจนว่า กำไรที่ได้มาจากบริษัททั้งหมดจะสามารถใช้ได้ 3 ลักษณะคือ สรรองขยายธุรกิจ และใช้ในงานสาธารณประโยชน์ จะไม่มีการปันผลให้แก่ผู้ถือหุ้นเลย และคุณมีชัย วีระไวทยะ ก็เป็นคนหาเงินมาเอง กู้เขามา และมาตั้งใส่ชื่อคนโน้นคนนี่เข้าไป แต่ไม่มีใครได้รับผลประโยชน์เลย เพราะคุณมีชัย วีระไวทยะ ให้เขาเซ็นโอนหุ้นตั้งแต่วันแรก สมมติว่า ทางสมาคมฯ มีผู้เกี่ยวข้องจำนวนสี่คนจำมีการให้ทุกคนเซ็นชื่อโอนกรรมสิทธิ์ลอยไว้และเก็บรักษาไว้ในเซฟของ

ทางสมาคมฯ รอแค่การใส่ชื่อ จึงหมายความว่า ทุกคนไม่มีสิทธิ์ และทางสมาคมฯ ก็ไม่ต้องการสิทธิ์ด้วยแต่ต้องการทำให้เห็นเลยมีใช่แค่การพูดอย่างเดียว นี่เป็นตัวอย่างด้านพฤตินัยให้เห็น ด้านนิตินัยของกิจการเพื่อสังคมที่ทางสมาคมฯ สร้างขึ้นมา สามารถสร้างเงินให้ทางสมาคมฯ ประมาณ 12,000 ล้านบาท และกิจกรรมทั้งหมดนี้ทางสมาคมฯ ทำถึง 28 บริษัท ภายใน 42 ปีมาแล้ว

4.4 กิจการเพื่อสังคมมีส่วนช่วยสถาบันพระสงฆ์ได้หรือไม่

คุณมิชัย วีระไวทยะ ตอบว่า “ไม่มีเลย” เพราะพระสงฆ์จะมาช่วยได้อย่างไร เพราะพระสงฆ์เกือบจะช่วยตัวเองยังไม่ได้เลย และคุณมิชัย วีระไวทยะได้ทำกิจการเพื่อสังคมประจำวัดที่จังหวัดบุรีรัมย์แล้ว “มีแต่ผมช่วยพระสงฆ์มิใช่พระสงฆ์ช่วยผม” ด้วยเอากิจการเพื่อสังคมเข้าไปในวัด สอนให้เขาปลูกมะนาว ปลูกผัก จนกลายเป็นคนเข้าวัด ไม่ใช่วัดเข้าไปหาคนเพราะกิจการเพื่อสังคมเพื่อให้คนมาช่วยวัด แลผมเป็นแหล่งเรียนรู้ในการฝึกทักษะชีพให้แก่ชาวบ้านภายในชุมชนหมู่บ้าน รวมทั้งชาวบ้านทุกคนยังมาช่วยซื้อผักจากวัด โดยไม่ขอต่อราคาด้วยเพราะคิดว่าได้ช่วยบำรุงวัดแล้วยังได้ผักกลับไปทานที่บ้านได้อีก หากพิจารณาจากข้อมูลที่ได้จากคุณมิชัย วีระไวทยะ กลับพบภาวะการณ์ไหลย้อนกลับของการพัฒนาสังคม เพราะวิวัฒนาการของภาคประชาสังคมในประเทศไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 รูปแบบการปกครองเป็นแบบรวมอำนาจ กลไกรัฐไม่สามารถตอบสนองความต้องการทางด้านการรักษาพยาบาลและการศึกษาได้อย่างทั่วถึง จึงทำให้รูปแบบศาสนาก่อเป็นองค์กรประชาสังคมเข้ามาทำหน้าที่แทนรัฐได้ เชิงความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชุมชน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ในด้านการศึกษา โดยการนำวัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาของชุมชน ความสัมพันธ์ทางสังคม ชาวบ้านได้ใช้โอกาสพบปะพูดคุยกันที่วัด จัดงานบันเทิงเริงรมย์ งานบุญทางพระพุทธศาสนาต่างๆ เป็นพื้นที่ในการมาปรับทุกข์เกี่ยวกับความเดือดร้อนต่างๆ กับพระภิกษุสงฆ์ เป็นคลังแสงเก็บเครื่องมือเครื่องใช้ในชุมชน เป็นที่สงเคราะห์สำหรับคนเจ็บคนไข้ด้วยการแพทย์แผนโบราณ เป็นการสร้างผู้นำในการพัฒนาชุมชน และเกิดความสัมพันธ์ในการผลิตศิลปกรรมและศิลปวัตถุที่ทั้งพระสงฆ์และชาวบ้านต่างร่วมมือร่วมใจกันสร้างสรรค์เช่น กุฏิ วิหาร โบสถ์ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าในอดีตวัดจึงเสมือนเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านและศูนย์กลางกิจกรรมต่างๆ ทางสังคม และเป็นส่วนประกอบที่จะขาดเสียมิได้สำหรับชุมชนแต่ละระดับ แต่ละท้องถิ่น กล่าวได้ว่าวิถีชีวิตของคนไทยได้ผูกพันอยู่กับวัดอย่างแน่นแฟ้น จึงสะท้อนให้เห็นบทบาทพระสงฆ์กับชุมชนในอดีตเป็นที่น่าชื่นชมและเลื่อมใสศรัทธามาก แต่เมื่อมีการพัฒนาประเทศให้ทันกับอารยธรรมตะวันตก เริ่มมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ มีการพัฒนาตามแบบอย่างตะวันตก มีความก้าวหน้าทันสมัยทางเทคโนโลยีมากขึ้น ความสำคัญของวัดก็เริ่มลดน้อยลง บทบาทที่เคยทำกลับมีหน่วยงานมารับผิดชอบ เช่น การศึกษาเป็นหน้าที่ของโรงเรียน

การรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วยเป็นหน้าที่ของสถานีนามัยและโรงพยาบาล การไถ่เกื้อยื้อชีพพาหรือ การตัดสินคดีเป็นหน้าที่ของศาลยุติธรรม และการเก็บรวบรวมผลงานทางศิลปกรรมแขนงต่างๆ เป็นหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถานและหน่วยงานระดับสูง เป็นต้น จะเห็นว่าบทบาทของวัดและพระสงฆ์จึงถูกกลืนมากขึ้น เกิดความเหินห่างระหว่างวัดกับบ้าน ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้าน คลายความเลื่อมใส พระสงฆ์ ยิ่งคนรุ่นใหม่ได้รับการศึกษาแบบใหม่กลับมองวัดและพระสงฆ์เป็นสิ่งที่ไม่น่าสนใจและไม่คุณค่าในการสร้างสรรค์อีกด้วย แต่ในการขยายกิจการเพื่อสังคมของคุณมีชัย วีระไวทยะ กลับเป็นปรากฏการณ์ในการกระตุ้นให้ชาวบ้านเข้ามาทำกิจกรรมกับวัดและพระสงฆ์มากขึ้น ซึ่งคุณมีชัย วีระไวทยะ เล่าว่าเจ้าอาวาสวัดบอกว่า “โยมไม่ต้องมาบริจาคเงินให้วัดแล้ว ขอให้มาช่วยซื้อแบบนี้ก็พอ” และชาวบ้านก็ได้วิชาการความรู้ทักษะอาชีพกลับไปบ้านด้วย ทางสมาคมฯ ได้ตั้งกองทุนจากวัดให้นำกลับไปพัฒนาอาชีพที่บ้าน ไปดำเนินธุรกิจกับลูกหลานตนเอง การทำกิจการเพื่อสังคมในวัดสามารถทำได้ง่ายๆ แค่ทางสมาคมฯ ทำวัดให้เหมือนโรงเรียนให้คนอยากมาดู หรืออยากเข้าวัด แค่ทางสมาคมฯ นำหลักการปลูกมะนาวแบบใหม่มาอบรมและให้ความรู้แก่ชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านได้อาชีพเสริมใหม่ ซึ่งชาวบ้านแค่เอาแรงงานมาแลกกับวิชาการเท่านั้น ส่งผลให้บ้านเขามีรายได้เกิดขึ้น วัดก็มีรายได้เกิดขึ้นและทำให้มีรายได้เข้าวัดด้วย (พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ, 2550)

สิ่งที่เกิดขึ้นนี้แสดงให้เห็นคุณลักษณะของความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคมของคุณมีชัยฯ Bill Drayton ผู้บริหารประธานและผู้ร่วมก่อตั้งมูลนิธิ Ashoka เห็นว่า ผู้ประกอบการเพื่อสังคมไม่พึงพอใจกับการให้ปลาหรือการสอนจับปลาแก่ชาวบ้านเสียก่อน พวกเขาเป็นผู้ที่มีแรงกระตุ้นและมีความคิดสร้างสรรค์ในการเป็นผู้ที่ตั้งคำถามกับสิ่งที่มีอยู่และเพื่อใช้ประโยชน์จากโอกาสใหม่ๆ และปฏิเสธที่จะล้มเลิกงานที่ทำ รวมถึงมุฮัมหมัด ยูนูส (Muhammed Yunus) จากธนาคารกรามีน (Grameen) ทำทฤษฎีความคิดที่ว่า คนจนนั้นรู้ค่า โดยก่อตั้งธนาคารเพื่อคนจนแห่งแรกของโลกที่บังกลาเทศที่ให้คนจนสามารถกู้ยืมโดยไม่ต้องมีหลักประกัน ซึ่งทำให้คนในชุมชนสามารถนำเงินไปประกอบธุรกิจเพื่อเลี้ยงชีพได้ ซึ่งวิธีการที่เป็นที่รู้จักในปัจจุบันชื่อ ไมโครไฟแนนซ์ (Micro Finance) และยูนูสได้ให้คำนิยามของธุรกิจประเภทนี้ว่า “Social Entrepreneurship” คือ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่จะช่วยเหลือประชาชนซึ่งความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เหล่านี้อาจเป็นเศรษฐกิจหรือเพื่อกำไรก็ได้

และได้ขยายผลในการนำไปดำเนินการกิจการเพื่อสังคมกับเรือนจำขนาดเล็กด้วยกับกลุ่มผู้ต้องขังที่ภายใน สามปีจะให้กลับบ้านได้ ซึ่งคนส่วนใหญ่ต้องโทษฆ่าคนตายมาเกือบทั้งหมด แต่เป็นคนกลับใจแล้ว ทางสมาคมฯ ก็เข้าไปสอนไปฝึกทักษะอาชีพ เช่น การปลูกมะนาว ปลูกผักชนิด

ต่างๆ และนำไปขายเรือนจำใหญ่ ส่วนหนึ่งก็เก็บไว้ปรุงอาหาร และพอพวกเขาพ้นโทษกลับบ้านแล้ว พวกเขาจะมีความรู้เกษตรแบบใหม่ติดตัวออกไปด้วย และยังสามารถนำความรู้นี้ไปสอนคนอื่นต่อได้อีก ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว เพื่อนบ้าน จนสามารถเลี้ยงตนเองได้ และขยายผลสอนคนอื่นให้มีรายได้เพิ่มขึ้นอีก

นอกจากนั้นยังมีวัด มีอนามัย มีโรงพยาบาลตำบล มีสหกรณ์ขนาดเล็ก ทางสมาคมฯ ก็ไปจัดให้เขามีฟาร์มเกษตร อีกทั้งเด็กนักเรียนโรงเรียนมิชชันได้ไปสร้างรูปธรรมให้แก่โรงเรียนอื่น เช่น ไปช่วยมหาลัษณ์หิดลที่สาละยา อำนาจเจริญ ไทรโยค นครสวรรค์ และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒที่สระแก้ว นักเรียนทางสมาคมฯ ไปสอนเกษตรให้แก่คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งได้รับความชื่นชมว่าเด็กนักเรียนมีความเก่ง เรียกได้ว่าเก่งกว่าเด็กมหาวิทยาลัยเยอะเลย ซึ่งนักเรียนสามารถอธิบายและลงมือสาธิตการทำเกษตรแบบใหม่ได้เป็นอย่างดี ทำให้ทางสมาคมฯ เห็นว่ากิจการเพื่อสังคมต้องเริ่มตั้งแต่เด็กได้

วิธีการเกษตรแบบใหม่ของคุณมิชชัน วีระไวทยะ เช่น การปลูกมะนาวนอกฤดูต้นหนึ่งได้ปีละ 2500 ลูก ทางสมาคมฯ บังคับให้เขาออกลูกในช่วงที่ราคามะนาวแพง มีนาคม เมษายน พฤษภาคม ซึ่งจะเห็นได้ว่า นักเรียนจะต้องเรียนรู้ตั้งแต่มัธยมศึกษาปีที่ 1 - 6 และยังขยายออกไปช่วยโรงเรียนอื่นๆ อีก 100 กว่าโรงเรียน และการปลูกผักหนึ่น้ำ ผักน้ำท่วม ผักไร้ดินแบบไฮโดรโปนิคส์ และส่วนใหญ่เด็กนักเรียนจะเป็นเด็กผู้หญิง (3 ใน 5 เป็นเด็กผู้หญิง) เพราะผู้หญิงเก่งกว่าผู้ชายอีก ทางสมาคมฯ สอนให้ผู้ชายรู้จักอยู่ภายใต้อำนาจของผู้หญิงบ้าง เพราะผู้หญิงอยู่ใต้อำนาจของผู้ชายมานานแล้วมันน่าเบื่อ ท่านตอบว่า “คุณแม่ผมเก่งคุณพ่อผมอีก ภรรยาผมก็เก่งกว่าผมอีก ทำไมผมจะไม่ยอมรับล่ะ”

ปัจจุบันโรงเรียนนี้มีจำนวน 180 คน มีกระบวนการคัดเลือกนักเรียนโดยให้นักเรียนเป็นผู้บริหารโรงเรียน นักเรียนเป็นคนจัดซื้อทุกอย่างในโรงเรียนด้วยตนเอง เรียกว่า Demo Classic Education มีการคัดกรองจากการสัมภาษณ์จากหลายกลุ่มและมีการถ่ายวิดีโอไว้แล้วนำมาเปรียบเทียบ ส่วนใหญ่การเรียนเกษตรจะเรียนในกระดาศกัน แต่ที่โรงเรียนนี้คือเกษตรทำจริง ทำเองลงมือทำด้วยตนเองทุกอย่าง และเพิ่มทาสีให้สวยงาม “ทำไมเกษตรจะสวยงามไม่ได้” คุณมิชชัน วีระไวทยะ ทำให้คนอยากไปเที่ยวกลายเป็นพื้นที่ที่มีสีสันสดใสไปเลย อีกทั้งยังเกษตรเพื่อคนตาบอดด้วย

ตอนหลังรัฐมาตั้งเป็นหน่วยงาน “กิจการเพื่อสังคม” ซึ่งคำภาษาไทยนี้ไม่บอกเลยว่าเป็นธุรกิจ กิจการเพื่อสังคม/วิสาหกิจเพื่อสังคม ไม่บอกว่าเป็นกิจการเพื่อสังคม แต่ในอดีตนี้จะทำกิจการเพื่อสังคม ก็ต้องเริ่มโดยการตั้งเป็นมูลนิธิ เพื่อรับเงินบริจาค เริ่มต้นเป็นขอทาน รับบริจาคจากหน่วยงานและบุคคลต่างๆ แล้วก็ทำงานส่วนใหญ่เชิงสังคมสงเคราะห์ ในลักษณะแจกฟรี เพราะขายไม่ได้ทางสมาคมฯ ต้องหาเงินมาใช้ตลอดไป แล้วในที่สุดก็ไม่มีคามยั่งยืน ปิดตัวไปแล้วก็แห่งหรือฝ่อไปแล้วก็แห่ง จนเหลือแต่กระดูก

4.5 ความแตกต่างของสังคมสงเคราะห์กับกิจการเพื่อสังคม

สังคมสงเคราะห์คือ การให้เปล่าซึ่งมิได้สร้างความเข้มแข็งให้กับใคร บ่มเพาะนิสัยในการขอต่อไป รอเป็นผู้รับอย่างเดียว แต่ Garvin and Tropman กลับเห็นว่า สิ่งสำคัญของสังคมสงเคราะห์คือการทำให้คนในชุมชนมีความตระหนักถึงปัญหาของชุมชน และใช้ทรัพยากรของชุมชนไม่ว่าจะเป็นเรื่องของทุน คน การให้บริการของหน่วยงานต่างๆ ให้สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชน (Social Needs) อย่างมีประสิทธิภาพดังนั้นงานสังคมสงเคราะห์จึงเป็นงานที่องค์กร มูลนิธิ สถาบัน หรือบุคคล ฯลฯ เข้าไปดำเนินการเพื่อการช่วยเหลือประชาชนในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายๆ เรื่องรวมกัน โดยมีเป้าประสงค์เพื่อช่วยประชาชนในชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถพึ่งพาตนเองได้ และสามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชนได้ จึงกล่าวได้ว่าสังคมสงเคราะห์เป็นวิธีการหนึ่งที่จะนำไปสู่การสร้างสวัสดิการทางสังคมและการพัฒนาสังคมของประเทศได้ (ทัศนีย์ ลักษณะภิกขชัช, 2545) สมมติว่าคุณมีชัย วีระไวทยะ เอาเข้าไปแจกไม่ได้ไปสอนให้มีทักษะอะไรให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาเลย การบริจาคบอกว่าเป็นการสร้าง ความเข้มแข็งให้กับเขาแต่จริงๆ แล้วไม่ใช่ยังเป็นการสร้างความอ่อนแอยังบ่มเพาะนิสัยในการขอและในไม่ช้าแหล่งเงินทุนเหล่านี้ก็จะหมดไปจนไม่เพียงพอทางด้านการดำเนินงานต่อไป แล้วจะให้ทำอะไร องค์กรจำเป็นต้องลดปริมาณคุณภาพลง บางแห่งถึงขั้นปิดตัวลงไป และแสวงหาแหล่งทุนใหม่ด้วยความยากลำบาก อีกทั้งไม่มีที่ไหนสอนเรื่องการระดมทุน (Fund rising) สอนแต่การทำธุรกิจ มีกิจการเพื่อสังคมก็ยังรับเงินได้อีก ซึ่งทางสมาคมฯ เงินสนับสนุนร้อยละ 75 มาจากธุรกิจ คนข้างนอกที่เป็นแหล่งทุนยังอยากสนับสนุนมากขึ้นเพราะรู้ว่าถ้าให้กับทางสมาคมฯ เงินที่ให้อะไรไม่มีวันหมด เขาให้ทางสมาคมฯหนึ่งบาททางสมาคมฯ จับคู่เงินของเขาอีกหนึ่งบาท เท่ากับทำงาน 2 บาท ความรู้สึกเหมือนยิ่งให้ยิ่งเพิ่มขึ้น แต่ในความจริงเขาให้ทางสมาคมฯ แค่บาทเดียว “ความรู้สึก การให้ดีกว่าเยอะ”

ปัจจุบันร้อยละ 75 ของงบประมาณสมาคมฯ ได้รับการสนับสนุนจากผลกำไรของกิจการเพื่อสังคมเหล่านี้ ไม่มีหน่วยงานอื่นเป็นอย่างนี้เลยนะ รัฐไม่เคยคิดจะทำแบบนี้ ประเทศจึงพัฒนาไม่ได้ไกลนัก UNAIDS เอาไปเป็น Best Practice Publication (2001) องค์กรเอกชนและสาธารณประโยชน์กับกลยุทธ์เชิงธุรกิจ

สุดท้ายนี้ขอสรุปชีวิตการทำงานของคุณมีชัย วีระไวทยะ สามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ด้านประกอบด้วย

ด้านที่ 1 ทำให้เกิดน้อยลง โดยได้ร่วมทำงานด้านวางแผนครอบครัวมาตั้งแต่เริ่มต้น

ด้านที่ 2 ทำให้ตายน้อยลง ทำงานด้านสาธารณสุข สุขภาพอนามัยการป้องกันการติดเชื้อเอชไอวีและโรคเอดส์

ด้านที่ 3 ทำให้จนน้อยลง ดำเนินโครงการร่วมพัฒนาหมู่บ้าน ขจัดความยากจนร่วมกับภาคธุรกิจเอกชนโดยอาศัยหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ด้านที่ 4 ทำให้โง่น้อยลง เริ่มตั้งแต่การให้ทุนการศึกษา อบรมให้ความรู้หลายๆ ด้านแก่ประชาชนกลุ่มต่างๆ และจัดตั้งโรงเรียน เช่น โรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา ซึ่งเป็นโรงเรียนต้นแบบที่ชาวต่างชาติยอมรับว่ามีคุณภาพเทียบเท่าโรงเรียนนานาชาติและปัจจุบันมีโรงเรียนมัธยมมีชัยพัฒนาต่อยอดการเรียนระดับมัธยมศึกษาเป็นการพัฒนาการศึกษาอีกระดับสู่การเรียนรู้อย่างยั่งยืนต่อไป

ด้านที่ 5 ทำให้งกน้อยลง พยายามทำให้คนมีจิตสาธารณะ สอดคล้องกับการทำทานตามหลักของพระพุทธศาสนาเป็นเหตุของการนำความ สุขมาให้แก่ผู้กระทำเป็นไปเพื่อประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ดังนั้นผลสำเร็จของท่านจึงต้องมีกระบวนการประกอบด้วย ผู้ให้ทาน สิ่งที่ให้ทาน และผู้รับทาน โดยต้องมีเจตนาเป็นสำคัญ (วีระพงษ์ แสงทอง, 2556) รวมไปถึงการรู้จักแบ่งปันช่วยเหลือและร่วมเป็นอาสาสมัคร การจัดตั้งห้องสมุดของเล่นประจำหมู่บ้าน และกระตุ้นให้นักเรียนมีความสนใจช่วยเหลือสังคมในลักษณะต่างๆ

ตลอดชีวิตการทำงาน คุณมีชัย วีระไวทยะ มีเพื่อนร่วมงานที่ดี คอยสนับสนุนและช่วยเหลือ และในขณะเดียวกันก็มีโอกาสได้ทำงานกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชนในตำแหน่งต่างๆ แต่หน่วยงานที่ทำให้คุณมีชัย วีระไวทยะ และครอบครัวมีความสุขมากที่สุด คือ สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน

บทที่ 5

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

หากจะกล่าวถึงพัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงของโลกส่งผลให้การดำเนินชีวิตของคนไทย มีเปลี่ยนแปลงไปก็สามารถพิจารณาได้จากวิถีชีวิตของคนในชาติเริ่มต้นจากประเทศไทยเป็นประเทศ ที่เน้นทางด้านเกษตรกรรม ปลูกข้าว เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู ปลูกพืชสวนพืชไร่ และนำผลผลิต ดังกล่าวเพื่อการบริโภคในครัวเรือน หรือนำไปแลกเปลี่ยนกันระหว่างครัวเรือน เมื่อผลผลิตมากขึ้นจน เหลือกินเหลือเก็บก็มีการแปรเปลี่ยนเป็นการจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว และเมื่อเข้าสู่ ยุคอุตสาหกรรมเบาที่มีการใช้แรงงานเพื่อแลกเงินแม้จะมีราคาต่ำ มีการเริ่มใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ ทุนแรงเข้ามาช่วยการผลิต เช่น เสื้อผ้า กระเป๋า เครื่องดื่ม เครื่องเขียน เครื่องประดับ อาหาร เครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น จนเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรมหนัก มีการผลิตที่พึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างประเทศ และขายส่งออก เช่น เหล็กกล้า รถยนต์ ก๊าซธรรมชาติ และปูนซีเมนต์ เป็นต้น เน้นการลงทุนจนทำให้ เศรษฐกิจขยายตัวอย่างรวดเร็ว เราเรียกยุคนี้ว่า “โลกาภิวัตน์ (Globalization) ส่งผลให้ประเทศไทย เติบโตกับกับดักสามอย่างคือ กับดักประเทศรายได้ปานกลาง กับดักความเหลื่อมล้ำ และสุดท้ายกับดัก ความไม่สมดุล อีกทั้งประเทศไทยยังประสบกับปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจปี พ.ศ.2540 “วิกฤตต้มยำ กุ้ง” ที่ส่งผลกระทบต่อทางลบให้กับประเทศไทยและโลก เกิดการล่มสลายของบริษัทเงินทุนในประเทศไทย เป็นปรากฏการณ์การล้ม โดนมินิ โน และผู้ที่มีส่วนให้เกิดขึ้นคือกลุ่มทางการเมืองที่มีส่วนร่วมกับ ทางธุรกิจจึงทำให้เห็นจุดอ่อนที่สุดคือ ธรรมชาติของผู้มีอำนาจ ซึ่งสถานการณ์ขณะนั้นยำแย่มาก มีวลีเด็ดว่า “ไม่มี ไม่หนี ไม่จ่าย” แสดงให้เห็นถึงความเสียหายที่มีมากกว่าการที่ค่าเงินบาทไทยที่ตกลง แต่เป็นเพราะการเป็นหนี้ของภาครัฐและความเสียหายของภาคเอกชนถูกส่งต่อเป็นภาระของสังคม อย่างปฏิเสธไม่ได้ คนทำงานในเมืองหลวงหลายคนตกงานอย่างกะทันหันและไม่สามารถทำงานได้ อีกด้วยเหตุผลอายุงานเกินความต้องการ หรือธุรกิจต้องการจ้างแรงงานที่เป็นคนรุ่นใหม่ที่มีความ ชำนาญเฉพาะเพื่อนำมาปรับให้ธุรกิจฟื้นคืนชีพ หรือเพราะต้องการลดต้นทุนเพื่อส่งผลต่อการเพิ่มผล กำไร สิ่งเหล่านี้จึงทำให้คนจำนวนมากกลับไปบ้านเกิดในชนบทของตนเองเพื่อเริ่มต้นชีวิตใหม่ แม้ว่า บางคนที่ไม่กลับบ้านเกิดแต่ยังยื่นหยัดสู้และปรับตัวเพื่อหาวิธีการเพื่อเริ่มต้นใหม่ โดยเริ่มจากการ สติปัญญาและความรู้ความสามารถในการบุกเบิกธุรกิจแนวใหม่ อาทิเช่น การเปิดท้ายขายของมือสอง การเป็นเกษตรกรสายพันธุ์ใหม่แบบปลอดสารพิษหรือเกษตรอินทรีย์ การสร้างกระแสดลาดน้ำหรือ

ตลาดริมน้ำในชุมชน หรือที่โด่งดังมากคือคนที่เคยร่ำรวยกับมาป็นชายแซนวิสค์สร้างนวัตกรรมการทำธุรกิจแบบสร้างสรรค์รูปแบบใหม่มากมาย สิ่งเหล่านี้ช่วยสร้างกระแสนิยมวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของวัฒนธรรมไทย จากบทเรียนนี้ถือว่าเป็นจุดหักเหของเป้าหมายของการทำธุรกิจ ไม่ว่าจะเป็นความตระหนักเรื่องการบริหารความเสี่ยงของการทำธุรกิจทั้งที่ควบคุมได้และควบคุมไม่ได้ และถ้าไรจากการทำธุรกิจอาจไม่ใช่เป้าหมายอันสูงสุดอีกต่อไป เพราะหลายคนกับค้นพบความสุขที่ได้จากการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย สมถะพออยู่พอกิน เรียกได้ว่าเปลี่ยนจาก “นายพรานล่าเนื้อไปสู่วิถีชีวิตแบบพอเพียง” และธุรกิจควรต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมที่มีใช้เพียงเพื่อการสร้างภาพลักษณ์สำหรับการออกสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์เท่านั้น แต่หมายรวมถึงความผูกพัน (Engage) กับสิ่งๆ นั้นในระยะยาวด้วย และสุดท้ายการทำธุรกิจจะไม่ใช่การผูกขาดเพียงเจ้าเดียวอีกต่อไป แต่จะเป็นธุรกิจที่เป็นแบบถ้อยที่ถ้อยอาศัยแบบสมประโยชน์ร่วมกันอีกด้วย สิ่งเหล่านี้จึงนำมาสู่การเกิดขึ้นของรูปแบบการประกอบธุรกิจรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า “กิจการเพื่อสังคมหรือกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise)”

สภาพโดยทั่วไปของการทำงานกับกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคมในปัจจุบันยังคงให้ความสำคัญกับเรื่องมนุษยนิยม เช่น ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเป็นธรรม ความเสมอภาค การไม่เลือกปฏิบัติ ฯลฯ ซึ่งการทำงานในลักษณะดังกล่าวนี้มักจะเข้าไปในลักษณะรูปแบบของการจัดบริการเชิงสงเคราะห์ ซึ่งการให้บริการทางสังคมในลักษณะดังกล่าวนี้มักประสบกับปัญหาการที่หน่วยงานของภาครัฐไม่สามารถให้บริการได้อย่างครอบคลุม ทัวถึง และเพียงพอกับกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในทุกกลุ่มเป้าหมาย เนื่องจากเงื่อนไขและข้อจำกัดบางประการที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงบริการที่รัฐจัดสรรให้ผู้ด้อยโอกาส เช่น การไม่สามารถเข้าร่วมในระบบประกันสังคมของกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในภาคชนบท เนื่องจากเป็นแรงงานนอกระบบและไม่มีรายได้ที่แน่นอน หรือการติดเงื่อนไขในการขอรับการสนับสนุนจากกองทุนต่างๆ ที่มักจะมีเงื่อนไขที่เป็นข้อจำกัดของกลุ่มยากจนที่สุดในชุมชน เช่น ต้องมีข้าราชการค้ำประกัน ต้องมีที่ดินเป็นของตัวเอง

เงื่อนไขข้อจำกัดดังกล่าวทำให้ ในอนาคต ภาครัฐควรให้ความสำคัญกับปรัชญาเรื่องความมั่นคงของมนุษย์มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาศักยภาพและการเสริมพลังของกลุ่มคนเหล่านี้ ให้สามารถยืนอยู่ได้ด้วยตนเอง ควบคู่ไปกับการเร่งพัฒนาและปรับปรุงเงื่อนไขต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การขอรับบริการทางสังคมและบริการอื่นๆ ที่ทางภาครัฐเป็นผู้จัด ให้มีความยืดหยุ่นและเอื้อต่อกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคมเหล่านี้มากขึ้น รวมทั้งการเพิ่มพื้นที่ทางสังคมให้กับภาคประชาสังคมและภาคเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มคนเหล่านี้ ทั้งทางด้านการศึกษา ด้าน

จิตใจ สภาพความเป็นอยู่ ด้านอาชีพ ทั้งนี้ โดยมีเป้าหมายปลายทางร่วมกัน คือ การพัฒนาศักยภาพของกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคมให้สามารถเข้าถึงสิทธิที่พึงมีพึงได้ต่างๆ ด้วยตนเอง

ตัวอย่างแนวทางการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคมโดยภาคเอกชนและภาคประชาสังคมที่ประสบความสำเร็จและเป็นที่ยอมรับกันทั่วโลกก็คือ ธนาคารกรามีนหรือธนาคารคนจน ซึ่งจัดตั้งขึ้นโดย มูฮัมหมัด ยูนุส ผู้ได้รับรางวัลโนเบล สาขาสันติภาพ ปี พ.ศ. 2549 โดยธนาคารดังกล่าวถือได้ว่าเป็นตัวแบบสำคัญของการนำแนวคิดการประกอบการเพื่อสังคม (Social Entrepreneurship) มาใช้ในการแก้ไขปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยการให้บริการสินเชื่อรายย่อย (Micro-Credit) กับคนยากจน ซึ่งยึดหลักของความยั่งยืนและยืนอยู่บนหลักคิดของการพัฒนาเชิงวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นของประเทศบังกลาเทศ ผลจากการดำเนินงานที่ผ่านมาของธนาคารกรามีนช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของคนยากจนในประเทศบังกลาเทศที่ได้รับการยอมรับว่ายากจนติดอันดับโลก ให้สามารถมีสถานะชีวิตความเป็นอยู่พ้นเส้นความยากจนเฉลี่ยร้อยละ 2 ต่อปีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา และที่สำคัญมากไปกว่านั้นก็คือ ธนาคารกรามีนยังช่วยพัฒนาทักษะการบริหารจัดการและควบคุมวินัยการใช้เงินให้กับกลุ่มคนยากจนเหล่านี้ ซึ่งนับได้ว่าเป็นความสำเร็จอย่างยิ่งยวดของธนาคารกรามีนในการแก้ไขปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้นในประเทศบังกลาเทศ

ในประเทศไทย ตัวอย่างของการนำแนวคิดการประกอบการเพื่อสังคมมาใช้ในการแก้ไขปัญหาของกลุ่มผู้ประสบปัญหา (ด้อยโอกาส) ทางสังคมที่ประสบความสำเร็จ ทั้งในมิติของการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจและมีมิติของการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ก็คือ โครงการพัฒนาออยคอง ซึ่งปัจจุบันโครงการดังกล่าวได้สร้างงานและสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่นอย่างมากมายมหาศาล ดังจะเห็นได้จากผลสำเร็จของการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจในช่วงที่ผ่านมาทำให้โครงการพัฒนาออยคองสามารถเลี้ยงตัวเองได้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 เช่นเดียวกับที่ได้ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นให้ดีขึ้น ทั้งทางด้านรายได้ การศึกษา การได้รับสัญชาติ การพัฒนาและถ่ายโอนทักษะการประกอบต่างๆ ให้กับชุมชน

การดำเนินกิจกรรมในลักษณะของการประกอบการเพื่อสังคมจะยังคงเป็นเรื่องใหม่สำหรับสังคมไทย แต่จากตัวอย่างขององค์กรต่าง ๆ ที่ได้มีการนำแนวคิดดังกล่าวมาปรับใช้เพื่อแก้ไขปัญหาของกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคมในช่วงที่ผ่านมา ได้แสดงให้เห็นว่า แนวคิดการดำเนินงานในลักษณะนี้ไม่เพียงแต่จะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของกลุ่มคนดังกล่าวให้ดีขึ้นอย่างยั่งยืนเท่านั้น แต่

ยังนับได้ว่าเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือหรือกลไกสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในสังคมได้อีกด้วย

5.1 พระมหากษัตริย์นักพัฒนาเพื่อแผ่นดิน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเป็นผู้นำความศรัทธา และความสามัคคีทุกหมู่เหล่ามาหลอมรวมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน พระองค์ทรงเป็นแบบอย่างและเป็นหลักชัยของอาณาประชาราษฎร์ พระองค์ได้น้อมนำราชประเพณีและทศพิธราชธรรมเพื่อให้ใช้ครองแผ่นดินด้วยความร่วมมือเป็นสุข พระองค์ทรงตั้งมั่นในความขยันหมั่นเพียร ปฏิบัติพระราชภารกิจอย่างเต็มความสามารถ ไม่ทรงท้อถอย ทรงดำรงพระชนม์ชีพด้วยความเรียบง่ายในขันติธรรมมีพระราชปรานาให้ปวงชนชาวไทยมีความสันติสุข โดยธรรมและทรงสนับสนุนประชาธิปไตยที่มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบไทย ดังพระราชดำรัสว่า

... คนไทยเราไม่จำเป็นต้องตามอย่างประชาธิปไตยของชาติอื่น แต่ควรพยายามสร้างสรรค์ประชาธิปไตยแบบไทยๆ ของเราเองเพราะประเทศเรานั้นมีวัฒนธรรมประจำชาติและเห็นความเป็นตัวเรา สามารถใช้วิจรรณญาณของชาติเราเอง... (สถาบันพัฒนาการเมืองและคุณภาพคน, 2555)

ด้วยพระราชอัจฉริยภาพขององค์พระมหากษัตริย์ที่ทรงครองแผ่นดิน โดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม ทรงมีพระราชดำริเพื่อแผ่นดินนานับการล้วนแล้วแต่มุ่งหวังที่จะให้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินทุกหมู่เหล่าได้รับความสุขสมบูรณ์ถ้วนหน้า และพระราชดำรินำมาปฏิบัติให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบไทยเพื่อเป็นแนวทางแห่งความสุขความมั่นคงของชาติในอนาคต พระราชดำริเพื่อแผ่นดินที่พระองค์พระราชทานให้ผู้รับผิดชอบได้ทำหน้าที่และประชาชนได้เรียนรู้แนวทางการพัฒนานั้น เป็นไปในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจนเป็นที่ประจักษ์ชัดในศูนย์การศึกษาการพัฒนาและโครงการตามพระราชดำริต่างๆ ที่พระองค์ทรงทดลองให้เกิดรูปแบบการพัฒนา และทรงแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วยพระปรีชาสามารถอันเป็นผลให้ประชาชนในประเทศมีความมั่นคงและดำรงไว้ซึ่งความเป็นชาติเอกราช จนเป็นที่ยอมรับของหลายประเทศ ดังปรากฏในการที่สหประชาชาติได้ขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลด้านมนุษยชาติแก่พระองค์เป็นองค์แรกในโลก

การพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเริ่มต้นจากการเยี่ยมชม ราษฎร ยกตัวอย่างเช่น ในพื้นที่ราบสูงทางภาคเหนือเมื่อปี พ.ศ. 2495 พบว่าที่นั่นมีความยากจนแล้ง แค้นด้วยเพราะอยู่ห่างไกลความเจริญที่ราชการไม่สามารถจะเข้าไปดูแลได้อย่างทั่วถึงทำให้กลุ่มชาว ไทยภูเขาใช้ชีวิตอย่างโดดเดี่ยวในพื้นที่ทุรกันดารและไม่มีสัญชาติ ซึ่งชาวเขาที่อาศัยอยู่ตามชายแดน มักทำนาทำไร่เลื่อนลอยเคลื่อนตัวไปเรื่อยๆ อยู่ตามทิวเขามีการถางและเผาป่าทำไร่จนสภาพดิน เลื่อมโทรมส่งผลต่อการทำลายป่า จึงพากันปลูกฝิ่นเพราะได้รายได้ดี แต่เมื่อปี พ.ศ. 2502 รัฐบาลออก กฎหมายห้ามปลูกฝิ่น จึงทำให้ชาวไทยภูเขาไม่มีอาชีพอื่นๆ สิ่งนี้จึงเป็นที่มาของโครงการอัน เนื่องมาจากพระราชดำริมากถึง 100 โครงการ พระองค์ทรงพัฒนาชาวเขาให้อยู่ดีกินดี เลิกการปลูก ฝิ่น เลิกตัดไม้ทำลายป่าแหล่งต้นน้ำ เลิกทำไร่เลื่อนลอย เลิกค้าไม้เถื่อน ตลอดจนอาวุธยุทโธปกรณ์ ผิดกฎหมาย โดยการพัฒนานี้ยังช่วยให้มีการปลูกพืชหมุนเวียนที่มีมูลค่าสูง อาทิ การปลูกดอกไม้อื่นๆ ปลูกผลไม้เมืองหนาว ปลูกพืชผักสวนครัว กาแฟ ชา เห็ดหอมชิตาเกะ สตรอเบอร์รี่ เสาวรส ฝรั่ง สมุนไพร มันฝรั่งและถั่วชนิดต่างๆ พัฒนาระบบขนส่ง ส่งเสริมการปลูกข้าวไร่ เลี้ยงสัตว์เพื่อการ บริโภคที่ให้ผลคุ้มค่าเพื่อทดแทนการปลูกฝิ่น ซึ่งเป็นงานที่ใช้เวลานานและต่อเนื่อง ปัจจุบันมี ผลผลิตจากโครงการหลวงนำผลผลิตออกจำหน่ายสู่ตลาดได้เป็นอย่างดี จนทำให้ชาวไทยภูเขามี ความเป็นอยู่ดีขึ้น โครงการเหล่านี้ก็ทำให้ชาวไทยภูเขาและราษฎรที่อาศัยอยู่ห่างไกลได้พัฒนา ตนเองจนมีฐานะที่ดีมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ด้วยการพัฒนาประชาชนให้มีความสำนึกในเรื่องความ สามัคคีและรู้จักพึ่งพาตนเอง ตลอดจนสร้างความเข้าใจว่าพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดชนั้นทรงห่วงใยปสกนิกรของพระองค์เป็นอย่างยิ่ง พระองค์ทรงมีพระวิริยะอุตสาหะเพื่อ พัฒนาสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยภูเขาโดยไม่ได้อ้อต่อความยากลำบาก ชาวไทยภูเขา ต่างพากันเรียกพระองค์ว่า “พ่อหลวง” และเรียกสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถว่า “แม่ หลวง” ทำให้โครงการของทั้งสองพระองค์ในพื้นที่ชาวไทยภูเขานั้นเรียกกันทั่วไปว่า “โครงการ หลวง”

พระองค์ทรงพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์และทดลองโครงการต่างๆ โดยเน้นความ เรียบง่ายและประหยัดที่สุด โดยเฉพาะการนำวัสดุในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด แต่ ปรากฏว่าไม่สามารถแก้ปัญหาให้ชาวบ้านได้อย่างตามลำพัง ราษฎรส่วนใหญ่ยังยากจนและมีเพียง แค่พอเลี้ยงชีพเท่านั้น ซึ่งปัญหาใหญ่คือ ขาดความร่วมมือ ภายหลังจึงให้รัฐบาลได้มาสนอง พระราชดำริจนสภาพความเป็นอยู่ดีขึ้นตามลำดับ แสดงให้เห็นว่าความร่วมมือกันของทุกภาคส่วนมี บทบาทสำคัญในการพัฒนา ซึ่งปัจจุบันกิจการของโครงการหลวงมีการขยายออกเป็น 34 สาขา ใน พื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำพูน พะเยา และน่าน สามารถครอบคลุมหมู่บ้าน

ประมาณ 294 หมู่บ้านและอีก 14,098 ครอบครัว เพื่อแก้ไขปัญหาการปลูกฝิ่นและมีการณรงค์เรื่อง การฟื้นฟูสภาพติดยาขึ้นที่หนองหอยเป็นแห่งแรก และมีการสร้างโรงเรียนชายแดนขึ้น มีการจัดตั้ง ธนาคารข้าวในหลายหมู่บ้านเพื่อช่วยเหลือตนเอง และจัดตั้งโรงงานผลิตอาหารกระป๋องขนาดเล็ก 3 แห่งที่จังหวัดเชียงใหม่และเชียงรายเพื่อแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรของชาวไทยภูเขาออกสู่ตลาด ซึ่งโครงการหลวงได้ให้ประโยชน์ไปยังหมู่บ้านชาวไทยภูเขาประมาณ 300 แห่ง ทำให้มีความ เป็นอยู่ดีขึ้นตามพระราชประสงค์ โดยเฉพาะการปลูกพืชผักผลไม้เมืองหนาวและกาแฟนั้นได้ เข้าไปทดแทนที่ทำให้การปลูกฝิ่นของชาวไทยภูเขาที่ทำมานั้นลดลงถึงร้อยละ 85 ส่งผลให้ปัจจุบัน ผลิตจากโครงการหลวงได้นำออกจำหน่ายสู่ตลาดอย่างแพร่หลายทั้งภายในประเทศและ ต่างประเทศ และด้วยพระปรีชาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช โครงการ หลวงจึงได้รับรางวัลรามอน แมกไซไซ สาขาความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ ทำให้ทั่วโลกได้ ตระหนักในพระปรีชาสามารถของพระองค์

พระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชตลอดระยะเวลา ครองราชย์นั้น ล้วนแสดงถึงพระปรีชาสามารถในพระราชอำนาจ การที่มีพระราชดำริเพื่อ แผ่นดินก็ล้วนมุ่งต่อการพัฒนาประชาชนทั่วทั้งประเทศให้มีความสุขถ้วนหน้าจนได้รับการยกย่อง ให้เป็น “กษัตริย์นักพัฒนาผู้ยิ่งใหญ่”

แนวทางพระราชดำรินในการทรงดำเนิน โครงการพัฒนาทรงเน้นความสำคัญของการส่งเสริม ให้ประชาชนในชนบทสามารถเลี้ยงตนให้พออยู่พอกิน โดยอาศัยหลักในการพัฒนา 2 ประการคือ 1) การพัฒนาที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งและเป็นปึกแผ่นให้แก่ชุมชน 2) การจัดให้มีโครงสร้างพื้นฐานที่ จำเป็นต่อการผลิต ยกตัวอย่างเช่น น้ำและการจัดการที่ดีเพื่อให้มีน้ำเพียงพอให้เพาะปลูกได้ตลอดปี แต่ปัญหาใหญ่ของชาวชนบทนั้นคือ ความยากจน ความลำบากทางเศรษฐกิจ และสภาพความเป็นอยู่ ที่แร้นแค้น ด้วยเหตุนี้ทรงเห็นถึงความจำเป็นที่ต้องมีการสร้างตัวอย่างของความสำเร็จ แบบอย่าง ของการพึ่งพาตนเองเพื่อให้ราษฎรศึกษาและนำไปปฏิบัติเองได้ ทรงเรียกวิธีการนี้ว่า วิธีการเตรียม ชุมชนในชนบทให้มีความเข้มแข็งและพร้อมที่จะออกสู่สังคมภายนอกตามแผนที่วางไว้หรือเรียกว่า การระเบิดจากข้างใน และวิธีการที่สำคัญของพระองค์คือ การลดค่าใช้จ่ายในการผลิตให้เหลือน้อย ที่สุด อาทิ ทรงสนับสนุนให้ใช้โคกระบือในการทำงานมากกว่าการใช้เครื่องจักร และใช้ปุ๋ยธรรมชาติ แทนปุ๋ยเคมีที่มีราคาแพงและทำลายคุณภาพดินในระยะยาว อันเป็นพระราชดำริที่ว่า ทรงใช้ ประโยชน์จากของที่มีอยู่

ในการดำเนินงานตามโครงการต่างๆ อันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้นพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงมีวิธีการพัฒนาให้โครงการนั้นประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี มีขั้นตอน ดังนี้

1) การศึกษาข้อมูล พระองค์จะทรงศึกษาข้อมูลจากเอกสาร แผนที่ต่างๆ ที่มีอยู่เพื่อให้ทราบถึงสภาพในท้องถิ่นอย่างละเอียดก่อนที่พระองค์จะเสร็จไปยังพื้นที่นั้นเสมอ

2) การหาข้อมูลในพื้นที่ เมื่อพระองค์เสด็จพระราชดำเนินถึงพื้นที่นั้นแล้ว พระองค์จะทรงหาข้อมูลรายละเอียดเพิ่มเติมอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและข้อมูลปัจจุบัน โดยพระองค์จะทรงสอบถามประชาชนถึงการประกอบอาชีพ สภาพของหมู่บ้าน ภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศ การคมนาคม เป็นต้น พระองค์ทรงสำรวจพื้นที่ที่คาดว่าจะพัฒนาได้นั้นด้วยพระองค์เอง พร้อมกับทรงสอบถามเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

3) แนวทางพระราชดำริ พระองค์ทรงปรึกษากับเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ ถึงความเหมาะสมความเป็นไปได้ในการพัฒนาพื้นที่อีกครั้งหนึ่ง พร้อมกับทรงคำนวณวิเคราะห์ถึงการดำเนินการที่จะได้ประโยชน์ถึงการคุ้มค่าและการลงทุน ก่อนที่พระองค์จะทรงมีพระราชดำริให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องไปพิจารณารายละเอียดในการดำเนินงานตามโครงการต่อไป

4) การแก้ไขปัญหา พระองค์จะทรงเสด็จกลับไปยังพื้นที่โครงการนั้นด้วยพระองค์เอง เพื่อทรงทอดพระเนตรความก้าวหน้าและทรงติดตามผลของโครงการ หากมีปัญหาอุปสรรคต่างๆ พระองค์จะทรงแนะนำแนวทางแก้ไขปัญหาให้งานโครงการดำเนินไปด้วยดี

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงมีพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถในการที่ได้ทรงคิดดัดแปลง ปรับปรุง และแก้ไขให้การพัฒนาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้นให้เป็นงานที่สามารถดำเนินการได้โดยง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน และสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และระบบนิเวศน์โดยรวมของธรรมชาติ ตลอดจนสภาพทางสังคมของชุมชนนั้น จนเป็นที่ยอมรับทั่วไปว่า “พระองค์ทรงโปรดที่จะทำสิ่งที่ยากให้กลายเป็นง่าย ทำสิ่งที่สลับซับซ้อนให้เข้าใจง่าย” ถือเป็นหลักคิดสำคัญในทุกเรื่องและเกือบทุกโครงการ จากนั้นก็เป็นการนำความรู้จริงในความเป็นไปแห่งธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติมาใช้ในการแก้ไขปัญหาปรับปรุง เปลี่ยนแปลงสถานะที่ไม่ปกติให้เข้าสู่ระบบปกติ ผลของงานอันเนื่องมาจากโครงการตามพระราชดำรินั้นทรงมุ่งเน้นเป็นพิเศษที่การให้ผลของงานนั้นตกถึงประชาชนโดยตรงเป็นอันดับแรก เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนและแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า โคนมีการสร้างพื้นฐานสำหรับความอยู่ดีกินดีในอนาคตด้วยหลักการง่ายๆ ว่า “การพออยู่ พอกิน” อันเป็นการมองผลสำเร็จให้คุ้มค่ามากกว่าคุ้มทุน สอดคล้องกับกระแสรับสั่งว่า “ขาดทุนคือกำไร” คือ ความอยู่ดีมีสุขของประชาชนนั้น

จำเป็นต้องลงทุน แต่ต้องลงทุนให้คุ้มค่าแม้จะไม่ได้กำไรที่เป็นตัวเงินกลับมา ดังพระราชดำรัสความว่า “ในการกระทำใดๆ ถ้าเรายอมลงทุนลงแรงไปก็เหมือนเสียเปล่า แต่ในที่สุดเรากลับจะได้รับผลดี ทั้งทางตรงทางอ้อมเรื่องนี้ตรงกับงานของรัฐบาลโดยแท้ ถ้าหากว่าอยากให้ประชาชนอยู่ดีกินดี รัฐบาลจะต้องลงทุน ต้องสร้างโครงการซึ่งต้องใช้เงินจำนวนเป็นร้อยเป็นพันเป็นหมื่นเป็นล้าน ถ้าทำไม่เป็นก็เป็น การเสียเป็นการขาดทุน เป็นการจ่ายคือ รัฐบาลต้องตั้งงบประมาณรายจ่ายซึ่งมาจากเงินของประชาชนแต่ถ้าโครงการดี ในไม่ช้าประชาชนก็จะได้กำไร จะได้ผลราษฎรจะอยู่ดีกินดีขึ้นจะ ได้ประโยชน์ ส่วนรัฐบาลไม่ได้อะไร แต่ข้อนี้ถ้าดูให้ดีๆ จะเห็นว่าถ้าราษฎรอยู่ดี กินดี มีรายได้ รัฐบาลก็เก็บภาษีได้สะดวก ไม่มีการหนีภาษีเพราะเมื่อมีรายได้ดีขึ้นเขาก็สามารถเสียภาษีได้มากขึ้น” อีกทั้งการพัฒนานั้นต้องใช้หลักของการอนุโลมและการรวมขอมกันกับสภาพของธรรมชาติและ สังคมหรือชุมชน ต้องไม่ยึดติดกับตำรา นั้นหมายความว่าต้องไม่ผูกติดกับความรู้ทางวิชาการและ เทคโนโลยีที่แข็งตัว และไม่เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของสังคมไทย สิ่งเหล่านี้จะเป็นอีก หนึ่งอุปสรรคในการพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเงินไม่สามารถดำเนินการให้ บรรลุผลสำเร็จได้ ดังนั้น สิ่งสำคัญคือการลดอคติวิสัยของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่ต่างคนต่างยึด ติด และแสดงออกถึงความเป็นเจ้าของ โดยปรับเปลี่ยนเป็นให้มีการทำงานร่วมกันโดยไม่มีเจ้าของ จะสามารถก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้ และเน้นการสร้างความรู้รักสามัคคี และการร่วมมือร่วมใจ ในการทำงาน

อีกทั้งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทางพระราชทานปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับให้ สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ และการเปลี่ยนแปลงต่างๆ จากภายในและภายนอก ซึ่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล และความจำเป็นที่จะต้องมิกุมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ซึ่งจะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และ ความระมัดระวังอย่างมากที่จะนำวิชาการต่างๆ มาใช้วางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน โดยต้อง เสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติทุกระดับให้มีความสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และมีความรอบรู้ที่เหมาะสม จนสามารถดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และมีความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมที่จะรับมือกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในด้านวัตถุ ด้าน สังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรมที่มาจากโลกภายนอกได้ ซึ่งแนวความคิดเรื่องเศรษฐกิจ พอเพียงนี้เป็นแนวคิดการแก้ปัญหาทั้งในเมืองใหญ่และในชนบท มิได้หมายความว่าต้องใช้ชีวิต แบบตระหนี่ถี่เหนียวหรือแบบขัดสน และไม่ได้หมายรวมว่าต้องปฏิเสธกระแส โลกาภิวัตน์

ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ แต่หมายความว่าใช้ชีวิตแบบปกติและสามารถเชื่อมโยงกับตลาดภายนอกได้

ด้วยเหตุนี้โครงการพัฒนาทุกโครงการจึงสามารถแก้ไขปัญหาที่ราษฎรกำลังประสบอยู่นั้นได้เป็นอย่างดีทำให้มีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นหลักในการพัฒนาประเทศในปัจจุบัน โดยอาศัยแนวทางการแก้ปัญหาความยากจนให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเป็นกษัตริย์นักพัฒนาเพื่อแผ่นดิน ดังปรากฏในการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจด้วยพระวิริยะอุตสาหะในการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่อง ทรงเสด็จพระราชดำเนินทั่วทั้งประเทศเพื่อทรงงานด้านสังคมสงเคราะห์และพัฒนาท้องถิ่นที่ทุรกันดาร จนปวงชนชาวไทยและหลายประเทศต่างประจักษ์ในพระปรีชาสามารถและพระอัจฉริยภาพของพระองค์ที่ทรงให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนชาวไทยให้รอดพ้นภัยอันตรายและยังทรงแก้ไขปัญหาต่างๆ ทั้งภัยธรรมชาติและวิกฤตการณ์ทางการเมือง เพื่อให้ประเทศสามารถดำรงความเป็นเอกราชมีความร่มเย็นเป็นสุขและอยู่ได้ปลอดภัยท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศและนอกประเทศ ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อปวงชนชาวไทยในด้านการพัฒนาชนบททรงดำรงเป็นพระประมุขของปวงชนชาวไทยที่ห่วงใยประเทศชาติมากกว่าอื่นใด

5.2 ผลงานของคุณมิชชี วีระไวทยะ

บทบาทการทำงานของ คุณมิชชีฯ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องหลักๆ 5 เรื่อง ดังนี้

- 1) ทำอย่างไรให้เกิดน้อยลง คือ การทำงานเรื่องการวางแผนครอบครัว
- 2) ทำอย่างไรให้ตายน้อยลง คือ การทำงานเรื่องการป้องกันโรคเอดส์
- 3) ทำอย่างไรให้จนน้อยลง คือ การทำโครงการขจัดความยากจน ซึ่งท่านเน้นการให้ภาคธุรกิจและเอกชนเข้ามามีส่วนช่วยไม่เน้นให้เป็นการทำหน้าที่ของรัฐบาลทำฝ่ายเดียว
- 4) ทำอย่างไรให้งกน้อยลง เห็นแก่ตัวน้อยลง อยากมีจิตใจแบ่งปัน คือ การทำงานเรื่องการสร้างจิตสำนึกสาธารณะ
- 5) ทำอย่างไรให้ฉลาดยิ่งขึ้น คือ การทำงานเรื่องการศึกษา

สาเหตุของการทำงานของ คุณมิชชีฯ เริ่มต้นจากการรับรู้ได้จากตนเองเรื่องของความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยที่มีอยู่มากมาย ได้แก่

1) ความยากจน ซึ่งความยากจนเป็นต้นเหตุของการเกี่ยวพันต่อเนื่องกับปัญหาอื่นๆ เกือบทั้งหมด

2) การเข้าถึงระบบการศึกษาที่ดี ในสังคมไทยยังมีความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาอยู่มาก หากต้องการจะพัฒนาการศึกษาให้ดีขึ้นจะต้องเปลี่ยนแนวความคิดใหม่ ตั้งแต่การศึกษาระดับอนุบาล เพื่อสร้างคนดีตั้งแต่ต้น ให้เลิกการให้ความสำคัญหรือการคัดสรรเอาเฉพาะเด็กที่เรียนดีโดยไม่ให้ความสนใจพัฒนาเด็กที่มีผลการเรียนไม่ดี

3) การเข้าถึงทรัพยากรของรัฐ ทุกวันนี้ทุกคนจะคิดว่ารัฐรวย หากแต่ในความจริงถ้าหากเราทุกคนในสังคมรวมตัวกันเราจะมีเงินมากกว่ารัฐเสียอีก เพราะทุกคนหวังจะให้รัฐทำทุกอย่างให้ แต่ในความเป็นจริงแล้วไม่มีประเทศไหนในโลกนี้ที่รัฐทำได้ทุกอย่างประชาชน เราทุกคนต้องคิดว่าประชาชนคือเจ้าของบ้าน รัฐเป็นเพียงคนที่มาเช่าบ้าน แล้วเราจะปล่อยให้ผู้เช่าบ้านเป็นผู้ทำทุกอย่างโดยที่เจ้าของบ้านเพิกเฉยคงเป็นไปได้

4) การแสดงความคิดเห็น เราพบว่าการแสดงความคิดเห็นของคนในสังคมมีความเหลื่อมล้ำมากจนมีวลีเด็ดว่า “คนจนมีสิทธิ์ไหมครับ/คะ” ช่องทางการมีสิทธิ์แสดงความคิดเห็นทางช่องทางใดได้บ้างซึ่งควรมีการพัฒนาให้มากขึ้น

5) การปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม มีตัวอย่างมากมายที่แสดงให้เห็นเรื่องการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมของคนในสังคม

6) การไม่เท่าเทียมด้านกฎหมาย ตัวอย่างความไม่เท่าเทียมด้านกฎหมาย หลายเรื่องในสังคมควรมีการแก้ไข ไม่ควรมองข้ามการพัฒนาประเทศที่การเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว ควรมองเรื่องของความพอใจของคนในสังคมด้วย

7) การพัฒนาด้านกายภาพของชุมชน ในสังคมเมืองมีการพัฒนาด้านกายภาพอย่างมาก เช่น มีการสร้างทางเดินลอยฟ้าได้รางรถไฟไฟฟ้าตลอดถนนสุขุมวิท แต่ในชนบทไม่มี ประเทศไทยมีสำนักผังเมือง แต่ไม่มีสำนักชนบท เป็นต้น

กิจกรรมหลักของโครงการพัฒนาหมู่บ้าน

- 1) การสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ในรูปแบบคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน
- 2) การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน ในรูปแบบการสร้างรายได้ เพื่อทักษะทางธุรกิจ และจัดตั้งแหล่งเงินกู้
- 3) การพัฒนาสิ่งแวดล้อม
- 4) การศึกษาและพัฒนาเยาวชน
- 5) การดูแลสุขภาพอนามัยและผู้สูงอายุ

กิจกรรมการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ในรูปแบบคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านและการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน ในรูปแบบการสร้างรายได้ เพื่อทักษะทางธุรกิจ และจัดตั้งแหล่งเงินทุนเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก ซึ่งหากมีการพัฒนาในสองเรื่องนี้แล้วจะสามารถพัฒนาชุมชนในด้านอื่นๆ ได้ง่ายขึ้น เรื่องการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนคือการจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นที่มีความสำคัญมาก ส่วนเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนจะพบว่าคนในชนบทจะขาดโอกาสทางเศรษฐกิจอยู่สองประการคือ การขาดความรู้และทักษะทางธุรกิจ และขาดโอกาสในการกู้ยืมเงินในอัตราดอกเบี้ยปกติอย่างที่คนในสังคมเมืองได้รับ เพราะฉะนั้นการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนจึงทำผ่าน 2 โครงการนี้

1) โครงการ MBA เท้าเปล่า เป็นการเสริมความรู้ด้านธุรกิจถือเป็นหลักสูตร Master of Business Administration (MBA) สำหรับคนจนไม่ใช่สำหรับคนรวยที่เรียนในมหาวิทยาลัยต่างๆ แต่เป็นการฝึกอบรมอาชีพตามที่ชาวบ้านต้องการ ซึ่งหากชาวบ้านต้องการเรียนรู้เรื่องอะไรก็จะมีผู้อบรมหลักสูตรเหล่านั้นให้ และผู้ที่ผ่านการอบรมแล้วเท่านั้นจึงจะมีสิทธิ์กู้เงินเพื่อนำไปทำธุรกิจต่อไปได้

2) ธนาคารพัฒนาหมู่บ้าน คือการจัดตั้งกองทุนเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำซึ่งเงินของกองทุนจะได้มาจากการสนับสนุนของบริษัทที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาหมู่บ้าน แต่ชาวบ้านต้องแลกด้วยการปลูกต้นไม้ในหมู่บ้านจึงจะได้รับเงินจากบริษัทโดยต้นไม้ 1 ต้นมีราคา 40 บาท หากชาวบ้านช่วยกันปลูกต้นไม้ 25,000 ต้นจะมีเงินเข้าธนาคารพัฒนาหมู่บ้านจำนวน 1,000,000 บาท ชาวบ้านจะช่วยกันปลูกต้นไม้ให้เหมาะสมกับฤดูกาลและต้องช่วยกันดูแลไม่ให้ต้นไม้ตาย กิจกรรมใดก็ตามที่ต้องใช้เงินในการดำเนินงานชาวบ้านจะต้องแลกมาด้วยการปลูกต้นไม้ทั้งสิ้น จะไม่มีการนำเงินมาแจกให้กับชาวบ้าน การดำเนินงานของธนาคารพัฒนาหมู่บ้าน จะเปิดทำการเดือนละหนึ่งครั้ง ช่วงเช้าเป็นการรับเงินคืน ช่วงบ่ายเป็นการปล่อยเงินกู้ โคนสมาชิกทุกคนจะมีการออม มีสมุดเงินฝากและต้องเป็นเจ้าของหุ้น ทุกคนจะเป็นเจ้าของธนาคารร่วมกัน ส่วนการปล่อยให้กู้ยืมจะให้กู้ในอัตราดอกเบี้ยเงินกู้อยู่ละหนึ่งต่อเดือน ซึ่งผู้กู้ต้องผ่านการอบรมของโครงการ MBA เท้าเปล่าก่อนจึงจะมีสิทธิ์กู้เงินได้ เป็นการป้องกันการเกิดปัญหาหนี้สูญ โครงสร้างการบริหารของธนาคารพัฒนาหมู่บ้านจะมีคณะกรรมการ จำนวน 8 คน ที่เป็นผู้ชายและผู้หญิงที่มาจากการเลือกตั้ง มีการนำผลกำไรของธนาคารพัฒนาหมู่บ้านมาสำรองไว้เพื่อช่วยเหลือด้านการศึกษาและดูแลสุขภาพของคนในชุมชนต่อไป

ตัวอย่างความสำเร็จของโครงการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนคือ ที่หมู่บ้านในตำบลชะอม อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี เริ่มต้นโครงการตั้งแต่ปี 2533 ดำเนินการมาด้วยเกือบ 22 ปี โดยใน

ตอนเริ่มต้นชาวบ้านในหมู่บ้านประกอบอาชีพปลูกข้าวโค และเมื่อมีบริษัทที่ดำเนินธุรกิจขายรถยนต์ได้เข้าไปร่วมโครงการพัฒนาหมู่บ้านมาช่วยวิเคราะห์รายได้ของชาวบ้านพบว่า ชาวบ้านมีรายจ่ายมากกว่ารายได้จากการประกอบอาชีพปลูกข้าวโค บริษัทจึงได้แนะนำว่าควรมีการเปลี่ยนอาชีพแต่ไม่ทราบว่าควรเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอะไรจึงจะเหมาะสม จึงได้พาชาวบ้านออกไปศึกษาดูงานนอกหมู่บ้านเป็นเวลา 3 วัน โดยเลือกตัวแทนชาวบ้านไปทัศนศึกษาประมาณ 8 คน ผลปรากฏว่า ชาวบ้านมีความประทับใจกับการประกอบอาชีพเพาะต้นไม้ขายจึงได้เริ่มทำอาชีพดังกล่าว โดยในระหว่างที่รอดต้นไม้โคก็ยังสามารถปลูกข้าวโคควบคู่ไปด้วยได้ เมื่อต้นไม้โคได้อายุที่ต้องการจึงจำหน่ายให้สนามกอล์ฟหรือหมู่บ้านจัดสรรต่างๆ กรมทางหลวง หรือหน่วยงานที่ต้องการต่างๆ อีกทั้งโรงเรียนที่ตำบลแห่งนี้มีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษาจะเน้นการเรียนรู้เรื่องต้นไม้เป็นหลัก โดยจะมีการสอดแทรกวิชาต่างๆ ที่กระทรวงศึกษาธิการลงไป ปัจจุบันชาวบ้านในชุมชนนี้มีรายได้ไม่ต่ำกว่าหนึ่งล้านบาททุกหลังคาเรือน โดยการดำเนินธุรกิจขายต้นไม้ที่เริ่มต้นจากหนึ่งหมู่บ้าน และประสบความสำเร็จจนขยายออกไปยังหมู่บ้านอื่นๆ ครอบคลุมทั้งตำบล ถือเป็นตัวอย่างที่ดีของการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

อีกงานที่สำคัญของคุณมีชัยฯ คือ การปฏิวัติการศึกษา มีหลายคนพยายามทำเรื่องการปฏิวัติการศึกษา แต่สุดท้ายผลสำเร็จของการดำเนินงานมักตกอยู่กับผู้ที่มีสติปัญญาดี หรือผู้ที่มีฐานะดี แต่เป็นเรื่องยากในการพัฒนาการศึกษาให้กับผู้ที่อยู่ห่างไกลในชนบท หรือที่มีฐานะยากจนเพราะระบบการศึกษาของประเทศไทยเน้นให้คนอ่านออกเขียนได้ และบวก ลบ คูณ หารเป็นเท่านั้น ไม่มีการสอนให้คนมีทักษะด้านของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ระบบการศึกษาของไทยจึงไม่สามารถกระตุ้นให้เกิดนวัตกรรมหรือการคิดนอกกรอบได้ อีกทั้งยังสร้างให้คนส่วนใหญ่เป็นผู้ตามของเมื่อวาน ไม่มีการระบบการสร้างผู้นำของวันพรุ่งนี้ ดังนั้นเพื่อให้หลุดพ้นจากระบบการศึกษาแบบเก่าๆ จึงได้สร้างระบบการศึกษาที่เป็นทางเลือกใหม่สำหรับผู้ด้อยโอกาสในชนบทด้วยการขอความร่วมมือกับภาคเอกชนและบุคคลต่างๆ เพราะรัฐมีงบประมาณสนับสนุนอยู่อย่างจำกัดซึ่งในที่สุดการดำเนินโครงการก็ได้รับความร่วมมือกับหน่วยงานราชการเป็นอย่างดีมาโดยตลอด

ซึ่งตัวอย่างการปฏิบัติการศึกษาคือ โรงเรียนมีชัยพัฒนา เป็นโรงเรียนนำร่องเพื่อการพัฒนาชนบทที่อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ แนวคิดโรงเรียนนี้ไม่ได้หวังที่จะต้องสร้างคนเก่ง เน้นการสร้างคนดี และมีความซื่อสัตย์ พร้อมทั้งจะช่วยผู้อื่น และมีจิตใจที่อยากแบ่งปัน โรงเรียนแห่งนี้มีทุกอย่างที่ชุมชนควรมีเปรียบเสมือนเป็นกระทรวงศึกษาธิการของตำบล ทุกคนในชุมชนเป็นเจ้าของ ไม่มีป้ายบอกว่าสถานที่ราชการห้ามเข้า แต่เป็นสถานที่ที่ประชาชนโปรดเข้า มีศูนย์

วิทยาศาสตร์ ภาวะโลกร้อน สำนักสิ่งแวดล้อมและผังหมู่บ้าน ศูนย์ออกแบบและนวัตกรรม และ ศูนย์พัฒนาธุรกิจและจิตสาธารณะ Bill Gates Sr. ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นศูนย์ที่ทุกคนในชุมชนสามารถเข้ามาเรียนรู้ได้ องค์การบริหารส่วนตำบลได้เข้ามาเรียนรู้ร่วมกันกับชาวบ้านเพื่อช่วยกันพัฒนาให้ไปสู่การเป็นซูเปอร์ตำบลคือ เป็นตำบลที่พึงปรารถนาของชาวบ้าน มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีการศึกษาดีที่สุดใน การดำเนินงานของโรงเรียนมีชัยพัฒนาที่มีความแตกต่างจากโรงเรียนปกติทั่วไปคือ เรื่องการมีส่วนร่วมของนักเรียน โดยนักเรียนของโรงเรียนสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมบริหารหลายๆ อย่างของโรงเรียน ประกอบด้วย 1) การร่วมเป็นคณะกรรมการจัดซื้อ ซึ่งจะทำให้นักเรียนได้รู้จักกระบวนการจัดซื้อ 2) การร่วมเป็นกรรมการคัดเลือกครู โดยการคัดเลือกครูที่สมัครเข้ามานั้น ร้อยละ 33 ของคณะกรรมการคือนักเรียน เพราะเด็กนักเรียนมีประสบการณ์ในการพบเจอกับครูที่ดีและไม่ดีมาแล้ว 3) การร่วมเป็นกรรมการพิจารณาความดีความชอบของครู เพราะเด็กนักเรียนเป็นผู้ที่ใกล้ชิดการทำงานของครูมากที่สุด 4) การได้เรียนวิชาครู (ศึกษาศาสตร์) การได้ฝึกปฏิบัติโดยการกระตุ้นจิตสาธารณะและช่วยสอนให้แก่นักเรียนรุ่นน้อง เพราะต้องการให้เด็กนักเรียนได้เป็นครูต่อไป 5) เด็กนักเรียนเป็นผู้สรรหาและตัดสินผู้สมัครได้รับทุนประถมศึกษา ในโรงเรียนของรัฐ 6) นักเรียนเป็นผู้คัดเลือกผู้สมัครเข้าเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา 7) นักเรียนเป็นผู้ออกแบบเครื่องแบบนักเรียนเอง เป็นการฝึกให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์ ได้มีอิสระและมีความสุขกับการเรียนหนังสือ 8) นักเรียนได้ร่วมประชุมประชาคมหมู่บ้าน เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ไปศึกษาได้ซักถามหรือได้แนะนำชาวบ้าน และประการสุดท้ายนักเรียนได้มีส่วนร่วมในโครงการเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อยกระดับชุมชน ซึ่งการปฏิบัติการศึกษาต้องทำให้โรงเรียนเป็นโยชน์ต่อสังคมมากกว่าที่เป็นอยู่ สำหรับโรงเรียนมีชัยพัฒนาสามารถพัฒนาให้นักเรียนค้นคว้าหาความรู้ได้ด้วยตนเอง และเป็นต้นแบบที่จะนำไปขยายผลเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนขึ้นพื้นฐานในโรงเรียนทั่วไปได้คือ จะทำให้โรงเรียนเป็นประโยชน์ต่อสังคมมากขึ้น คือ

- 1) ให้โรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตของทุกคนในชุมชน
- 2) ให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และประชาธิปไตยในชนบท โรงเรียนจะต้องไม่เป็นแค่โรงเรียนเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป ต้องทำประโยชน์ให้ได้มากกว่านี้เพราะหนึ่งปีมี 365 วัน แต่โรงเรียนเปิดทำการเพียง 200 วันอีก 165 วันไม่ได้มีการใช้ประโยชน์ควรนำเวลาเหล่านั้นมาใช้ โรงเรียนมีอาคารแล้ว มีที่ดินสามารถทำเรื่อง การเกษตรให้ดีที่สุด และเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับคนในชุมชน

การทำโครงการพัฒนาด้านการศึกษาได้รับความร่วมมือจากภาคธุรกิจเอกชนหรือเรียกว่า เป็น “กิจการเพื่อสังคม” ที่ถือได้ว่าเป็นตัวอย่างที่ดีแห่งหนึ่งคือ โรงแรม Bird & Bees Resort ซึ่งเป็น

โรงแรมเล็กๆ ที่เมืองพัทยา โรงแรมแห่งนี้มีการนำผลกำไรไปใช้ในสามด้านคือ เพื่อเป็นทุนสำรองเพื่อการขยายธุรกิจ และเพื่อสาธารณประโยชน์ ซึ่งการนำผลกำไรมาใช้เพื่อสาธารณประโยชน์นั้นเน้นเรื่องการพัฒนาการศึกษาซึ่ง Bird & Bees Resort เป็นผู้สนับสนุนทุนก่อสร้างและค่าใช้จ่ายใน 5 ปีแรกให้กับโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการได้อนุญาตให้นำมาหักลดหย่อนภาษีได้ถึงสองเท่าสำหรับผู้ให้เงินสนับสนุนเป็นเวลา 5 ปี โดยการดำเนินงานนั้นจะนำเงินที่ได้จากการสนับสนุนมาแบ่งเป็นสามส่วน ส่วนที่หนึ่ง เพื่อการก่อสร้างอาคารเรียนซึ่งได้เริ่มดำเนินการไปแล้ว มีการสร้างสระว่ายน้ำสำหรับผู้ใหญ่และสำหรับเด็กมีการสร้างสวนผัก แปลงเกษตรพอเพียง รูปแบบการก่อสร้างทุกอย่างจะคล้ายกับโรงเรียนมีชัยพัฒนาที่จังหวัดบุรีรัมย์ เงินส่วนที่สองเป็นค่าบริหารจัดการ 5 ปี และเงินส่วนที่สามเพื่อจัดตั้งบริษัทกิจการเพื่อสังคมสำหรับนำผลกำไรค่อยๆ ไปเลี้ยงโรงเรียนเมื่อเข้าปีที่ 6 ก็เพียงพอสำหรับเป็นงบประมาณของทั้งโรงเรียน

ปัจจุบันได้มีการจัดตั้งบริษัทเพื่อนำผลกำไรมาเป็นงบประมาณด้านค่าใช้จ่ายของโรงเรียนในระยะยาว ชื่อบริษัทธุรกิจเพื่อพัฒนาการศึกษาและชนบท จำกัด (Business for Rural Education and Development Co., Ltd.) ชื่อย่อคือ BREAD ผลกำไรของบริษัทนี้ก็กลับไปสู่โรงเรียน โดยผลประกอบการในปีแรกมียอดขายสูงถึง 12 ล้านบาท คิดเป็นผลกำไร 3 ล้านบาท ซึ่งได้แบ่งให้โรงเรียน 1 ล้าน และอีก 2 ล้านบาทได้สำรองไว้เพื่อขยายธุรกิจต่อไป โดยหากว่าปีใดที่ธุรกิจไม่ประสบผลสำเร็จ โรงแรม Bird & Bees Resort จะเป็นผู้ช่วยเหลือแต่สุดท้ายเมื่อเข้าสู่ปีที่ 4 และ 5 ธุรกิจดำเนินไปได้อย่างที่คาดไว้ โรงแรม Bird & Bees Resort สามารถสร้างโรงเรียนได้สำเร็จตามแผนที่วางไว้ กรณีการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาของโรงแรม Bird & Bees Resort ถือว่าเป็นตัวอย่างที่ดี ที่แสดงให้เห็นว่าแม้จะเป็น บริษัทเอกชนขนาดเล็กที่มีรายได้เพียง 70 ล้านบาท ยังสามารถทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ได้มากขนาดนี้ แล้วในกรณีที่บริษัทที่มีขนาดใหญ่ซึ่งในประเทศไทยมีอยู่เป็นจำนวนมาก มีการทำความร่วมมือกันดำเนินโครงการพัฒนาการศึกษาในรูปแบบดังกล่าวมาข้างต้น ถือเป็นความสามารถในการช่วยกันพัฒนาโรงเรียนได้มากถึง 7,000 โรงเรียนในทุกๆ ตำบลทั่วประเทศ เป็นการช่วยแบ่งเบาการลงทุนของภาครัฐ โดยบริษัทเอกชนทั้งหลายล้วนมีความสามารถความเชี่ยวชาญในเรื่องของการทำธุรกิจเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว หากมีการลงทุนตั้งบริษัทให้โรงเรียนได้ดำเนินธุรกิจเพื่อนำกำไรกลับมาใช้บริหารจัดการโรงเรียนได้ตลอดไป จะเป็นการช่วยเหลือสังคมได้อย่างยั่งยืน

5.3 อภิปรายผล

บทบาทของภาคธุรกิจเอกชนในฐานะภาคส่วนที่สาม (Third Sector) ซึ่งเป็นภาคส่วนของกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) เมื่อเปรียบเทียบกับภาคส่วนที่มีอยู่เดิมคือ ภาคส่วนแรก (First Sector) ซึ่งหมายถึงภาครัฐ (Government) และภาคส่วนที่สอง (Second Sector) หมายถึงภาคธุรกิจ ซึ่งยังไม่ใช่คำตอบทั้งหมดของการดำเนินการพัฒนาสังคมให้เกิดความยั่งยืน จึงต้องมีภาคส่วนที่สาม (Third Sector) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ดึงเอาภาคประชาสังคมทั้งองค์กรสาธารณะประโยชน์ องค์กรศาสนา ฯลฯ เข้าร่วมในกระบวนการพัฒนา แนวทางดังกล่าวเป็นการดำเนินงานของภาคเอกชนที่มีความคล่องตัวกว่าการทำงานของภาครัฐที่มีความซับซ้อนและมีข้อจำกัด แต่บทบาทการดำเนินงานของกิจการเพื่อสังคมของภาคเอกชนแม้ว่าจะไม่มีข้อจำกัดเหมือนรัฐบาล แต่ภาคเอกชนก็มักมุ่งแสวงหากำไรเป็นหลัก ทำให้ทรัพยากรและความเชี่ยวชาญถูกใช้ไปกิจการที่แสวงหากำไร ไม่ใช่กิจการที่สร้างประโยชน์แก่สังคมและสิ่งแวดล้อม ในบางธุรกิจมีกิจกรรมเพื่อสังคมแต่ก็ยังไม่ยั่งยืนและไม่ก่อให้เกิดผลในการแก้ปัญหา หากแต่เป็นเพียงวิธีการสร้างภาพลักษณ์เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์และโฆษณาเพื่อประโยชน์ส่วนตนมากกว่าการคำนึงถึงประโยชน์ของสังคมในภาพรวม

กิจการเพื่อสังคมเป็นความพยายามขององค์กรธุรกิจภาคเอกชนที่ต้องการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาสังคมให้เกิดความยั่งยืน จากพื้นฐานความคิดที่ว่าถ้ารัฐไม่สามารถดูแลได้ทั้งหมด ในฐานะภาคส่วนที่สามที่มีทุนทรัพย์และมีกำลังเพียงพอที่จะช่วยเหลือสังคมส่วนรวมได้ จึงได้จัดตั้งเป็นองค์กรเพื่อสร้างเป็นองค์กรสาธารณะกุศล โดยมีเป้าหมายสำคัญคือให้ชุมชนเข้มแข็งด้วยตนเอง โดยทำงานคู่ขนานไปกับภาครัฐกล่าวคือ รัฐเป็นผู้ให้การสนับสนุนในด้านการเงินและนโยบาย ในขณะที่ภาคธุรกิจเอกชนก็มีทุนทรัพย์เพื่อสนับสนุนนโยบายและกิจกรรมต่างๆ ของภาครัฐด้วย เพื่อให้ชุมชนสามารถเริ่มต้นทำกิจการเพื่อสังคมที่จะก่อให้เกิดประโยชน์เกิดผลกำไร แล้วนำกำไรนั้นมาหมุนเวียนสร้างประโยชน์กลับคืนสู่ชุมชนอีกครั้ง ทั้งนี้การดำเนินการดังกล่าวจะต้องกระทำโดยคนในชุมชนเพื่อช่วยเหลือคนชุมชน ประโยชน์ตกสู่ชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้กับชุมชน

ภาคส่วนที่สาม (Third Sector) จึงต้องเข้ามามีบทบาทสำคัญในกระบวนการพัฒนาสังคม ช่วยแก้ปัญหาสังคม นอกเหนือจากภาคส่วนที่หนึ่ง (รัฐ) และภาคส่วนที่สอง (เอกชน) ภาคประชาสังคมจึงต้องเข้ามามีส่วนร่วม เพราะในการพัฒนาสังคมให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนจะอาศัย

เฉพาะภาครัฐไม่ได้ต้องอาศัยภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาดังกล่าวด้วย เพราะถือเป็นองค์การพัฒนาเอกชนระดับรากหญ้า จะรู้และเข้าใจปัญหาของชุมชนได้ดีกว่า หน่วยงานภาครัฐ กิจการเพื่อสังคมจึงเป็นคำตอบของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนในฐานะองค์การพัฒนาเอกชน

รูปแบบและกลไกของกิจการเพื่อสังคมในบริบทของสังคมไทย จากแผนยุทธศาสตร์การ พัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 10-12 ระบุถึงกลไกสำคัญที่จะผลักดันและยกระดับ คุณภาพชีวิตและความเข้มแข็งของสังคมไปสู่สังคมอยู่ดีมีสุขคือการส่งเสริมและพัฒนาประชาสังคม ในฐานะของผู้ประกอบกิจการเพื่อสังคมหรือทำกิจการเพื่อสังคมให้เติบโตและเข้มแข็ง ซึ่งจะส่งผล ดีต่อการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจของประเทศแล้ว ยังส่งผลด้านสวัสดิการสังคม การอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไปพร้อมกัน สร้างภูมิคุ้มกันให้กับระบบเศรษฐกิจ ภายในประเทศให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน

บริบทกิจการเพื่อสังคมในสังคมไทย แม้ปัจจุบันบทบาทการพัฒนาสังคมของประชาสังคม ในนามกิจการเพื่อสังคม เป็นที่ยอมรับกว้างขวางมากยิ่งขึ้น แต่ก็ยังไม่อาจตอบสนองต่อการพัฒนา ชุมชนและสังคมทั้งหมด เพราะอย่างที่เข้าใจว่าชุมชนสังคมมีความซับซ้อนมีหลายกลุ่มผลประโยชน์ หลากหลายความคิดความเชื่อและวัฒนธรรม แต่ถึงกระนั้นก็ตามความพยายามของภาคส่วนที่ตาม ยังคงเดินหน้าต่อไปที่ราบที่รัฐสวัสดิการยังไม่ทั่วถึงและประชาชนไม่สามารถพึ่งตนเองได้ และ กลไกทางการตลาดในภาวะเศรษฐกิจปัจจุบันไม่สามารถสนองตอบความต้องการของคนส่วนใหญ่ ได้ ภาวะความยากจน ความเจ็บไข้ได้ป่วย ความไม่รู้หนังสือหรือที่เรียกว่าวงจรรอบทวิยังปรกคลุม สังคมอยู่ กิจการเพื่อสังคมก็จะยังคงเป็นเครื่องมือเพื่อแบ่งเบาภาระของรัฐบาลเพื่อการพัฒนาสังคม ในระดับรากหญ้าซึ่งพื้นฐานสำคัญของสังคมต่อไป

กลไกและรูปแบบในดำเนินงานของการทำกิจการเพื่อสังคมขององค์การสาธารณะกุศล ต่างๆ ของภาคประชาสังคมอาจมีความแตกต่างกันในเรื่องของวิธีการดำเนินงาน แต่มีเป้าประสงค์ อย่างเดียวกันคือ ความอยู่ดีมีสุขของคนในสังคมที่ได้รับการพัฒนาที่มุ่งหวังให้เกิดความเข้มแข็งของ ชุมชนที่จะสามารถยืนหยัดอยู่ได้ด้วยตนเองด้วยความยั่งยืน ทั้งนี้กระบวนการสำคัญของการทำ กิจการเพื่อสังคมที่เป็นหัวใจสำคัญคือ การสร้างเครือข่ายและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการ ดำเนินงาน เพราะถ้าทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนกระบวนการของการดำเนินงานจะมีความรู้สึกร่วมกัน เป็นเจ้าของร่วมกัน มีความผูกพันที่อยากจะทำงานเพื่อสังคม มองเห็นคุณค่าในตัวเองมาก

ยิ่งขึ้น จะเกิดความภาคภูมิใจว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนสังคมไปข้างหน้าให้เกิดการพัฒนา ภาคประชาสังคมเป็นเพียงพี่เลี้ยงที่จะคอยแนะนำเท่านั้น การดำเนินงานต้องเป็นหน้าที่ของประชาชนในท้องถิ่น เพราะประชาชนในท้องถิ่นย่อมรู้ปัญหาและเข้าใจท้องถิ่นมากกว่า ดังนั้นผู้ประกอบการเพื่อสังคมจึงเป็นเพียงผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) เท่านั้น

คุณลักษณะของผู้นำที่ประสบความสำเร็จในการทำกิจการเพื่อสังคม หากจะกล่าวถึงตัวอย่างผู้นำที่เป็นต้นแบบและประสบความสำเร็จในด้านการทำกิจการเพื่อสังคมในประเทศไทย มูลนิธิโครงการหลวง (Royal Project Foundation) คือ ต้นแบบของการทำกิจการเพื่อสังคมอย่างแท้จริง ได้จากผลิตภัณฑ์จากโครงการหลวงปีละหลายร้อยล้านบาทสามารถแปรผลเป็นโครงการเพื่อการพัฒนาสังคมรูปแบบต่างๆ ได้เป็นอย่างดี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระองค์ทรงเป็นต้นแบบของการพัฒนาโครงการหลวงซึ่งเป็นกิจการเพื่อสังคม ดังตัวอย่างที่พระองค์มีพระราชประสงค์ให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขาในแต่ละท้องถิ่นดีขึ้น ด้วยการเกษตรแบบใหม่ทดแทนการปลูกฝิ่นและการทำไร่เลื่อนลอยซึ่งนำไปสู่การตัดไม้ทำลายป่าทำให้ทรัพยากรทางธรรมชาติได้รับความเสียหายเป็นอย่างมาก

โครงการหลวงได้พลิกฟื้นชีวิตของชาวเขาให้กลับมาใช้ชีวิตที่มั่นคงและยั่งยืน โดยพระในหลวงรัชกาลที่ 9 ได้ให้ความรู้ ให้อาชีพ พัฒนาการเพาะปลูกพืชเมืองหนาวแทนผลิตผลทางการเกษตรที่ขายให้แก่โครงการหลวง ในขณะที่เดียวกันฝิ่นป่าไม้ทรัพยากรทางธรรมชาติก็ได้รับการฟื้นฟูให้กลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง โครงการหลวงโดยพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 จึงเป็นต้นแบบของกิจการเพื่อสังคมที่ประสบความสำเร็จอย่างแท้จริง และยังมีอีกหลายโครงการที่ในหลวงรัชกาล 9 ทรงทำเพื่อพสกนิกรของพระองค์ให้มีรายได้สามารถเลี้ยงตนเองได้ และเพื่อแผ่แก่ผู้อื่นได้อีกด้วย ความทุ่มเทพระวรกายเพื่อปวงชนของพระองค์เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของพสกนิกรของพระองค์ โครงการหลวงทุกโครงการของพระองค์จึงเป็นโครงการเพื่อการพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน อาทิ โครงการแก้มลิง โครงการหน่วยแพทย์พระราชทาน โครงการแก้มลิง กังหันน้ำชัยพัฒนา โครงการฝนหลวง โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์และทุนการศึกษาพระราชทาน โครงการสวนพระองค์สวนจิตรลดา เศรษฐกิจพอเพียง ฯลฯ ซึ่งการดำเนินการแต่ละโครงการของพระองค์เป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะทั้งสิ้น ในส่วนของโครงการที่ก่อให้เกิดรายได้ อาทิ ดอยคำ ก็เป็นธุรกิจที่ไม่ได้มุ่งแสวงหาผลกำไร แต่เป็นความตั้งใจของพระองค์ที่จะสร้างความผาสุกที่ยั่งยืนแก่ประชาชนของพระองค์

ศาสตร์พระราชาคำเนินไปเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันแก่ประชาชนให้อยู่ดีกินดี เหลือเฟือแผ่แก่ผู้อื่น ยังมีองค์การภาคเอกชนที่ประกอบกิจการเพื่อสังคมโดย คุณมิชัย วีระไวทยะ เป็นผู้ถือศตงาน เพื่อพัฒนาสังคมมาอย่างยาวนาน อาทิ บทบาทการรณรงค์การใช้ถุงยางอนามัยสำหรับการคุมกำเนิด และป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ อีกทั้งเป็นการลดอัตราการเกิดและการเพิ่มของประชากรของประเทศไทยซึ่งในขณะนั้นนับว่าสูงมาก คุณมิชัยฯ เป็นนักธุรกิจซึ่งถือว่าเป็นผู้ประกอบการทางสังคม มีส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคม กล่าวคือทำให้สังคมดีขึ้นตามความเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม

คุณมิชัย วีระไวทยะ สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและให้ความสำคัญกับประชากร ซึ่งเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติในการพัฒนาประเทศชาติบ้านเมือง จึงได้จัดตั้งสมาคม “สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน (Pda)” เป็นองค์การพัฒนาเอกชนที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดขององค์กรหนึ่งภายใต้คำขวัญ “ลูกมากจะยากจน” การมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาสังคมสะท้อนให้เห็นถึงการเป็นผู้ประกอบการทางสังคมของคุณมิชัยฯ โดยการกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาและให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน ในการพัฒนาตนเองและพึ่งพาตนเองไม่ไปหวังความช่วยเหลือจากภาครัฐเพียงอย่างเดียว ตัวอย่างโครงการที่ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมในภาพรวมคือ ลดอัตราการเพิ่มของประชากร โดยคุณมิชัยฯ ช่วยกระตุ้นให้ความรู้และขยายการให้บริการยาเม็ดคุมกำเนิดและถุงยางอนามัยไปสู่ชนบท เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน โดยมีการวางแผนครอบครัวชุมชนมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลักสำคัญ

ภาครัฐล้มเหลวในการแก้ปัญหาความยากจนซึ่งมาจาก กลไกภาครัฐที่มีความซับซ้อนขาดประสิทธิภาพในการบริหารงานและข้าราชการไม่มีคุณภาพในการทำงาน การพัฒนาสังคมกระจุกเป็นบางพื้นที่ประโยชน์ของการพัฒนาสังคมของภาครัฐตกอยู่กับคนเพียงกลุ่มเดียว ไม่สามารถขยายฐานการพัฒนาให้ครอบคลุมและทั่วถึงประชาชน คนชนบทรากหญ้าถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางจากนักธุรกิจที่หวังแต่ผลกำไร โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเกิดการเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วคนชนบทเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ

ความพยายามที่จะสร้างความเจริญแก่ชุมชนยังคงมีคุณหมอมจากชนบทคือ นายแพทย์กระแส ชนวงค์ ซึ่งเป็นผู้ถือศตงานเพื่อดูแลรักษาประชาชนที่ยากจนในชนบทที่ห่างไกล ด้วยเหตุผลที่ว่า “ผมเกิดที่นี่จึงอยากสร้างความเจริญให้ที่นี่” ซึ่งเป็นปณิธานอันแรงกล้าของท่านผู้ถือกำเนิดที่อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น คุณหมอมกระแสฯ จึงได้ตั้งสถานพยาบาลแห่งแรกในอำเภอพล จังหวัดขอนแก่นใน

ขณะนั้นหมอที่เมืองพลมีเพียงหมอที่ตั้งตนเองและหมอเถื่อน ดังนั้นนายแพทย์กระแสะ จึงได้เลือกคนที่พอมีความรู้ด้านการพยาบาลมาช่วยงานในเบื้องต้น นายแพทย์กระแสะ มองว่าทุกคนต้องการมีส่วนร่วม ฉะนั้นหลักการทำงานของผมคือทำให้ความสำคัญต่อผู้ร่วมงานและให้เขาคิดว่างานนี้เป็นงานของเขา เขาเป็นผู้รับผิดชอบงานนั้น การทำงานของนายแพทย์กระแสะ จึงเป็นการทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมโดยใช้ทักษะอาชีพมาช่วยเหลือชุมชนในชนบทห่างไกล ซึ่งก่อนให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนเป็นอย่างมากทั้งในคนพื้นที่อำเภอพลและอำเภอใกล้เคียงทั้งจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดนครราชสีมา ความพยายามที่จะขับเคลื่อนสังคมให้มีสุขภาพทางใจและสุขภาพทางกายที่ดีของนายแพทย์กระแสะ จึงเป็นภาคส่วนที่สำคัญในบทบาทของประชาสังคมที่เป็นกลไกหนึ่งในการพัฒนาประเทศให้ประชาชนปราศจากความเจ็บไข้ได้ป่วยซึ่งเกาะกินสังคมไทยมายาวนาน

องค์ความรู้ใหม่เพื่อการดำเนินกิจการเพื่อสังคมอย่างยั่งยืน คุณมิชชัย วีระไวทยะ เห็นว่าการที่จะทำกิจการเพื่อสังคมต้องกำหนดเป้าหมายอย่างชัดเจน 3 ประการ คือ ประการแรก เป็นทุนสำรอง ประการที่สอง เป็นทุนขยายกิจการ และประการที่สามสนับสนุนกิจกรรมเพื่อสาธารณประโยชน์ เพราะการวางแผนการดำเนินการพัฒนาสังคมภายใต้กิจการเพื่อสังคมจะต้องมีเป้าหมายและทิศทางที่ชัดเจน โดยคุณมิชชัย มุ่งเน้นเป้าหมายคือสร้างรายได้เป็นฐานที่จะสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่สังคม โดยไม่ต้องหวังพึ่งเงินบริจาคหรือเงินสนับสนุนจากภาครัฐ ซึ่งการหารายได้ด้วยตัวเองเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาสังคมรูปแบบต่างๆ จึงจะเรียกว่า “กิจการเพื่อสังคม” อย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่ที่ทางสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชนภายใต้มูลนิธิ มิชชัย วีระไวทยะ ดำเนินการเพื่อเป็นกิจการเพื่อสังคมอย่างแท้จริง โดยแบ่งได้เป็นสองประเภทคือ ประเภทเท่าทุน ไม่เน้นผลกำไร ช่วยผู้ด้อยโอกาสแต่ไม่สามารถเติบโตได้เร็ว เป็นธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่มีความยากจน มีการสะสมทุนเพียงเล็กน้อย ประเภทแสวงหากำไร เป็นธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่มีกำลังซื้อ มีการสะสมทุน โตได้เร็วและสามารถช่วยขยายหรือจัดตั้งบริษัทเท่าทุนใหม่ได้ แนวคิดดังกล่าวเป็นหลักในการทำกิจการเพื่อสังคม เพื่อสร้างความยั่งยืนในตัวเองคือการสาธารณะประโยชน์ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ต้องหวังพึ่งเงินบริจาคจากภาครัฐซึ่งไม่เพียงพอต่อความต้องการในการดำเนินงานพัฒนาสังคม

กิจการเพื่อสังคมไม่ใช่เป็นของฝรั่งต่างชาติ และไม่ใช่สิ่งใหม่สำหรับประเทศไทย และไม่ใช่เป็นการส่งต่อนโยบาย (Transition Policy) จากฝรั่งต่างชาติ แต่เป็นของที่มีอยู่ในสังคมไทยอยู่แล้ว ดังการดำเนินงานโครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่

ทรงทำเพื่อแผ่นดินที่พระองค์พระราชทานให้ผู้รับผิดชอบทำหน้าที่ และประชาชนพสกนิกรได้เรียนรู้แนวทางการพัฒนาเป็นแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจนเป็นที่ประจักษ์ชัดในศูนย์ศึกษาการพัฒนาและโครงการตามพระราชดำริต่างๆ ที่พระองค์ทรงทำให้เกิดรูปแบบการพัฒนาและทรงแก้ไขปัญหาดังกล่าว ด้วยพระปรีชาสามารถ จนเป็นผลอย่างเป็นรูปธรรมให้แก่ราษฎรทั่วทั้งประเทศให้มีความมั่นคงและดำรงไว้ซึ่งความเป็นชาติเอกราชจนเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศ รางวัลการ์ตูนดีดังปรากฏจากที่สหประชาชาติได้ขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลการพัฒนาด้านมนุษยชาติเป็นองค์แรกของโลก สิ่งนี้ถือได้ว่าเป็นกิจการเพื่อสังคมที่จะนำมาสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

กิจการเพื่อสังคมแบบไทยนั้นมีมานานแล้ว เริ่มจากพื้นฐาน ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมของความเป็นไทยที่แตกต่างจากของฝรั่งต่างชาติที่มีลักษณะการดำเนินกิจการเป็นแบบต่างคนต่างทำ (Private Enterprise) แต่การดำเนินกิจการเพื่อสังคมแบบไทยนั้นมีความเป็นชุมชน (Community) มีความเป็นสังคม ยังคงมีระบบอุปถัมภ์อยู่ ดังตัวอย่างความสำเร็จของโครงการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนของคุณมีชัยฯ ที่หมู่บ้านในตำบลชะอม อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ซึ่งเริ่มต้นชาวบ้านในหมู่บ้านประกอบอาชีพปลูกข้าวโพด ชาวบ้านมีรายจ่ายมากกว่ารายได้จากการประกอบอาชีพปลูกข้าวโพด ได้แนะนำให้ควรมีการเปลี่ยนอาชีพแต่ไม่ทราบว่าควรเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอะไรจึงจะเหมาะสม จึงได้พาชาวบ้านออกไปศึกษาดูงานนอกหมู่บ้าน โดยเลือกตัวแทนชาวบ้านไปทัศนศึกษา ผลปรากฏว่า ชาวบ้านมีความประทับใจกับการประกอบอาชีพเพาะต้นไม้ขายจึงได้เริ่มทำอาชีพดังกล่าว โดยในระหว่างที่รอดต้นไม้โตก็ยังสามารถปลูกข้าวโพดควบคู่ไปด้วยได้ เมื่อต้นไม้โตได้อายุที่ต้องการจึงจำหน่ายให้สนามกอล์ฟหรือหมู่บ้านจัดสรรต่างๆ กรมทางหลวง หรือหน่วยงานที่ต้องการต่างๆ ปัจจุบันชาวบ้านในชุมชนนี้มีรายได้ไม่ต่ำกว่าหนึ่งล้านบาททุกหลังคาเรือน โดยการดำเนินธุรกิจขายต้นไม้ที่เริ่มต้นจากหนึ่งหมู่บ้าน และประสบความสำเร็จจนขยายออกไปยังหมู่บ้านอื่นๆ ครอบคลุมทั้งตำบล ถือเป็นตัวอย่างที่ดีของการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน นี่คือการสร้างกิจการเพื่อสังคมแบบไทยนั่นเอง

แม้การก่อกำเนิดกิจการเพื่อสังคมทั้งในประเทศและต่างประเทศล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นจากคนที่มิอำนาจหรือคนที่มิฐานะดีทางเศรษฐกิจและสังคม สังเกตได้จากตัวอย่างกรณีศึกษาของผู้วิจัยทั้งหมดแสดงให้เห็นว่า นั้นหมายความว่า การพัฒนาจะเกิดผลสำเร็จได้นั้นยังจำเป็นต้องพึ่งพาทุนหรือผู้มีอำนาจอยู่ แต่หากพิจารณากลับกันว่า ถ้าการทำกิจการเพื่อสังคมมิได้มีแค่แบบบนลงล่าง (Top Down) แต่มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้กิจการเพื่อสังคมมีลักษณะแบบล่างขึ้นบน (Bottom Up) ซึ่งสอดคล้องกับหลักการระเบิดจากข้างในของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ให้

ความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งให้แก่คนในชุมชน เริ่มต้นที่คนในชุมชน และทำให้คนในชุมชนมีความพร้อมและมีความต้องการที่จะพัฒนา แล้วลุกขึ้นมาดำเนินการด้วยตัวเอง สร้างแรงบันดาลใจที่เกิดจากตัวเอง สิ่งนี้ย่อมมีพลังของความกระตือรือร้น ความทุ่มเท ความรับผิดชอบ และการพึ่งพาตนเองสูงเช่นกัน

ทั้งนี้กิจการเพื่อสังคมจะประสบความสำเร็จได้นั้นต้องอาศัยผู้นำองค์กรด้วย หรือเรียกว่าผู้ประกอบการทางสังคม ซึ่งวิเคราะห์คุณลักษณะของผู้ให้ข้อมูลของงานวิจัยชิ้นนี้ไม่ว่าจะเป็นคุณมีชัย วีระไวทยะ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ดร.กระแส ชนะวงค์ คุณอุคร ตันติสุนทร ถึงความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคมต้องมีคุณสมบัติโดยรวมคือ 1)มีเป้าหมายที่ชัดเจน มีความมุ่งมั่นและความศรัทธาที่มุ่งมั่นอย่างแน่วแน่ 2)การมองสิ่งต่างๆ ที่สัมพันธ์กันหลากหลายมิติได้จนนำไปสู่การพิจารณาและตัดสินใจอย่างบูรณาการ 3) มีความยืดหยุ่นตามสถานการณ์และความเป็นจริงที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ยังคงรักษาคุณภาพ 4) มีความอดทนและความมั่นคง 5) มีความเป็นกัลยาณมิตร เห็นคนเป็นคนหรือเป็นคนมีมนุษยธรรม รู้จักประสานงานทั้งคนที่มีความคิดเห็นที่ตรงกันและที่แตกต่างกัน 6) มีความสนุกสานไม่ต้องเครียดมาก มองปัญหาและคนรอบข้างในมุมบวก และประการสุดท้ายคือ ความซื่อสัตย์และความซื่อตรง สอดคล้องกับคุณธรรม 4 ประการของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระราชดำรัสความว่า ประการแรก การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตนเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม ประการที่สอง การรู้จักข่มตัวเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติอยู่ในความสัตย์ ความดีนั้น ประการที่สาม การอดทนอดกลั้น และการอดออมที่จะไม่ประพฤติล่วงความสุจริตไม่ว่าจะด้วยประการใด และประการที่สี่ การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง สิ่งเหล่านี้ถือเป็นภาวะความเป็นผู้นำหรือความเป็นผู้ประกอบการทางสังคมที่จะนำสู่ความสำเร็จและคงงามในแบบความเป็นไทย

กิจการเพื่อสังคมจึงต้องอาศัยองค์ความรู้ที่หลากหลายกระบวนการทั้งการทำธุรกิจ การสร้างทีมงาน การมีส่วนร่วมและจิตอาสา กระบวนการดังกล่าวหลอมรวมเป็นแนวคิดเพื่อการพัฒนาของภาคประชาสังคมเพื่อประโยชน์สาธารณะที่จะเกิดขึ้นแก่มหาชนในสังคม

5.4 ข้อเสนอแนะ

5.4.1 กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ในประเทศไทยยังคงมีน้อยเกินไปเมื่อเทียบกับความต้องการด้านการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม จึงควรส่งเสริมให้ประชาชนที่มีกำลังเป็นผู้ประกอบการทางสังคมที่ทำธุรกิจเพื่อการพัฒนาสาธารณะประโยชน์แก่สังคม

5.4.2 หน่วยงานภาครัฐยังไม่ให้การสนับสนุนเท่าที่ควร อาจเป็นเพราะยังขาดความรู้ความเข้าใจในบทบาทขององค์การพัฒนาภาคประชาสังคมในนามกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ภาครัฐควรส่งเสริมและศึกษาเพื่อทำงานเป็นคู่ขนานกันไประหว่างภาครัฐและภาคเอกชน ให้การพัฒนาสังคมเป็นรูปธรรมและสร้างการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน

5.4.3 ประชาชนรากหญ้าหรือชาวบ้านในท้องถิ่นย่อมเข้าใจปัญหาและความต้องการมากกว่าหน่วยงานภาครัฐที่ยึดยึดโครงการต่างๆ ให้แก่ชุมชน ภาคประชาสังคมจึงเป็นกลุ่มก้อนของสังคมที่จะสามารถแก้ปัญหาได้ดีกว่าหน่วยงานภาครัฐเพราะเข้าใจ เข้าถึงและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา ภาครัฐจึงต้องให้ความสำคัญกับภาคประชาสังคมโดยให้การสนับสนุนและให้ความสำคัญให้มากยิ่งขึ้น

5.4.4 สังคมสงเคราะห์เป็นบทบาทของภาครัฐที่ให้แก่สังคมโดยไม่ก่อให้เกิดความยั่งยืนซึ่งไม่ตอบโจทย์แนวทางการพัฒนาสังคม แต่ถ้าเป็นกิจการเพื่อสังคมที่ได้ฝึกให้ชาวบ้านได้เป็นผู้ประกอบการ เป็นเจ้าของธุรกิจ มีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ ขับเคลื่อนโดยชาวบ้านและผลประโยชน์ตกกับชาวบ้านเอง โดยปราศจากการเอาเปรียบ รัฐจึงต้องส่งเสริมให้ชาวบ้านเป็นผู้ประกอบการ โดยการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมที่สร้างรายได้ให้แก่ชุมชนเพื่อหล่อเลี้ยงชุมชน เป็นชุมชนพึ่งตนเองซึ่งเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

5.4.5 “นักการเมืองให้ปลา พระราชาให้เบ็ด” คือภาพสะท้อนการพัฒนาสังคม หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนพึงนำศาสตร์พระราชาเป็นแม่แบบในการบริหารงานและพัฒนาประเทศ เพราะแบบแผนการดำเนินงานของในหลวงรัชกาลที่ 9 ถือเป็นสูตรสำเร็จในกระบวนการพัฒนาชุมชนและสังคมให้เกิดความยั่งยืน ประชาชนมีภูมิคุ้มกันในตัวเอง

5.4.6 ผู้ประกอบการทางสังคมหรือผู้ประกอบการเพื่อสังคม เป็นผู้มีความรู้ที่เข้ามาเป็นฟันเฟืองของการพัฒนาประเทศในรูปแบบต่างๆ ควรจะต้องได้รับการส่งเสริมให้มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้การปลูกฝังจิตสาธารณะตั้งแต่เยาว์ก็เป็นอีกแนวทางเพื่อการพัฒนาประเทศในระยะยาวเพราะเด็กในวันนี้คือ ผู้ใหญ่ในวันหน้า

บรรณานุกรม

- กรุงเทพธุรกิจออนไลน์. (2553). *Social Enterprise โมเดลใหม่ เศรษฐกิจไทย ยั่งยืน*. สืบค้นจาก <http://plastic.oie.go.th/ReadArticle.aspx?id=2437>
- กฤตนิ ณีภูววุฒิสัทธา และคณะ. (2553). *โครงการศึกษาวิจัยพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของโลกที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรม-สังคมไทย*. สืบค้นจาก http://social.nesdb.go.th/social/Portals/0/Documents/GlobalCulture_40.pdf
- กำลุนเทพ เทวกุล. (2536). *รายงานผลการสัมมนาเชิงปฏิบัติการในการระดมสรรพกำลังเพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้*. นครปฐม: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี.
- กิจการเพื่อสังคมไนส์คอร์ด. (2557). *เอกสารประกอบการอบรมโครงการนักลงทุนรุ่นใหม่เพื่อสังคม รุ่นที่ 22*. วันที่ 24 เมษายน 2557 ณ ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2555). *ผู้ประกอบการเพื่อสังคม... เพิ่มโอกาสการเรียนรู้ให้คนในสังคม*. สืบค้นจาก <http://www.kriengsak.com/node/290>
- เกวลิน มะลิ. (2557). *กิจการเพื่อสังคมในประเทศไทย*. *วารสารเศรษฐศาสตร์และกลยุทธ์การจัดการ*, 1(2), 104-112.
- เจือจันทร์ จงสถิตอยู่. (2536). *รายงานผลการสัมมนาเชิงปฏิบัติการในการระดมสรรพกำลังเพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้*. นครปฐม: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี.
- นัทรทิพย์ นากสุภา. (2548). *แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม*. กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด.
- ชัชพรพล เพ็ญโฉม. (2553). *“ธุรกิจ-ผู้ประกอบการเพื่อสังคม” เศรษฐกิจสายพันธุ์ใหม่ สร้างสังคมในอุดมคติ*. สืบค้นจาก <https://procurement.tcdc.or.th/th/Articles/Detail/ธุรกิจ-ผู้ประกอบการเพื่อสังคม-เศรษฐกิจสายพันธุ์ใหม่-สร้างสังคมในอุดมคติ>
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2545). *การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย 2411-2475* (พิมพ์ครั้งที่ 4). นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- ชูชัย ศุภวงศ์ และชวดี คาดการณ์ไกล. (2541). *ประชาสังคมทรรสนะนักคิดในสังคมไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- ดอยคำ. (2561). *ประวัติความเป็นมา*. สืบค้นจาก <http://www.doikham.co.th/Doi-Kham-History>

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ทัศนีย์ ลักษณะากิชนัชช. (2545). *การสังคมสงเคราะห์ชุมชน: มรรควิธีสู่ชุมชนเข้มแข็ง (Community Work : The Ways towards Empowering Community)*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธงชัย พุ่มพวง. (2554). *มูลนิธิโครงการหลวง รูปแบบความสำเร็จเพื่อชาวไทยภูเขา ขยายผลสู่ต่างประเทศ*. สืบค้นจาก <https://soclaimon.wordpress.com/tag/เทคโนโลยีชาวบ้าน/page/209/>
- ธานีินทร์ สันติวัฒนธรรม. (2557). *ภาวะผู้นำทรงพลังสไตล์หมอกระแส “จากสุขศาลาสู่อาเซียน”*. กรุงเทพฯ: บริษัททอภิวัดน์มีเดีย.
- ประเวศ วะสี. (2541ก). *เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม*. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- ประเวศ วะสี. (2541ข). *ยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ปาฐกถาพิเศษ ป่วย อังภากรณ์*. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- ประเวศ วะสี. (2542). *วิสัยทัศน์ของกระบวนการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. *วิชาการ*, 2(1), 8 - 11.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2543). *รายงานวิจัย เรื่อง กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ผู้จัดการรายสัปดาห์. (2550, 17 ธันวาคม). *พลิกตำรา 3 แบรินด์ “โครงการหลวง”*. ผู้จัดการ 360. สืบค้นจาก <http://info.gotomanager.com/news/details.aspx?id=65550>
- พยุงค์ดี วิริยะบัณฑิตกุล. (2552). *ดัชนี SME โอกาสในวิกฤต*. สืบค้นจาก https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:yd4LiIriFR4J:https://www.pantavanij.com/portal/e_news/200907/sme.asp+&cd=12&hl=th&ct=clnk&gl=th
- พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ. (2550). *พุทธศาสนากับการพัฒนา หน่วยที่ 6 เอกสารการสอนชุดวิชา ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย หน่วยที่ 1-7 (พิมพ์ครั้งที่ 9)*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- พัชรี ผลโยธิน. (2551ก). *การจัดประสบการณ์เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยด้านอารมณ์ จิตใจและสังคม*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิชาศึกษาศาสตร์.
- พัชรี ผลโยธิน. (2551ข). *การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย หน่วยที่ 11*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิชาศึกษาศาสตร์.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พิสิฐ เทพไกรวัล. (2554). *การพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก* (Unpublished Doctoral dissertation). มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาฯ. (2554). *ใต้ร่มพระบารมีปกเกล้าฯ พระราชดำริเพื่อแผ่นดิน*. กรุงเทพฯ: สยามความรู้.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2560). *กิจการเพื่อสังคม*. สืบค้นจาก <http://www.sms-stou.org/archives/1362?lang=th>
- มูลนิธิโครงการหลวง. (2555). *กระแสพระราชดำรัส*. สืบค้นจาก <http://www.royalprojectthailand.com/speech>
- รัตติกรณ์ จงวิศาล. (2556). *ภาวะผู้นำ ทฤษฎี การวิจัย และแนวทางการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2559). *มุฮัมหมัด ยูनुส*. สืบค้นจาก <https://th.wikipedia.org/wiki/มุฮัมหมัดยูनुส>
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2560). *กิจการเพื่อสังคม*. สืบค้นจาก <https://th.wikipedia.org/wiki/กิจการเพื่อสังคม>
- วิลาส โลहितกุล. (2543). *ม.ป.ป. 25 ปี แห่งปณิธานในงาน PDA*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- วีระพงษ์ แสงทอง. (2556). *ศึกษาการบริจาทานของพุทธศาสนิกชน กรณีศึกษา: ตำบลไร่น้อย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี* (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปทุมธานี.
- ศุภมาส เศรษฐพงษ์กุล. (2546). *ผู้นำทางสาธารณประโยชน์และประชาสังคม: มีชัย วีระไวทยะ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม.
- สถาบันพัฒนาการเมืองและคุณภาพคน. (2555). *ในหลวงกับการเมือง*. นนทบุรี: ม.ป.พ.
- สฤณี อาชวานันทกุล. (2553). *เอกสารประกอบการบรรยายวิชาการกับชุมชน กธ 301 เรื่อง Triple Bottom Line*. สืบค้นจาก http://cdn.learners.in.th/assets/media/files/000/286/205/original_lecturetriple.pdf?1285464046
- สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์ และคณะ. (2557). *คำและแนวคิดในประชาธิปไตยสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สุทิน ลีปิยะชาติ. (2558). *พระองค์ทรงเอื้อมพระหัตถ์เอื้อไปย้งผู้ยากจนที่สุด*. สืบค้นจาก <http://www.chaoprayanews.com/2015/05/18/พระองค์ทรงเอื้อมพระหัตถ์/>
- สุนิตย์ เชมษฐา. (2553). *บทเรียนและประสบการณ์การพัฒนากิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ในประเทศอังกฤษ*. สืบค้นจาก <http://dreaminfection.com/2010/03/englishlesson1/>
- สุรสิทธิ์ วชิรจร. (2546). *ผู้นำทางสาธารณประโยชน์และประชาสังคม พระสุบิน ปณีโต ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์.
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย. (2558). *คู่มือการจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM)*. สืบค้น จาก <http://www.km.chiangraipao.go.th/2017-03-27-01-35-20>
- อภิรักษ์ โกษะโยธิน. (2553, 19 กุมภาพันธ์). *อนาคตประเทศ. หนังสือพิมพ์โพสทูเดย์*. สืบค้น 11 กุมภาพันธ์, 2560, จาก <https://www.facebook.com/notes/apirak-kosayodhin/>
- อมรา พงศาพิชญ์. (2549). *ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กระบวนการที่สนับและบทบาทในประชาสังคม)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรรถ ก๊กผล คู่คิด. (2552). *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน สำหรับนักบริหารท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: จริยสุนิตทวงศ์ การพิมพ์.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ. (2557). *รัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2558). *ลดอำนาจรัฐเพิ่มอำนาจประชาชน อ่านและสอนที่จอห์นส์ ฮอปกินส์ (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพฯ: สถาบันคลังปัญญาค้นหายุทธศาสตร์เพื่ออนาคตไทย มหาวิทยาลัยรังสิต.
- Baumol, W. J. (2004). *The Free-Market Innovation Machine: Analyzing the Growth Miracle of Capitalism*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Bornstein, D. (2004). *How to Change the World: Social Entrepreneurs and the Power of New Ideas*. New York: Oxford University Press.
- Bornstein, D. (2007). *How To Change The World: Social Entrepreneurs and the Power of New Ideas*. New York: Oxford University Press.
- Bornstein, D. and Davis, S. (2010). *Social Entrepreneurship what Everyone Needs to Know*. New York: Oxford University Press.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Christopher, J. (1987). Some evidence on the uniqueness of bank loans. *Journal of Financial Economics*, 19(2), 217-235.
- Dees, J. G. (1998). *The Meaning of Social Entrepreneurship*. Retrieved from http://www.caseatduke.org/documents/dees_sedef.pdf
- Drayton, B. (2016). ผู้ประกอบการสังคมคือใคร? Retrieved from <https://image.slidesharecdn.com/2businessdevr11-141010103128-conversion-gate02/95/entrepreneurship-new-venture-creation-24-638.jpg?cb=1412937247>
- Drucker, P. F. (1989). *The New Realities*. New York: Harper&Row Publishers.
- Elkington, J. and Hartigan, P. (2553). พลังของคนหัวรั้น [The Power of Unreasonable People] (สถิตี้อาชาวนันทกุล, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: สำนักมติชน.
- Friedman, M. (1970). *The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits*. New York: Times Magazine.
- Friedman, T. L. (2005). *The World Is Flat: A Brief History of the Twenty-first Century*. United States: Farrar Straus and Giroux.
- Haber, J. (2016). *The Business of good: Social entrepreneurship and the new bottom line*. Irvine, California: Entrepreneur Press.
- Heilbroner, R. L. (2010). *The worldly philosophers: the lives, times, and ideas of the great economic thinkers*. New York: Simon & Schuster.
- Martin, R. and Osberg, S. (2007) Social Entrepreneurship: The Case for Definition. *Stanford Social Innovation Review*, 5(2) 28-39.
- Muhammad, Yunus. (1940). *Creating a world without poverty: social business and the future of capitalism*. New York: Public Affairs.
- Quadagno, J. (1987). Theories Of The Welfare-State. *Annual Review of Sociology*, 13(1), 109-128.
- Ridley-Duff, Rory and Bull, Mike. (2011). *Understanding Social Enterprise: Theory and Practice*. London: SAGE Publication.
- Ridley-Duff, Rory and Southcombe, Cliff. (2012). The social enterprise mark: a critical review of its conceptual dimensions. *Social Enterprise Journal*, 8(3), 178-200.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Salamon, L. and Anheier, H. (1996). *The International Classification of Nonprofit Organizations: ICNPO-Revision 1*. Retrieved from <http://www.jhu.edu/~ccss/pubs/pdf/icnpo.pdf>
- Seligman, M. E. P. (1992). *Learned optimism: how to change your mind and your life*. New York: Pocket Books.
- Weisbrod, B. A. (1975). *Toward a Theory of the Voluntary Nonprofit Sector in a Three-Sector Economy*. New York: Russell Sage.

รายชื่อผู้ให้การสัมภาษณ์ จำนวน 3 ราย

1. คุณมิชัช วีระไวทยะ	นายกสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน
2. ศาสตราจารย์ นายแพทย์ กระแส ชนะวงศ์	ผู้ก่อตั้งโรงเรียนกระแสพัฒนา
3. คุณอุศร ตันติสุนทร	ผู้ก่อตั้งสถาบันพัฒนาภาวะผู้นำการปกครอง
ท้องถิ่น

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	ชนัฐนันท์ ม่วงวิเชียร
วัน เดือน ปีเกิด	9 พฤษภาคม 2523
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
ประวัติการศึกษา	มหาวิทยาลัยรังสิต ปริญญาบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ, 2544 มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, 2549 มหาวิทยาลัยรังสิต ปริญญาปรัชญาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, 2562
สถานที่ทำงาน	วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต 52/347 หมู่บ้านเมืองเอก ถ.พหลโยธิน
ตำแหน่งปัจจุบัน	ตำบลหลักหก อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี 12000 หัวหน้าหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาผู้นำทางสังคม ธุรกิจ และการเมือง